

อารัมภบท

จากการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้พบหนังสือประวัติกระทรวง
เกษตรราธิการ ที่จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อรัตนโกสินทร์ศก 128 ที่ผู้อำนวยการเศรษฐกิจการเกษตร
13 (คุณอุไรรัตน์ วิสรุตตวณิช) รักษาไว้ และกรุณามอบมาให้อ่าน

จากการศึกษาหนังสือดังกล่าวพบแนวคิดการจัดตั้งหน่วยราชการ ในรัชการที่ 5
และการดำเนินการที่น่าสนใจมาก กรมทรัพยากรธรณีก็เป็นหน่วยงานหนึ่งที่เกิดในยุค
นั้น ชื่อกรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา จึงได้มอบเอกสารให้ คุณวิวัฒน์ ไตรธิรกุล นักธรณี
วิทยา 7 ว. สำนักงานทรัพยากรธรณีเขต 3 (เชียงใหม่) พิจารณาที่จะอัดสำเนาและรักษา
เอกสารในส่วนที่ตนทำงานอยู่

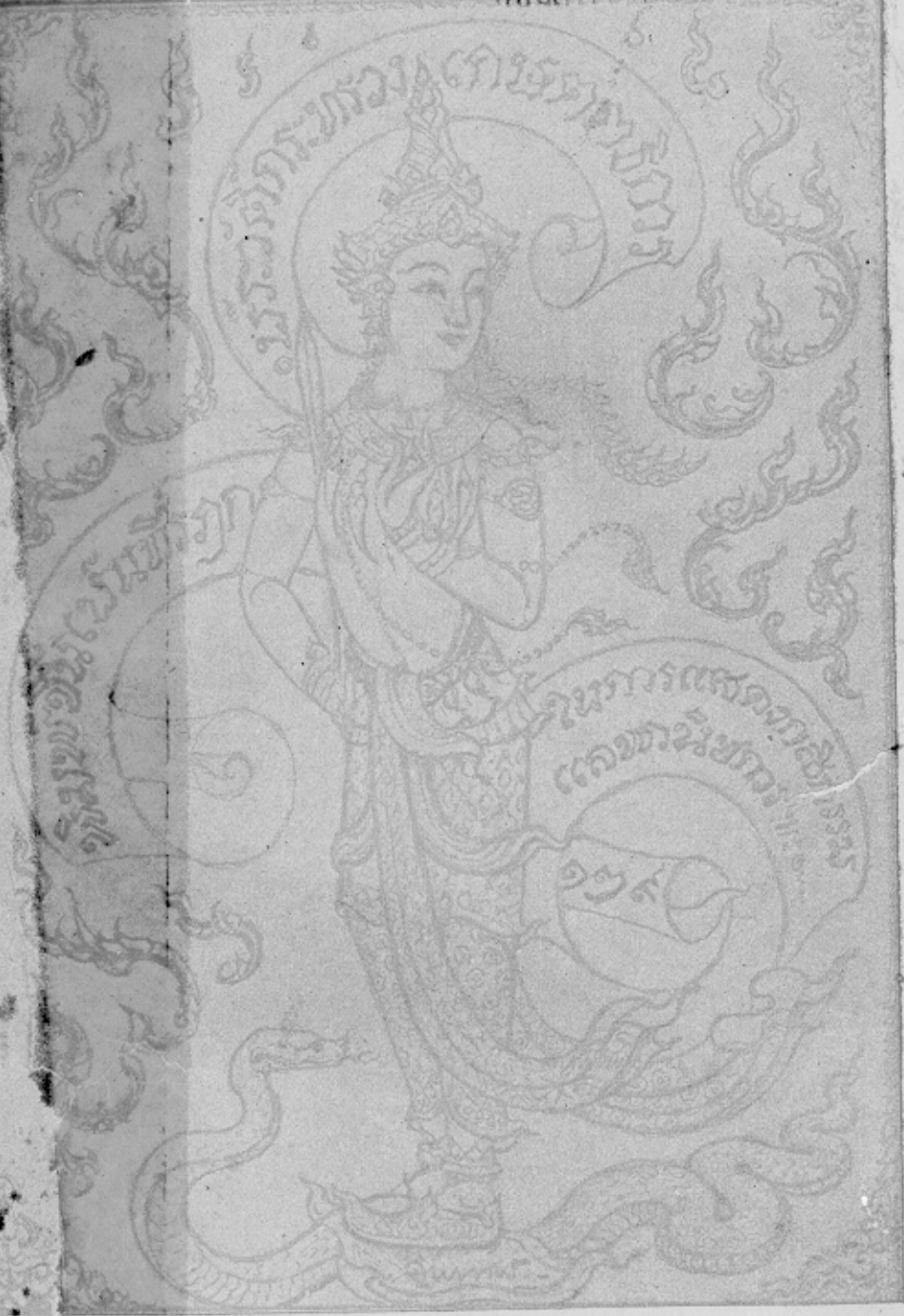
คุณวิวัฒน์ ฯ จึงได้นำเอกสารไปสำเนา (Scan) เข้าเครื่องคอมพิวเตอร์ และพิมพ์
ออกมา ซึ่งมีผลเป็นที่น่าพอใจ และทำให้การรักษาข้อความในเอกสารนี้ยั่งยืนต่อไป และ
ง่ายต่อการบำรุงรักษา

ภายหลังได้มีการหารือกับเจ้าของเอกสารที่จะจัดทำสำเนาทั้งเล่มไว้ในระบบ
คอมพิวเตอร์ โดยคุณวิวัฒน์ ฯ เป็นผู้ดำเนินการ จึงทำให้เกิด CD แผ่นนี้ขึ้น

ขอขอบคุณ

สุรเดช เหล็กววงษ์ภูธร

30 พฤษภาคม 2544

สารบาญ

บรรพัตถนชาติกสิกรรม

บริเวณที่ ๑

หน้า

๑

พวก พรหม ตง มา เกิดเป็น ชาติ มนุษย์
ต้น เต็ม ใน โตก บริ โภค รัช แผ่นดิน, งาม ดิน, เกือบ ดิน

๒

เกิด ดวง อาทิตย์

๓

เกิด ดวง จันทร์

๓

เกิด เจ้า ฤๅษี ชาติ ชำดี มี รวง เป็น เจ้า ชำดี ไม่มี แกดบ รำ

๔

พวก พรหม ต้น ชาติ มนุษย์ กตาย เพศ เป็น บุรุษ ผู้ศรี

๕

เจ้า ชำดี กตม กตาย มี เป็ด ออก หุ้ม เม็ดดี เจ้า

๕

มนุษย์ แบ่ง บ้าน ที่ ภา แก่ กัน

๕

เกิด โจร ตัก เจ้า ชำดี แห่ง กัน

๖

ตั้ง พระ เจ้า มหา สัมมุตติชัตติยราช

๖-๗

เรียก ชน เป็น ชื่อ ชาติ ชื่อ ตระกูล

๗-๘

แบ่ง ประเภท พืช พรรณ บรรพัตถนชาติ, อธิปัตถนชาติ

๓๐

กระทรวง เกษตรธิการ

บริเวณที่ ๒

๓๕

ชื่อแห่ง จิตต์คม ทั้ง ๔ คือ เวียง, งาม, ศตัง, ภา

๓๕

ชื่อว่า ๘ ดวง ใน กระทรวง เกษตรธิการ

๓๗-๓๘

นาม เจ้า พระยา พดเทพ ใน ๕ รัชกาล

๒๒-๒๓-๒๔

ประกาศ ตั้ง ตำแหน่ง เสด็จมา

๒๘-๓๐-๓๑-๓๒

กระทรวง เกษตราธิการ ใน คราว เจ้า พระยา ภาสกรวงศ์ เป็นเสนาบดี ได้ วาง แบบ เป็น บรรทัดพิมพ์ เขี้ยว ย่า, ใบจอบ, ฯลฯ มาบัญชี เงิน คำนวณ ใช้ ตาม แบบ ที่ ได้ ตั้ง นั้น

๓๘

เจ้าพระยา สุรศักดิ์ มนตรี เป็น เสด็จมา เสด็จมา กระทรวง เกษตราธิการ ซึ่ง เรียกว่า กระทรวง เกษตรพาณิชย์ คือ ท่าน เจ้า พระยา ภาสกรวงศ์

๔๒

กรม แขนง, กรม พระคลัง ด้วง, มา ขึ้น อยู่ใน กระทรวง เกษตรพาณิชย์

๔๒

กระทรวง เกษตรพาณิชย์ มี การ น้อย ลง เข้า สุ่ม ทบ อยู่ใน กระทรวง พระคลัง มหาสมบัติ ใน เวลา ที่ ท่าน เจ้า พระยา สุรศักดิ์ มนตรี ๓๑ ออก จาก ตำแหน่ง เสด็จมา นั้น แล้ว

๔๕

ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ตั้ง กระทรวง เกษตราธิการ ขึ้น ตามเดิม

๔๖

เจ้าพระยา เทเวศร์ วงษ์ วัฒน เป็น เสด็จมา กระทรวง เกษตรา ธิการ ได้ จัด การ ต่าง ๆ คือ มา

๔๖-๔๗

กรมขึ้นของกระทรวงกรมทะเบียนที่ดิน

บริเวณที่ ๓

ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ดิน ใน หัว เมือง กรุง เก่า ครั้ง ที่ ๓

๕๘

ตั้ง กรม ทะเบียน ที่ดิน ขึ้น ใน กระทรวง เกษตราธิการ เมื่อ ค.ศ. ๑๒๐

๕๘

มีคําขอรับกรม เป็น เจ้า กรม ๆ ทะเบียน ที่ ดิน	หน้า
๕๑	๕๑
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน มณฑล กรุง เทพ ฯ เป็น ครั้ง ที่ ๒	๖๐
๖๐	๖๐
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน มณฑล นครไชยศรี เป็น ครั้ง ที่ ๓	๖๐
๖๐	๖๐
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง ชลบุรี เป็น ครั้ง ที่ ๔	๖๒
๖๒	๖๒
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง ฉะเชิงเทรา เป็น ครั้ง ที่ ๕	๖๖
๖๖	๖๖
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน ใน มณฑล เมือง พิษณุโลก เป็น ครั้ง ที่ ๖	๖๗
๖๗	๖๗
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง พิษณุ เป็น ครั้ง ที่ ๗	๖๘
๖๘	๖๘
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง สุพรรณบุรี เป็น ครั้ง ที่ ๘	๖๘
๖๘	๖๘
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง ปราจีนบุรี เป็น ครั้ง ที่ ๘	๖๘
๖๘	๖๘
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง ตพบุรี เป็น ครั้ง ที่ ๑๐	๗๐
๗๐	๗๐
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง ช่างทอง เป็น ครั้ง ที่ ๑๓	๗๓
๗๓	๗๓
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง พิจิตร เป็น ครั้ง ที่ ๑๒	๗๒
๗๒	๗๒
ฝาก กรม เพาะปลูกใน กรม ทะเบียน ที่ ดิน	๗๓
๗๓	๗๓
มอบ หอ ทะเบียน ที่ ดิน ใน มณฑล ต่าง ๆ ให้ อยู่ใน ความ ปกครอง ของ มณฑล	๗๓
๗๓	๗๓
ข้า้หอดวง เกษตร ประจำ มณฑล กรุง เทพ ฯ	๗๓
๗๓	๗๓
ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง สมุทรสาคร เป็น ครั้ง ที่ ๑๓	๗๔
๗๔	๗๔
การ นำ ที่ แพนก ของ เกษตร ทำ การ เก็บ	๗๔
๗๔	๗๔
แพนกว เหว รายงาน การ ขึ้นค้า	๗๖
๗๖	๗๖
รายงาน นำ ฝน นำ ทำ ราคา เมล็ด ธัญญาหาร	๗๘
๗๘	๗๘

คลังเครื่อง รอง ผอ.สน.	๗๗
ขอให้ คิง พระราชบัญญัติ จดทะเบียน ดินค้าไทย	๗๘
๗๗๑ การ ปน เข้าใน โรง สี่ ค่าง ๆ	๗๗
การ ที่ แพนก บริษัท ต่าง ๆ	๗๐
บริษัท รถราง พระ พุทธบาท ทน จำกัด	๗๓
บริษัท รถไฟ ท่าจัน ทน จำกัด	๗๓
บริษัท รถรางไทย ทน จำกัด	๗๒
บริษัท รถไฟ แม่ กตของ ทน จำกัด	๗๒
บริษัท อินนิเนียบริง โซโซเซตี ฮอฟ สยาม	๗๓
บริษัท แบงก์ สยาม ถัมมาจต ทน จำกัด	๗๓
บริษัท เว็ช ยนต์ ทน จำกัด	๗๔
รวม บริษัท รถไฟ ท่าจันแม่ กตของ ทน จำกัด	๗๔
บริษัท ทรานส์ปอร์ต วต ๆ ทน จำกัด	๗๕
บริษัท เว็ชไฟไทย ทน จำกัด	๗๖
บริษัท ศรี ราชฯ ทน จำกัด	๗๖
บริษัท เว็ช เมต จัน สยาม ทน จำกัด	๗๗
บริษัท ศีตา สยาม ถิจ ทน จำกัด	๗๗
บริษัท บาง กอก ซิค แบงก์ ทน จำกัด	๗๗
แพนค ข้าหลวง ออก โฉนด แด กรมการ ตำแหน่ง นว	๗๗
มอบ กอง ข้าหลวงให้ อยู่ใน ความ ปกครอง ของ มณฑล	๗๗

คลองต่าง ๆ ทั้งเก่าและใหม่ ในกรุงเทพมหานคร
แห่งประเทศสยาม

คลองดำโรง ซึ่ง มีอยู่ ในแขวงเมือง สมุทรปราการ ใน บัดจุบันนี้	๘๒
คลอง บางกอกใหญ่ คือ คลอง บางหลวง	๘๒
คลอง บาง กรวย	๘๓
คลอง ตติ ริม วัดโกเตย ถนนท้ายบ้าน ล่าง โศก	๘๓
คลอง เมือง นนทบุรี	๘๓
คลอง ปาก จัน เมือง ตพ บุรี	๘๔
คลอง มหา ไชย รัตนารศ	๘๔
คลอง เกร็ด น้อย	๘๕
คลองเปนกุ ข้างหลัง เมือง แต่คลองบางกอกน้อย มาออกคลองบางกอกใหญ่	๘๖
คลอง รอบกรุง ตาม พระราช พงษ์วาศาร กรุง รัตน โกสินทร	๘๗
คลอง บางขุนเทียน	๘๘
คลอง สุ่มกษ หอน	๘๘
คลอง แฉ่น แฉ่น, แขวง ชนาภ	๘๘
คลอง เจริญ บำชา	๘๘
คลอง มหา สวัสดิ์	๘๘
คลอง ภาษี เจริญ	๙๐๐
คลอง คำ เนิน สดวก	๙๖๗

คตของ ผดุง กฤษ เกษม	๓๐๕
คตของ เปรม ประชากร	๓๐๖
คตของ นวกร เนื่อง เขตร์	๓๐๘
คตของ ประเวศ บุรีรัมย์	๓๐๕
คตของ ท่าไถ่	๓๐๗
คตของ ทวี ฉิมมา	๓๐๘
คตของ นราภิมย์	๓๐๗
คตของ เปรม	๓๑๐
คตของ นิยม ยาศรี	๓๑๒
คตของ ไม้สิงห์ ไธ	๓๑๓
คตของ อุดม ชนาว	๓๑๔
คตของ หัตถ์ พง	๓๑๕
คตของ พระราชาภิมถ	๓๑๖
คตของ พระยา บรรภา	๓๑๗
คตของ บาง พงใหญ่	๓๑๘
คตของ เจริญ	๓๑๘
คตของ ที่ บริษัท ชูค คตของ แด่ คุณา นาสยาม ชูค	๓๒๐
คตกรรม คตของ ในกระทรง เกษศิริวา ชิตา	๓๒๑
ช่อม คตของ	๓๒๓
ทำ ประศุ นุ	๓๒๔

เจ้า กรม ศตอง ตา ออก

๓๒๐

พระราชทาน เครื่อง ราช อิศริยานภรณ์

๓๒๑

กรมราชโสตศึกษาและภูมิวิทยา
ระเบียบการนำที่ต่าง ๆ

๓๒๒

ตั้ง กรม ราช โสตศึกษา และ ภูมิ วิทยา

๓๒๓

ออก ตรวจ การ แร่

๓๒๔

เจ้า กรม ราช โสตศึกษา และ ภูมิวิทยา ตา ออก จาก ราชการ

๓๒๕

ออก ประทานบัตร ใน ระหว่ง ๓ ศก

๓๒๖

กรม ราช โสตศึกษา และ ภูมิวิทยา ไป ขึ้น อยู่ ใน กระทรวง พระคลัง
มหา สัมบัติ

๓๒๗

เปลี่ยน เจ้า กรม ๆ ราช โสตศึกษา และ ภูมิวิทยา

๓๒๘

เก็บ ค่า ภาค หดวง แร่ ต้มูก ใน มณฑล ภูเก็ต

๓๒๙

ค่า ภาค หดวง แร่ ต้มูก ใน มณฑล นคร ศรี ขรรมราช

๓๓๐

โรงเรียนกระทรวงเกษตรธิการ

๓๓๕

คำ รับตั้ง พระเจ้า ดุฎยาเชอ กรมหมื่น พิธิชัยหินท โรคนุ

๓๓๖

คำ กราบ ทูล ขอ ของ พระยาศรี สุนทร โฉหาร ปลัด ทูล ถอด
กระทรวงเกษตรธิการ

๓๓๗

ระเบียบ ปกครอง แล ระเบียบ การ โรงเรียน, คำนำ

๓๓๘

กรรมการ ตรวจ โรงเรียน

๓๓๙

ผู้ปกครอง โรงเรียน	๑๗๐
หัวหน้า ครู	๑๗๑
ครู ต่าง ๆ	๑๗๒
ครู ผู้ช่วย จัด การ โรงเรียน	๑๗๓
นาม แถว ตำแหน่ง พนักงาน	๑๗๕
ระเบียบ การ โรงเรียน เวลา รับ-นักเรียน	๑๗๖
ผู้สมัคร เป็น นักเรียน	๑๗๗
ตัว ช่าง ไม้ รับ รอง	๑๗๘
จำนวน ชั่วโมง เรียนวิชา ต่าง ๆ ใน ภาคนี้ หนึ่ง	๑๗๙-๑๘๐-๑๘๑
หลัก ผู้ศรัทธา นักเรียน เพาะ ปลูก การ ศดของ, การ โสภกิจ	๑๘๕
ชั้น กลาง นักเรียน เพาะ ปลูก	๑๘๘
ชั้น กลาง นักเรียน การ ศดของ	๑๘๕
ชั้น กลาง นักเรียน โสภกิจ	๑๘๘
ชั้น สูง นักเรียน เพาะ ปลูก	๒๐๔
ชั้น สูง นักเรียน การ ศดของ	๒๐๖
ชั้น สูง นักเรียน การ โสภกิจ	๒๐๘
จำนวน นักเรียน ทั้ง แต่ เบ็ด จน ถึง ศก ๑๒๘	๒๓๔
นักเรียน ที่ เติ รับ ประกาศนียบัตร	๒๓๕
ส่วน ทศ ของ	๒๓๖
นักเรียน กรม ชน นอก จาก กรม ชน กระทรวง เกษตรธิการ	๒๓๖

การ รับ นักเรียน กรม ขึ้น	๒๓๖
นักเรียน ที่ จะ ส่ง ไป เถา เวียน ต่าง ประเทศ	๒๓๗
กำหนด เหมอ	๒๓๗
การ เต็ม ชั้น	๒๓๗
การ สอบ ได้ รับ ปกาศนิยมบัตร	๒๓๐
ข้อ บังคับ ใน การ สอบ ได้ รับ ปกาศนิยมบัตร	๒๓๓
อัตรา เงิน เดือน	๒๓๓
กำหนด เวลา เรียน ชั่วโมง	๒๓๓
ค่า เบี้ย เติง นักเรียน	๒๓๓
การ กิน อยู่ หลับ นอน	๒๓๔
ข้อ บังคับ สำหรับ โรง เรียน	๒๓๔
นักเรียน ทัวไป	๒๓๕
การ ลง โทษ	๒๓๖
การ ต่า	๒๓๗
การ หยุด เรียน ชั่วโมง	๒๓๗

กรม ช่างใหม่ เริ่ม จัดการ เป็น ครั้ง แรก

ตั้ง แต่ รัตน โกสินทร ศ ๑๒๐ ถึง รัตน โกสินทร ศก ๑๒๙

คำนำ

๒๓๘

บัญญัติ สิบคำหาเช้า ของกรม ศุภการ

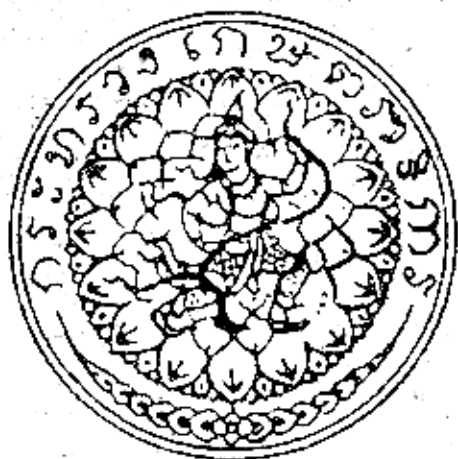
๒๓๘

ทศ ของ วิถี ปตุก คัน หม่อม	๒๓๗
ทศ ของ เที่ยงใหม่ไทยโดยวิถี อย่างใหม่	๒๓๗
ทศของ เที่ยงพันธู์ใหม่ยี่บุนแต่ ผสมพันธู์ใหม่ไทยกับพันธู์ใหม่ยี่บุน	๒๓๗
ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นพิไชย มหินทโรดม เปน อธิบดี กรมใหม่	๒๔๐
กองช่างใหม่ นครราช สี่มา สร้าง สอน หม่อม สว่าง โรง เที่ยงใหม่ โรง ส่างใหม่	๒๔๑
กรมช่างใหม่ ได้ ขยาย ตำบลา ซน อิก แห่ง หนึ่ง ที่ เมือง บุรีรัมย์	๒๔๓
กรมช่างใหม่ ได้ ขยาย ตำบลา แยก ซน แห่ง หนึ่ง ที่ อำเภอ พุทไธสง แขวง เมือง บุรีรัมย์	๒๔๕
นักเรียน กอง กรุง เทพฯ เวียนจบ หลักสูตร วิชา ประการศึนิยมตรี ออก แล้ว ๑๑ นาย	๒๔๖
ชัศตรา รังใหม่	๒๔๗
กอง พุทไธสง	๒๕๐.
กอง รัตนบุรี	๖๖
กอง สุวรรณภูมิ	๒๕๓
กอง พยัคฆภูมิพิสัย	๖๖
ใน คก ๓๒๗ กรมช่างใหม่ ได้ ตั้ง ตำบลา แยก ซน อิก ๔ กอง	๒๕๓

การ ทำ นา

บริเวณที่ ๔

วิธี ทำ นาไร่ วิธี ทำ นาทุ่ง	๒๕๖
นา นาฝน	๒๕๗
วิธี ทด นา ไช นา	๒๖๒
นา ทุ่ง หรือ นา เมือง	๒๖๕
นา เมือง	๒๖๖
นา เจริง เตน หรือ นา นา ตด	๒๖๗
นา ล้วน นน ใน วัน เดิม ก็ คือ นา มก	๒๖๘
นา นา คม หรือ เพาะ เลาย	๒๖๙
นา นา ไร่	๒๗๐
วิธี ทำ นา เบ็ด เค็ด ตาง ๆ	๒๗๒
วิธี เตรียม การ ดำหรับ ทำ การ เพาะ ปดุก	๒๗๓
การ ทำ นา เข้า ใน ประเทศ อเมริกา	๒๗๗
ราคา เข้า ของ นา นา ประเทศ ใน ค่ำตาด เข้า โตก	๒๗๘
ร.ศ. ๑๒๖—๑๒๗ กระทรวง เกษตรฯ ชีการ ได้ มี การ ประกวด พันธุ์ เข้า ที่ เมือง ชาญญบุรี แดน ใน กรุง เทพ ฯ	๒๗๙
ร.ศ. ๑๒๖ ประเทศ อเมริกา ได้ ส่ง เข้า เบ็ด ตก คาโร ไทนา อย่าง ดี เข้ามา ให้ ตู เป็น ตู อย่าง	๒๘๕
เลือก หา พรรณ เข้า ที่ ดี มา ใช้ เป็น เข้า ปดุก ๆ นั้น ได้ ลงใน นา เกตุย ที่ เค็ม จืด เวตา ที่ งอก เป็น ต้น ก็ มี แรง มาก กว่า เข้า ธรรมดา	๒๘๗—๒๘๘

คำนำ

ที่ ทรง พระ มหา กรุณา โปรด เกด้า ฯ ให้ กระจ่าง เกษตราธิการ
 ว่าง สดแทน ที่ ชน ณสระ ประถมวัน สำหรับ เปน ที่ แสดงการ กสิกรรม
 และ พานิชการ ใน ครั้ง น พระ มหา กรุณาธิคุณ เปน ถิ่น เกด้า ฯ หา ที่ สุด
 ได้ ก็ เมื่อ คำนึง ถึง พระ มหา กรุณา ธิคุณ ที่ ทรง ตั้ง พระ ราชหฤทัย
 บำรุง การ กสิกรรม หัตถกรรม แล พานิชการ ซึ่ง เปน กำดั่ง ชัย สำคัญ
 ของ ประเทศ ให้ มี ความ อุดม นาถา วร เจริญ ยิ่ง ชน ทัน สมัย ดัง นี้ แล้ว ก็ กระจ
 ่าง ให้ มั่งเกิด ความ บัณฑิต ยินดี เปน ถิ่น เกด้า ฯ เพราะ การ นา ชัน แวด
 าว ชาติโบราณ เมื่อ รัตน โกสินทร ศก บรร ๑๖ ๓๐๐ ปี การ แสดง พิพิธภัณฑ
 การ ประกวด ต่าง ๆ ที่ ได้ เคย ทรง พระ กรุณา โปรด เกด้า ฯ ให้ มี
 แต่ ก่อน นั้น ถึง แม้วา เปน การ ใหญ่ โต ยิ่ง กว่า การ แสดง กสิกรรม แล
 พานิชการ ใน ครั้ง นี้ ก็ จริง ชัย แต่ การ แสดง ต่าง ๆ ที่ เคย มี มา แล้ว นั้น
 ชม หมายถึง ประ โยชน์ จะ บำรุง ทวีไป หรือ บำรุง แต่ ดัง หนึ่ง ตั้ง ใจ โดย เฉพาะ
 ภา เหมื่อน การ แสดง กสิกรรม แล พานิชการ ที่ ได้ ทรง พระ กรุณา โปรด เกด้า ฯ

ให้กระทรวง เกษตราธิการ จัด ขึ้น ณสระ ประทุมวันใน กรุง นี้ไม่ เพราะ เปร
 การ เกี่ยว กับ น้ำ ที่ ของ กระทรวง เกษตรา ธิการ แต่ ด้วยการ แวดวง กิ่ง
 ด้วน เนื่อง อยู่ใน การ ก่อตั้งกรม, หัตถกรรม, แดพานิชกรรม ซึ่ง เป็น กำก
 ด้วน สำคัญ ของ ประเทศ ที่ ควร บำรุง เหตุ ฉนั้น กระทรวง เกษตรา ธิกา
 ด้วน มี ความ มี ศักดิ์ ต่อ พระ มหากรุณา ธิคุณ ฉนั้น เป็น ต้น เกิด ๑ ๑ หา
 ด้วน มี ได้ ครั้น จะ จัด ทำ ดาว วัง ฉนั้น ได้ ฉนั้น เพื่อ ไป ที่ รุกก สำหรับ กา
 ด้วน ก่อตั้ง กรม แดพานิชการ ใน กรุง นี้ ก็ มี เวลา น้อย นึก จึง ได้ คิด รวบรวม
 ด้วน เรียง เรียง ประวัติ ของ กระทรวง เกษตรา ธิการ ฉนั้น เพื่อให้ เป็น การ บำรุง
 ด้วน กระทรวง เกษตรา ธิการ นี้ไม่ ใช่ เป็น กระทรวง ที่ สำคัญ แต่ จำ เปน แต่ ใน
 ด้วน นี้ ถึง แต่ ใน สมัย โบราณ นั้น ก็ เป็น กระทรวง สำคัญ มาก มา แต่
 ด้วน เหมือน กัน แม้ แต่ ชาติ ที่ ได้ เคย ใช้ มา นั้น ก็ ได้ ใช้ มา ถึง ๘ ครั้ง จึง เห็น
 ด้วน ได้ ว่า เคย มี น้ำ ที่ ต่าง ๆ มาก มา แต่ กาล ตึก คำบรรพ์ แดง กระทรวง นี้

การ เรียง เรียง ประวัติ เช่น นี้ เมื่อ จะ ให้ เป็น การ บรรณานุกรม ได้ แต่
 ก็ ต้อง มี เวลา พอ ที่ จะ เกี่ยว ด้วน เสดาะ เก็บ รวบรวม เรียง ต่าง ๆ แต่ เหตุ ก
 ด้วน ด้วน ที่ เกี่ยว อยู่ใน น้ำ ที่ กระทรวง นี้ ตาม ที่ กล่าว มา แดง ว่า คือ
 ด้วน เรียง ประวัติ เช่น นี้ ฉนั้น โดย รับ รวบรวม เพื่อ จะ พิมพ์ ขึ้น ให้ ด้วน สำหรับ แดง
 เปน ที่ รุกก ในการ เบ็ดเตล็ด ที่ การ แดง ก่อตั้ง กรม แดพานิชการ ใน วันที่
 เมษายน รัตน โกสินทร ศก ๑๒๘ นั้น ฉนั้น การ ที่ จะ ค้น หา หัตถ ฐาน ต่าง
 ของ กระทรวง นี้ ได้ โดย เร็ว ฉนั้น ก็ ค่อนข้าง จะ เป็น การ ยาก ด้วน มาก ฉ
 เพราะ กระทรวง นี้ ใน บาง เวลา ก็ ได้ เคย เชื่อม ทราบ มา บ้าง แดง แต่ ก็ ยาก
 ด้วน ถึง กับ ฉนั้น แต่ ต้อง ไป ด้วน อยู่ใน กระทรวง ฉนั้น ก็ เคย เปน มา ตาม เท

ผลที่กล่าวมาแต่ก่อนนี้ หักฐานอันสำคัญ ของ กระทรวง เกษตราธิการ จึง
 หาไม่ได้ โดยง่าย แต่ กระทรวง นี้ เป็น กระทรวง ที่เก่าแก่ ชำ นาน มา ทดขาย
 รัชสมัยแล้ว ทั้งในเวลานั้น ก็ยัง ไม่มี เครื่องพิมพ์ ที่ จะ พิมพ์ หนังสือ ต่างๆ
 ที่เกี่ยวกับ ข้อราชการ ทั้ง ปวง ขึ้นไว้ ได้ ด้วยเคยใช้ เขียนลงไว้ แต่ใน สมุด
 ที่ ทำด้วย เปลือกข่อย และ กระดาษ ข่อย อัน บาง เขียน ด้วย ดินสอ คำไว้ เป็น
 พจนานุกรม แต่ คงได้ เขียนไว้ แต่ น้อย ฉบับ จึงไม่ แพร่ ทดขาย ไป ได้ มาก เหมือน มี
 เครื่องพิมพ์ ในทุกวันนี้ เพราะ เหตุ นั้น จึง ค้นหา หักฐาน ใน เวลา อัน น้อย
 นี้ได้ยาก แต่ที่ ได้ เรียบ เรียง พิมพ์ ขึ้น ได้ ในเวลา ประมาณ เดือนเศษ คง น
 ก็ เพราะ ได้ อาศัย เจ้า นายบาง พระ องค์ แต่ ข้าราชการ ใน กระทรวง แต่ ข้าราชการ
 ผู้อื่น บาง ท่าน ช่วย อุดหนุน เอื้อเฟื้อ จึงได้ พิมพ์ สมุด เต็ม น ขึ้น
 ทั่วทั้ง แยก ในวันที่ เปิด สถานที่ แต่งตั้ง กสิกรรม แต่ พานิชการ นั้นได้

บรรดา เจ้า นายแต่ ข้าราชการ ที่ ได้ ทรง ช่วย แต่ ช่วย เอื้อเฟื้อ
 เอื้อกูล ในการ พิมพ์ สมุด เต็ม น ขึ้น นั้น คือ นาย พต เวช ตรี พระเจ้าตูก
 าขอ กรมหมื่น สมพรเชตร อุดมศักดิ์ ได้ ทรง พระ เมตตา เขียน ตาย
 พระ พิรุณ ทรง นาค ที่ นำ ปก หนังสือ น พระ ทาน กับได้ ทรง วาดแบบ
 ระกาศนี้ผู้มัตร์ อัน วิจิตร สำหรับ แจก ให้แก่ ผู้ที่ ควร ได้ รับ รางวัล ใน
 ร แต่งตั้ง กสิกรรม แต่ พานิชการ ในคราว นี้ด้วย

ข้าราชการ ที่ ได้ ช่วย อุดหนุน ในการ เรียบ เรียง รวบรวม หนังสือ เต็ม
 น นี้ คือ

พระยา บรมบาท บำรุง	อธิบดี กรม ทะเบียน ที่ ดิน
พระยา ประชาชีพ บริบาล	ข้าหลวง ตรวจ การ ออก โฉนด ที่ ดิน

ขอขมา

พระยาวิเศษ โภชนา ข้าหลวง เกษตร มณฑล กรุงเทพ ฯ
 หม่อม อนุช เทวา เจ้ากรม คลอง
 หลวง ประมวญ ภูมิเทศ ผู้รั้ง ข้าหลวง ออก โฉนด มณฑลกรุงเทพ ฯ
 ขุน ภูม พิทยาภรณ์ ปลัดกรม ทะเบียน ที่ ดิน
 หม่อม ราชวงษ์ โคธะ ผู้ปกครอง โรง เรือน กระทรวง เกษตราธิการ
 หลวง โตหภูมิ พิทยาภรณ์ ปลัดกรม ราชโศภิก ๙ แล ภูมิวิทยา
 นายใหม่ ผู้รั้ง หัวน้ำ พันกใหม่ แด
 นาย พันศรี หลวง โยธา ธรรม นิเทศ กรม เสด็จ ธิการ ทหารบก

ได้ เป็น ผู้ช่วย รวบรวม ส้มป่อย ทาน ส้มป่อย เต็ม น ด้วย

จึง ขอ ขอบ พระ เสด็จ พระ คุณ แด ขอบ บุญ คุณ บวรดา ทาน ที่ ได้ ขอ

พระ นาม แด นาม มา แดว ใน ที่ สุด นี้ จึง ทวง กัน

ถ้า สิ่งใด หรือ ขี้ใด ใน ส้มป่อย เต็ม นี้ ยัง ขาด ตก บก พร่อง อยู่ บั

ไม่ บริบูรณ์ ตก ต้อง แดว จึง ให้ อภัย แด เห็น แก่ ความ ยาก จำบาก แด

มี เวลานี้ ชย นน ด้วย เทอญ

พระยาวิเศษ โภชนา

กระทรวง เกษตรา ธิการ

วันที่ ๓๐ มีนาคม รัตนโกสินทร ศก ๒๒๘

บูรพวัฒนธรรมชาติกลีกรรม

บริเวณที่ ๑

ตาม คัมภีร์ ไตร โลก วินิจฉัย ซึ่ง กล่าว ถึง พืช พรรณ ต่าง ๆ
ที่ มนุษย์ ได้ บริโภค เป็น อาหาร ตั้งแต่ ปฐม กาล ตั้ง มา จะ ได้ กล่าว
โดย สั้นเข็บ ดัง ต่อไป นี้

เมื่อ ถึง คราว กัป ประ โยนิยต์ บังเกิด เพติง ประลัยกัณฑ์ ขึ้น เหา
ผตายุ พน แผ่นดิน โลก ชาติๆ แต่ ก่อน ให้ ใหม่ เป็น จุรณ วิจุรณ เป็น เทา
ซุด์ สั้น สูญไป หหมดแล้ว จึง เกิด พน แผ่นดิน โลก ชาติๆ ตั้ง ขึ้น ใหม่ ใน ภัทร
กัป นี้ ซึ่ง เป็น กัป อัน เจริญ มี กำหนด ว่า จะ ชำรง สมเด็จ พระ พุทธเจ้า
ผู้ จะ มา อุปัชฌ์ ครุส ใน กัป นี้ ได้ ๕ พระองค์ มี ท้าว ทั้ง ๔ คือ
ชมพู, อมร โศภณณะ, บุพพะวิเทหะ, อุตตรกุรุ, มี ท้าว น้อย สอง พัน
เป็น บริวาร แต่ มี มหา สุ่มท ทั้ง สี่ ต่อม รอบ มหาท้าว ทั้ง สี่ มี ชมพูท้าว
เป็น ประธาน ของ มหาท้าว ทั้ง สี่ ตาม ใน ขณะ นั้น มี รัช แผ่นดิน อัน เป็น ด้วย
นาง วงศ์ ขึ้น บังเกิด ขึ้น ก่อน เห็น อ พน บัดนี้ แล้ว จึง เกิด งวัน ดิน
มี ถิ่นฐาน เหมือน เกิด อัน งาม ภาย หลัง จึง บังเกิด เครือ ดิน อัน ทอด
เตอຍ มาก มน เต็มไป ใน พน แผ่นดิน ที่ ตั้ง ขึ้น ใหม่ มี โอรส อัน ขว่อย
มี ถิ่น หอม พั่ง กระจะหลบไป ใน ทิศานุกิศ ใน ภาวะ นั้น มี พวก พรหม ใน

ชั้น ขาภิสัธร์ พรหมโลก จุติลงมาเกิด เป็น อุปปาคีระ เป็น ขาติ มนุษย์
ชั้น เคิม ขึ้นใน โลก ได้ บริโภค รศ แผ่นดิน, ง้วน ดิน, เคือ ดิน, เป็น
อาหาร ชั้น เคือ ดิน โดย ตำบับ มา

พวก พรหม นั้น เมื่อ แรก เกิด เป็น อุปปาคีระ คือ ตอย มา บังเกิด
ชั้น เคิม ด้วย บุญญา นุภาพ รูป กาย ส้มคอร โคใหญ่ เท่าใด ก็ บังเกิด
ปรากฏ ชั้น เคิม นั้น มี รัศมี กาย แต่ มี ชั้นฐาน เคือของ วัตถุ ตังการ มา
พรหม นุ่ง ห่ม รุ่ง เรือง เป็น แสง สว่าง กระจ่างไป ใน ทิศา นุทิศ มี
มี หิทธิฤทธิ์ เหาะ เทิน ไป ได้ ใน ซากาศ เวหา เหมื่อน เมื่อ ครัง ยัง อยู่ ใน ชั้น
ขาภิสัธร์ พรหมโลก แต่ มี บัค ความ ปล่ม เป็น ภาษา หาร อิมใจ อยู่ ใน
ฉาน เป็น ขารมณ ครัน ได้ มา บริโภค รศ แผ่นดิน, ง้วน ดิน, เคือ ดิน,
เป็น อาหาร ชั้น เกิด แต่ แผ่น พศุชา คต เช่น นั้น รัศมี กาย แต่ สี่ แสง แสง
เคือของ สัรรพากรณ แต่ เคือของ ขตงการ ประดับ กาย เหล่า นั้น ก็ อิมครชาน
เคือม สู้ย หายไป ชั้น บังเกิด มี ตมน ไม่ เห็น ทน ทิศ เห็นอ แต่ ทิศ ได้ ต่าง
คน ต่าง มีความ ตังใจ ตกใจ เป็น กำถัง ใน ภาละ นั้น พระสุริยมณัศต ชั้น
ใหญ่ วัตถุ โดย ครัง ได้ ทำสืบ โยชน โดย กลม รอบ ร้อย ทำสืบ โยชน
ก็ บังเกิด ปรากฏ ชั้น มา ใน นภตต เวหา มี รัศมี กต่า ส่อง แสง สว่าง กระจ่าง
ไป ใน ทิศ ทั้งปวง กำจัด มี ตม หินชการ ชม เหล่า นั้น ได้ เห็น แสง
สว่าง แล้ว ก็ มี ใจ เบิกบาน ชั้น ชม จึง กถาวร แก่ กัน ว่า ความ กต้ว เรา หาย
ไป เรา ได้ ความ กต้ว มา ด้วย แสง สว่าง นั้น จึง สมุติ นาม เวียก ดวง
สว่าง นั้น ว่า สุริยยะ คือ แปลว่า ดวงที่ ให้ เกิด ความ กต้ว แก่ คน แต่

หมายว่า เป็น เทพยดา จึง เรียก นาม ว่า พระสุริย เทพบุตร แต่
 ภายหลัง เรียก ว่า พระอาทิตย์ ด้วย เหตุ มี วัคมี วันขึ้น ถ้ำ แมต เมา
 สิ่ง ที่ ชื่อนให้ เห็นว แห้ง ได้ แต่ เรียก นาม อย่าง ขึ้น ๆ ถัก ต่อ ไป ครั้น
 พระสุริยะ มณฑล สอง แสง สว่าง ขึ้น วัน ยัง คำ พอ เป็น ย่า ก็ ชัยฎงคค
 ด้บ หายไป กัสม มีก มนไป ตั้ง เก้า ชม เหล่า นั้น ก็ เกิด ความ สดุ้ง
 ตกใจ ชื่น ชัก จึง ปรารถนา ให้ ได้ ดวง แสง สว่าง อีกใหม่ ใน ขณะ นั้น ปริ
 มณฑล พระจันทร์ ชม กว้างใหญ่ วัตถุ โดย ตรง ได้ สีส้ม เก้า โยชน์ โดย กตม
 รอม ได้ วัชย สีส้ม เจ็ด แห่ง โยชน์ นั้น มี อากาธ ดุจ ตั้ง วัชย จิตรแห่ง สัตว์
 ทั้งปวง ก็ บังเกิด ปรากฏ ขึ้น ใน นกคต อากาธ มี วัคมี เย็น สอง แสง สว่าง
 กระจ่าง แจ้ง ทวีไป ชม ทั้งปวง ได้ เห็น แสง สว่าง นั้น แล้ว ก็ ขึ้น ชม โสมนัส
 กต่างแก่ กัน ว่า เราได้ แสง สว่าง มา เหมือนใจ นก ปรารถนา จึง สัมมุติ
 นาม เรียก ปริมณฑล ดวง สว่าง นั้น ว่า พระจันทร์ ซึ่ง แปล ว่า ดวง ที่ ได้
 สัมผัสใจ เป็น ที่ พอใจ ครั้น นาน มา เรียก อีกชว เปลี่ยนไป ว่า พระจันทร์
 แต่ หมาย ว่า เป็น เทพยดา เรียก ว่า พระจันทร์ เทพบุตร แต่ เรียก นาม
 เป็น อย่าง ขึ้น ๆ ถัก ต่อ ไป

ครั้น มี พระอาทิตย์ พระจันทร์ บังเกิด ขึ้น แล้ว ก็ มี ชวรมเนียม
 หมาย วัน, คืน, ชม, แรม, เดือน, ปี, นับ ตั้งแต่ วัน เพ็ญ เดือน สี่ เป็น
 เดิม มา มี หมาย เหตุ ยัน สำคัญ กต่าง ว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์
 ภูเขา เมรุราช, เขาจักรวาฬ, เขาหิมพานต์, มหาสมุทร, ต้น รุกขชาติ
 ใหญ่ น้อย, คฤณชาติ, เถา ตัดดาชาติ แต่ พืช ผัก ทั้งปวง ใน พน ดิน ได้ เกิด
 ขึ้น ใน วัน เกิด ดวงอาทิตย์ คือ วัน เพ็ญ เดือน สี่ พร้อม กัน

เมื่อมนุษย์ทรงดวงได้ บริโภค รศ แผ่นดิน, งาม ดิน, เครือดิน
 เป็น อาหารใน โลก ตั้ง นั้น แล้ว ผิว พรรณ สรีระกาย ก็มี พรรณต่าง ๆ
 กันไป บางจำพวก มี ผิวพรรณ อัน งาม บางจำพวก มี พรรณ อัน ชั่ว
 มนุษย์ เหล่า นั้น ก็เกิด มี มาณะ อหังการ ถือ ตัว ว่า รูป งาม กว่า คน อื่น แต่
 รูป คน อื่น ไม่ งาม ดู หมิ่น ดู ต่ำ ซึ่ง กัน แต่ กัน จำเต็ม แต่ นั้น มา
 รศ แผ่นดิน, งาม ดิน, เครือ ดิน ก็ อันตรธาน สูญ หายไป

ใน ตำบล นั้น จึง บังเกิด เข้า สัมผัสชาติ ต่ำต่ำ ขึ้นใน ที่ มิ ได้ ไถ เป็น
 รวงใหญ่ มี ผต เป็น เข้า ดำ ขาว บริสุทธิ์ ไม่มี แดงดำ มนุษย์ เกี่ยว
 เก็บ มาใน เวลา เย็น พอ เวลา เข้า เข้า ต่ำต่ำ ที่ เกิด เชน นั้น ก็ มี รวง แด
 เม็ดดี บริบูรณ์ เต็ม ดี เหมือน ดัง เก้า ถ้า เกี่ยวใน เวลา เข้า พอ เวลา เย็น
 ก็ กัดมี มี เม็ดดี รวง ออก เต็ม ดี เหมือน ดัง ก้อน อัก เก้า หามี รอย ที่ เกี่ยว คัด
 ปรากฏ ไม่ แต่ ไม่ รู้ หมัด ต้น ชน เหล่า นั้น หุง เข้า ต่ำต่ำ ด้วย ภาชนะ ดัง
 ชน เห็น อ แผ่น ศีตา ราม เผลิง ก็ เกิด ขึ้นใน แผ่น ศีตา ครั้น เข้า ต่ำต่ำ หุง
 สุก ทอด แล้ว ก็มี พรรณ ขาว เหมือน ด้ คอก มติ มี กัด หอม ไชยสารค์
 มนุษย์ เหล่า นั้น บริโภค เข้า สุก ต่ำต่ำ ไม่ ต้อง มี สุปเพ็ญชนะ เคี้ยว กับ
 เข้า อื่น ๆ ปรารถนา บริโภค รศ เค็ม เบี้ยว จืด หวาน อย่างใด ๆ เข้า สุก
 ต่ำต่ำ นั้น ก็ ปรากฏ เป็น รศ ดัง นั้น ๆ สม ความ ปรารถนา

เมื่อ มนุษย์ ได้ บริโภค โภชน ต่ำต่ำ อัน เป็น อาหาร หยวม ดัง นั้น แล้ว
 ก็ บังเกิด เป็น มดกร แต่ กวี่ ต่ำ ขึ้นใน สรีระ จึง แดก เป็น วนะ มุข ปาก แผลต
 อัจจาระ ทวาร บัศถาวะ ทวาร ขึ้นใน กาย ให้ สำเร็จ อัจจาระ กิจ บัศถาวะ กิจ

แต่ เกิด เป็น เพศ บุษย์ สตรี บำราญ ด้วย มี สันดาน อัน ชาติ จาก อำนาจ อยู่
 จารณาน ตัง แต่ นัน มา ครั้น เพศ บุษย์ สตรี ได้ พ่วง ตู กัน เกิน ประมาณ
 ก็ บังเกิด กามราคะ อัน เป็น ขุนเลี้ยง ซึ่ง ตาม นอน ส่งบ ระวัง ชยู่ ได้ ใน กาะ
 เมือ เป็น พรหม กตัม บังเกิด กำเริบ มี กำถัง กต่า ชัน จึง มี การ เสพ
 อสังกรรม ประเพณี ต่อ กัน ตาม โถก ธรรมตา ตีไป จึง ได้ คิด ข่าน ทำ
 นิเวศ เคาหา เป็น ที่ วิชา ไรย อยู่ มี ธรรม เนียม ส่มสู่ อยู่ กิณ เป็น สามี ภริยา
 ต่อ กัน มี บุตร ชาติ ตีบ ตาย แต่ นัน มา

ครั้น จำเนียร กาด มา ใน ภาย หลัง มี บุรุษ เป็น ชาติ เกี้ยจ ครัว
 ผู้ หนึ่ง ไม่ เกี้ยว เข้า ต่ำ ตี แต่ พอ มีอ เข้า มีอ เย็น ชัน ควบ ประมาณ ไป เกี้ยว
 คัด เข้า ต่ำ ตี มา สละ ส่ม ชอน ไว้ ที่ เรือน เป็น อัน มาก คน อื่น ๆ เห็น ก็ เกิด โถก
 เจตนา ดู เยี่ยง อย่าง กัน ไป เกี้ยว เก็บ เข้า ต่ำ ตี นัน มา สละ ส่ม ไว้ เต็ม วิชา
 เรือน ไป ด้วย กัน ทั้ง นน หมายถึง ของ ตัว ได้ มี มาก กว่า ผู้ อื่น ๆ ตัง
 แต่ นัน เข้า ต่ำ ตี ที่ มี ผล เป็น เข้า ส่าร นัน ก็ บังเกิด มี แกตบ รำ กตัม กลาย
 มี เป็ดอก หุ่ม เมตติ เขา ที่ เกี้ยว ไป แล้ว ก็ ไม่ กตัม งอก ออก รวง เต็ม ที่
 ตาม เวลา เย็น เข้า เหมื่อน ตัง ก่อน เกี้ยว แล้ว ก็ หมต สัน เป็ดอก ไป ยัง
 มี อยู่ แต่ วนาวะ ใน รัณ ที่ ตะ แห่ง ๆ ไม่ มาก ดิน ตาด เหมื่อน อย่าง แต่ ก่อน
 มา ชน ทั้งปวง ก็ เกิด ความ เสียวใจ จึง คิด ข่าน แมง เข้า ต่ำ ตี แก่ กัน
 ตาม ที่ ยัง มี ชยู่ นัน ออก เป็น ส่วน ๆ กระ หมายถึง เขยว ที่ นา เป็น แคน มี
 กำหนด ตังเกิด ว่า เขยว ที่ ดิน แคน นา ของ ผู้ นัน ๆ เพียง นัน ๆ ตัง แต่ นัน มา
 มนุษย์ เหล่า นัน ก็ จำ การ กสิกรรม ทำ ไร่ นา ไถ ที่ ดิน ปตูก ห้วน พิช

พรวณ ชัญญะชาติ เข้า ข้าต มี เบ็ดออก ที่ กตัม กลาย มา จาก เข้า ข้าต อัน มี รวง เปน เข้า ข้าต แต่ เดิม นั้น สัมมา

ครัน ภายหลัง มี มุขย์ เปน ชาติ โลกเจตนา ผู้หนึ่ง ส่วน เข้า ข้าต ของ ตน หวงกันรักษาไว้ ไป ตก เข้า ที่ เปน ส่วน ของ ผู้อื่น มา บริโภค เจ้า ของ จับได้ ก็ ตก พ้อ คือ ว่า สัน วาระ สอง ครั้ง ครัน จับได้ ใน วาระ เปน ครั้ง สาม จึง ประหาร ตบตี ด้วย มือ แล ขวาง ทง ด้วยไม้ ก้อน ดิน แต่ เกิด การ อหิงสาทาน ปรากฏ ขึ้น ใน โลก ตั้ง นั้น แล้ว คำ คิเค้น นินทา คำ มุสา โทกหก มารยา แล การ ตงโทษ โบาย ต่ ต่อกัน นั้น ก็ มี ปรากฏ ขึ้น ตาม ๆ กัน มี เหนง ๆ จับ มา ใน โลก นี้

ครัน มุขย์ ทงปวง เห็น การ บาปตามก บังเกิด ขึ้น ตั้ง นั้น แล้ว จึง ประชุม ปฤกษา กัน เลือก หา ผู้ มี สติปัญญา จะ ให้ มา เปน เจ้า นาย สำหรับ บังคับ ว่า กล่าวการ ผิด ชอบ ของ หมู่ ประชุม ชน แห่ง ตน ใจ ความ ว่า เมื่อ แรก ตั้ง ตน ภัทรภณ นี้ สมเด็จ พระธรรมเพช พุทธเจ้า แห่ง เรา ยัง เสดย พระชาติ เปน บรมโพธิสัตว์ ได้ มา อุปบัติ บังเกิด ใน มุขย์ โลก นี้ เปน มุขย์ มี รูป โคนงาม พิเศษ กว่า สัตว์ ทงปวง ประกอบ ด้วย ศักดานภาพ มีปัญญา ปราชา ฉลาด สามารถ จะ ชุม ชี ผู้ กระทำผิด แล ยก ยก ผู้ กระทำ ชอบ ให้ ประกอบ การ อสุริต ตั้ง อยู่ ใน ยุคธรรมได้ ชน ทงปวง จึง พร้อมใจ กัน อัญเชิญ พระ บรมโพธิสัตว์ นั้น มา ตั้ง ชน ใน ที่ อิศรภาพ คือ เปน เจ้า เปนใหญ่ กว่า หมู่ มุขย์ ชน ทงปวง จึง กระทำ ประชุม ราชาภิเชก ด้วย นามหา ตั้ง ชน สาม ถวาย พระ นาม เปน สาม ประการ คือ

- ๑. มหาสมุทร มีคำว่า เป็นที่ มหาสมุทรกับพระขรรค์เพ็ญ กัน
- ๒. ชัตติย คือ เป็น เจ้า ของ เขตร์ คือ ที่ นา แต่ ที่ แคนดิน ทัว

ไปใน พระราช อาณาจักร

๓. ราษฏ์ คือ ทำเช่น ให้ ยินดี ด้วย พระ องค์ ทรง ธรรม ๑๐ ประ
 การ ซึ่ง เรียกว่า ทศพิธราชธรรม

รวม พระ นาม ทั้ง สาม ตาม มาตย์ภาษา คือ ภาษา มคธ ว่า
 สัมเด็จพระเจ้ามหาสมุทรชัตติยราช บาง เรียก พระ นาม ชัตติย ณ์

ตาม สังฆะภาษา คือ ภาษา สังสกฤต ยัน เป็น ราชศัพท์ว่า กระจักรีย
 ก็ คือ มี แผล ความ ว่า เป็น เจ้า แห่ง เขตร์ คือ ที่ นา เป็น ต้น แต่ ที่
 ดิน แดน ใน พระราช อาณาเขตร์ ทัวไป ดุจ เดียว กัน

ครั้น ชัตติยได้ ราชภิเชก เป็น ปฐม บรม มหาราช ัน แล้ว ก็ มี
 ธรรมนิยม ตั้ง แต่ง พระญา ชุปราช เสนาบดี, มหาอำมาตย์, ชนอำมาตย์
 เจ้า ราชการ ฝ่าย ทหาร พด เรือนใหญ่ น้อย ทัวไป ให้ ครอบ ครอบ ทั่ว ของ ราช

การ ตาม พระ ราช ประเพณี สืบ มา

ครั้น ต่อ มาภายหลัง มี หมู่ ชน บาง จำพวก ใน ประชุมชน เหตุตาม
 คิด เห็น ว่า ใน มัติน มี การ ตกขโมย เป็น อทินนาทาน แด การ ก่อตัว คำ
 มุชา โทหก เป็น บาบ ตามก บังเกิด มี ชน ใน หมู่ มนุษย์ เหล่า นี้ แล้ว จำ เรา
 จะ หลีก โกลาให้พ้น บาบไป อยู่ บา คง เพื่อ ตอຍ บาบให้ บริสุทธิ์ จึง พากัน
 หลีก ออก จาก บ้าน เทียวไป อยู่ ใน บา ที่ ตั้ง ติ วัชชา จิตร ให้ บริสุทธิ์ สัมมุติ

ว่าได้ ตอย มาป ^๕ ชน ^๕ ทงหลาย ก็ ^๕ เรียก ^๕ ชน ^๕ จำพวก ^๕ นั้น ^๕ ว่า ^๕ เป็น ^๕ พราหมณะ

คือ ^๕ เป็น ^๕ พวก ^๕ ผู้ ^๕ ตอย ^๕ มาป ^๕ แล้ว

ส่วน ^๕ ชน ^๕ ที่ ^๕ อยู่ ^๕ ใน ^๕ บ้าน ^๕ ทำ ^๕ การ ^๕ ไร่ ^๕ นา ^๕ ค้า ^๕ ขาย ^๕ เถิง ^๕ บุคร ^๕ ภรรยา ^๕ เหล่า ^๕ นั้น ^๕
มี ^๕ ผู้ ^๕ เรียก ^๕ ว่า ^๕ เป็น ^๕ พวก ^๕ เวสยะ ^๕ คือ ^๕ เป็น ^๕ พวก ^๕ ทำ ^๕ มา ^๕ หา ^๕ กิน ^๕ ค้า ^๕ ขาย ^๕ ตาม ^๕ เพศ ^๕
วิถี ^๕ ของ ^๕ ชาว ^๕ บ้าน

แต่ ^๕ ชน ^๕ อีก ^๕ จำ ^๕ พวก ^๕ หนึ่ง ^๕ มี ^๕ มารยา ^๕ ตวั ^๕ อยา ^๕บ ^๕ ชอบ ^๕ ทำ ^๕ การ ^๕ อยา ^๕บ ^๕ คือ ^๕
เมียด ^๕ เมียน ^๕ สัตว์ ^๕ อื่น ^๕ ๆ ^๕ เป็น ^๕ ต้น ^๕ แต่ ^๕ เป็น ^๕ คน ^๕ ฉลาด ^๕ ช่าง ^๕ ประกอบ ^๕ อาหาร ^๕
ให้ ^๕ ดี ^๕ เป็น ^๕ ที่ ^๕ ชอบ ^๕ ใจ ^๕ แก่ ^๕ คน ^๕ จน ^๕ ถึง ^๕ ได้ ^๕ เป็น ^๕ พวก ^๕ พนักงาน ^๕ เครื่อง ^๕ ต้น ^๕ ทำ ^๕ โภชนา ^๕
หาร ^๕ เครื่อง ^๕ เถิง ^๕ ถวาย ^๕ แต่ ^๕ บรม ^๕ ชาติ ^๕ ดิ ^๕ ยะ ^๕ ราช ^๕ ชน ^๕ ทง ^๕ หลาย ^๕ เรียก ^๕ รัช ^๕ ชน ^๕
เหล่านี้ ^๕ ว่า ^๕ สุทระ ^๕ คือ ^๕ เป็น ^๕ พ่อ ^๕ ครว ^๕ ผู้ ^๕ ทำ ^๕ การ ^๕ การ ^๕ ครว ^๕ มี ^๕ สิบ ^๕ ๆ ^๕ มา

ครน ^๕ ภาย ^๕ หลัง ^๕ จึง ^๕ มี ^๕ ชรรม ^๕ เนียม ^๕ เรียก ^๕ กำ ^๕ เหน็ด ^๕ หมู ^๕ ชน ^๕ เป็น ^๕ ชาติ ^๕ ทง ^๕ ๔ ^๕
คือ ^๕ พรา ^๕ หมณะ ^๕ ชาติ ^๕, ชาติ ^๕ ดิ ^๕ ยะ ^๕ ชาติ ^๕, เวส ^๕ ยะ ^๕ ชาติ ^๕, สุท ^๕ ระ ^๕ ชาติ ^๕

ครน ^๕ ภาย ^๕ หลัง ^๕ คือ ^๕ ไป ^๕ เรียก ^๕ หมาย ^๕ ถึง ^๕ กำ ^๕ เหน็ด ^๕ ต้น ^๕ เผ่า ^๕ พัน ^๕ ชู้ ^๕ ว่า ^๕
กุ ^๕ ละ ^๕ คือ ^๕ มี ^๕ เหน็ ^๕ ความ ^๕ แปล ^๕ ว่า ^๕ ผัง ^๕ ผา ^๕ และ ^๕ ที่ ^๕ เป็น ^๕ ไป ^๕ ของ ^๕ กำ ^๕ เหน็ด ^๕
เผ่า ^๕ พัน ^๕ ชู้ ^๕ จึง ^๕ เรียก ^๕ ว่า ^๕ ตระ ^๕ กุล ^๕

และ ^๕ แบ่ง ^๕ บัน ^๕ ชาติ ^๕ ทง ^๕ ๔ ^๕ น ^๕ ออก ^๕ เป็น ^๕ ๔ ^๕ ตระ ^๕ กุล ^๕ ก่อน ^๕ คือ ^๕
เผ่า ^๕ พัน ^๕ ชู้ ^๕ แห่ง ^๕ พรา ^๕ หมณะ ^๕ เป็น ^๕ พรา ^๕ หมณะ ^๕ ตระ ^๕ กุล ^๕
เผ่า ^๕ พัน ^๕ ชู้ ^๕ ราช ^๕ พงษ์ ^๕ แห่ง ^๕ ชาติ ^๕ ดิ ^๕ ยะ ^๕ เป็น ^๕ ชาติ ^๕ ดิ ^๕ ยะ ^๕ ตระ ^๕ กุล ^๕

เผ่าพันธุ์ แห่ง พวก พ่อ คำ ชาวนา เป็น เวลียะตระกูล

เผ่าพันธุ์ แห่ง พวก ทำ ภาระการ ครว้ เป็น ต้น เป็น ฤทธะตระกูล

แต่รวม เรียก นาม & ตระกูลนี้ โดยย่อว่า พวาทมณะ, ชัคคิยะ,
เวลียะ, ฤทธะ เป็น ต้น เต็ม ตีบ มา

เพราะ เหตุ ผล ดัง ที่ กล่าว มา แต่ ข้าง ต้น จึงได้ ความ ตาม นัย
แห่ง คัมภีร์ นี้ ว่า อาหาร ของ มนุษย์ ที่ ได้ บริโภค เป็น เยี่ยง อย่าง ตีบ ๆ
กัน มา ตั้งแต่ ต้น ภัตตรกับ นม มี ๓ ประเภท คือ

ยุค ที่ ๑ บริโภค วัชพืชน้ำ, ง้วน ดิน, เกร็ดดิน

ยุค ที่ ๒ บริโภค เข้า สัตว์ไม่มี แกดบ ซึ่ง ซอก รวง เป็น เข้า ส่าร

ยุค ที่ ๓ บริโภค เข้า สัตว์ที่มี เปลือก ซึ่ง ต้อง คำ สี่ ซ้อม ก่อน

จึง หุง ต้ม เป็น อาหาร ได้

เมื่อ บ้าน เมือง มี พระมหากษัตริย์ ครีธา ชีวาฬ ผู้ ทรง ทรง ธรรม ได้ ครอบครอง
ทรง ทำนุ บำรุง ไพร่ พัว ประชา กร ให้ เป็น สุข ปราศ จาก บัชจา มิตร มา ย้าย
เบียด เบียน แล้ว พวก ราชนักร ก็ ประกอบ กะเสีกรรม ทำไร่นา ปลูก พืชพรรณ
ธัญญาชาติ แต่ พืชพรรณ ผลไม้ ซึ่ง เป็น อาหาร เติบ ซึบ ของ มนุษย์ ให้
เจริญ ขึ้น ใน แผ่นดิน แต่ ทำ ภัตกรรม การ ช่าง, บัน ฉ้าย ทอ หูก ทำผ้า นุ่ง
ห่ม ทำ ภาชนะดิน คู่่มไห ใช้ เป็น ประโยชน์ ของ ชน เป็น ต้น แต่ ทำ
พานิชกรรม คำ ขาย แลก เปลี่ยน ดินคำ ค่อ กัน ให้ บ้าน เมือง มี ความ อุดม
สมบูรณ์ ยิ่ง ขึ้น โดย ตำคืบ ตีบ มา

จึงมี หมู นักปราชญ์ ชาติ ราชการ แผ่นดิน ผู้ ประกอบ ด้วย ตติบัญญัติ
พิจารณา เห็นว่า การ กะตักกรรม, หัตถกรรม, พาณิชกรรม, ทั้ง ๓
ประเภทนี้ เป็น มูลเหตุ หลุดตกาน ให้บ้าน เมือง เจริญ ถาวร มั่นคง ขึ้น ก็
จริง แต่วิชา กะตักกรรม ทำ การไถ ปลูก หว่าน ศึกษาระ ชาติ ขึ้น เป็น อาหาร
เลี้ยงชีพ ของ มนุษย์ นั้น เป็น สิ่ง สำคัญใหญ่ ต้อง ทำ ก็อัน เป็น เบื้อง ต้น
ถ้า มนุษย์ อดสูน กันดาร อาหาร แล้ว ก็ จะไม่ มี ผู้ เพียร ทำ หัตถกรรม การ
ช่าง และ พาณิชกรรม การค้าขาย ทั้ง ๒ ประเภท นั้น ให้ เจริญไปได้
เพราะ ฉะนั้น นักปราชญ์ เหล่า นั้น จึง คิด อาน แดง ตั้ง คำว่า วิชา กะตักกรรม
ขึ้นไว้ เป็น ต้น มูล เบื้อง ต้น เพื่อให้ ชน ชาวไร่ นา เรียก ส่วน รู้จัก หมวดย
ประเภท แห่ง พืชพรรณ อัน เกิด ออก ขึ้น เหนือ พน แผ่นดิน เพื่อ ได้ ทำ การ
เพาะ ปลูก ด้รพ พืช เหล่า นั้น ให้ แพร่ หดาย บริบูรณ์ เป็น อาหาร เลี้ยงชีพ
ของ มนุษย์ เจริญ สืบไป จึง แบ่ง ชาติ กำหนด พืช พรรณ ที่ มนุษย์ บริโภค
เป็น อาหารได้ ออกเป็น ประเภท ๒ หมวดยใหญ่ คือ

๑. บุรพัตถะชาติ กำหนด พืช พรรณ เข้า ทุก ประการ
สำหรับ มนุษย์ บริโภค ก่อน (เป็น อาหาร ต้น ของ มนุษย์)
๒. อปรัตถะชาติ กำหนด พืชพรรณ ทั้ง หดาย ที่ มนุษย์
บริโภค ภายหลัง เข้า มี ถั่ว เขียว, ถั่ว รำ มาส, แดง, แดง เต้า เป็น
ต้น ซึ่ง ปรุง ขึ้น เป็น สุปะเพียณณะ เคี้ยว กับ เข้า ต่าง ๆ
ถ้า พืช พรรณ เข้า และ พืช พรรณ ผัก ต่าง ๆ เหล่า นี้ เกิด มี ขึ้น อีก

ใหม่ ในภาย หลัง ค่อย ๆ ไป ให้รวม ชื่อ เข้าไว้ กับ ประเภท ของ หมวด
ใหญ่ ทั้ง ๒ นี้ ที่ ได้ แบ่งไว้ แล้ว นั้น

ใน หมวด บุรพัตถะชาติ คือ รวม กำเนิด พรวณ เข้า ทุก
ประการ นั้น แต่ ใน กาสะโบราณ ได้ จัด กำเนิด พืช เข้า อัน เป็น
อัญญาชาติ ๗ ประการ เข้าไว้ ใน หมวดใหญ่ นี้ คือ

- ๑. เข้า สัตว์ไม่มี แกมบ (หรือ เข้า โภช) เรียกว่า สัตว์
- ๒. เข้า เป็ดออก ทัง ปวง เรียกว่า วิถี
- ๓. เข้า เหมียว เข้า แดง เรียกว่า ยะไว
- ๔. เข้า ตะมาน เรียกว่า โคชูโม
- ๕. เข้า ฟาง เรียกว่า กังกุ
- ๖. เข้า ตุ๊ก เต๋อย เรียกว่า วรโก
- ๗. เข้า กับ แก้ว เข้า นก เรียกว่า ศุภรชโก

รวม เป็น อัญญาชาติ ๗ ประการ
ซึ่ง นับ เข้า ใน พืช พรวณ เข้า ที่ มี เป็ดออก ทัง ปวง เป็น คิว อย่าง สืบ มา
แต่ใน หมวด อปรัตถะชาติ ประเภท พืช พรวณ ที่

มนุษย์ บริโภค ภาย หลัง เข้า นั้น ย่อม มี พืช บังเกิด ขึ้น เหนือ พิน แห่ง
บัลพี มี ประเภท มาก ยิ่ง กว่า พรวณ เข้า หาก กำหนด ที่ ต้น ต้น มิ ได้ นัก
ปราชญ์ ละสิกรวม แค ปฐุม กาด เนะ นำไว้ ให้ จัด ประเภท พืช พรวณ ถัว,
แตง แดง, แต่ นำ เข้า เป็น ต้น ก่อน เพื่อ ปรีชา บัณชิตย ละสิกรวม
สืบ ๆ กัน ไป ใน ภาย หลัง จะ ได้ จัด ตักษณ พืช พรวณ ต่าง ๆ เข้าไว้ ให้

ถูก ต้อง หักมัด หมู ประเภท ของ พืช นั้น ๆ และ เพื่อ จะได้ คิด ทำ คำว่า
แสดง วิชา เพาะ ปุถุก แต่ วิชี่ บำรุง วัชพืช พืช พรรณ ต่าง ๆ ที่ จะ ได้
เกิด ผล ดี ด้วย อย่างไร ๆ ให้ สัม แก่ พืช แผ่นดิน อัน ชอบ ด้วย ฤๅ รัชช,
หนาว ตาม ธรรมดา ใน ภูมิ ประเทศ บ้าน เมือง แห่ง ตน

แท้จริง เมื่อ สมเด็จ พระเจ้า มหา สมมุติ ราช ได้ ทรง ราช
สมบัติ เป็น ปฐม บรม ชาติ ศิษย์ วงษ์ ดัง นั้น แล้ว ก็ ทรง ตั้ง แต่ง พระราช กำหนด
กฎหมาย แผ่นดิน คือ พระ ธรรม นุญ พระราช บัญญัติ อัน ธรรม
นิยม ราช ประเพณี และ ราช พิธี มี ประการ ต่าง ๆ อัน เป็น แบบ อย่าง
เป็น ต้น ทรง ทำ บำรุง ไพร่ พัว ประชาชน ให้ บ้าน เมือง อยู่ เย็น
เป็น สุข เกษม ทั่วไป จน ตลอด พระชนมายุ ไซย ของ พระองค์ ก็
เด็จ ๑๑ พรรคต ต้อง ไป พระราช บุตร พระราช นัดดา ได้ ทรง ราช สมบัติ
สืบ ชาติ ศิษย์ วงษ์ เป็น ลำดับ ต่อ ๆ กัน มา ใน โลก นี้ จะ นับ ประมาณ มิ ได้
แต่ ได้ ประพฤติ ตาม โยวาท ราช ประเพณี ที่ มี สืบ มา แล สมเด็จ พระ
เจ้า มหา สมมุติ ราช อัน ถูก ต้อง ด้วย ศักดิ์ พิศ ราช ธรรม เป็น ต้น ทุก
ประการ

เพราะ ฉะนั้น ชาติ ศิษย์ วงษ์ วงษ์ ผู้ ได้ ทรง ราช สมบัติ ใน ราช ธานี ได้
ได้ ดำรง อยู่ ใน ราช ธรรม ๑๐ ประการ โดย เสมอ แล้ว ย่อม ทรง ประพฤติ
ตั้ง กษัตริย์ คือ ธรรม เป็น ที่ ตั้ง แห่ง ความ ถึง เพราะ ให้ แก่ ประชุม
ชน พด เมือง ของ พระองค์ ให้ ได้ ดำเนิน ผล เป็น สุข ซึ่ง นับ เป็น ราช
ประเพณี ที่ ชาติ ศิษย์ วงษ์ เคย ประพฤติ สืบ ๆ มา คือ

จัด เปน ๔ ประการ ๕ ประการ และ ๑๒ ประการ
กล่าวโดยสังเขปใน สังคหะ วัคค ๕ ประการนั้น คือ

๑. สัตถิสัมเมธิ คือ สัตถ์ต้อง พระบัญญัติใน เจ้า กตวิ ทรวง

สังเคราะห์ แก่ ราชภูร ประชาชน ที่ ชัก ดัน ชัก แคนน ให้ ได้ รับ เจ้า ปลุก
และ คู้ โค แยก ไถ เปน ของ หตวง ทด รวง เมื่อ ราชภูร ทำ นา ได้
ผล มริบทน์ แคว้ แบ่ง เปน ๓๐ ส่วน ให้ เก็บ ผล มา เปน ของ หตวง
แค่ ๑ ส่วน

๒. ปุริสัสสัมเมธิ สัตถ์ ต้อง พระ บัญญา รา โส นาย แก่ มุริธบุคค
ผู้ เปน เจ้า กามา คัย ราชบริวาร ให้ ได้ รับ ทวพิย พระราช ทาน ค่า ปฏิบัติ
ราชการ เปน ครั้ง ใน จำนวน เดือน และ ชวบ ตาม พระราช ประเพณี แต่ โมราณ

๓. สัมมาปราถิ ใช้ พระ รา โส นาย เปน ม่วง คตถ้อง โดย ชอบ ธรรม
คือ ทด รวง พระราช ทวพิย แก่ ผู้ ทำ กะเสถกรรม พานิชกรรม ที่ ชัก ดัน ทน รอน
ให้ มี หนึ่ง สัตถ์ กรม ธรรม สัตถ์ เปน หลัก ทวพิย ครบ ๓๒ ให้ ส่ง ทน คั้น แต่
หา ได้ เรียก คตถ เบย เปน ของ หตวงไม

๔. วาจาเปยัย มี พระราช วาจา ปราศ คัย ด้วย พระ มชฐพาทิ เปน ที่
นำ รัก นำ ชื่น ชม แก่ ประชมนชน ทัวไป ให้ โพร พ้า ประชา ราชภูร มี ความ รัก
ใคร่ เปน ที่ กุ่น ใจ หา ความ รังเกียจ มิ ได้

สังคหะ วัคค ๕ ประการ นี้ เปน พระราช จริยานุวัคค ของ ชัคคิยราช
ทั้ง หตยา ได้ ทรง ประพฤติ เปน ราช ประเพณี มี สัมมา แค่ ใน กาละ โบราณ

เป็นราชธรรม อุปถัมภ์ ทำนุบำรุง ประชุม ชน และ บ้าน เมือง ให้เกิด ความ
สุข สวัสดิ์ ปลอดภัย สืบต่อไป

อนึ่ง ถึงกระ วิตุ ทั้ง ๔ นี้ เพิ่ม ความ เปน อานสงฆ์ ชน ชัก ขอ หวัง ว่า

๕. นริศคตฺติ ซึ่ง แปล คง ศัพท์ ว่า หา ตม กตชน มิได้ หรือ

ไม่ คง มี สัตถ์ ตม กตชน คือ มีความ อธิบาย ว่า เมื่อ ชาติ ยราช ทั้ง

หลาย ได้ ทรง ประพฤติ สังกะระ วิตุ ทั้ง ๔ นี้ แล้ว พระราช จริยานุวัตร นั้น

ก็บังเกิด มี อานสงฆ์ ให้ ราษฎร ได้ ความ สุข ปราศ จาก โจร ภัยร้าย เมื่อ หดับ

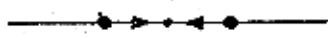
นอน อยู่ใน บ้านเรือน ของ คน ไม่ ได้ ขวตถ์ ตม กตชน ประสพ ก็ไม่ มี ภัยอันตราย

จึง ได้ นบ เปน ถึง กระ วิตุ รวม ๕ ประการ เปน แบบ อย่าง สืบ มา

กระทรวงเกษตรราชการ

บริเวณที่ ๒๒

ตำแหน่ง เกษตรกร ชีการ ซึ่ง พระเจ้าแผ่นดินได้ ทรง ตั้ง แต่ง ขึ้น
ใน ราชการ ของ ประเทศ สยาม ตาม ประเพณี ใน ปาง มรรพ โบริมาณ ขึ้น
มา ตั้ง แต่ ประเทศ สยาม ฝายเหนือ จน ถึง กรุง เทพ ทวารวดี ศรี อโยธยา
โบริมาณ ตลอด มา ถึง กรุง เทพ มหา นคร สมร รัตน โกสินทร ซึ่ง ตั้ง
ดำรง อยู่ใน บัดนี้

ตาม พระราช ประเพณี ที่ มี มา แต่ โบริมาณ กาด นั้น พระเจ้าแผ่นดิน
ได้ ทรง ตั้ง แต่ง ให้ มี ตำแหน่ง ชักตมมา ทั้ง ๕ คือ เวียง, วัง, คตัง,
นา เป็น ตำแหน่ง สำหรับ ชักตมมา ราชการ แต่ พระบรม ราชา นุภาพ
แห่ง พระ มหา กระษัตริยา ชีราช ขึ้น มา

ส่วน ตาม หัว เมือง นั้น ได้ ตั้ง ให้ มี ชุน เมือง, ชุน วัง, ชุน คตัง,
ชุน นา ออกไป รับ ราชการ ใน นานี้ ของ กระทรวง นั้น ๆ ตาม สมควร

ส่วน ตำแหน่ง เกษตรกร ชีการ นั้น มี นานี้ บัดนี้ เขต ที่ ดิน
มี นานี้ ทด นานี้ ให้ ราษฎร ทำ การ เพาะ ปลูก ได้ โดย สดวก แต่ จัด หา
สัตว์ พาหะ อัน เป็น ถ้าง การ เพาะ ปลูก แต่ เก็บ หาง เข้า ค่า นานี้ ยัง คง
หลวงได้ เป็น ถ้าง สำหรับ พระ นคร เพื่อ จับ จ่าย ใน ครัว ที่ อาณา ประชา
ราษฎร บัณฑิต ขัดสน ด้วย เฝ้ายง อาหาร แต่ สำหรับ จ่าย กอง ทัพ ใน ครัว
ที่มี ราชการ ทัพ คี

ตามที่ กระทรวง เกษตราธิการ ได้มีหน้าที่อันสำคัญ มาแล้วตั้งแต่
พระเจ้าแผ่นดินใน กรุง ศรี อโยธยาโบราณ จึงได้ทรงทำนุบำรุงราชการ
ในตำแหน่ง เกษตราธิการ เว้น ลำดับ มา

เสนาบดี ที่ จตุสดมภ์ ใน ตำแหน่ง เกษตราธิการ ตั้งแต่ กรุง ศรี
อโยธยาโบราณ พระเจ้าแผ่นดินโปรด พระ ราชทานให้ ใช้นิตราใน ตำแหน่ง
๘ ดวง สำหรับใช้ในหน้าที่ต่าง ๆ ของ เกษตราธิการ ตาม ตำแหน่ง
ดัง มี ข้อ ความ ปรากฏใน พระ รวรมนุญ กฎหมายแผ่นดิน สำหรับ ประเทศ
สยาม ดั้ง มา

มีใจความว่า เมื่อในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรร
ยศวรร บรมนารถบรม บพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดินสยาม
ที่ ๒๐ ในกรุง ศรี อโยธยาโบราณ ได้ทรงจัด ขนบ ธรรมเนียม ราชการ
ตั้ง พระราชกำหนด กฎหมายแผ่นดิน ทำนุบำรุง พระราชประเพณี เก่า
ใหม่ ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นเป็น เอกประการ ในบท พระ รวรมนุญ
ข้อที่ มี พระราชกำหนดให้ ใช้นิตราสำหรับ กระทรวงต่าง ๆ นั้น มีข้อ
ความดำเนิน พระราชโองการ ดังนี้ ว่า

คุณมั่งคั่ง ๑๕๕๕ คัก กุณักษัตริย์ อาสูรมาศ กภาพบักษัทคัมมิตติคุณฉนวน
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรยศวรร บรมนารถบรม บพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว
เสด็จใน พระวิหาร สมเด็จพระเจ้าบรมพริยธำณทิส แห่งโพชชนคัมมหาปราสาท จึง
มี พระราชโองการ มาร พระมัตถุร จำเพาะแก่ พระศรีภริปริษาธิราช
เสนาบดีศรีธำณิกณ์ ให้ตราพระราชกฤษฎีกาประหยัดประเดียงแก่เจ้า

พระยา และ พระยา พระ หลวง หัว เมือง มนตรี มุข ลูก ขุน ราชนิกุล หัว หมื่น หัว
 พัน อรรพ กำนัน ทบปอง ทูต กระทรวง ฝ่าย ทหาร พลเรือน ชาย ขวา ตง แคน
 ไป เมื่อนำ ถ้า และ กรมไต่ และ จะ ใช้ ครา ด้วย ราชการ แก่ กิจการ สถานที่
 คู่มามาตรา และ คง ขุน หมื่น และ เวียก ค่าไว้ นา อากร สัมพัคร์ ชนอน คตาด
 นาว ทาน หัว บา ค่า ที่ เชน เรือ ให้ ใช้ ตาม กระทรวง ซึ่ง ได้ ใช้ คือ ครา
 มหาไทย ครา กตา โหม และ ครา จตุสดมภ์ ทง ๔ ๑๓ ๑ มี ตง น เป็น คน
 จัด เป็น ๒๘ มาตรา

ในมาตรา ๖ ว่า ด้วย ตำแหน่ง เกษตรา อธิการ นั้น มี ว่า คราพระ
 ยา พลเทพ เสนา มดี ศรี ไชย นพรัตน์ เกษตรา อิมดี อภัยพิริยปรากรม
 พาหุ ได้ ใช้ ๘ ดวง

(๑) คราพิทยาธร ถัด คอก จงกถณ์ คอก ๓ สำหรับ ใช้ ไป
 เป็น ครา นำ ลัด คว แต่ ใช้ ไป จำ นว ซึ่ง พระ ราชทาน นั้น ซึ่ง ใช้ ไป คง
 ขุน หมื่น เสนา หมื่น นว พัน นา ทบปอง แต่ ใช้ ไป เขา ตก ความ ซึ่ง วิวาท กัน
 ด้วย นา แต่ ใช้ ไป ต่ง เจ้า หลวง เบย หลวง แต่ ใช้ ไป ต่ง กรมการ
 ใน กรม นว

(๒) คราพระไฟ ศุภราช ทรง เครื่อง ยืน บน แท่น ดวง ๓ สำหรับ
 ใช้ ไป ด้วย พระ ราชทาน ที่ กตปนา

(๓) คราพระ พิรุณ ชี ฆาต ทรง เครื่อง ยืน หลัง นาคราช ดวง ๓
 สำหรับ ใช้ ไป วิดี นว เข้า นา ใช้ ไป ขุด มัง บวง คตอง ไช นว

(๔) ตราเทพยดาทรงเครื่อง ยืนบนแท่นถือเตี้ยเข็อก ใช้
ไปวังจันทนา แล ชันธุครนา ซึ่งฉิวาทกัน แลใช้ไป พระราชทานให้แก่
ผู้มีบำเหน็จความชอบ

(๕) ความศักดิ์ อังกิต รูปพราหมณ์ ทรงเครื่อง แมกโกดวง ๓
สำหรับใช้ไปเด็ก รัง มาตงพงแจม

(๖) ตราเทพยดาทรงเครื่อง ถือไม้ปฏักยืนบนแท่น ใช้
ไปเขาโต ใช้ไปเขากระบือจ่ายหญ้า

(๗) ตราเทพยดาทรงเครื่อง นั่งในบุษบกหลังหงษ์ ใช้
ปลงกฐ เรียกว่าเข้าเร่งเข้าค่าง บรรดาเข้าเบย ๔ แถว หัวเมือง

(๘) ตราพระ กาท ทรงเครื่อง ชีนาคราช มือขวาถือจักร
มือซ้ายถือ พระขรรค์ ใช้ไป ประหาร ชีฉัตร กรมมาเสนา หัวเมือง

(๙) ตราดอกจงบถณ บัดประจำปากบอก
ตราเจ้าพระยาพลเทพได้ใช้แต่เท่านั้น

ตราทอง ๘ ดวงในตำแหน่ง เกษตราธิการ ซึ่ง พระธรรมมุนี
มีกำหนดให้ใช้มาแต่โบราณ นั้น มีพิเศษอยู่ดวง ๓ คือ ตราพระ กาท
ดวงที่ ๘ ซึ่งใช้ไป สำหรับ ประหาร ชีฉัตร กรมมาเสนา หัวเมือง อันทำ
ผิดต่อ พระราชกำหนด กฎหมายแผ่นดินในหน้าที่ ของกระทรวง ซึ่ง ได้วาง
บทให้มีโทษถึงตาย

ซึ่งตรา ๘ ดวงในตำแหน่ง เกษตราธิการ นั้น ในเวลานี้ที่
ใช้ยังอยู่ในราชการ แต่ ๒ ดวง คือ ตราพระพิรุณ ชีนาคร ทรงเครื่อง

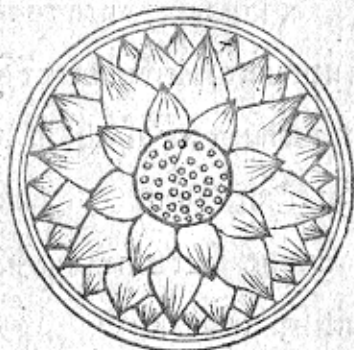
श्री ७

श्री ८

श्री ९

श्री १०

श्री ११

श्री १२

श्री १३

श्री १४

श्री १५

ยื่น หลัง นาคราช . เปน ตราใหญ่ ดำเนิน พระบรม ราชโองการใน ตำรา ตรา
ต่าง ๆ ที่มี ไป

แต่ ตราพิทยากร ก็คือ ดอก จงกถณ์ เปน ตรา น้อย

ส่วน ตรา อีกร ๗ ดวง นั้น ก็ยังคง มีอยู่ รักษาไว้ สำหรับ ครอบวง
ตาม แบบ ธรรมเนียม เดิม

ตามใน พระ ราชพงษาอการ ตำนาน ก็มี ข้อความ ปรากฏ ว่า จำเดิม
ตั้งแต่ได้ตั้ง ปนา กรุงพระมหา นคร ศรี อโยธยาโบราณ ขึ้น เมื่อจุลศักราช
ได้ ๗๓๒ ปี ชาตโทษก พระเจ้าอยู่หัวของ ผู้ทรง พระนามว่า สมเด็จพระ
พระเจ้า รามาธิบดี ที่ ๑ ได้ครอง ศิริราชสมบัติ เปน ประถม บรม กระษัตริย์
ในกรุงศรี อโยธยา โบราณ นั้น ได้โปรดให้ พระรามศักร พระราชบุตร
เสด็จ ยাত্রาทัพไปปราบ กำพูช ประเทศ ภายหลังได้ โปรดให้ สมเด็จพระ
พระบรม ราชา จีราช เจ้าเสด็จ ยกทัพ หนุน ออกไป รบ มี ไชยชนะ

ต่อมาใน พระราชวงศ์อื่น ๆ ซึ่งได้ เปน พระเจ้าแผ่นดินของ
ราชสมบัติสืบ มา ก็ ได้มี การศึก สงคราม ทั้งภายใน แลภายนอก อยู่เสมอ
ไม่ใคร่ มี เวลาว่าง เว้น การศึก สงคราม ที่ ประเทศ สยามได้ ทำ กับ
นา ๆ ประเทศ นั้น คือ กำพูช ประเทศ, โยนก ประเทศ, มลาว ประเทศ,
รามัญ ประเทศ, กุกาม ประเทศ, เป็นต้น

เมื่อ จุลศักราช ๘๔๐ ปี ในแผ่นดิน พระบาท สมเด็จพระ พระนเรศวร
เปนเจ้า พระองค์ ได้เสด็จ ยก พยุหโยธา ทัพ หดวงไป ทำ ยุทธสงคราม
กับ พระมหา อุปราช กรุงหงสาวดี มี ไชยชนะ

พระเจ้าแผ่นดิน ของค อิน ๆ ที่ ได้ ครอง ราช สมบัติ สืบ ต่อ ๆ มา โดย ลำดับ ก็ ยัง ต้อง ทำ คัก สงคราม อยู่ เอง ๆ จน เสีย กรุง ใน จตุศักราช ๑๑๒๘ มี กุณ นพศก นับ ลำดับ พระเจ้าแผ่นดิน ได้ ๓๕ พระ องค์ และ เป็น มี ได้ ๔๑๗ ปี

เพราะ เหตุ ฉนั้น การ จัด เติบียง อาหาร สำหรับ ราชการ ทัพ ซึ่ง เป็น นาทิ อิน สำคัญ นั้น เกษตราธิการ ก็ ได้ จัด เสนอ มา

ตุจตุศักราช ๑๑๓๐ มี ได้ ตั้ง กรุง ชนบุรี ขึ้น ณ ตำบล บางกอก ก็ ยัง ต้อง กระทำ คัก สงคราม กับ พม่า ซ้ำ คัก อยู่ เอง ๆ

ใน ครั้ง นั้น เติบียง อาหาร ก็ ยัง ก็นับ ขาด อยู่ มาก ด้วย บ้าน เมือง ยัง ไม่ สงบ รียบ คาม เป็น ปกติ ราษฎร ทำไร่นา ยัง ไม่ เต็ม ภูมิ ตำเนา ตำแหน่ง เกษตราธิการ ซึ่ง เป็น นาทิ จัด เติบียง อาหาร ส่ง กอง ทัพ แล รวบ รวบรวม เติบียง ขึ้น ชั่ง ฉางไว้ สำหรับ บ้าน เมือง ก็ จัด หา ได้ ด้วย ยาก ลำบาก เพราะ ยัง ไม่ ได้ จัด ราชการ ใน นาทิ เกษตราธิการ ให้ บริบูรณ์ ได้

ครั้น บรรลุ ถึง จตุศักราช ๑๑๔๔ มี ชาติ จิตวา ศก พระบาท สมเด็จพระ พุท ยอด พ้า จุฬา โลก ได้ เสด็จ เสด็จ ถวาย ราช สมบัติ ปราบ ตามิเชก เป็น พระเจ้าแผ่นดิน สยาม เป็น ปกม ใน พระบรม ราช วงษ์ บัคยุบนั้น นี้ ได้ โปรด ให้ ส่ง อาณา กรุง เทพ มหา นคร สมร รัตน โกสินทร ขึ้น เป็น มหา ราชธานี ณ ฟาก ควน ชอก แห่ง แม่ น้า เจ้า พระ ยา พระ องค์ ได้ ทรง ตั้ง แต่ง ข้าราชการ แล ข้าราชการ เดิม ที่ มีความ ชอบ ใน ราชการ คัก สงคราม ขึ้น ประกอบ ด้วย คุณวุฒิ สัก มี ญญา สามารถ ใน ราชการ ฝ่าย ทหาร แล พศ เวช ให้

มี พรหม มุต ครบ ทุก ตำแหน่ง ตาม ขนบ ขวมนิยม ราช ประเพณี ซึ่ง
 มี มา แต่ โบราณ ใน ครั้ง นั้น พม่า ซึ่ง เปน มหา บัณฑิต เคย ทำ คึก ขัม
 เคียว กับ ประเทศ สยาม มา แต่ หลัง ก็ ยัง ยก กอง ทัพ เข้า มา ย้าย หัว
 เมือง ขอม ธานี มา แห่ง ประเทศ สยาม เปน หลาย ครั้ง พระ องค์ ได้ ทรง
 แต่ง กอง ทัพ ออก ตูรับ ค้าน ทาน คึก พม่า อัน ยก ประตั้ง มา หลาย ทิศ หลาย
 ทาง แต่ พระ องค์ ได้ ทรง พระ ราช อุสาหะ ด้วย พระ อุดมภาพ เสด็จ พระ ราช
 ดำเนิน ทัพ หลวง ไป ใน งาน พระ ราช สงคราม เปน หลาย ครั้ง ได้ ทรง ปราบ
 ปราบ พม่า ข้าศึก ให้ ปราชย พ่าย แพ้ แต่ ข้านาจ พระ บารมี ต่าง แดก หัน
 ต่ำ ถอย ไป สิ้น และได้ ทรง ปราบ ปราบ ประเทศ ราช ทั้ง ฝ่าย เหนือ ฝ่าย ได้
 อัน กระทั่ง กระเดื่อง แข็ง เมือง ให้ ยอม ย่อม น้อม คอ พระ บรม เศษานุกาพ
 เปน ปกติ สงย รียบราย แล้ว พระ เกียรติยศ ก็ ปรากฏ แผ่ ไป ใน นานา
 ประเทศ พระ องค์ ได้ ทรง ทำนุ บำรุง ทั้ง ฝ่าย พระ พุทศจักร แต่ ขวณา จักร
 ให้ ดำรง ภาวะ มั่นคง เจริญ ยิ่ง ขึ้น ประเทศ สยาม จึง ได้ มี ความ เจริญ
 คุช ดีขึ้นมา

ตำแหน่ง เกษตราธิการ ใน รัชกาล ที่ ๓ นั้น ก็ได้ ทำ ราชการ ตาม
 นำ ที่ อัน สำคัญ ตาม อย่าง ที่ มี มา แต่ ก่อน คือ

คิด กะ เสร้ ยง อาหาร สำหรับ จำย กอง ทัพ ให้ ทน ราชการ ซึ่ง ยก
 ไป รบ ข้าศึก ใน ทิศ ต่าง ๆ นอกจาก นั้น ยัง ต้อง มี นำ ที่ จักการ ให้ ขวณา
 ประชา ราษฎร ซึ่ง ใน เวลา นั้น ยัง ระส่ำ ระส่าย พลัด พราก จาก ภูมิ ตำเนา อยู่

โดยมากนั้น ให้ตั้งทำการเพาะปลูก เป็น หลักฐานโดยปรกติ ตามเดิม จนบังเกิดความมั่งคั่งสมบูรณ์อยู่เย็นเป็นสุขสืบมาจนบัดนี้

เสนาบดีแต่ฮิมบีที่ใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาตั้งแต่งขึ้นสำหรับกรมนาแต่กระทรวงเกษตรธิการ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๕ นั้น มีนามในตำแหน่งตามพระราชกำหนด กฎหมายว่า เจ้าพระยาพดเทพ เสนาบดีศรีไชย นพรัตน เกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพายุ ได้ใช้ตรา ๘ ดวง ถึงคักัดินา ๑๖๐๐๐

ครั้นต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงแก้ไขนามเจ้าพระยาพดเทพ ซึ่งเป็นตำแหน่งในกระทรวงเกษตรธิการว่า

“เจ้าพระยาพดเทพ อรรพพลเสขย์ เสนาบดีศรีพิไชยราช มหัยศวรวิชัย อินทกานันต์วิบุญา หวรพิจารณปฏิพิทช์ นพรัตน มุรธาชว มหิศร์ สุมุหะษฐู เกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพายุ”

แต่มีนามท่านที่ใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าพระยาพดเทพ เจ้ากระทรวงเกษตรธิการนั้น เป็นลำดับกันต่อมาดังนี้

(๑) เจ้าพระยาพดเทพ (บน)

ท่านเจ้าพระยาพดเทพ (บน) นั้น เดิมเป็นข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๓ ได้โดยเสด็จในงานพระราชสงคราม มีความชอบมาก ครั้นได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติทรงปราบดาภิเษกแล้ว จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาพดเทพ แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยามหาเสนา แต่เจ้าพระยาอภัยราชา สืบต่อมาเมื่อภายหลัง

(๒) เจ้าพระยาพดเทพ (บุญนาค)

ท่านเจ้าพระยาพดเทพ (บุญนาค) นี้ เดิม เป็น เจ้าพระยาไชย
 วิจิตร ผู้รักษากรุงเก่า ครั้น ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อน
 เจ้าพระยาพดเทพ (บุญ) ไปดำรง ตำแหน่ง เป็น เจ้าพระยา มหาเสนา
 แล้ว จึงได้ โปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อน เจ้าพระยาไชยวิจิตร มา ดำรง
 ตำแหน่ง เกษตราธิบดี รับราชการ ถดของ พระ เดช พระ คุณ ขึ้น ต่อ มา
 จน รัชกาลที่ ๒ แต่ ภายหลัง มี ความ ผิด ค้าง รับ พระ ราชอาญาใน
 รัชกาลที่ ๒ นั้น

(๓) เจ้าพระพดเทพ (ทอง อิน)

ท่านเจ้าพระยาพดเทพ (ทอง อิน) นี้ เป็น บุตร ส้มเต๋ เจ้า
 พระยา มหาสมบัติ (ศรีกรุงเก่า) ได้ ทำ ราชการ ถดของ พระ เดช พระ
 คุณ ใน ตำแหน่ง ขศ บรรดา คักดี ต่าง ๆ หลาย ตำแหน่ง ขึ้น เนื่อง มา จน ได้
 ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ดำรง ตำแหน่ง เกษตราธิบดี ใน รัชกาล
 ที่ ๒ ต่อ เจ้าพระยาพดเทพ (บุญนาค)

(๔) เจ้าพระยาพดเทพ (ฉิม)

ท่านเจ้าพระยาพดเทพ (ฉิม) นี้ เดิม เป็น พระยา วิจิตรไกร
 จำ หลวง เดิม แต่ เกี่ยวเนื่อง เป็น ไช เวช กับ ท่าน เจ้าพระยาพดเทพ (ทอง
 อิน) ด้วย ครั้น เจ้าพระยาพดเทพ (ทอง อิน) ถึง อดสูกรรม แล้ว
 จึง ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ ท่าน ดำรง ตำแหน่ง เกษตราธิบดี บังคับ
 บัญชา การ ใน กรม เกษตราธิการ ต่อ มา

(๕) เจ้าพระยาพลเทพ (เอียด)

ท่านเจ้าพระยาพลเทพ (เอียด)^{นี้} เป็นบุตรพระยาสมบัติยา
 ชินชาติ (เอียด) เดิมได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่ในกรม
 มหาดเล็ก แล้วรับตำแหน่งยศบรรดาศักดิ์ต่าง ๆ เป็นลำดับมาจน
 ได้เป็นเจ้าหมื่นศรีศรีธรรมราชหัวหมื่นมหาดเล็ก เมื่อทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเกษตราธิบดีนั้น เป็นขณะที่ท่าน
 กำลังป่วยมีอาการมาก จนจะถึงอสัญกรรมอยู่แล้ว เพราะฉนั้น
 ท่านจึงไม่ได้บังคับบัญชาการงานในกรมนั้นเลย แต่ที่ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งท่านให้ เป็นเกษตราธิบดีในเวลาที่ท่านมีอาการ
 บ่อยมากอยู่แล้วนั้น บางทีจะ เป็นเพื่อจะพระราชทานเกียรติยศให้แก่ท่าน
 ตามที่ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยมาแต่เดิม

(๖) เจ้าพระยาพลเทพ (ทอง)

ท่านเจ้าพระยาพลเทพ (ทอง)^{นี้} เดิมเป็นข้าหลวงเดิมแต่
 เป็นจางวางในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงดำรง
 พระยศอยู่ในตำแหน่งต่างกรมนั้น ภายหลังได้รับพระราชทานตำแหน่งยศ
 บรรดาศักดิ์ต่าง ๆ เป็นลำดับมาจนได้เป็นพระยาพิไชยบุรินทร์ฯ แล้วจึงได้
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนมาดำรงตำแหน่งที่เกษตราธิบดี
 แต่ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบมา จนถึงอสัญกรรมใน
 รัชกาลที่ ๕

(๗) เจ้าพระยาพดเทพ (รอด)

ท่าน เจ้าพระยาพดเทพ (รอด) ^{นี้} เป็นบุตร ท่าน เจ้าพระยา
นิกร บดินทร (โต) ที่ สมุหนายก ข้าหลวง เดิมในรัชกาลที่ ๓ รับ
ราชการ นตของ พระเชษฐ พระคุณ อยู่ใน กรม มหาดเล็ก แล้วโปรดเกล้าฯ
ให้เลื่อน เป็น พระยา ราชวรานุกล ปลัด ทูล นตของ กระทรวง มหาดไทย
ครั้น ถึง สมัย ที่ เปลี่ยน แปลง ราชการ ใน กรม เกษตรา ชิกการ จึงได้ ทรง
พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ ท่าน ดำรง ตำแหน่ง เกษตรา ชิบตี ครั้น
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า มหา มาตา กรม สมเด็จพระ
บารามประมุกข์ สิ้น พระชนม์ จึง ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน
เจ้าพระยา รัตน บดินทร เป็น ที่ สมุหนายก ตำแหน่ง อธิบดี กระทรวง มหาด
ไทย ซึ่ง ยัง ดำรง อยู่ ณ

(๘) เจ้าพระยาพดเทพ (พุ่ม)

ท่าน เจ้าพระยาพดเทพ (พุ่ม) ^{นี้} เป็น ข้าหลวง เดิมใน รัชกาล
ที่ ๔ แต่ เมื่อ ยัง ทรงพระ ผนวช ครั้น ได้ เสด็จ ถึง ถวายราช สมบัติ
บรมราชาภิเศกแล้ว ได้ โปรดเกล้าฯ ให้ เป็น ขุน สมุทโคจร รับ ราช
การ อยู่ใน กรม มหาด เล็ก แต่ ได้ เสนอ เป็น พระมหินทร ราช เสนี ปลัด
ยานุชิต แล พระยา เทพ ประชุมให้ ปลัด ทูล นตของ กระทรวง กตาคม ครั้น
โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน เจ้าพระยาพดเทพ (รอด) ไป ดำรง ตำแหน่ง
ที่ สมุหนายก แลแล้ว จึงได้ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน ท่านไป
ดำรง ตำแหน่ง เกษตรา ชิบตี จน ถึง บัณฑิต สมุททิศา คัก ๑๒๕๐

อนึ่ง ตำแหน่ง เจ้า พระยา พด เทพ ซึ่ง เป็น เจ้า กระทรวง เกษตรา
 ธิการ นั้น เมื่อ ท่าน เจ้าพระยา พด เทพ (ฉิม) ถึง แก่ อสังัญกรรม แล้ว
 ตำแหน่ง เจ้า พระยา พด เทพ ว่าง อยู่ ไม่ ได้ ทรง ตั้ง แต่ง ผู้ ใด ขึ้น แต่ ได้
 ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ พระยา ศรีสังเทพ (เพ็ง) มังคัม
 บัญชา การงาน ใน กรม นั้น ชั่วคราว อยู่ จน ท่าน ถึง สิ้น ญกรรม แล้ว จึง
 ได้ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ สมเด็จ พระเจ้า บรมวงษ์ เสด
 กรม สมเด็จ พระเดชา ติศร ทรง มังคัม บัญชา ราช การ ใน กรม เกษตรา
 ธิการ ต่อ มา

กับ เมื่อ ท่าน เจ้าพระยา พด เทพ (หลง) ถึง อสังัญกรรม แล้ว พระ
 ยา อาหาร (นุช) ปลัด ทูล นลอง กรม เกษตรา ธิการ ได้ รัง กร อยู่ จน ต้อง
 ออก จาก ราชการ เพราะ มี ความ ผิด

ครั้น ถึง รัชกาล ราช ๑๒๕๐ มี ชั่ว อด สมุท ธิศึก เมื่อ เจ้าพระยา สุรวงษ์
 วิชัยวัฒน์ (วร) ที่ สมุท พระกตกร โหม ถึง อสังัญกรรม ทรง พระกรุณา
 โปรดเกล้า ฯ ให้ เลื่อน เจ้า พระยา พด เทพ (พุ่ม) ไป ดำรง ตำแหน่ง ที่
 สมุท พระกตกร โหม แล้ว จึง ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ เลื่อน
 เจ้า พระยา ภาสกรวงษ์ (แต่ เมื่อ ยัง เป็น พระยา ภาสกรวงษ์ จางวาง มหาศ
 เด็ก) มา ดำรง ตำแหน่ง เสนา บดี กระทรวง เกษตรา ธิการ อยู่ จน ถึง
 วันที่ ๓ เมษายน รัตนโกสินทร ศก ๑๑๑ โปรดเกล้า ฯ พระ ราชทาน พระ
 บรม ราชานุญาต ให้ ท่าน เจ้า พระยา รัตน บดินทร ออก จาก ตำแหน่ง ที่ สมุท
 นายก เพราะ ชรา ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ ย้าย พระเจ้า น้อยยา เสด

กรมหลวง ดำรง ราชานุกาพ แต่ ยัง ดำรง พระยศ เป็น กรมหมื่น จาก กระทรวง
 ธรรมการ แต่ ศึกษาธิการ ไป ดำรง ตำแหน่ง เสด็จ มา บัด นี้ กระทรวง มหาดไทย
 ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ย้าย เจ้า พระยาภาณุวงศ์ ไป เป็น เสด็จ มา บัด
 นี้ กระทรวง ธรรมการ แต่ ศึกษาธิการ แล้ว ตำแหน่ง นำ ที่ เสด็จ มา บัด นี้ กระทรวง
 เกษตรการ วิชาการ ว่า อยู่ จัง ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ นาย พต ธิ เจ้า
 พระยา สุรศักดิ์ มนตรี (แต่ เมื่อ ยัง เป็น พระยา) มา ดำรง ตำแหน่ง เสด็จ มา บัด
 นี้ กระทรวง นี้ แต่ เพิ่ม นาม กระทรวง ลง ด้วย ว่า กระทรวง เกษตร พณิชการ

เจ้าพระยา สุรศักดิ์ มนตรี ได้ ดำรง ตำแหน่ง เสด็จ มา บัด นี้ กระทรวง เกษตร
 พณิชการ สืบ มา จน ถึง เดือน มีนาคม ค.ศ. ๑๙๕ เป็น ขณะ ที่ จะ จัด การ
 เปลี่ยนแปลง การ ใน กระทรวง พระคลัง ท่าน เห็น ว่า น้ำ ที่ ราชการ ใน กระทรวง
 เกษตร พณิชการ ซึ่ง มี อยู่ ครั้ง นั้น มี การ เก็บ ค่า นา แต่ ค่า ซาก
 ส่วนใหญ่ เป็น สำคัญ แต่ การ อื่น ๆ อัน เป็น น้ำ ที่ กระทรวง พระคลัง โดย มาก
 ถ้ายก การ เหล่า นั้น ไป อยู่ ใน กระทรวง พระคลัง ระเบียบ ราชการ จะ ได้ ระเบียบ
 ร้อย แต่ เป็น การ ง่าย ขึ้น ท่าน จึง ได้ กราบ ถวาย บังคม ถา ออก จาก
 ตำแหน่ง เสด็จ มา บัด นี้ เพื่อ จะ ได้ รับ ราชการ ณ ของ พระ เศษ พระคุณ ใน ตำแหน่ง
 อื่น ให้ เป็น ประโยชน์ ต่อ ราชการ จึง ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้
 ลด กระทรวง เกษตร พณิชการ เป็น กรม เรียก ว่า กรม เกษตรการ แต่ โปรด
 ให้ รวม สัมทบ ขึ้น อยู่ ใน กระทรวง พระคลัง มหา สัมบดี พระเจ้า น้อง ยา
 เจอ กรม หมื่น มหิศร ราช ฤไทย เสด็จ มา บัด นี้ กระทรวง พระคลัง มหา
 สัมบดี ทรง เป็น พระ ขุน จิต การ ต่อมา จนถึง รัตน โกสินทร ศก ๑๙๘

ทรง พระราช ดำริห์ ที่ จะ จัด ราชการ ขึ้น เป็น นาทิ เกษตร์ว่า

ชิการ เที มี การ บำรุง การ เพาะ ปลูก แด บำรุง การ ค้า ขาย เป็น ต้น ให้ ดำเนิน ไป สู่ ทาง เจริญ ตาม คราว ที่ พอ จะ จัด การ ได้ แต่ ราชการ ทาง กรม ทรง พระคตัง ก็ มาก ทั้ง การ เกษตร์ แด การ คตัง ก็ ค้าง แพนก กัน อยู่ ไม่ ควร จะ รวม กัน

ใน ร. ศ. ๑๒๘ จึ่ง ทรง พระ กรุณา โปรด เกต้า ฯ ให้ ตั้ง กรม ทรง เกษตราชิการ ขึ้น ตาม เดิม แด ย้าย เจ้า พระยา เพศวร์ วงษ์ วิวัฒน์ ให้ มา บัด กรม ทรง โยธา ชิการ มา เป็น เสนา บัด กรม ทรง เกษตราชิการ ทำ การ ฉลอง พระเศษ พระคุณ สืบ มา จน รัตน โกสินทร ศก ๑๒๘ ท่าน บัวย มา บัญชา การ งาน ไม่ ได้

จึ่ง ทรง พระ กรุณา โปรด เกต้า ฯ ย้าย นาย พด โท หม่อม ชาติ เศษ อุคม (หม่อม ราชวงษ์ สัทธาน กตาง ใน พระ วร วงษ์ เศษ พระ องค์ เจ้า สาย สนิท วงษ์) เสนา ชิการ ทหาร บก จาก กรม ยุทธนา ชิการ มา เป็น ผู้ ช่วย มี ตำแหน่ง เหนือ ปลัด ฑูต ฉลอง ของ เสนา บัด ทำ การ ใน นาทิ เสนา บัด ใน เวลา ที่ มา บัญชา การ ไม่ ได้ เค็ม ตาม ตำแหน่ง เสนา บัด เมื่อ เดือน พฤษภาคม ร. ศ. ๑๒๘

ครั้น เดือน มิถุนายน ร. ศ. ๑๒๘ ทรง พระ กรุณา โปรด เกต้า ฯ ให้ เสนอ ตำแหน่ง ยศ เป็น พระยา มี นาม ว่า พระยา วงษา นุ ประพัทธ์ วิบุตย บรวิศร์ เกษตรา ชิบตี ถึง ศักดินา ๓๐๐๐๐ แด ได้ โปรด พระ ราชทาน กระบี่ สก ของ คำ กบ พาน หมายก กตม เสร็จ ฆ พริ้อม แด คน โท กระ โทน ของ คำ เป็น เครื่อง ยศ ด้วย

ครั้น ณ เดือน ธันวาคม ได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่าน
เจ้าพระยา เทเวศร์ วงษ์ วิวัฒน์ หยุด พัก รักษาตัว แต่โปรดเกล้าฯ ให้ท่าน
พระยา วรชานุประพิทักษ์ รอง เสนาบดี เป็น เสนาบดี กระทรวง เกษตรา
ธิการ ต่อ มา จน ทุกวันนี้น

อนึ่ง ตำแหน่ง เสนาบดี เจ้า กระทรวงใน รัฐบาล นั้น แต่ เดิม มี อยู่ ๒
ฐานันดร คือ อรรคมหา เสนาบดี ๒ และ จตุสดมภ์ ๔

ครั้น ๓ ตุลาคม โกลีนาท ศก ๑๑๓ ทรง พระราชดำริห์ ที่ จะ รวบ รววม
แต่ แบ่ง บัน ราชการเก่าใหม่ ให้ เป็น แพนก น้าที มี ให้ ก้าว กาย กัน เพื่อ
ให้ ราชการ ดี ขึ้น ตาม กาล แด่ สมัย จึง ทรง พระกรุณา โปรดเกล้าฯ
ให้ ประกาศ ตั้ง ตำแหน่ง เสนาบดี ขึ้น ใหม่ บ้าง ยก กรม ขึ้น เป็น กระทรวง
เสนาบดี บ้าง รวม ด้วย กัน เป็น ๑๒ กระทรวง

แต่ เสนาบดี ทั้ง ๑๒ ตำแหน่งนั้น ให้ มี ยศ เสมอ เหมือน กัน ทุกตำแหน่ง
ไม่ให้ ถือ ว่า เป็น อรรคมหา เสนาบดี หรือ จตุสดมภ์ หรือ เป็น เสนาบดี
ตำแหน่งใหม่ แต่ ประกาศ นั้น เป็น ประกาศ ที่ มี ข้อความ นับ เป็น คำนำน
อัน มี หลักฐาน ของ กระทรวง ต่าง ๆ ที่ ได้ โปรดเกล้าฯ ให้ แก่ ไซ มา เป็น
ลำดับ จึง ได้ คัด มา ลง ไว้ ด้วย ต่อ ไป ดังนี้

“ประกาศ ตั้ง ตำแหน่ง เสนา บดี

มี พระบรม ราชโองการ มาร พระ บัณฑูร ชูร์ตั้งหน้าท ในพระ
บาท สมเด็จพระ ปรมิหาร มหา จุฬาลงกรณ์ บดินทร เทพย มหา มงกุฎ
บุรุษ รัตนราช วดีวงษ์ วรคณพงษ์บริพัตร วรชัยราชนิกรโรตม จาก

วิชา บรม มหาจักรพรรดิ ราช สังคาส์ บรม ชวรมิก มหา ราชชา อีราช บรม
 นารถ บพิศร์ พระจุล จอม เกด้า เจ้า กรุง ชยาม ทง ฝ่าย เห็นอ ฝ่ายใต้ แด
 ดินแดน ทง หลาย ที่ โกล่ เคียง คือ ดาว มลายู กระเหรียง ๑ ๓ ๑ ๑ ๓ ๑
 ดำริส เห็นอ เกด้า ๑ ตั้งให้ ประกาศให้ ทราบ ทัง กัน ว่า มี พระราช ฤไทย
 หวัง จะ ทำนุ บำรุง แผ่นดินให้ เจริญ ยิ่ง ขึ้นไป ทุก เวลา แด จะ รักษา ขนบ
 ชวรมเนียม ที่ ดี ให้ คง มี อยู่ แด จะ ผ่อน ผัน แก่ ไช้ การ ที่ เสี้ย ให้ หมก สัน
 ไป เพื่อ ประ โยชน์ ที่ อาณา ประชา ราชูร จะ ได้ อยู่ เย็น เปน สุข ได้
 ทำ มา หากิน โดย ชอบ บ้าน เมือง ได้ รุ่ง เรือง เจริญ ทิม กับ กาล สมัย ที่ เปน
 ทิวไป ใน โดคน ทง พระ ราช ดำริให้ เห็น ว่า ราชการ บ้าน เมือง ย่อม จะ
 เปน ที่ เรียบ รัชย ได้ ด้วย จักกรว แบ่ง กระทรง นาที่ พนักงาน ให้ ทำ การ เปน
 หมวด เปน หมู ให้ ส้มควร แก่ ก่าตัง สติ บัญญา ดำารด ของ ผู้ ที่ จะ รับ
 ราชการ ผลิตง พระเดช พระคุณ ใน คำแห่ง นัน ๆ แด ต้อง แบ่ง นาที่ ราช
 การ ให้ เปน ส่วน เปน แพนก ตาม กระทรง ราชการ ทงปวง จึง จะ
 ดำริจ ไป ได้ ทิม กาล สมัย ที่ ควร จะ เปน เพื่อ ว่า ถ้า ทง พระราช ดำริให้
 จะ ให้ จัก การ สิ่งใด ก็ จะ ได้ มี นาที่ ทำ การ สิ่ง นัน ทง ทัง ที่ ไม่ มี ที่
 คิค ชัก ของ ด้วย การ ดี การ เจริญ ทงปวง ชัน เปน ที่ พระ บรมราช ประสงค์
 ให้ มี เพื่อ ประ โยชน์ แด ความ สุข แก่ ประชา ชน นัน จึง จะ เปน ผล ดำริจ
 บริบูรณ์ ได้ เพราะ เหตุ นัน จึง ได้ ทง พระ ราช ดำริให้ แก่ ไช้ ชวรมเนียม
 กระทรง ของ การ ที่ เสี้ย อยู่ ให้ ชันใหม่ มา เปน ชัน ๆ ตาม กาล แด สมัย
 ที่ มี ราชการ นาที่ นัน เกิด ชันใหม่ เพื่อ การ เจริญ แก่ บ้านเมือง ดังกล่าว มา

แล้ว แด่เจ้ากระทรวงใหญ่ ใน พระ ราช กำหนด กฎหมาย เต็ม มี อย่างไรไม่
ต้อง ถ้าว ด้วย ย่อม ทราบ ไป ชยู่ ทั้ง กัน แล้ว แด่ ตำแหน่ง นั้น ๆ ได้
ทรง พระ กรุณา โปรด เก้า ๆ ทั้ง เต็ม บ้าง บาง คราว แดงด เว้น เสีย
บ้าง ตามเวลา สมัย ที่ ควร จะ มี จะ เป็น จะ ถ้าว ทั้ง แต่ เสนา บดี ๖
ตำแหน่ง ที่ มี อยู่ แต่ แรก ได้ เสด็จ ถึง วิทยาลัย สมบูรณ์ มา มี อรรถ มหา
เสนาบดี สอง คือ

(๑) เสนาบดี กรม มหาไทย ที่ สมุห นายก ได้ บังคับ บัญชาการ
หัว เมือง ฝ่าย เหนือ ทงปวง

(๒) เสนาบดี กรม พระ กตาโหม ที่ สมุห พระ กตลโหม ได้
บังคับ บัญชา การ หัว เมือง บกษ ได้ ทงปวง แด การ ทหาร บก ทหาร เวือ
จตุรตมภ์ ๔ คือ

(๓) เสนาบดี ที่ พระคตัง ได้ บังคับ บัญชา การ ต่าง ประเทศ
แด กรม พระคตัง

(๔) เสนาบดี กรม เมือง ได้ บังคับ บัญชาการ รักษา พระ นคร
แด ความ นครบาด

(๕) เสนาบดี กรมวัง ได้ บังคับ บัญชา การ ใน พระ บรม มหา
ราชวัง แด—

(๖) เสนาบดี กรมหา ที่ เกษตราธิบดี ได้ บังคับ บัญชา การ ไว่ นา
รวม เป็น ๖ ตำแหน่ง

นับว่า เป็น ตำแหน่ง ประจำ ใน ที่ ประชุม เสนาบดี หรือ ตุลาคุณณศาตา

แต่ในประชุมนี้ บางทีมี พระบรมวงษา นุวงศ์ บางพระองค์
 แล ชุน นาง ผู้ใหญ่ บางท่าน อย่าง เช่น สมเด็จเจ้า พระยา บรม มหาศรี
 ศรียวงษ์ แต่เจ้า พระยา ชิพากรวงษ์ นั้น เป็น ต้น อยู่ใน ที่ ประชุม นี้ ด้วย
 ครั้น ต่อ มา ใน ปี กุน ตัดศึก จุติศักราช ๑๒๗๗ ร.ศ. ๕๔ ได้ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ แยก กระทรวง พระคลัง ออก จาก กระทรวง
 การ ต่าง ประเทศ ตั้ง ทบวิชัยภูมการ พิพัฒน์ ขึ้น

แต่ใน ปี มแม เบ็ญจ ศก จุติศักราช ๑๒๕๕ ร.ศ. ๑๐๒ ได้ทรง พระ
 กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ เติม กระทรวง โทรเลข แล ไปรษณีย์ ขึ้น ใหม่

แต่ใน ปี กุน นพศก จุติศักราช ๑๒๕๘ ร.ศ. ๑๐๖ ได้ทรง พระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้ แยก กรม ทหาร บก ทหาร เรือ ออก จาก กรม พระกลาโหม
 ตั้ง กรม ยุทธนาธิการ ขึ้น

แต่ใน รัตนโกสินทร ศก ๑๐๘ ได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 ให้รวม การ โยธาต่าง ๆ ที่ อยู่ใน กระทรวง ต่าง ๆ มา ตั้ง เป็น กระทรวง
 โยธาธิการ ขึ้น แต่ รวม กรม โทรเลขไปรษณีย์ เข้า ใน กระทรวง โยธาธิการ

แต่ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ยก กรม ขวรม การ แล ตั้ง
 การ ที่ ขึ้น อยู่ใน กรมมหาดไทย มา รวม กับ กรม ศึกษาธิการ เป็น กระทรวง
 หนึ่ง ต่าง หาก แล้ว

บัดนี้ ทรง พระราชดำริ เห็น ว่า กระทรวง เมือง ซึ่ง ได้ ทรง พระ
 กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระบรมวงษา นุวงศ์ แล ข้าราชการ เป็น กอม มีคดี
 บังคับ การ มา แต่ ปี จอ อัฐศก จุติศักราช ๑๒๓๗ ร.ศ. ๑๐๕ นั้น ได้ จัด การ

แก้ไขแบบแผน^๕ ขึ้นใหม่ ควรให้เด็ก^๕ กอม^๕ มีคต^๕ นน^๕ เสียให้^๕ คง^๕ เป็น
เสนาบดี^๕ ไปตาม^๕ เดิม

แต่กระทรวง^๕ เกษตรา^๕ ชิกการ^๕ ที่^๕ ได้^๕ บังคับ^๕ การ^๕ โรง^๕ ภาษี^๕ สิ้น^๕ ค้า^๕ เข้า
ออก^๕ นั้น ให้^๕ ยก^๕ ไป^๕ ขึ้น^๕ กระทรวง^๕ ศตัง^๕ ให้^๕ คง^๕ แต่^๕ เกษตรา^๕ พานิช^๕ การ^๕
แต่^๕ การ^๕ เกษตรา^๕ การ^๕ ที่^๕ จะ^๕ จัด^๕ ขึ้น^๕ ใหม่^๕ ต่อ^๕ ไป

แต่^๕ กระทรวง^๕ ยุติ^๕ ธรรม^๕ ที่^๕ จะ^๕ ได้^๕ รวบรวม^๕ ผู้^๕ พิพากษา^๕ แต่^๕ ตระ^๕ ตา^๕ การ^๕
พิจารณา^๕ คดี^๕ ความ^๕ นั้น ก็^๕ ให้^๕ จัด^๕ การ^๕ ขึ้น^๕ ต้น^๕ พอ^๕ จะ^๕ ให้^๕ ราชการ^๕ เป็น^๕ ไป^๕ ได้^๕
ใน^๕ แห่ง^๕ เดียว^๕ แล้ว จึง^๕ ทรง^๕ พระ^๕ กรุณา^๕ โปรด^๕ เกลา^๕ ๆ ให้^๕ คง^๕ เป็น^๕
กระทรวง^๕ ใหญ่^๕ ขึ้น

แต่^๕ กรม^๕ พระ^๕ ราช^๕ ตัก^๕ ษณ^๕ มี^๕ ราชการ^๕ นำ^๕ ที่^๕ มาก^๕ ยิ่ง^๕ ขึ้น^๕ กว่า^๕ แต่^๕ ก่อน^๕ หลาย^๕
เท่า จึง^๕ ทรง^๕ พระ^๕ กรุณา^๕ โปรด^๕ เกลา^๕ ๆ ให้^๕ ยก^๕ ขึ้น^๕ เป็น^๕ กระทรวง^๕ ใหญ่^๕
เรียกว่า^๕ กระทรวง^๕ มุรธา^๕ ธร

แต่^๕ กระทรวง^๕ ยุท^๕ ธนา^๕ ชิกการ^๕ นั้น ทรง^๕ พระ^๕ ราช^๕ ตำ^๕ ที่^๕ เห็น^๕ ว่า^๕ ราชการ^๕
จัด^๕ ตั้ง^๕ เป็น^๕ แบบ^๕ แผน^๕ แต่^๕ ควร^๕ ให้^๕ แก่^๕ กระทรวง^๕ เป็น^๕ กรม^๕ ยุท^๕ ธนา^๕ ชิกการ^๕ มัง^๕ คับ^๕
บัญญัติ^๕ กรม^๕ ทหาร^๕ บก^๕ ทง^๕ ปวง^๕ มี^๕ ผู้^๕ มี^๕ ญา^๕ การ^๕ ให้^๕ มี^๕ ยศ^๕ เสมอ^๕ เสนา^๕ บดี^๕
แต่^๕ ให้^๕ เข้า^๕ ใน^๕ ที่^๕ ประ^๕ ชุม^๕ เสนา^๕ บดี^๕ ด้วย^๕ แต่^๕ การ^๕ บา^๕ ตร^๕ หมาย^๕ ราชการ^๕ ทง^๕ ปวง^๕ นั้น
ให้^๕ กรม^๕ พระ^๕ กล่า^๕ โหม^๕ เป็น^๕ เจ้า^๕ นำ^๕ ที่^๕ ไป^๕ ตาม^๕ ธรรมเนียม^๕ เดิม

แต่^๕ กรม^๕ ทหาร^๕ เรือ^๕, กรม^๕ ช้าง^๕, กรม^๕ แสง^๕, ซึ่ง^๕ ยก^๕ ไป^๕ กระทรวง^๕
ยุท^๕ ธนา^๕ ชิกการ^๕ นั้น ให้^๕ ยก^๕ มา^๕ ขึ้น^๕ กรม^๕ พระ^๕ กล่า^๕ โหม^๕

เมื่อได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัด การ มี กระทรวงใหญ่ ให้ประชุม กัน ปลุกษา ราชการ ตาม นํ้าที่ ซึ่ง เกี่ยวข้องกัน เป็น ที่ ประชุม เสนาบดี ๓๒ ตำแหน่ง เรียก ว่า เสนาบดีสภา หรือ ตุลากร ณ ศาลา ชั้น จะ มี นํ้าที่ รวม กัน แล ต่าง กัน โดย แพนก ซึ่ง มี พระราชบัญญัติ ต่าง หาก จะ ประกาศ ค่อยไป ภายหลัง แล้ว ดังนี้

จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง ว่า ให้บรรดา เสนาบดี ทั้ง ปวง นี้ ให้ มี ยศ เสมอ เหมือน กัน ทั้งสิ้น ไม่ ให้ ถิ่น ว่า เป็น อรรค มหา เสนาบดี หรือ เป็น จตุสดมภ์ หรือ เป็น เสนาบดี ตำแหน่ง ใหม่ แล พนังงาน นํ้าที่ ของ กระทรวง ต่าง ๆ ทั้งปวง นี้ จะ ได้ มี พระราชบัญญัติ ออก ค่อยไป ใน ภายหลัง ด้วย

เมื่อได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง ตำแหน่ง ขึ้นใหม่ นั้น แล้ว จึง ทรง พระราชดำริ เห็น ว่า ราชการ กรม มหาดไทย ทุก วัน นั้น มี มาก ซึ่ง แล ต้อง การ เร็ว จะ ทอด ทิ้ง ให้ เป็น ไป เหมือน แต่ ก่อน ไม่ได้ เจ้า พระยา รัตน บดินทร ที่ ส้ม หนายก นั้น ก็ ชรา ร่าง กาย พุฒสภาพ มาก จะ เข้า มา รับ ราชการ ประจำ ตาม นํ้าที่ ซึ่ง ต้อง เป็น ไป ใน บัญชี นั้น ก็ ไม่ ไหว แต่ เจ้า พระยา รัตน บดินทร ได้ รับ ราชการ มีความ ชอบ มา ทำให้ มีความ ผิด ร้าย ใน ราชการ อย่าง หนึ่ง อย่าง ใด ไม่ จึง โปรดเกล้าฯ ให้ ยก ขึ้น เป็น เสนาบดี ผู้ใหญ่ ไม่ ประจำ กระทรวง ความ อย่าง เช่น เคย มี มา แต่ ก่อน แล ให้ เข้า ใน ที่ ประชุม เสนาบดี สภา ได้ เป็น ครั้ง เป็น คราว ตาม เวลา ที่ สามารถ ทำ ได้ คง ให้ มี บรรดา ศักดิ์ นาม ส้ม หนายก ชุ่ม ตาม เดิม แล โปรดเกล้าฯ พระราชทาน เงิน ประจำ สำหรับ รักษา เกียรติยศ ด้วย

สมบัติของ

กองเสนาธิการเกษตร

๓๕

ส่วนราชการ กรม มหาดไทย นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้า น้อย ยาเชอ กรม หมีน ดำรง ราชานุกาพ รัับ ตำแหน่ง ที่ เสนาบดี บังคับ บัญชา การ ใน กระทรวง นั้น ทัวไป

อนึ่ง กระทรวง เมือง นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้า น้อย ยาเชอ กรม หมีน นเรศวรฤทธิ ซึ่งได้ เบน กอม มิตต ๕ หง แต่ ก่อน นั้น เบน เสนาบดี ว่า การ กรม พระ นครบาด

อนึ่ง กระทรวง โยธา ธิการ ที่ โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้า น้อย ยาเชอ เจ้าฟ้า กรม ขุน นริศรา นุวัตติวงษ์ เป็น อธิบดี อยู่ แต่ ก่อน แล้ว นั้น ทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยก เบน เสนาบดี ขัน

อนึ่ง กระทรวง ชนม การ แด่ คึกษา ธิการ ที่ว่าง อยู่ ด้วยโปรด เกล้าฯ ให้พระเจ้า น้อย ยาเชอ กรม หมีน ดำรง ราชานุกาพไป เบน เสนาบดี กรม มหาดไทย แล้ว นั้น ทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้าย พระยา ภาศ กรวงษ์ เสนาบดี เกษตร พานิชการ มา เบน เสนาบดี กระทรวง ชนม การ แด่ คึกษา ธิการ

อนึ่ง กระทรวง เกษตร พานิชการ ที่ว่าง อยู่ ด้วย พระยา ภาศ กรวงษ์ ไป เบน เสนาบดี กระทรวง ชนม การ แด่ คึกษา ธิการ นั้น ทรงพระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้พระยา สุรศักดิ์ มนตรี เป็น เสนาบดี เกษตร พานิชการ

อนึ่ง กระทรวง ยุติธรรม แด่ กระทรวง มุรธาธร ที่ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง ขึ้น ใหม่ นั้น ทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้า น้อย ยาเชอ พระองค์ เจ้า สวัสดิ์ ใฝ่ถน เป็น เสนาบดี ว่า การ ยุติธรรม

แต่พระเจ้าของยาเซอ กรมหมื่นพิทยธำถิ พฤทธิชาติา เป็น

เสนาบดี กระทรวง มุรธาธร

หนึ่ง กรม ขุทธนา อธิการ นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ให้ ส้มเต็ง พระเจ้าของ ยาเซอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระ
ภาณุพันธุวงศ์ วรเดช เป็นผู้นับราชการ

หนึ่ง ตำแหน่ง เสนาบดี อีก ๔ กระทรวง ที่ ไม่ได้แก้ไข เปลี่ยนแปลง
มานี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้คงอยู่ตามเดิม

ให้ผู้ที่ได้รับ ตำแหน่ง แต่ยศ เสนาบดี ๕ นั้น ขอให้ทำการ
ความหน้าที่ ให้สำเร็จโดย พระบรมราชประสงค์ ความงาม ความดี จะได้
มี แก่ราชการ แต่บ้านเมือง จะได้ เจริญยิ่งขึ้นสืบไป

ประกาศ มาแต่พระที่นั่งจักรกรี มหาปราสาท วันที่ ๑ เมษายน
รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ เป็นวันที่ ๘๕๔๓ ในรัชกาล มีศยุบัน น

ส่วนราชการ อันเป็นหน้าที่ ตามตำแหน่ง ซึ่งมี อยู่ใน กระทรวง เกษตร
ธการ นั้น ตามเดิม แต่ เปน ลำดับ ต่อดอก มา จน ถึง ทุกวันนี้ ถ้า ได้
พิจารณาให้ตาม ความประสงค์ ซึ่งมี อยู่ใน พระราชกำหนด กฎหมาย แล้ว
จะ เห็น ชัดได้ว่า กระทรวง เกษตรธการ นั้น เป็น กระทรวง สำคัญ อยู่ใน
รัฐบาล กระทรวง หนึ่ง เพราะ มี หน้าที่ ราชการ เกี่ยว ด้วย การ บำรุงผล
ประโยชน์ อัน เปน กำลัง ของ ชาติ ซึ่ง รัฐบาล แล ราษฎร จะได้รับ ความ
วิวัฒนา เพิ่มพูน ยิ่ง ขึ้น หรือ ความ หายนะ ตก น้อย ถอย ลง จาก การ ก่อกรรม
ทุก อย่าง ด้วย ประเทศ สยาม เปน ประเทศ ที่ จะได้รับ ผล ประโยชน์ อัน

ใหญ่ จาก การ กติกรรม อย่าง เดียว ท่าน จึงได้ พง เติง มุ่งหมาย ถึง เขา
การ กติกรรม เป็นใหญ่ ดัง จะ เห็นได้ ตาม ข้อ พระราช บัญญัติ อัน มี น้ำ ที่
กำหนด อยู่ใน พระธรรมบัญญัติ ตามใจ ความ ต่อลงไป พอ เป็น คำ ดังนี้ คือ :-

(๑) มี น้ำ ที่ ที่ จะ คง คิด จัด การ ให้ ที่ ดิน ซึ่ง เป็น มา คง พง แหม
รก ร้าง ว้าง เปตา อยู่ ไม่ เป็น ประโยชน์ ให้ มี ผู้ เด็ก รัง กตัม เป็น ที่ มี
ประ โยชน์ วน

(๒) มี น้ำ ที่ ที่ จะ คง วิต น้า เข้า น้า (เมื่อ เวลา น้า น้อย)
ซุด บึง, บง, คดอง, แถ ไซ น้า (เมื่อ น้า มาก เกิน ความ ต้อง การ ของ
การ ทำ น้า)

(๓) มี น้ำ ที่ เกี่ยว ด้วย สัตว์ พาหนะ คือ โค กระบือ ซึ่ง เป็น กำ ลัง
อัน สำคัญ ของ การ เพาะ ปลูก แต่ เติม มา

(๔) มี น้ำ ที่ สำหรั บปลง กฏ เรียก หาง เข้า คำ น้า

(๕) มี น้ำ ที่ สำหรั บ พระราชทาน ที่ ดิน แก่ ส่า สนา แถ บุคคต

(๖) มี น้ำ ที่ สำหรั บ ระวัง การ วิชาท ใน เรือ ง ที่ ดิน

(๗) ตั้ง กรม การ นา ออก ไป อยู่ ประจำ ตาม หัว เมือง สำหรั บ

รักษาการ อัน กล่าว มา แล้ว ใน ข้อ ต่าง ๆ ข้าง ต้น

น้ำ ที่ การ ใน กระทรวง เกษตรธิการ ซึ่ง มี กำหนด เป็น หลักถาน
อยู่ แล้ว ใน พระ ธรรมบัญญัติ คี หัก ข้อ ใจ ความ ที่ กล่าว มา ข้าง ต้น นี้ เจ้า
กระทรวง เกษตรธิการ ได้ เป็น ขุระ จัด การ ไป ตาม คราว แถ สมัย ที่ จะ เป็น
ไป ได้ แถ เป็น คำ คัม ถัม ต่อ กัน มา ตลอด ทุก ๆ ท่าน

แต่ ข้อ เก็บ เงิน ค่านา แด ออก ครา ของ ให้ ถึง ที่ นา ระวัง เหตุ
จิวัต ใน เรื่อง การ นา แด การ นาง หวด นาง พระ กระจา นัน นั้น นับ ว่า เป็น
นำ ที่ การ สำคัญ ของ กระทรวง เกษตราธิการ อยู่ใน สมัย นั้น จัด การ เปลี่ยน
แปลง วิธี การ ที่ ทำ กัน ขึ้น มา เป็น ตำบล

เช่น เดิม เรียก ทาง เข้า ค่านา คือ เก็บ เมตต์ เข้า ขึ้น นาง หวด
เปลี่ยน เก็บ เป็น เงิน ค่านา แทน กับ เดิม ไม่ได้ มี ครา ค่า ฤชากร มีด ใน หลัง
ใบ เสรีฯ เมื่อ ปี ๒๓๓๖ ได้ จัด ให้ มี ขึ้น เพื่อ เป็น เครื่องหมาย
ของ การ เก็บ เงิน ค่านา เป็น ต้น

ครั้น เจ้า พระยาภาศกรวงษ์ ได้รับ ตำแหน่ง เกษตราธิบดี เมื่อ ปี
ชวศ สัมฤทธิศก ๒๒๕๐ นั้น เป็น เวลา ที่ จะ ถึง กำหนด ที่ จะ ต้อง แต่ง
เสนา ออกไป เก็บ เงิน ค่านา แด ออก ครา ของ นา ตาม หัว เมือง ต่าง ๆ
จึง เป็น ข้อ แรก ที่ จำ จะ ต้อง ดำริ ให้ เปลี่ยน แปลง วิธี ทำ การ ตาม ระเบียบ
เดิม แก้ ไข ให้ ตรง กับ คราว แด สมัย ดัง ที่ ได้ ตกลง แด จัด การ ไป แล้ว
คือ ดัง นี้

๑ ผู้ที่ จะ ออกไป เก็บ เงิน ค่านา ซึ่ง เรียก ว่า เสนา เมื่อ ปี กุน
นพศก ๒๒๔๘ นั้น ใช้ ว่า ประมุข ข้อ ครว ฤชากร คัดย กับ การ ถูก ชาติ ภาษ
ชากร อย่าง อื่น ๆ ใน สมัย นั้น ครั้น ได้ ขอ พระราชทาน พระ บรม ราชำ
นุญาต จัด ขำ หุด ของ รุดี พระ บาท ให้ ออกไป ทำ การ เรียก ว่า ขำ
หวด กรมนา

๒ กรมตึก ใน ที่ นาน เดิม เสนา เป็น ผู้ ออก ของ ค่าธรรมเนียม
เป็น ของ เสนา ขึ้น ขำ หวด กรมนา เป็น นำ ที่ แด ค่า ธรรมเนียม ของ
ยก เป็น หวด

๓ หนังสือสำคัญต่าง ๆ เช่น ตราจอง, ใบเสร็จ เป็นต้น เดิม
 กระทรวงไม่ได้จัด แต่เดี๋ยวจะจัดหา และทำให้สำเร็จไป ตาม
 ความต้องการ ในชั้นนี้ กระทรวง เกษตรการได้วางแบบลง เป็นบรรทัด
 พิมพ์เหยียบย่ำ, ใบจอง, ใบเสร็จ, มีสำเนาประจำตัว พิมพ์บัญชีของ,
 บัญชีเงินค่านา, ซึ่งใช้ตามแบบที่ได้ตั้งนั้น อย่างเดียวกันตลอด

๔ นอกจากข้าหลวง กรม นา ที่ได้แต่งตั้งให้ไป เก็บเงินค่านานั้น
 ได้จัดให้มี กองตรวจ การ ขึ้น อีก แขนงหนึ่ง มีหน้าที่ไม่แต่ตรวจ การ
 เก็บเงิน แต่ ออกตราจอง นา อย่างเดียวกัน ให้ตั้ง เหตุผลแห่ง การ เพาะ
 ปศุสัตว์ที่ควร เป็น ต้น ค้า จะคง เป็น ปกติทรง อยู่ หรือที่ ขึ้น, ทราบ ลง
 ประการใดในหัว เมือง นั้นด้วย เพื่อ กระทรวง เกษตรการ จะได้ ทราบ
 ไว้สำหรับ เป็นทาง ที่ได้ ดำริห์ต่อไป

อนึ่งใน ระยะเวลา ที่ได้ แต่ง ข้าหลวง กรม นา ออกไป เก็บเงินค่านา
 แต่ ออกตราจอง นาตาม หัว เมือง ต่าง ๆ แล้ว เรื่อง ที่ดิน แต่ ฮากร.ค่าที่
 ซึ่ง เรียกว่า เกษตรกร นั้น เป็น เรื่อง แรก เพราะ ทัศนการณ์ แต่ ประเด็น
 เดิม ยังไม่ สู้ เหมาะ พระ ราชบัญญัติ แยก ย้าย อยู่ หลาย แห่ง ทั้ง ทาง
 รถ ก็จะได้ ขยายใหญ่ กว้าง ออกไป เสมอ พื้นที่ดิน น้ำจะมี ผู้ต้องการ
 มากขึ้น จึงได้ โปรดเกล้า ๆ ให้ กระทรวง เกษตรการ ร่าง พระ ราช
 บัญญัติที่ ดิน แต่ ฮากร.ค่าที่ ขึ้น เป็น ปฐม กับได้ จัด การ เก่า ที่ ค้าง มา
 แต่ ระวาง การ ใหม่ ที่ได้ จัดให้ ข้าหลวง ออกไป ทำ นั้น เพื่อให้ ลง ระเบียบ ด้วย

ใน รัศมี โกลีนาท ศก ๓๐๘ ทรง พระ กรุณา โปรด เกต้าว ๆ ให้
 กระทบวง พระ นคร บาท ส่งไป พระ บรม ราชา อนุญาต พิเศษ ซึ่ง ลอม มีคดี
 บังคับ การ กรม พระ นคร บาท ได้ ทำ สัญญา พระ ราชทาน พระ บรมราชา
 อนุญาต ให้ แก่ พระ วรพงษ์ เชอ พระ องค์ เจ้า สาย สนิทวงศ์ พระ นานา พิษ
 ภาชี นาย ขม, แด มีศเคอร์ โยกิม, แกรซ, ผู้รับ พระ บรมราชานุญาต มา
 ยัง กระทบวง เกษตราธิการ รับ เปน น้า ที่ แด คัด จัด การ ต่อไป กระทบวง,
 เกษตราธิการ ได้ ตรวจ สัญญา แด ตก ลง กับ บริษัท แด จึง ได้ มี สารตรา
 ดำเนิน พระ บรมราช โองการ อนุญาต ให้ บริษัท ตง มือ ทำ การ ตาม พระ
 บรมราชานุญาต ตั้ง แด เดือน กุมภาพันธ์ ใน ศก ๓๐๘ เปน ต้น ต้น มา

แธ นอก จาก บริษัท ชุก คตอง แด คุณา ชยาม ก็ ได้ อนุญาต ให้ ทำ
 การ ชุก คตอง อีก หตาย ราย มี ราย พระ ยามหาโยธา (นก แก้ว) ชุก ที่
 กำบด หนอง จอก แขวง เมือง มันทวี เปน ต้น กับ ได้ จัด การ ตั้ง ขนาด คตอง
 แด กำหนด เขต ที่ ดิน ผัง คตอง ซึ่ง ควร เจ้น ได้ เปน ที่ สำธารณ ประโยชน์
 โดย หลักถาน ต่อ มา

ส่วน การ แร่ ต่าง ๆ นั้น เติม เจ้า กระทบวง หัว เมือง เปน น้า ที่
 ขอ อนุญาต ทำ ใน หัว เมือง ขึ้น กระทบวง ไต กระทบวง นั้น เปน ผู้รับ พระ
 บรมราช โองการ ให้ อนุญาต

ครั้น ถึง รัศมี โกลีนาท ศก ๓๑๐ จึง ได้ ทรง พระ กรุณา โปรด เกต้าว ๆ
 ให้ เจ้า กระทบวง หัว เมือง ส่ง ประทานบัตร บรรดา ที่ ได้ พระ ราชทาน ไป
 แด มา ยัง กระทบวง เกษตราธิการ รับ น้า ที่ เปน ชุระ จัด การ ต่อไป จึง ได้

ตั้ง กรม แร่ มี ชาว ยุโรป เป็น ขันมือ เนี่ย สำหรับ ตรวจ แล ที่ ปฎิภาษา ของ กรม ขัน ใน กระทรวง เกษตรราชการ ครั้ง นั้น เป็น ที่ แรก แล ได้ ร่าง ทำ พระ ราช บัญญัติ สำหรับ การ ทำ แร่ ๆ ๓ ๆ ได้ พอ เป็น บรรทัด ฐาน ของ การ ซึ่ง จะ จัด ทำ การ ค่อย ไป ด้วย

นอกจาก การ ต่าง ๆ ซึ่ง ได้ ก่อ ต้าว มา แล ใน ข้าง คั่น นี้

(๑) ได้ คิด จัด การ เรื่อง โท กรม มี อ ซึ่ง เป็น แรก กำ ตั้ง ของ การ เพาะ ปลูก โดย พระบรม ราช ดำริ หึ แต่ ความ ประสงค์ ที่ จะ จัด การ อย่าง ไ้ แจ่ม ช้อย ใน พระราช บัญญัติ ซึ่ง เรียก ว่า พระราช บัญญัติ สัตว์ พาหนะ ร.ศ. ๑๓๐ นั้น แล

ภายหลัง มี ประกาศ เตือน คน ให้ ใ้ ใ้ แต่ มาตรา ๑๔ แล ๑๕ ที่ ว่า ด้วย สัตว์ พาหนะ จะ มัน ทุก ไป ต่าง ประเทศ ต้อง เสีย ภาษี เสีย ก่อน ตาม พิกัด ๒ มาตรา เท่านั้น

(๒) การ นำ สำหรับ ทำ นา ชัก อย่าง หนึ่ง เปน สิ่ง ที่ กระทรวง เกษตรราชการ ใน ชั้น นี้ ได้ ดำริ หึ เพราะ สง ความ เชื่อ แน่ ว่า การ ทำ นา จะ ได้ ผล เจริญ ชัย ฤ ทุ ทราบ ดัง ก็ แล ด้ แค้น เป็น สำคัญ กว่า สิ่ง อื่น ๆ แต่ ใน ระยะเวลา สัก ๓๓ นาน น้อย ด้วย จึง ได้ คิด จะ ขุด แล ข้อม คลอง บาง แห่ง สำหรับ ชัก น้ำ แล ได้ ให้ นาย ช่าง ที่ กรม โยธา คิด ทำ ทำ นบ ด้วย ไม้ เมื่อ สิ้น คราว ฤๅด เก็บ ได้ รักษา ไว้ ที่ อำเภอ ถึง คราว ต้อง การ จะ ได้ จัด การ ได้ ทัน ท่วง ที่ นาย ช่าง กะ งบ ประมาณ ราคา อย่าง ค่า คือ ขนาด เด็ก ทำ นบ

ละ ๓. ซึ่ง อย่าง สูง ขนาดใหญ่ ๘ ซึ่ง กับได้ ขอ สิ่ง ชาว ยุโรป หรือ อเมริกัน
มา เป็น ที่ ปกป้อง ใน การ เพาะ ปลูก ด้วย หนึ่ง คน ตาม แต่ จะ หา ได้

(๓) เครื่อง วัตถุ ซึ่ง, ดวง, ก็ ได้ คิด แต่ รวม รวม เรือง เข้า เป็น
ระเบียบ แต่ ชื่อ เขา เมตริก วิชา เป็น หลั ก

(๔) การ เกษตร คิด จะ จัด ตั้ง ใน กรุง แล หัว เมือง ตาม พระราช
บัญญัติ ที่ ดิน ที่ ได้ ว่าง เสรีฯ แล้ว ก่า ถึง ปกป้อง อยุ่ แต่ ได้ กระ บม ประมาณ
ส่ง กระทรวง พระ คตัง ไป แล้ว

แต่ พอ ถึง สมัย ที่ ท่าน เจ้า พระยา ภาสกรวงษ์ ได้ ทรง พระ กรุณา
โปรด เกต้า ๆ ให้ ย้าย ไป เป็น เสนา บดี กระทรวง ธรรมการ แต่ ศักษาธิการ
การ เหล่า นี้ จึง ได้ ตก ทอด ต่อ มา จน ถึง สมัย ที่ ท่าน เจ้า พระยา สุรศักดิ์
มนตรี ได้ ดำรง ตำแหน่ง

ใน เวลา ที่ ท่าน เจ้า พระยา สุรศักดิ์ มंत्री ได้ ดำรง ตำแหน่ง ที่
เสนา บดี กระทรวง เกษตร ธิการ คือ ท่าน เจ้า พระยา ภาสกรวงษ์ นั้น

ได้ โปรด เกต้า ๆ ให้ ยก กรม แขน ที่ ซึ่ง เติม อยุ่ ใน กระทรวง
ธรรมการ แต่ ศักษาธิการ กับ กรม พระ คตัง ส่วน ซึ่ง เติม อยุ่ ใน กระทรวง
พระ คตัง มหาสมบดี มา รวม อยุ่ ใน กระทรวง เกษตร ธิการ เพราะ เป็น
หน้าที่ ซึ่ง เกี่ยว เนือง กัน อยุ่ ตาม ระเบียบ การ ที่ ควร กับ สมัย

ศาส กรม นา ซึ่ง เติม อยุ่ ใน กระทรวง เกษตร ธิการ นั้น ได้ ยก ชาติ
ไป สัมทบ เข้า รวม อยุ่ ใน กระทรวง ยุติธรรม ซึ่ง ทรง พระ กรุณา โปรด
เกต้า ๆ ให้ สถาปนา ขึ้น ใหม่ เป็น กระทรวง รับ เป็น หน้าที่ ที่ จะ จัด การ แต่
บังคับ คดี ต่อ ไป

การใน กระทรวง เกษตรธิการ คง มี แต่ นำ ที่ โย ฝ่าย ชุระ การ
อย่าง เดียว ไม่ เกี่ยว แก่ นำ ที่ โย ฝ่าย ศุตาการ ตั้ง แต่ ก่อน

ซึ่ง ใน สมัย ที่ ท่าน เจ้า พระยา สุรศักดิ์ มนตรี ได้ ดำรง ที่ เสนา
บดี กระทรวง เกษตร พณิชการ นั้น ได้ ดำริ ให้ การ ทุก อย่าง ตาม หลักถณ
ที่ ได้ ตกลง แล้ว ใน สมัย ก่อน นั้น แล้ว เปรน แต่ ขยาย การ ให้ ลง ระเบียบ
ตาม เวลา ที่ จะ ขยาย ให้ ใหญ่ กว้าง ออก ไป ได้ แต่ การ ที่ สำหรั บ กับ งาน
ใน เวลา ช่าง นำ ดับ ไป ด้วย เปรน ค้น ว่า

(๑) จัด เจ้าพนักงาน การ ทำ แร ให้ มี ชุม ใน หัว เมือง ซึ่ง มี การ แร

(๒) ออก หนุน บริษัท ชุุด คุดอง แด คุณา สยาม แด แก้ว ไช ความ
ชัด ของ ซึ่ง มี อย แต่ ใน สมัย ก่อน ให้ บริษัท ได้ ทำ การ โดย ชุุดอง
เช่น กับ มี ผู้ ออก ไป ตั้ง ทำ นา ชุุด นำ เศวร คุดอง ที่ จะ ได้ ชุุด ผ่าน ไป ก็ ได้
จัด การ แด ได้ ขอ ให้ มี กรรมการ สำหรั บ การ เรือง น ชุม แด ทง ได้ ช่วย
เหลือ ใน การ ที่ บริษัท จะ จำหน่าย ที่ ดิน ๒ ฝั่ง คุดอง ให้ เปรน ที่ ฐู สัก ได้ ทว
ไป ว่า ที่ ดิน คุดอง บริษัท นั้น เปรน ที่ ดิน ชุุดมน ตี เปรน ตัว อย่าง

(๓) แด เรือง กรรมสิทธิ์ ที่ ดิน ทว ไป ที่ ใน สมัย ก่อน ได้ เริ่ม วัจน
ท่าน เห็น ว่า ถ้า จะ คิด จัด การ ให้ เปรน หลักถณ ที่ เดียว ใน ครั้ง น การ ก็ คง
จะ เปรน ไป ไม่ได้ คุดอด เพราะ การ ทำ โฉนด ชัน เปรน หลักถณ ของ ที่ ดิน นั้น
ควร จะ มี แผน ที่ ระเขียด ที่ เรียก ว่า กาเดซิเกินเซอว์อวัย เสีย ก่อน
จำนวน ที่ ดิน ใน โฉนด จะ ได้ โกลั จริง แด ตัว โฉนด จะ ได้ ไม่ ทม กัน ใน ที่
แปรตง เดียว ตั้ง ตรา ของ ซึ่ง มี อย แด ทง นน ด้วย

(๔) จึงได้ตกลงให้กรมแผนที่จัดการ แลขยายการทำแผนที่ตะเข็บตึบมาแต่ครั้งนั้นเป็นปฐม

(๕) ได้จัดตั้งแลขยายการโรงเรียนการทำแผนที่ขึ้นที่วังสระประทุมวัน ซึ่งเป็นโรงเรียนกระทรวงเกษตรฯ อยู่ในเวลานั้น

(๖) ได้จัดตั้งโรงเรียนวัด, แลสมัครของรองนาฝน, ตามที่ได้ใช้ อยู่แต่ ณ ที่ว่าการอำเภอในทุกวันนั้น

(๗) การเก็บเงินค่าหาจัดทำตามระเบียบที่มีอยู่แล้ว แต่ภายหลังจัดการออกตรวจของ เพราะตรวจของซับซ้อนกันในที่ดินแปลงหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการวิวาทด้วยเรื่องที่ดินมากขึ้น

(๘) เรื่องสัตว์พาหนะที่มีพระราชบัญญัติอยู่แล้ว แต่ประกาศเตือนกำหนดขึ้นไว้ช้อย่นั้น ข้อความยังขัดกับสมัยอยู่บ้าง จึงได้จัดการเพิ่มเติมระเบียบแลวิธีการทำพระราชบัญญัติขึ้นใหม่

(๙) เครื่องวัดรัง, ดวง, นั้น ก็ได้ร่างเป็นพระราชบัญญัติขึ้นเสร็จแล้วตลอด

(๑๐) ได้จัดตั้งของส่งออกไปตั้งแสดงพิพิธภัณฑ์ ที่เมืองชิคาโก นครประเทศยูไนเต็ลเศเตดส์ แห่งอเมริกา เมื่อ ค.ศ. ๑๙๒

(๑๑) การหาซึ่ง เป็นสิ่งสำคัญของการทำนา กับ การเพาะปลูกนั้น ก็ได้จัดให้มีกองขึ้นสำหรับ เรียกว่า กองสถิติการกองหนึ่ง มีหน้าที่ตรวจการต่าง ๆ แลทำรายงานเสนอกระทรวงเพื่อเป็นทางดำริห์ แต่หากว่าในสมัยนั้นเป็นยุคที่รัฐบาลรับจัดการในกระทรวง

ที่สำคัญ แต่จำเป็น จะ ต้อง เหวี่ยง วัชณ ก่อน มี กระทรวง มหาดไทย จัด การ ปก
 ครอง ท้อง ที่ ตาม หัว เมือง นคร บาต จัด การ ใน กรุง เทพ ฯ กระทรวง
 ยุติธรรม ซึ่ง ได้ คง วนใหม่ จัด การ ศาล ต่าง ๆ เป็น ต้น จน ที่ สุด กระทรวง
 พระคลัง ก็ กำจัด ที่ จะ จัด การ ใน กระทรวง เงิน แผ่นดิน ต้อง จำ จำย ใช้ ส่วย
 มาก กระทรวง เกษตรราชการ นี้ แม้ ถึง จะ ว่า ได้ รู้ สัก ชยู่ แล้ว ว่า
 เป็น กระทรวง สำคัญ อยู่ใน รัฐบาล กระทรวง หนึ่ง ก็ ดี ก็ ยัง ไม่ ผู้ จะ จำ เป็น
 ต้อง เหวี่ยง วัชณ เหมือน กับ การ ปกครอง ท้อง ที่ แต่ การ ศาล ที่ ได้ ก่อร่าง
 มา แล้ว

ไม่ แต่ เท่านั้น ทั้ง การ ที่ กระทรวง เกษตร พนัชการ ได้ ดำริ ให้ จะ
 จัด เช่น นั้น ถึง จะ เป็น การ ส้มควรว แล ดี ชยู่ โดย ไม่ มี ผู้ คิด คำน แล้ว ทุก
 อย่าง ก็ จึง แต่ จำ ต้อง หา ไ้ รวย การ ปกครอง ท้อง ที่ แต่ การ ศาล ซึ่ง คง
 รูป แล คง ที่ แล้ว เข้า ช่วย การ ที่ จะ จัด นั้น จึง จะ ดำเนิน ไป ตดชดได้ แล ใน
 เวลา นั้น การ ปกครอง ท้อง ที่ ก็ พัง จะ จัด แต่ การ ศาล ก็ พัง จะ เริ่ม
 นำ ที่ การ ใน กระทรวง เกษตร พนัชการ จึง คง มี แต่ การ เก็บ เงิน ค่า นา
 เงิน อากร ส่วนใหญ่ แต่ การ ที่ มี ชยู่ บ้าง ซึ่ง จำ เป็น แท้ ๆ เท่านั้น

ท่าน เจ้า พระ ยา อู่ศักดิ์มนตรี จึง ได้ กราบ ถวาย บังคม ถา ออก
 จาก ตำแหน่ง เสดา บัด กระทรวง เกษตรราชการ เมื่อ เดือน มีนาคม คศ ๓๓๕
 ส่วน นำ ที่ การ ใน กระทรวง เกษตร พนัชการ นั้น เมื่อ ท่าน เจ้า
 พระ ยา อู่ศักดิ์มนตรี ได้ กราบ ถวาย บังคม ถา ออก จาก ตำแหน่ง แล ยก
 เข้า ส้มทบรวม ชยู่ ใน กระทรวง พระคลัง มหาสมมบัค แล้ว การ เก็บ เงิน ค่า

นา แด ฮากร ส่วนใหญ่ ได้ ยักไป อยู่ใน กรม สรรพากร ใน แด สรรพากรนอก
 เช่น มา บัดี้ กระทรวง มหาดไทย กับ เช่น มา บัดี้ กระทรวง พระ นครมาต ทรง
 รับ นำ ที่ เปน พระ ชุระ จัด การ กรม ฉาง หวดง ยกไป กระทรวง อัง กรม แร่
 งบ ประมาณ เงิน รับ เงิน จ่าย คง อยู่ใน กรม เกษตรการ แต่ การ ทั้งปวง
 เปน คับ ว่า การ ออก ประทานบัตร กระทรวง มหาดไทย รับไป จัด การ ตลอดจน
 การ ใน กรม เกษตรการ นั้น คง มี นำ ที่ อยู่ใน แด รักษา ตำรับบ มาณู สี่ สำหรับ
 ที่ ส่วน ซึ่ง ทรง พระ กรุณาโปรด เกด้า ๆ ให้ ข้าหวอง ๘ นาย เติน รางวัล
 เมื่อ จำนวน บ มะเมย จัด ศาศัก ๑๒๕๕ กับ การ ทำ แขน ที่ ใน กรม แขน ที่
 ซึ่ง มี อยู่ใน ตาม เดิม แด รักษา พระ บรม ราชาัญญาต การ ขุด คลอง เพียง ๓
 อย่าง เท่า นั้น

การ ใน ศก ๑๒๖ ส่งบ อยู่ใน หนึ่ง เปน แต่ ได้ ยิน ว่า จัด การ เรือง
 ไป เขี้ยบ ย่า แด ต่อ ขาย ไป เขี้ยบ ย่า กับ ยก ที่ ดิน ใน ระหว่าง คลอง
 บริษัท ซึ่ง เว้นไว้ เปน ที่ หวดง ให้ เปน สิทธิ แก่ บริษัท ที่ มี อำนาจ ที่ จะ
 จำหน่าย ได้ ตลอดจน

ต่อ เดือน มกราคม ศก ๑๒๗ จึง ได้ มี ประกาศ แดง พระ ยามหาโยธา
 (นกก้าว) เปน ข้า หวดงใหญ่ ออกไป จัด การ แบ่ง บัน เซคร ที่ ดิน แด ออก
 คราว แดง ให้ แก่ ราษฎร ตาม แขน ที่ ซึ่ง ได้ มี อยู่ใน บ้าง แดง ก่อน นั้น แต่ ไม่
 ได้ ความ ปรากฏ ว่า การ ที่ ได้ ทำ นั้น สำเร็จ แดง ได้ เพียง ไร

ก็ พอ ประจวบ ถึง กับ สมัย ที่ ทรง พระ กรุณาโปรด เกด้า ๆ ให้
 ตั้ง กระทรวง เกษตรการ ขึ้น ตาม เดิม แด โปรด เกด้า ๆ ให้ ย้าย ทาน เจ้า
 พระ ยา เทเวศร์ วงษ์ วิจิตรนิล (ซึ่ง ใน เวลานั้น ยัง เปน พระ ยา) จาก

กระทรวงโยธาธิการ มา ดำรง ตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงเกษตราธิการ ลับ ค่อยไป

ใน สมัยที่ ท่าน เจ้าพระยา เทเวศร์วงศ์ วิวัฒน์ ดำรง ตำแหน่ง

เสนาบดี กระทรวง เกษตราธิการ นั้น ใน ค.ศ. ๑๑๘ นั้นเอง

ท่านได้ ดำริห์ แล จัด การ นา ค่อย จาก การ ที่ กระทรวง พระ คณ

ได้ เริ่ม ลง มือ ทำ มา แล้ว แต่ ได้ คิด เบียดเบียน วิธี ทำ การ มา ย่าง

เช่น กับ แต่ เดิม ข้า หลวง ทำ การ แต่ ใน เฉพาะ นา ที่ ชุระ การ อย่าง

เดียว ครอง น ได้ เพิ่ม นา ที่ ปลูก การ มี ข้า นาก ที่ จะ พิจารณา แล พินาภา

คต ชัน จะ เกิด มี ชัน ได้ โดย เต็ม ขาด เทียบ ชัน คัด ออก วรรณ ถ้า คู่ ความ

ไม่ พอ ใจ ก็ ให้ ทูต เกลา ๆ ถวาย ฎีกา ที่ เดียว กับ ได้ เพิ่ม ตัว ข้า หลวง ชัน

อีก เรียก ว่า ข้า หลวง กระทรวง เกษตราธิการ นาย ๑ ข้า หลวง กระทรวง

ยุติธรรม นาย ๑ ข้า หลวง ยุติธรรม นั้น คือ ผู้ พินาภา ใน กระทรวง ยุติธรรม

ข้า หลวง ทั้ง ๒ น รวม กัน เรียก ว่า ข้า หลวง พิเศษ จัด การ ที่ นา

แต่ ได้ ขยาย เขต ให้ มี ข้า นาก ออก ไป ทำ การ ใน ตำบล ท่ง หลวง รวม ทั้ง

คตของ ประเทศ บริรมย์ แล คตของ แยก ตาม ที่ ได้ กำหนด ไว้ แล้ว ใน ประกาศ

เดิม ด้วย

ข้า หลวง พิเศษ จัด การ นา ได้ ลง มือ ทำ การ ตาม ประกาศ แต่ เดือน

ตุลาคม ๑๑๘ เปน ตำบล คตออก มา จน ถึง ต้น ปี ๑๑๘ การ จะ เดิน ได้ ตาม

ความ ดำริห์ หรือ ประการ ไต นั้น ไม่ได้ ความ ปรากฏ

จน ถึง เดือน พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๐ จน ได้ มี ประกาศ ตั้ง พระ ยา

ประชาชีพ บริบาท (ฝั่ง) ซึ่ง เดิม เปน ข้า หลวง พิเศษ จัด การ คัด หัว

เมือง ใน กระทรวง ยุติธรรม เปน ข้า หลวง เกษตร ขึ้น ไป จัด การ ออก โฉนด

ที่ดินที่เมืองกรุงเก่า กำหนดเขตฯ เพียงแยกบางไชยแคว นำเจ้าพระยา กับ แคว อ่างทอง ตลอดจนขึ้นไป จนถึงคลองตะเคียนฝั่งใต้ เป็นที่สุด มีน้ำที่ทำการขุดสระ การตัดคลองการ เช่น ข้างหลวงพิเศษครั้งก่อน

แต่โฉนดสำหรับที่ดิน ซึ่งได้ทำขึ้นนั้นมิใช่แต่เฉพาะที่นา

สำหรับที่ดินทุกประเภท ทำเป็น ๒ ฉบับความดั่งกัน

มอบให้ผู้ถือที่ดินไป เป็นใบแสดงกรรมสิทธิ์ ๑

เป็นฉบับหลวง เจ้าพนักงานเก็บไว้ เป็นคู่มือเทียบฉบับ ๑

เพราะการตั้งชื่อ จะต้องตัดกั หลังโฉนดบอกการที่ได้ตั้งชื่อ

กันนั้นทุกราย เพราะฉนั้นเมื่อวันที่ ๒๓ เดือนกันยายนศก ๑๒๐ จึงได้โปรด

เกล้าฯ ให้ตั้งชื่อสำหรับเก็บหนังสือสำคัญ เรียกว่า หอทะเบียนที่ดิน

ขึ้นที่สภาการราชประยูร พระราชวังบางปิ่น เป็นครั้งแรก แต่ได้มี

เจ้าพนักงานประจำ เรียกว่า นายทะเบียน สำหรับเก็บทะเบียนแต่ทำการ

ตั้งชื่อกรรมสิทธิ์ ตามพระราชนิพนธ์ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นใน

ระยะนั้น แต่ทั้งนี้มิใช่คำถ เรียกว่า คำถ เกษตร สำหรับพิจารณาแต่พิพากษา

คดีตามประกาศนั้นด้วย แต่การขึ้นนั้นนับว่าเป็นการต้องทำชื่อ

เห็นว่างานเดินเข้า รอย เป็นระเบียบดังที่แล้ว

ณเดือนกุมภาพันธ์ในศก ๑๒๐ จึงได้ขยายตามลงในมณฑลกรุงเก่า,

กรุงเทพฯ ฯลฯ ตั้งแต่งกรมทะเบียนหอทะเบียนในกรุงเทพฯ และมณฑล

อื่น ๆ ตั้งชื่อไปตามคร่าว แต่สมัยของการที่จะเป็นไปได้เป็นลำดับ

ตลอดมาจนทุกวันนี้

แต่ คำศัพท์ นั้น เดิม ยก เข้า สมทบ กับ คำศัพท์ ใน กระทรวง ยุติธรรม
เมื่อ ค.ศ. ๑๒๗ เพราะ เหตุว่า คดี มี น้อย ลง แล้ง

ซึ่ง ส่วน ใน ระยะ ระหว่าง เวลา ที่ ออก ข้างหลวง เกษตร์ ได้ ก้าวถึง ทำ
การออก โฉนด ที่ ดิน ดั่ง ที่ ก่อตัว มา แล้ง นั้น อยู่ กระทรวง เกษตรา อธิการ ได้ คิด
จัด หนังสือ สำคัญ สำหรับ ที่ ดิน ขึ้น ใหม่ อีก ชนิด ๑ มี ศัพท์ เกรแฮม เจ้ากรม
ทะเบียน ที่ ดิน รม เปน ภาระ วาง ระเบียบ การ คดอด เรียกว่า คราของ ชั่วคราว
มี ข้างหลวง ออกไป ทำ การ คัดย้าย การ ออกโฉนด แล การ ส่ง คช กรรมสิทธิ์ มี
วิธี แก่ ทะเบียน อย่าง เดียว กัน กับ การ แก่ ทะเบียน โฉนด ข้างหลวง ผู้ ทำ การ ได้
แจกโฉนด ให้ แก่ ราษฎร ไป แล้ง มาง คำบต ใน เมือง กรุง เทพ ๑ เมือง นคร
ไชยศรี แล เมือง ชตุบุรี ทำ การ อยู่ ๓ ค.ศ. ภายหลัง หยุด เลิก เปลี่ยน
โฉนด มี ประกาศ ยกเอา ขึ้น ใช้ ใน มณฑล พิษณุโลก เปลี่ยน นาม ครา
ของ ชั่ว คราว เรียกว่า โฉนด ของ เมื่อ รัตนโกสินทร ค.ศ. ๑๒๔

แต่ การ นั้น ได้ ทำ อยู่ เปน สำคัญ ขึ้น มา จน ทุก วัน นี้ แล ได้ จัด ให้ มี
หอ ทะเบียน ที่ ดิน ขึ้น สำหรับ ทำ การ นั้น ด้วย

ส่วน การ คดของ แล คุณาต่าง ๆ นั้น ใน ระยะ นี้ ก็ได้ เริ่ม คิด แล จัด
การไป ตาม สมควร เช่น การ ขุด คดของ แล คุณา ใน คำบต ทั้ง หลวง ซึ่ง
บริษัท ขุด คดของ แล คุณา สามารถ รับ พระบรม ราชานุญาต ให้ ทำ การ ขุด คดของ
นั้น ข้อใด ใน สัญญา ซึ่ง เปน ข้อ ที่ คิด ขัด ที่ บริษัท จะ จัด การไป ไม่ได้ โดย
ส่งพวก นั้น ก็ ได้ ปดถูกษา หาว้อ แก่ ไซ สิ่ง ที่ ควร จะ มอน ฝัน หรือ ที่ ควร จะ เพิ่ม

เดิม ก็ ได้ เติม ลง เพื่อ ให้ การ นั้น ดำเนิน ไป ได้ ก็ ได้ กระจ่าง ไป ตาม ความ
บริบูรณ์ ก็ ทำ การ ตัดขาด มา ได้

คลอง เก่า ต่าง ๆ ซึ่ง เป็น คลอง สำคัญ นั้น ก็ ได้ จัด ขุด ซ่อม ขึ้น
หลาย คลอง มี คลอง แส่น แส่น แต่ คลอง ภาษี เจริญ ดำเนิน สิ้นสุด เป็น ต้น

กับ ได้ คิด ที่ จะ จัด การ ใน เรื่อง นำ สำหรับ ใช้ ใน การ เพาะ ปลูก ให้ มี
ความ เจริญ ขึ้น ทน สมัย จึง ได้ ขุด อุด นิยม ยี่ ชำนาญ ใน วิชา ทาง การ นำ

มา จาก รัฐ ชาติ นี เตอร์ แตน คี อิน เดีย แต่ ได้ คง กรม ขึ้น กรม ท้อง เรียก ว่า
กรม คลอง มี นำ ที่ ตรี วจ วรรตัม พน ที่ สำหรับ ทำ การ ทด นำ มา บำรุง การ

เพาะ ปลูก ใน ต้น นำ เจ้า พระยา คชน ได้ กรม คลอง ได้ จัด ทำ แบบ คิด อาน
(สกิม) การ ทด นำ ขึ้น หลาย แบบ แต่ แบบ คิด อาน อัน สำคัญ นั้น คือ เรียก

ว่า สกิม ไชยนาท ที่ คิด จะ บิด ตำแม่ นำ เจ้า พระยา ณ ตำบล เมือง ไชยนาท
แต นำ มา ตาม ถ้า คลอง ใหญ่ ที่ จะ ได้ ขุด ขึ้น ทั้ง ๒ ผัง แม่ นำ เจ้า พระยา นั้น

สำหรับ จำหน่าย นำ ใน ท้อง ที่ ต่าง ๆ ตัดขาด ไป จด เซกซ์ ทเต แต่ แบบ
คิด อาน นี้ เป็น การ ใหญ่ หลวง นัก จะ ต้อง ใช้ เงิน ประมาณ ถึง ๑๐ ล้าน บาท

จึง จะ ทำ สำเร็จ บริบูรณ์ ได้ แต่ ใน เวลานี้ รัฐบาล ก็ กำลัง ทำ การ โยธา อัน
ใหญ่ อยู่ ส่วน หนึ่ง แล้ว คือ ทำ การ ก่อ สร้าง ทาง รถไฟ ต่าง ๆ ซึ่ง จำ เปน

ต้อง ใช้ จ่าย เงิน เป็น อัน มาก เหตุ ฉะนั้น จึง ยัง ทำ การ ทด นำ ใหญ่ ตาม แบบ
คิด อาน นี้ ไม่ได้ โดย ทันที่ จำ เปน ต้อง ผ่อนผัน แบ่ง ทำ เว้น คชน ๆ ไป

อย่าง วิถี การ ก่อ สร้าง ทาง รถไฟ ที่ ทำ มา แล้ว นั้น จึง เปน ต้น เหตุ ที่ ได้ ก่อ
สร้าง ประตุ น้ำ ต่าง ๆ ขึ้น ที่ ได้ ทำ สำเร็จ แล้ว ไป หลาย ประตุ ที่ ยัง ทำ อยู่ แต่

ที่จะทำขึ้นต่อไปนั้น ก็ ส่วน เชน ส่วน หนึ่ง ของ แบบ กิต ยาน (รถถัง) ใหญ่
 ย่น ทง ย่น

กรม เพาะ ปลูก แด การ ช่าง ใหม่ นั้น ก็ ได้ คง ชน ใน ล้อม ย่น เชน ปฐุม มี
 พระเจ้า ฤท ยา เจอ กรม หมั้น พิ ไชยม หินท โรคม เชน ประชาน เริ่ม การ
 ปลูก ต้น หม่อน เติง คัว ใหม่ ช่าง เติง ใหม่ แด ทอผ้า ตาม แบบ ยี่บุ่น ซึ่ง
 เชน วิถี เจริญ ดี ชน กว่า วิถี เดิม ที่ เรา ใช้ มา แต่ ก่อน ณ คำ บด ดึง ประทุมวัน
 กัน ได้ จัด ให้ มี นัก เรือน เชา ผก หัด เรือน วิชา ช่าง ใหม่ จาก ครู ยี่บุ่น เชน ครั้ง แรก
 เมื่อ การ ทำ ใหม่ นั้น ดำเนิน ไป โดย ดี แล้ว จึง ได้ ขยาย การ ทำ ใหม่ ออก ไป คง
 ที่ นคร ราช ลีมา ขยาย แด ได้ คง ช่าง ต่าง ๆ ออก ไป ตาม คำ บด แด เมือง
 ต่าง ๆ ใน มณฑล นั้น แด มณฑล อีสาน เชน ลำดับ ไป

พนักงาน ช่าง ใหม่ ต่าง ๆ ที่ ชน ไป อยู่ ประจำ การ ตาม มณฑล นั้น
 นอก จาก การ ทำ ใหม่ มี นำ ที่ ตรวจ การ เพาะ ปลูก แด เติง คัว ต่าง ๆ ทำ
 รายงาน ย่น กรม เพาะ ปลูก ด้วย สำหรับ เชน ทาง ที่ จะ ได้ ดำริ ที่ ในการ เพาะ
 ปลูก ใน มณฑล นั้น ๆ ด้วย ตาม หน้า ที่

อนึ่ง โรง เรือน การ เพาะ ปลูก แด ช่าง ทำ ใหม่ กับ โรง เรือน แผล ที่ นั้น
 เดิม แยก อยู่ คน ละ ส่วน ชน อยู่ ตาม กรม แต่ นัก เรือน กรม คด ของ รวม
 เรือน อยู่ ใน โรง เรือน กรม เพาะ ปลูก ด้วย

ครั้น รัช ทน โกลี สหทร ศก ๒๓๗ กระทรวง เกษตร ภาชิ การ เห็น ว่า การ
 เรือน วิชา ทำ ใหม่ วิชา การ เพาะ ปลูก วิชา ทำ แผล ที่ วิชา การ คด ของ นั้น
 ชน ย่น ก็ คด ของ เรือน หลง ลือ ไทย ห้าง ลือ ต่าง ประเทศ แด วิถี แด ช่าง มัญญ

วิทยา อย่างเดียวกัน ไม่ควร จะแยก การ ตั้ง ชั้น นี้อยู่ตาม กรม ต่าง ๆ
 ควร รวมไว้ ในที่ เดียว กัน เพื่อให้ พระราชทรัพย์ ที่ ได้ ใช้จ่าย ใน การ เรียน
 นิสิต น้อย ลง จึงได้ รวม การ ศึกษา เหล่า นี เข้า เป็น แห่ง เดียว กัน ตั้ง ชั้น
 ที่ โรงเรียน แผน ที่ ถนน สระ ประทุมวัน เรียกว่า โรงเรียน กระทรวง เกษตร
 ชิกการ แต่ นั้น มา

นอกจาก การ ต่าง ๆ ที่ กล่าว มา แล้ว นี้ เมื่อ รัตน โกสินทร ศก ๑๒๕
 ได้ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ กระทรวง เกษตรฯ ชิกการ จัด ซ่อ เขา
 หลาก ร้อย เกวียน ส่ง ออก ไป พระราช ทาน แก่ คน จน พุฒ ภาย ซึ่ง คง พุทธิภิก
 ษาย ญประเทศ ยี่แปด

ครั้น เมื่อ รัตน โกสินทร ศก ๑๒๖ โปรดเกล้า ฯ ให้ จัด ตั้ง การ
 แสดง พิพิธิภัณฑ์ พรรณ เข้า ปลุก ขน ที่ เมือง ชัยภูมิบุรี เป็น ครั้ง ที่ ๑

ครั้น รัตน โกสินทร ศก ๑๒๗ โปรดเกล้า ฯ ให้ จัด ตั้ง การ แสดง
 พิพิธิภัณฑ์ พรรณ เข้า ปลุก ณ วัดสุทัศน์ เทพวาราม ใน กรุง เทพ ฯ เป็น
 ครั้ง ที่ ๒

ใน เวลา นั้น เจ้า พระยาเทเวศร์ วงษ์วิวัฒน์ เสนาบดี กระทรวง เกษตรฯ
 ชิกการ มี ขาการ บัวย มาก ลง แล้ว ครั้น คือ มา จึง ได้ กราบ ถวาย มังคม
 ตา ออก จาก ตำบลง หล่ง เสนาบดี กระทรวง เกษตรฯ ชิกการ ใน เดือน ธันวาคม
 ร.ศ. ๑๒๘

สมัย คราว ที่ สุด แห่ง บัญชา การ ใน กระทรวง เกษตรฯ ชิกการ ของ
 เจ้า พระยาเทเวศร์ วงษ์วิวัฒน์ แต่ เพียง เท่านั้น

พระยาวงษา นุประพทธิ์ เสนาบดี

อนึ่ง ใน ระยะ ที่ ท่าน พระยาวงษานุประพทธิ์ ได้ บัญชา การ ใน กระ
 ทรวง เกษตรา อธิการ ได้ ยก กรม แผน ที่ ไป สัมทบ อยู่ใน กรม ยุทธนา อธิการ
 กรม ห้าง ตาม เดิม ตั้ง ที่ ได้ เคย เป็น มา แต่ ก่อน เพื่อ จะ ได้ ทำ แผน ที่ สำหรับ
 ประเทศ ซึ่ง ใช้ ราชการ ได้ ทั้ง ฝ่าย ทหาร แล การ พด เรือ น ค่อ ไป ตั้ง ที่ นำ มา
 ประเทศ ได้ จัด ทำ อยู่ แล ทั่ว หาย ประเทศ ทั้ง ส่วน การ แผน ที่ รั้ง วัตราย เสรียด
 สำหรับ การ ออก โฉนด นั้น มณฑล ที่ สำคัญ กรม แผน ที่ ก็ ได้ ทำ จำ เจ้า
 ตลอดจน ยัง เหลือ อยู่ แต่ บาง มณฑล กระทรวง เกษตรา อธิการ จะ ได้
 กิจ แล จัด ทำ ค่อ ไป เท่า นั้น

กับ กระทรวง มหาดไทย ได้ ส่ง กรม แร่ ซึ่ง รั้ง ไป จัด การ นั้น คั้น กถัม
 มา ยัง กระทรวง เกษตรา อธิการ ตาม เดิม กรม ห้าง ได้ จัด เข้า รว ม กับ กรม
 ทะเบียน ที่ ดิน นี้ ว่า เป็น กรม ใหญ่ อยู่ใน กระทรวง มี อธิบดี เป็น หัวหน้า
 รั้ง กิจ ชอบ

แต่ ข้า หลวง เกษตร เดิม ซึ่ง สำหรับ ทำ การ ออก โฉนด ที่ ดิน นั้น เปรี่ ดียน
 ชื่อ ให้ เรียกว่า กอง ข้า หลวง ออก โฉนด มี นำ ที่ เฉพาะ แต่ เรื่อง การ ทำ
 โฉนด ที่ ดิน อย่าง เดียว

แต่ ได้ ตั้ง ข้า หลวง ขึ้น ประจำ สำหรับ ทำ การ ตาม มณฑล อยู่ใน ความ
 ปลกครอง ของ ข้า หลวงเทศาภิบาล เรียกว่า ข้า หลวง เกษตร มี นำ ที่
 รั้ง กิจ ชอบ คือ :-

- (๑) การ เพาะ ปลูก
- (๒) การ ทะเบียง ที่ ดิน
- (๓) การ แร่
- (๔) การ แฝด ที่ รังวัด ราย เติชยัด กับ การ ขยาย ขึ้น

ซึ่ง เป็น น้า ที่ ของ ครอบวง เษชตรา ชิกาว ทุก ขย่าง คาน ที่ จะ เกิด

มี ๓๓ นน คอไป

บริเวณที่ ๓

กรม ขึ้น ของ กระทรวง

กรม ทะเบียน ที่ ดิน

ด้วย เมื่อ ต้น ร.ศ. ๑๓๕ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้
กระทรวง เกษตรพาณิชย์ การ ซึ่งมี การ เมาบาง นั้น ยู่ ณ เป็น กรม เกษตรกร
รวม รวม ทำ การ ขึ้น อยู่ ใน กระทรวง พระคลัง มหา สมบัติ

ครั้น ร.ศ. ๑๓๗ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ ตั้ง กระทรวง
เกษตรฯ ราชการ ขึ้น กรม เกษตรกร ก็ ตั้ง ทำ การ อยู่ อย่าง เดิม ขึ้น อยู่
ใน กระทรวง เกษตรฯ ราชการ ต่อ มา ตั้ง มีความ พิศดาร แจ่ม อยู่ ใน บริเวณ ที่ ๒
ใน ข้าง ดิน นั้น แล้ว

ภายหลัง ออก โฉนด อย่าง ใหม่ ขึ้น การ ใน กรม เกษตรกร ก็ น้อยลง
จึง ได้ ยู่ เป็น กอง เกษตร ทำ การ เก่า รวม เข้า เป็น แขนก ใน กรม ทะเบียน ที่
ดิน ตั้ง มีความ แจ่ม ใน ข้าง นำ ต่อ ไป นี้

กรม ทะเบียน ที่ ดิน ซึ่ง ได้ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ ตั้ง
ขึ้น ใหม่ ใน กระทรวง เกษตรฯ ราชการ เป็น กรม หนึ่ง นี้ สำหรับ กระทำ การ
ทะเบียน ที่ ดิน ใน พระ ราช อาณา เขต ให้ เป็น ไป ตาม ประกาศ พระราช บัญญัติ
อัน ได้ โปรดเกล้าฯ ให้ ตั้ง ขึ้น แล้ว แต่ จะ ตั้ง อีก ต่อ ไป ใน ภาย น้ ตาม

ที่ได้ ออก ประกาศ ตั้ง กรม ทะเบียน ที่ ดิน ใน กระทรวง เกษษนาธิการ ซึ่งได้
ประกาศใน หนังสือ พิมพ์ ราชกิจจานุเบกษา แต่ ณ วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์
รัตนโกสินทร ศก ๑๒๐ นั้น แล้ว

การใน นานี้ กรม ทะเบียน ที่ ดิน นี้ แบ่ง เป็น ตำแหน่ง ว่า การ กรม
ทะเบียน ส่วน หนึ่ง

แต่ จัด เป็น ๕ แผนก คือ

- แผนก ๑ ทำการ เก็บ ต้น ไร่ โฉนด จด ทะเบียน ที่ ดิน ซึ่ง ได้ ออก
โฉนด หรือ โฉนด ตรา ของ อย่าง ใหม่ ซึ่งมี หลาย ประเภท คือ
- (ก) ไร่ หรือ ชาย ที่ ดิน
 - (ข) ให้ ปลูก ที่ ดิน แก่ กัน
 - (ค) แยก เปลี่ยน ที่ ดิน
 - (ฉ) จำนำ ที่ ดิน
 - (ง) เช่า ที่ ดิน ต่าง ๆ
 - (จ) ได้ รับ มรดก เป็น กรรมสิทธิ์ เป็น ต้น

เช่น นานี้ อัน เกือบ แต่ ก่อน ได้ ทำ มา บ้าง แล้ว

แผนก ๒ เก็บ กี่ ร้าง หนังสือ สำคัญ ต่าง ๆ ซึ่ง ประกอบ กับ การ
ออก โฉนด ของ หอ ทะเบียน ทั้ง ไป ทั้ง ใน ทรง แด หัว เมือง คอย รับ รายงาน
หัก โอน ตาม บัญชี ที่ ดิน ต่าง ๆ ให้ ตรง กัน กับ แผนก ที่ ๑ ซึ่ง ได้ ทำ อยู่
เสมอ เพื่อ สอบ ส่อง วั การ งาน ของ หอ ทะเบียน ทั้ง ปวง ได้ โดย สะดวก
ให้ รวม อยู่ ใน แผนก น ทั้ง ๕

แผนก ๓ กอง เกษตร ทำ การ เก่า

แผนก ๔. ทำ การ บัญชี เวน รายงาน แล การ สิ้นค้า เก่าใหม่

แผนก ๕ ทำ การ จุด ทะเบียน ที่ดิน บริษัท ต่าง ๆ ที่ มาขอ ขึ้นใหม่

แถม บัญชี รายการ ของ บริษัท ขึ้น ต่อ กระทรวง เติมนอไป .

ผู้ว่า การ ตำแหน่ง นำที่ ใน กรมนี้ มี เจ้า กรม ๑ ปลัด กรม ๑

เป็น ผู้บังคับ การ รับ ผิด ชอบ มี เติมนอ แล พนักงาน ตาม ต้นครุ

ครั้น ต่อ มา ถึง ร.ศ. ๑๒๗ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ มี

อธิบดี กรม ทะเบียน ที่ดิน เป็น ผู้รับ ผิด ชอบ ซึ่ อีก ตำแหน่งหนึ่ง จึงได้ ยก

การ แยก ต่าง ๆ มา เติมนอ ซึ่ คือ

๑ แผนก ข้าราชการ ออก โฉนด แล กรมการ ตำแหน่ง มา เป็น แผนก ๖

๒ แผนก กรมเพาะ ปลูก (ผากให้ดู การ ชั่ว คราว) เป็น

แผนก ๗

แต่ให้ ย้าย แผนก ๔ เวน รายงาน แล การ สิ้นค้า ไป ขึ้น อยู่ ใน กอง ที่

ปลุกษา ของ กระทรวง

จึง ยัง คง มี แผนก นำที่ การ ของ กรมนี้ รวม ๖ แผนก อยู่ใน บัดนี้

อนึ่ง กรม ราชโศภักดี แล กรม วิชา นน ขึ้น อยู่ ใน ความปกครอง

ของ อธิบดี กรม ทะเบียน ที่ดิน แต่ มี ปลัด กรม เป็น ผู้รับ ผิด ชอบ ทำ การ

อยู่ ฝ่าย หนึ่ง ต่าง หาก ไม่ ได้ เกี่ยวข้อง กับ การ ใน แผนก ของ กรม ทะเบียน

ที่ดิน น.

ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ดิน ใน หัว เมือง กรุง เก้า

ครั้งที่ ๑

พระยาประจักษ์พ บริบาล ตุ การ ทะเบียน หัวครว

ณวันที่ ๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๐ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ
 ให้ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ดิน ขึ้น ณ ที่ สภา ศาล ราช ประยูร พระราชวัง บาง
 ปะอิน เปน ครั้ง ที่ ๑ สำหรับ ทำ การ จัด ทะเบียน ที่ดิน จำเพาะ ใน เขต แขวง
 เมือง กรุง เก้า ออก โฉนด อย่าง ใหม่ ประจำ อยู่ใน เมือง นั้น ให้มี
 นาย ทะเบียน ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เปน ผู้รับ ผิด ชอบ มี พนักงาน
 แด เสมียน ตาม สัมคักร แก่ ราชการ ให้ หออง ประมวญ ภูมิเทศ ปลัด
 กรม แผนก ที่ มา เปน นาย ทะเบียน ให้ มี นิมมาน ประเทศ พนักงาน
 แผน ที่ ชั้น ที่ ๒ มา เปน ผู้ช่วย นาย ทะเบียน

โปรดเกล้าฯ ให้ ใช้ตรา ดวง ๑ เปน ตรา ประจำ ชาต รูป กกลม
 กวาง เปน รูป มนุษย์ มีข ้วย ถือ เต็น กระแส มี กนก รชม ชอบ นอก มี
 ตัวอักษร บอก ตำแหน่ง ว่า "เจ้าพนักงาน ทะเบียน กรุง เก้า" ตั้งอยู่ กวาง
 กว้าง ยาว $\frac{๒}{๓}$ นิ้ว เปน ตรา ประจำ ตำแหน่ง สำหรับ หอง ทะเบียน ที่ ดิน
 ใน เมือง น

ในเวลานั้น กรม ทะเบียน ที่ ดิน ใน กระทรวง เกษตรา ธิการ ยัง
 ไม่ทัน ได้ตั้ง ขึ้น หอ ทะเบียน กรุง เก้า นี้ จึง ตก อยู่ใน ความ ขาดรักษา ของ
 พระยา ประจักษ์พ บริบาล ข้าหอดง เกษคร หัว ครว

อนึ่ง การงานในเวลานั้นมีข้อขัดข้องอันอย่างหนึ่ง ด้วยผู้
 มีชื่อในโฉมศ ๒ คน ถึงแก่กรรมไปคน ๑ ผู้ที่อยู่อีกคน ๑ ยังไม่มี
 กรรมสิทธิ์จะรับที่ดินซึ่งแปลงนั้นได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้ชอกประกาศเพิ่มเติมกฎเกณฑ์ตั้งแต่วันที่ ๘ มกราคม คศ ๑๒๐ เพื่อ
 แก้อการขัดข้องนั้น ซึ่งมีว่าผู้ที่มีชื่อในโฉมศ ๒ คน ถึงแก่กรรมไปคน ๑
 ผู้ที่อยู่อีกคน ๑ ต้องได้รับมรดกเสียก่อน จึงจะมีกรรมสิทธิ์ในที่
 ดินนั้นได้ซึ่งแปลงต่อไป

มิศิเคเซอร์ แกรแฮม
 เป็นเจ้ากรรมทะเบียน

ครั้นต่อมา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมทะเบียนขึ้น
 ในกระทรวงเกษตราธิการ เมื่อณวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ คศ ๑๒๐ ตั้งที่ถ้าว
 มาในข้างต้นนั้นแล้ว ให้มิศิเคเซอร์ ดับบลิว เอ แกรแฮม ผู้ช่วยเสนา
 บดี กระทรวงเกษตราธิการ มาเป็นเจ้ากรม ให้พระหัตถ์ถาวร ศุภกิจ
 เจ้ากรมเกษตราการ มาเป็นปลัดกรมทะเบียนที่ดิน โปรดเกล้าฯ ให้
 ใช้ดวงตราประจำชาติ รูปกลม ถัดลงเป็นรูปมนุษย์ มือซ้าย
 ถือเส้นพระแสง มีกนกกรอบ ขอบนอกมีตัวอักษรบอกตำแหน่งว่า "เจ้า
 กรมทะเบียนที่ดิน" รัศมีกลางกว้างยาว $2 \frac{1}{2}$ นิ้ว ๑ ดวง เป็นตรา
 ประจำตำแหน่ง กรมทะเบียนที่ดิน

ตั้ง หอ ทะเบียน มณฑล กรุงเทพ ฯ

เป็น ครั้งที่ ๒

เมื่อ ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ ขยาย การ ออก โฉนด ขึ้น ใน
มณฑล กรุงเทพ ฯ อีก มณฑล ๓ ในวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ คศ ๑๒๐ ตั้ง
ได้ ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน สำหรับ มณฑล กรุงเทพ ฯ ขึ้น ณ ที่ ว่า การ กระ
ทรวง เกษตรธิการ เป็น ครั้งที่ ๒ - ให้ ขุน วิจิตร พจน วิภาค นาย เหว ถรม แผนก
มา เป็น นาย ทะเบียน ให้ นาย เจียง สาร วัด กอง บานูยี เป็น ผู้ช่วย นาย ทะ
เบียน ที่ ดิน

ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน มณฑล

นคร ไชยศรี เป็น ครั้งที่ ๓

เมื่อ วันที่ ๓๓ มกราคม คศ ๑๒๐ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ
ให้ ใช้ พระ ราช บัญญัติ ออก ตรา ของ ชั่ว คราว ใน มณฑล กรุงเทพ ฯ แต่
มณฑล นคร ไชย ศรี ให้ พระ หัตถ์ สาร ศุภกิจ ปลัด กรม ทะเบียน ที่ ดิน ไป
เป็น ข้า หลวง เกษตร ออก ตรา ของ ชั่ว คราว ข้า เกษ บาง ขุน เทียน มณฑล
กรุงเทพ ฯ ให้ พระ ษา ศรี ไชย บรินทร์ ปลัด เทศ นิบาต มณฑล นคร ไชย ศรี
เป็น ข้า หลวง เกษตร ออก ตรา ของ ชั่ว คราว ใน มณฑล นคร ไชย ศรี ให้
สร้าง หอ ทะเบียน ที่ ดิน ขึ้น ที่ มณฑล นคร ไชย ศรี เป็น ครั้งที่ ๓

แต่ ให้ นาย เจียง ผู้ ช่วย นาย ทะเบียน ที่ ดิน มณฑล กรุงเทพ ฯ ไป

นาย ทะเบียน ที่ ดิน ให้ นาย บ้าย เตมียัน เอกใน หอ ทะเบียน มณฑล
กรุงเทพ ฯ เป็น ผู้ช่วย นาย ทะเบียน มณฑล กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๑ เมื่อ ย้าย พระ หัตถสาร ศุภกิจ ปลัด
กรม ทะเบียน ที่ ดิน ไป เป็น ข้าหลวง เกษตร ออก ตรา ของ ชั่วคราว แล้ว ทำ
แห่ง ปลัด กรม ทะเบียน ว่าง อยู่ จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้
ย้าย หลวง ประมวญ ภูมิเทศ นาย ทะเบียน ที่ ดิน เมือง กรุงเทพ ฯ มา เป็น ปลัด
กรม ทะเบียน ที่ ดิน และให้ หมั้น นิมนาน ประเทศ ผู้ช่วย นาย ทะเบียน ที่ ดิน
เมือง กรุงเทพ ฯ เป็น นาย ทะเบียน เมือง กรุงเทพ ฯ ให้ นาย พงศอย เตมียัน เอก
หอ ทะเบียน เมือง กรุงเทพ ฯ เป็น ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เมือง กรุงเทพ ฯ

แต่ เมื่อ วันที่ ๓๕ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๒ ทรง พระกรุณาโปรด
เกล้า ฯ ให้ มีสเตอร์ ดับบลิว. เอ. แกรแฮม เจ้า กรม ทะเบียน ที่ ดิน ไป รับ
ราชการใน กระทรวงมหาดไทย เป็น ที่ ปฎิภา เมืองกสัณ ดิน

พระหัตถสาร ศุภกิจ

เป็น เจ้า กรม ทะเบียน

เมื่อ วันที่ ๓๕ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๒ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้ พระหัตถสาร ศุภกิจ ข้าหลวง เกษตร ออก ตรา ของ ชั่วคราว มณฑล
กรุงเทพ ฯ มา เป็น เจ้า กรม ทะเบียน ที่ ดิน

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม คศ ๑๙๒๒

ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ

ให้ พระหัตถ์ถาวร ศุภกิจ เจ็ด กรม ทะเบียน ที่ ดิน
แปลน พระยา ข้าราชการ บริรักษ์
แต่คง แปลน เจ้า กรม ทะเบียน ที่ ดิน ตาม เดิม

ย้าย หอ ทะเบียน เก้า ไป อยู่
หอ ทะเบียน ใหม่ เมือง กรุง เก้า

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม คศ ๑๙๒๒

ได้ สร้าง หอ ทะเบียน ขึ้น ที่

ริม ศาลา รัฐบาล กรุง เก้า เดิม บริเวณ
จึง ได้ ย้าย หอ ทะเบียน ซึ่ง คง อยู่ ที่
สภาการ ราช ประยูร พระราชวัง บาง ประชัน นั้น
ไป ตั้ง ที่ หอ ทะเบียน สร้าง
ขึ้น ใหม่

ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง ชลบุรี

เป็น ครั้ง ที่ ๔

ต่อมา ได้ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ ออก ตรา ของ ชั่ว คราว
ใน เมือง ชลบุรี อีก เมือง ๑ ครั้ง วันที่ ๓๐ สิงหาคม คศ ๑๙๒๒ ให้ สร้าง หอ
ทะเบียน ที่ ดิน ขึ้น ที่ เมือง ชลบุรี เป็น ครั้ง ที่ ๔

ให้ หลวง ภูริรักษ์ มติ ผู้ช่วย ข้าหลวง เกษตร ไป เป็น นาย ทะเบียน
แต่ การ งาน ใน เวลา นั้น นาย ทะเบียน เช่น หนังสือ สัญญา ได้ แต่ ผู้เดียว
เมื่อ นาย ทะเบียน เจ็บ บวดย เสีย ถี ดิ หรือ มี กิจ จำ เป็น ไป เสีย ถี ดิ การ
งาน ย่อม ติด ขัด กับ การ งาน ใน เวลา นั้น ก็ มี ขาด ขน ด้วย กรม ทะเบียน
ที่ ดิน จึง ได้ นำ ความ ขึ้น นั้น เสนอ กระทรวง ฯ จึง ได้ นำ ความ กราบ มังคม ทูล

พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรม ราชานุญาตให้ ออก ประกาศ
เมื่อ วันที่ ๓๐ สิงหาคม คศ ๑๒๓๓ ธิบาย ความ ใน ประกาศ เดิม ให้ ผู้ช่วย เช่น
หนังสือ สัญญา แด่ ทำ การ แทน นาย ทะเบียบ ได้ ตัดออก มา จน ทุก วัน นี้

วันที่ ๓ กันยายน คศ ๑๒๓๓ ให้ นาย นาย บาย ผู้ ช่วย นาย ทะเบียบ
ที่ ดิน มณฑล กรุง เทพ ฯ นาย พดอย ผู้ ช่วย นาย ทะเบียบ เมือง กรุง เก่า
ไป รับ ราชการ ใน กรม ศตของ ให้ นาย อิน พนังงาน แทน ที่ ชั้น ที่ ๓ มง เปน
ผู้ ช่วย นาย ทะเบียบ มณฑล กรุง เทพ ฯ ให้ นาย เด็ก พนังงาน แทน ที่ ชั้น ที่ ๒
ไป เปน ผู้ ช่วย นาย ทะเบียบ เมือง กรุง เก่า

วันที่ ๑๑ ตุลาคม คศ ๑๒๓๓ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้
หมื่น นิม มาน ประเทศ นาย ทะเบียบ ที่ ดิน เมือง กรุง เก่า รับ ยศ เปน จุน ภูม
พิทยาภรณ์ แด่ คง เปน นาย ทะเบียบ ตาม เดิม

หลวง ประมวญ ภูมิ เทศ
ว่า การ แทน เจ้า กรม

วันที่ ๒ ธันวาคม คศ ๑๒๓๓ เมื่อ พระชา ฮาหวร บริรักษ์ เจ้า กรม
ทะเบียบ ถึง แก่ กรม แล้ว ตำแหน่ง เจ้า กรม ทะเบียบ ที่ ดิน ว่าง อยู จัง
ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ หลวง ประมวญ ภูมิ เทศ ปลัด กรม ทำ
การ แทน เจ้า กรม ทะเบียบ ที่ ดิน

ต่อมา เมื่อ วันที่ ๑๑ มกราคม คศ ๑๒๓๓ โปรดเกล้า ฯ ให้ หลวง
ประมวญ ภูมิ เทศ ผู้ ทำ การ แทน เจ้า กรม ทะเบียบ ที่ ดิน ไป ราชการ ใน การ
ปัก เขตแดน (เมืองตราด) ตำแหน่ง เจ้า กรม แด่ ปลัด กรม ทะเบียบ ว่าง อยู

๖๕

ขุน ภูม พิตยาภรณ์

ว่า การ แทน ปลัด กรม

วันที่ ๑๑ มกราคม คศ ๑๒๓๓ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้
 ขุน ภูม พิตยาภรณ์ นาย ทะเบียน ที่ ดิน เมือง กรุง เก่า มา เป็นผู้ว่า การ แทน
 ปลัด กรม ทะเบียน แต่ ให้ นาย เจ้า ผู้ช่วย นาย ทะเบียน ทำ การ แทน นาย
 ทะเบียน เมือง กรุง เก่า ชั่ว คราว

อนึ่ง ใน เวลา นั้น การ เรียก เงิน ค่า ชนม เนียม โอน กรม สัตย์ ใน
 ประเภท ต่าง ๆ หอ ทะเบียน เรียก เงิน สด ตรง จาก ผู้มา ขอ โอน กรม สัตย์
 แล้ว นำ ส่ง พระ คตง ที่ เดียว กรม ทะเบียน เห็น ว่า พระราช ทรัพย์ อาจะ
 บำรุง ไป ได้ จึง ได้ นำ ความ เสนอ กระทรวง เกษตร ราชการ เห็น ชอบ ด้วย
 จึง ออก กฎ ห้าม การ เรียก เงิน สด จาก ผู้มา ขอ โอน กรม สัตย์ แต่ ให้ ผู้มา
 ขอ โอน กรม สัตย์ นำ เงิน ไป ช้อ แด่ คม บั ค่า ฤชากร จาก พระ คตง มา ให้
 เจ้า พนักงาน ทะเบียน บัด นี้ ใน สัญญา แทน เงิน ค่า ชนม เนียม เป็น ทะเบียน
 ต่อ มา จน ทุก วัน น

วันที่ ๑๓ มกราคม คศ ๑๒๓๓ โปรดเกล้า ฯ ให้ หมื่น ปริมาณ
 นีวงศ์ พนักงาน แสน ที่ ใน กอง ข้างหลวง เกษตร มณฑล กรุง เทพ ฯ มา เป็น
 ผู้ช่วย นาย ทะเบียน ที่ ดิน เมือง ชด บรี

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม คศ ๑๒๓๔ ขุน วิจิตร พจน วิภาค นาย ทะเบียน
 ที่ ดิน มณฑล กรุง เทพ ฯ ประพฤติ ตน ไม่ สมควร กับ ตำแหน่ง จึง ทรง

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ถอดขุนวิจิตร พจนวิภาค นายทะเบียนที่คืน
มณฑลกรุงเทพฯ ๑ ออกจากตำแหน่งนายทะเบียน แล้วให้ขุนสถิตมารค
ตำแหน่งพนักงานแผนที่ในกองข้าหลวงเกษม มณฑลกรุงเทพฯ ๑ มาเป็น
ผู้ว่าการทะเบียนที่คืน มณฑลกรุงเทพฯ ๑ ชั่วคราว

หลวงประมวญ ภูมิเทศ

กลับจากปักปันเขตแดนเป็นเจ้ากรม

เมื่อหลวงประมวญ ภูมิเทศ กลับจากปักปันเขตแดนแล้ว

วันที่ ๑ สิงหาคม คศ ๑๘๘๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

หลวงประมวญ ภูมิเทศ ทำการแทนเจ้ากรมเป็นเจ้ากรม ให้ขุนภุม

พิทยากรณำทำการแทนปลัดกรมเป็นปลัดกรม กรมทะเบียนที่คืน แต่ให้

ขุนสถิตมารค ตำแหน่งที่ เป็นผู้ว่าการทะเบียน มณฑลกรุงเทพฯ ๑ ชั่วคราว

เป็นนายทะเบียนที่คืน มณฑลกรุงเทพฯ ๑ แต่ให้ย้ายนายเจียง นายทะเบียน

เมืองนครไชยศรี ไปเป็นนายทะเบียนเมืองกรุงเก่า กับให้รับยศเป็น

ขุนสถิตจรัสกิจด้วย ให้ย้ายนายเล็ก ทำการแทนนายทะเบียนที่คืน

เมืองกรุงเก่า ชั่วคราวอยู่นั้น ไปเป็นผู้ช่วยนายทะเบียนที่คืน เมือง

นครไชยศรี แต่ให้ทำการแทนนายทะเบียน ชั่วคราวด้วย ให้ นายเซย

พนักงานแผนที่ชั้นที่ ๑ ไปเป็นผู้ช่วยนายทะเบียน เมืองกรุงเก่า

อนึ่ง ในเวลานั้นเด็กชายยังไม่ครบ ๒๐ ปี หรือคนที่วิกล

ชีวิต จะ มา ทำ หนังสือ สัญญา ยัง ชาติ ของ ยัง ไม่ ได้ วาง ระเบียบ ลง ไว้ ให้
แน่นอน

จึง ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ ออกกฎ เสนาบดี เพิ่ม เคมี วิจิ โชน
ทะเลเบียน วัน เมื่อ วันที่ ๗ พฤษภาคม คศ ๑๒๕ มี ว่า เด็ก ชาย ยัง ไม่ ครบ ๒๐ ปี
ก็ดี หรือ คน ที่ วิต ชีวิต ก็ดี จะ มา ทำ หนังสือ สัญญา ใน ประเภทใด ๆ
ถ้า บิดา มารดา ของ ผู้นั้น ยัง มี ชยู่ ให้ บิดา มารดา เป็น ผู้ ปก ครอง ทำ
หนังสือ สัญญา แทน ได้ ถ้า บิดา มารดา ไม่มี ก็ ให้ ไป ร้อง ต่อ ศาล ตั้ง
ผู้ ปก ครอง เสีย ก่อน แล้ว ผู้ ปก ครอง จึง จะ มี อำนาจ มา ทำ หนังสือ สัญญา
แทน คน ทั้ง ต้อง จำ พวก นั้น ได้ ต่อ มา

ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน ณ เมือง ฉะเชิง เทรา

เป็น ที่ ๕

เมื่อ ได้ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ ขยาย การ ออก โฉนด
ที่ ดิน ทั่ว ใน มณฑล ปราจีน บุรี อีก มณฑล หนึ่ง ครั้น วันที่ ๒๔ มิถุนายน
ศก ๑๒๕ ให้ สร้าง หอ ทะเบียน ที่ ดิน ที่ เมือง ฉะเชิง เทรา เป็น ครั้ง ที่ ๕ ให้
ขุน วิเทศ ภูมาทร นาย เวร ชั้นที่ ๓ กรม แผนที่ ๒ ไป เสนอ นาย ทะเบียน

วันที่ ๒๔ มิถุนายน ศก ๑๒๕ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้
ขุน ประภาศ พิภพ ชนาก ผู้ ช่วย ข้า หาดวง เกษตร มณฑล กรุง เทพ ฯ ไป เสนอ
นาย ทะเบียน เมือง นคร ราชสีมา

ตั้ง หอ ทะเบียน ใน มณฑล
เมือง พิษณุ โลก เป็นที่ ๖

ต่อมา เมื่อ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ ขยาย การ ออก โฉนด
ตรา ของ ชั้น ใน มณฑล พิษณุ โลก อีก มณฑล หนึ่ง วันที่ ๑๑ ตุลาคม
ศก ๑๒๕ ให้ ใช้ โรง เรือน แผน ที่ ที่ เมือง นั้น ทำ ที่ ว่า การ หอ ทะเบียน
เป็น ครั้ง ที่ ๖

ให้ นาย กัน เต็ม ยืน เอก หอ ทะเบียน เมือง นครไชย ศรี ไป เป็น นาย
ทะเบียน เมือง พิษณุ โลก

วันที่ ๑๑ ตุลาคม ศก ๑๒๕ ให้ หมื่น ตรวจ ฎีกา พนักงาน แผน ที่
ชั้น ที่ ๑ ไป เป็น ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เมือง ฉะเชิง เทรา

วันที่ ๒๔ ธันวาคม ศก ๑๒๕ ให้ ย้าย นาย อิน ผู้ช่วย นาย ทะเบียน
มณฑล กรุง เทพ ฯ ไป รับ ราชการ ใน น่วย ที่ พนักงาน เกษตร มณฑล นคร
ไชย ศรี ให้ นาย พรต เต็ม ยืน เอก ใน กรม ทะเบียน เป็น ผู้ช่วย นาย
ทะเบียน ที่ ดิน มณฑล กรุง เทพ ฯ

วันที่ ๒๔ ธันวาคม ศก ๑๒๕ ขุน ประกาศ พิภักษณภาค นาย ทะเบียน
เมือง นครไชย ศรี ประพฤติ คน ไม่ สมควร กับ ตำแหน่ง ทรง พระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ ให้ ถอด ขุน ประกาศ พิภักษณภาค (บุน) ออก จาก ยศ
บรรดาศักดิ์ แต่ ตำแหน่ง นาย ทะเบียน ด้วย แต่ ให้ นาย เต็ม ยืน พนักงาน เกษตร

ใน กอง ข้าหลวง เกษตร มณฑล นครไชยศรี มา เป็น นาย ทะเบียน เมือง
นครไชยศรี แทน นาย บุน ประกาศ พิทักษ์ ภาค ต่อไป

วันที่ ๒๒ มกราคม ค.ศ. ๑๒๕ ขุน สกตมารค คำณวน นาย ทะเบียน
มณฑลกรุง เทพ มีความ ผิด ด้วย ความ เถิน เชื้อ ต่อ ราชการ ใน หน้า ที่
ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ให้ ออก จาก ตำแหน่ง นาย ทะเบียน

อนึ่ง การ ใน เวदानัน เมฆ ผู้ มี ชื่อ ใน โฉนด ๒ คน ๆ หนึ่ง อพยพ
หลบ หนี หรือ หาย ไป ด้วย เหตุ ประการใด ๆ ผู้ ที่ อยุ่ จะ นำ โฉนด ฉบับ นั้น
ไป ทำ สัญญา ใน ประเภทใด ๆ ไม่ได้ จึง ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ให้
ให้ ออก กฎ เต็ม บัด นี้ เพิม เติม วิถี โอน ทะเบียน เมื่อ วันที่ ๒๑ มีนาคม
ค.ศ. ๑๒๕ ให้ ผู้ ที่ อยุ่ ไป ร้อง ขอลง ชื่อ หรือ เพิม ชื่อ ต่อ ศาล เมื่อ ศาล
สั่ง หมายใด เจ้าพนักงาน ทะเบียน จึง จะ ทำ การ ไป ตาม คำสั่ง ศาล นั้น ได้

วันที่ ๑๑ เมษายน ค.ศ. ๑๒๖ โปรดเกล้า ให้ ขุน บรรหาร
ภุม สติชัย ผู้ ช่วย ข้าหลวง เกษตร มณฑล ปราจีนบุรี มา เป็น นาย
ทะเบียน มณฑลกรุง เทพ ชั่ว คราว

ตั้ง หอ ทะเบียน เมือง พิไชย

เป็นที่ ๗

เมื่อ การ ออก โฉนด ตรา ของ ใน มณฑล พิเศษ โลก ได้ ขยาย การ
ไปถึง เมือง พิไชย วันที่ ๘ สิงหาคม ค.ศ. ๑๒๗ จึง ได้ ตั้ง หอ ทะเบียน
ที่ คิน ที่ เมือง พิไชย เป็น ครั้ง ที่ ๗

แต่ สถานที่ ที่ ทำ การ หอ ทะเบียน ใน เมือง นี้ เข้า ที่ บ้าน ราษฎร ใน บริเวณ ศตาด เบน ที่ ทำ การ ไป พดง ก่อน ให้ หลวง ประเทศ ชินช การ ข้าหลวง เกษตร ที่ ๒ ว่า ที่ เจ้า พนักงาน ทะเบียน เมือง พิ ไชย รั้ว คราว

ตั้ง หอ ทะเบียน

เมือง สุพรรณบุรี เป็น ที่ ๘

เมื่อ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ ขยาย การ ออก โฉนด ชน ใน มณฑล นครไชย ศรี อัก มณฑล หนึ่ง วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ คศ ๑๒๐ จึง ให้ สร้าง หอ ทะเบียน ชน ที่ เมือง สุพรรณบุรี เป็น ครั้ง ที่ ๘

ให้ หลวง ประภคัย ชินชเชตร ปลัด กรม ฯ แผนก ที่ ไป เป็น นาย ทะเบียน ให้ นาย เพ็ชร ฝึกหัด การ ทะเบียน ไป เป็น ผู้ ช่วย นาย ทะเบียน เมือง สุพรรณบุรี

ตั้ง หอ ทะเบียน

เมือง ปราจีนบุรี เป็น ที่ ๙

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ คศ ๑๒๐ ให้ สร้าง หอ ทะเบียน ชน ที่ เมือง ปราจีนบุรี เป็น ครั้ง ที่ ๘

ให้ ท้าบ ปริมาณ นิเวศ ผู้ ช่วย นาย ทะเบียน เมือง ชลบุรี ไป เป็น นาย ทะเบียน ให้ นาย บ่อม พนักงาน แผนก ที่ ใน กอง ข้า หลวง เกษตร มณฑล นครไชย ศรี ไป เป็น ผู้ ช่วย นาย ทะเบียน เมือง ปราจีนบุรี

ตั้ง หอ ทะ เบี่ยน

เมือง ตพบุรี เป็น ที่ ๑๐

วันที่ ๓๓ กุมภาพันธ์ คศ ๑๗๖๐

ให้สร้าง หอ ทะ เบี่ยน ขึ้น ที่

เมือง ตพบุรี เป็น ครั้ง ที่ ๓๐

แต่ให้ นาย ชัน พนักงาน เกษตร ใน กอง ข้าหลวง เกษตร มณฑล กรุง
 เทพ ฯ ไป เป็น นาย ทะ เบี่ยน ให้ย้าย หมัน ตระวจ ภา ผู้ช่วย นาย
 ทะ เบี่ยน เมือง ฉะเชิง เทรา ไป เป็น ผู้ช่วย นาย ทะ เบี่ยน เมือง ตพบุรี ให้
 นาย ศักดิ์ เสมียน เอกใน หอ ทะ เบี่ยน เมือง ชลบุรี เป็น ผู้ช่วย นาย ทะ เบี่ยน
 เมือง ชลบุรี แต่ให้ย้าย นาย เซย ผู้ช่วย นาย ทะ เบี่ยน เมือง กรุงเก่า ไป
 เป็น ผู้ช่วย นาย ทะ เบี่ยน เมือง ฉะเชิง เทรา ให้ นาย ชอง ผูกหัด กว ทะ เบี่ยน
 ไป เป็น ผู้ช่วย นาย ทะ เบี่ยน เมือง กรุงเก่า

วันที่ ๒๐ เมษายน คศ ๑๗๖๗

ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ

ให้ นาย เทียบ นาย ทะ เบี่ยน ที่ ดิน เมือง นครไชยศรี รับ บัง เป็น ขุนราช
 ประกาศ แต่คง เป็น นาย ทะ เบี่ยน อยู่ตาม เดิม

ซึ่ง การ งานใน เวลา นั้น เมื่อ นาย ทะ เบี่ยน หรือ ผู้ช่วย นาย
 ทะ เบี่ยน บ่อย หรือ มี อากาโรไป ที่อื่น ก็ดี หรือ การ ใน หอ ทะ เบี่ยน บาง เมือง
 มี การ มาก เป็น ครั้ง เป็น คราว เจ้าพนักงาน ทะ เบี่ยน ไม่ สามารถ จะ ทำ การ
 ให้ แล้ว ทั้น เวลา ได้ ก็ดี กระทั่ง เกษตราธิการ ว่า ควร เจ้า กรม แต่ปลัด
 กรม ทะ เบี่ยน ไป ช่วย ทำ หนังสือ สัญญาได้ ตลอดไป ทุก หอ ทะ เบี่ยน จึงได้ นำ

ความ กราบ บังคมทูล พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ ออก กฎ เหน็บดี เพิ่ม
เติม วิถี โอน ทะเบียน เมื่อ วันที่ ๓๑ กรกฎาคม คศ ๑๒๗ ให้ เจ้ากรม
ปลัด กรม ทะเบียน ทำหนังสือ ตัญญาได้ ตลอดจนไป

ตั้ง หอ ทะเบียน

เมือง อ่างทอง เป็นที่ ๑๑

วันที่ ๑๔ มกราคม คศ ๑๒๗ ให้ตั้ง หอ ทะเบียน ขึ้นที่ เมือง
อ่างทอง เป็น ครั้ง ที่ ๑๓

ให้นาย พรต ผู้ช่วย นาย ทะเบียน มณฑล กรุง เทพ ฯ ไป เป็น นาย
ทะเบียน ให้นาย คุณ พนักงาน แผนที่ ใน กอง ข้าหลวง เกษตร มณฑล
กรุง เก้า มา เป็น ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เมือง อ่างทอง ให้นาย ชัน
เสมียน โทใน กรม ตำรวจไป เป็น ผู้ช่วย นาย ทะเบียน มณฑล กรุง เทพ ฯ

วันที่ ๑๔ มกราคม คศ ๑๒๗ การใน กอง ข้าหลวง ออกโฉนด
ตรา ของ มณฑล พิษณุโลก มี มาก ขึ้น จึงได้ ถอน หลวง ประเทศ จันทร การ
ข้าหลวง เกษตร ที่ ๒ พัน จาก ตำแหน่ง เจ้าพนักงาน ทะเบียน หัวคราว
ให้คง มี น้ำที่ แดใน กอง ข้าหลวง เกษตร ฝ่าย เดียว ให้นาย ผ่อง พนักงาน
แผนที่ ซึ่ง มา รับ ราชการ เป็น เสมียน โท อยู่ใน หอ ทะเบียน เมือง พิษณุโลก
ไป เป็น ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เมือง พิไชย กับให้ย้าย หอ ทะเบียน จากที่
เช่าเดิม ไปเช่าอยู่ที่ บ้าน ผู้ มี ชื่อ ซึ่ง มี รั้ว เป็น เขตฯ ห่าง จาก ตลาด
ออกไป

ย้าย นาย ทะเบียน ใน เมือง ต่าง ๆ

อยู่ มากระทรวง เกษตรธิการ เห็น ว่า ที่ ตั้ง ผู้ช่วย นาย ทะเบียน บาง
เมือง ยังไม่ เหมาะ แก่ การ ฉะนั้น ที่ ๒๓ มกราคม คศ ๑๒๗ จึง ได้ ย้าย
นาย เพ็ชร ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เมือง สุพรรณบุรี ไป เป็น ผู้ช่วย นาย ทะเบียน
เมือง กรุงเทพฯ ย้าย นาย อ่อง ผู้ช่วย ทะเบียน เมือง กรุงเทพฯ ไป เป็น ผู้ช่วย นาย
ทะเบียน เมือง นครไชยศรี ย้าย นาย เต็ก ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เมือง นคร
ไชยศรี ไป เป็น ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เมือง สุพรรณบุรี เพื่อให้ เหมาะ แก่
การ ค่ะ

พระยา บรม บาท บำรุง เป็น อธิบดี

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม คศ ๑๒๗ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้
พระยา บรม บาท บำรุง เจ้า กรม ราช โทหกิจ มา เป็น อธิบดี ใน กรม ทะเบียน
ที่ ดิน ให้ ยก การ ใน กอง ชาติหลวง เกษตร มณฑล มา ขึ้น อยู่ ใน กรม ทะเบียน
กับ ให้ มี น้า ที่ อยู่ ใน กรม ราช โทหกิจ ตาม เดิม ด้วย

ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน เมือง พิจิตร

เป็นที่ ๑๒

วันที่ ๑๔ สิงหาคม คศ ๑๒๗ ให้ ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ เมือง พิจิตร เป็น
ครั้งที่ ๑๒ แต่ ที่ ทำการ หอทะเบียน เมือง น ธิไชย ทำการ อยู่ ใน โรง ต้ม สุก
เก่า ให้ นาย ชุต เตมียัน เอก โท หอ ทะเบียน เมือง พิจิตร โจร ไป เป็น ผู้
ช่วย นาย ทะเบียน เมือง พิจิตร ชั่ว คราว

ฝาก กรม เพาะ ปลูก ใน กรม ทะเบียน ที่ ดิน

ซึ่ง เมื่อ พระ เจ้า ตูย ยา เซอ กรม หมื่น พิไชย มหินท โรดม อธิบดี
กรม เพาะ ปลูก ดิน พระชนม์ แด่ กระทรวง เกษตรา อธิการ ได้ มี คำสั่ง ลง
วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๑๘ ให้ ฝาก กรม เพาะ ปลูก ไว้ ใน กรม ทะเบียน
ที่ ดิน ชั่ว คราว

มอบ หอ ทะเบียน ใน มณฑล ต่าง ๆ

ให้ อยู่ใน ความ ปกครอง

ของ มณฑล

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๑๘ กรม ทะเบียน ที่ ดิน ได้ วาง ระเบียบ
การ ลง เป็น รูป แด่ จึง ได้ ขอ ท้อง ทรา กระทรวง ให้ มอบ หอ ทะเบียน ตาม
มณฑล ต่าง ๆ ให้ อยู่ใน ความ ปกครอง ของ มณฑล ทั้ง ข้าหลวง คลัง
หรือ ข้าหลวง อรรถพากร ตาม ซึ่ง ข้าหลวง เทศาภิบาล ได้ รับรอง ไว้ ต่อ ที่ ประชุม
ข้าหลวง เทศาภิบาล นั้น เป็น ต้น ไป

ข้า หลวง เกษตร ประจำ

มณฑล กรุงเทพ ฯ

คำนี้ วันที่ ๕ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๑๘ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้
พระยาวิเศษ โภชนา ข้าหลวง ออกริมนต์ มณฑล กรุงเทพ ฯ ไป เป็น ข้า

หลวง เกษตร ประจํา มณฑล กรุงเทพ ฯ แต่ให้ย้าย หลวง ประมอดญภูมิเทศ
เจ้า กรม ฯ ทะเบียน ที่ ดิน ไปเป็นผู้ รัง ชาหลวง ออก โฉนด มณฑล กรุงเทพ ฯ
ให้นาย บุน ผู้ช่วย กรม ทะเบียน ไป เปน หัว หน้า แผนกทะเบียน ที่ ดิน
มณฑล ภูเก็ต

ตั้ง หอ ทะเบียน ที่ ดิน

เมือง สมุทรสาคร เปน ครั้ง ที่ ๑๓๓

วันที่ ๕ ธันวาคม ค.ศ ๑๒๗ ให้ สร้าง หอ ทะเบียน ที่ ดิน วันที่ เมือง
สมุทรสาคร เปน ครั้ง ที่ ๑๓๓ แต่ ได้ ย้าย นาย เล็ก ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เมือง
สุพรรณบุรี ไป เปน ผู้ช่วย นาย ทะเบียน เมือง สมุทรสาคร

การ นำ ที่ แผนก ของ เกษตร

ทำ การ เก็บ

เดิม ของ เกษตร ทำ การ เก็บ นี้ เรียกว่า ของ อากร สำหรับ
ทำ การ เก็บ เงิน อากร ส่วนใหญ่ ส่วน จาก อย่าง หนึ่ง แต่ ออกไป สำคัญ
แทน โฉนด ซึ่ง เปน อันตราย อย่าง หนึ่ง ออกไป สำคัญ แยก แยก อย่าง หนึ่ง
โอน ชื่อใน โฉนด ทั้ง ส่วนใหญ่ ส่วน จาก แต่ คราแดง คราของ นา อย่าง หนึ่ง
ออกไป สำคัญ สำหรับ ส่วน ของ ชันใหม่ อย่าง หนึ่ง หัก ที่ ส่วน ที่ นำ เปน
ที่ ต่าง ๆ อย่าง หนึ่ง แต่ เก็บ รักษา บานูชี คือ เรียก แต่ ชื่อ โฉนด ตัว
โฉนด ส่วน ใหญ่ ส่วน จาก ทัว ไป ทุก มณฑล มี แม่ ของ อากร เปน ผู้รับ

ผลิตชอบ^๕ ขน^๕ อยู่ใน^๕ กระทรวง เกษตร พืช การ ครั้น^๕ เมื่อ^๕ กระทรวง เกษตร
 พืช การ เปลี่ยน^๕ แปลง เป็น^๕ กรม เกษตรการ ขน^๕ ขน^๕ อยู่ใน^๕ กระทรวง พระคลัง
 มหาสมบัติ ได้^๕ ทำ^๕ การ เช่น^๕ เดียว^๕ กับ^๕ กอง^๕ ข้าราชการ^๕ ต่อ^๕ มา เมื่อ^๕ ทรง
 พระ^๕ กรุณา^๕ โปรด^๕เกล้า^๕ ฯ ให้^๕ตั้ง^๕ กระทรวง เกษตรฯ อธิการ^๕ ขน^๕ กรม
 เกษตรการ^๕ ก็^๕ คง^๕ เป็น^๕ กรม^๕ อยู่^๕ อย่าง^๕ เดิม แต่^๕ ให้^๕ยก^๕ การ^๕ เก็บ^๕ เงิน^๕ ค่า^๕ ข้าราชการ^๕
 แด^๕ ออก^๕ โฉนด^๕ ออก^๕ใบ^๕ สำ^๕คัญ^๕ แด^๕ โขน^๕ ซื่อ^๕ เหล่า^๕ น^๕ ที่^๕ อยู่^๕ ใน^๕ มณฑล^๕ นอก^๕ จาก^๕
 มณฑล^๕ กรุงเทพฯ ฯ ไป^๕ ให้^๕กระทรวง^๕ มหา^๕ไทย^๕ จัด^๕ การ^๕ กรม^๕ เกษตรการ^๕
 คง^๕ มี^๕ นำ^๕ที่^๕ ทำ^๕ การ^๕ ออก^๕โฉนด^๕ ออก^๕ใบ^๕ สำ^๕คัญ^๕ แบ่ง^๕ แยก^๕ แด^๕ โขน^๕ ซื่อ^๕ หัก^๕ ที่^๕ ส่วน^๕
 ที่^๕ นาน^๕ อยู่^๕ แต่^๕ ใน^๕ มณฑล^๕ กรุงเทพฯ ฯ เท่านั้น^๕

ครั้น^๕ ถึง^๕ วันที่^๕ ศก^๕ ๑๒๖ เมื่อ^๕ได้^๕ ทรง^๕ พระ^๕ กรุณา^๕ โปรด^๕เกล้า^๕ ฯ ให้^๕ตั้ง^๕
 กรม^๕ ทะเบียน^๕ ขน^๕ จึง^๕ให้^๕ยก^๕กรม^๕ เกษตรการ^๕ เปลี่ยน^๕ นาม^๕ เรียกว่า^๕ กอง^๕ เกษตร
 ทำ^๕ การ^๕เก่า^๕มา^๕ ขน^๕ อยู่^๕ ใน^๕ กรม^๕ ทะเบียน^๕ ที่^๕ ดิน^๕

นาย^๕ ชุ่ม^๕ ผู้^๕ช่วย^๕ เป็น^๕หัวหน้า^๕ มี^๕ นาย^๕ เหว^๕ แด^๕ เต็ม^๕ ขน^๕ ทำ^๕ การ^๕ ตาม^๕ สัม^๕ กว
 แก่^๕ ราชการ^๕

กอง^๕ เกษตร^๕ ทำ^๕ การ^๕เก่า^๕นั้น^๕ เมื่อ^๕ กอง^๕ ข้าราชการ^๕ ออก^๕โฉนด^๕ได้^๕ ออก
 โฉนด^๕ไป^๕เท่า^๕ใด^๕ การ^๕ของ^๕ กอง^๕ เกษตร^๕ทำ^๕ การ^๕เก่า^๕ก็^๕ลด^๕น้อย^๕ลงไป^๕ตาม^๕ ส่วน^๕
 จน^๕ถึง^๕ ศก^๕ ๑๒๗ นี้^๕ มี^๕ การ^๕แต่^๕ เดือน^๕ ๑^๕ ราย^๕ ๒^๕ ราย^๕ เท่านั้น^๕ จึง^๕ได้^๕ตั้ง^๕
 งบประมาณ^๕ เปลี่ยน^๕ แปลง^๕ ใน^๕ ศก^๕ ๑๒๘ ยก^๕ กอง^๕ เกษตร^๕ ทำ^๕ การ^๕เก่า^๕ให้^๕รวม^๕ อยู่^๕ ใน^๕
 กรม^๕ ทะเบียน^๕ เรียกว่า^๕ เหว^๕ รักษา^๕ การ^๕ ทะเบียน^๕ ต่อ^๕ไป^๕ ให้^๕นาย^๕ ชุ่ม^๕ เป็น^๕
 ผู้^๕ช่วย^๕ กำ^๕กับ^๕ การ^๕ใน^๕ แผนก^๕นั้น^๕ ต่อ^๕ไป^๕

แผนก เหว รายงาน การ สิ้นค้า

เดิม นาย เหว รายงาน การ สิ้น ค้า เมื่อ เลิก กระทรวง เกษตร พณิชการ ได้ โอนไป อยุ่กับ กระทรวง มหาดไทย คราว นั้น กรม เมื่อ ตั้ง กระทรวง เกษตร พณิชการ ขึ้นแล้ว กระทรวง เกษตร จึงได้ ขอ มา จัดการ ตาม เดิม แต่ให้ อยุ่ ใน กรม ทะเบียน ที่ดิน แผนก นั้น มี นาย เหว เป็น ผู้รับ ผิด ชอบ กับ มี เสมียน พนักงาน ตาม ส้มควน แก่ราชการ สำหรับ ทำการ รับ รายงาน นำส่ง นำทำ แล รายงาน ใน การ กระสิกระริม แล พณิชการ เป็นต้น มี รายการ ที่ จัด เป็น คำ คับ มา ดังนี้ คือ

เมื่อ ศก ๑๒๓ ให้ ท้องไร่ จำนวนุนิติ (นิม) เป็น นาย เหว ได้ จัดการ คือ ๑) มี การ ทำ รายงาน นำส่ง ๒) นำทำ ๓) คับ เข้า ๔) จำนวน สัตว์ พาหนะ ๕) ราคา เข้า เบ็ดออก ๖) ถัง งา ซึ่ง ข้าหลวง เทศำภิบาล มณฑล ต่าง ๆ ส่ง มา

แต่ รายงาน นำส่ง นำทำ นั้น ได้ คับ ดำเนิน รายงาน ส่ง ไป ตง หนังสือพิมพ์ ราชกิจจานุเบกษา แล ส่ง ไป ชัง กรม คิดของ ด้วย เพื่อให้ ตรวจ ระวัง นำใน การ ที่ จะ ดำริ ให้ จัด การ ขุดคลอง ทด น้ำ ไหล นำ มา

แต่ คับ มา ได้ ขอ ราคา เข้า ซึ่ง ขาย ตาม เมือง ที่ ใกล้ เคียง กับ กรุงสยาม มา เข้ม กับ ราคา เข้า โรงตั้ง ใน กรุง เทพ ๗ ชิ้น อีก คือ เมือง สิงคโปร์ ชองกง ไช่ฮ้อน บาเตเวีย แร่ กูน เป็นต้น แล นำ ตง หนังสือพิมพ์ ราชกิจจานุเบกษา เพื่อ มหาชน ได้ ทราบ ทัก กัน

เมื่อ ศก ๑๒๒ หลวงไวยำนามนิธิ (ฉิม) ลาไปรับราชการ อยู่ใน
 กระทรวง บุติธรรม ตำแหน่ง นายเวร วัง อยู่ กระทรวง เกษตราธิการ จึงให้
 นายถนอม เป็น นายเวร แทน ต่อ มา ได้ ขยาย การ ตรวจ ดินคว่ำ ของประเทศ
 สยาม ซึ่ง ขยาย อยู่ตาม บ้าน แด่ ห้าง ต่าง ๆ ขึ้นอีก มี กำหนด เดือน ละ ครั้ง

เมื่อ เดือน กันยายน ศก ๑๒๒ มี ศ.เคอร์ เซสแคมแบ็ตไฮ เชิด แพทย์
 กรม ศุขาภิบาล ได้ มี หนังสือ มา ขอให้ ส่ง มาณูชี่ จำนวน สัตว์ พาหะ ซึ่ง
 เป็น โรค ต้ม ตาม หัว เมือง มณฑลต่าง ๆ เพื่อ จะ ตรวจ อาการ บัวย ของสัตว์
 ซึ่ง ต้ม ไปโดย โรค อย่างใด เท่าใด จะได้ คิด บำบัด โรค ตาม วิธี ของแพทย์
 แด เวณ นี้ ได้ ส่ง ไปให้ แพทย์ ตรวจ เดือน ละ ครั้ง เสมอไป จน บัด นี้ แต่ แพทย์
 ศุขาภิบาล จะได้ จัดการ บำรุง ให้ เห็น ประโยชน์ อย่างใดบ้าง ยังไม่ ได้ รับ
 รายงาน กับ ได้ ส่ง รายงาน แด่ มาณูชี่ สัตว์ พาหะ ซึ่ง เป็น โรค ต้ม แด
 กระทรวง ขั้ว ขุม โถหิต สัตว์ ที่ ต้ม ไป ให้ แพทย์ กระทรวง ขบวนการ พิจารณา
 อาการ บัวย ของ สัตว์ อีก แพนก หนึ่ง ด้วย

ต่อมา เมื่อ เดือน มกราคม ศก ๑๒๕ กระทรวง ขบวนการ ได้ มี
 หนังสือ มา ว่า ได้ ทารุช กับ หมอ วุตตี แล้ว เห็น ว่า การ ที่ จะ ตรวจ
 กระทรวง ขั้ว ๆ โถหิต สัตว์ เช่น นั้น จะ พิจารณา ให้ เป็น ที่ เข้าใจ เป็น อัน ยาก
 ควร เด็ก เสีย ดี กว่า หมอ วุตตี จะ หา ทาง อื่น ตรวจ พิจารณา ให้ ได้ ความ แน่
 นอน ดี คอไป

เมื่อ ศก ๑๒๓ กระทรวง เกษตรา ธิการ ได้ สั่ง ให้ กรม ตลอดจน จัด การ
 บั๊ก เต้าระคัม นำ ทำ ขึ้นใหม่ ที่ เมือง ไชย นาท กับ เมือง สิงหนบุรี

ครั้นวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๕๕ กรมคลองได้ส่งบุญชู วัด
ระติบมา มา ยัง กระทรวง เกษตรราชการ เป็น ครั้ง แรก ต่อ มา ได้ เพิ่ม ขน
อีก คือ ๑. ตำบต แสง แสบ ๒. ตำบตสระประทุมวัน ๓. ปากน้ำโพ ๔. แปดริ้ว
อีก ๕. ตำบต รวม เป็น ๗. ตำบต ได้ส่งไปตง หนังสือ พิมพ์ ราช กิจจา
นุเบกษา เสมอ ไป

รายงาน น้ำ ฝน น้ำ ทำ

ราคา เมล็ด ธัญญาหาร

แต่เมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๓ ได้ให้หัวเมืองใน เขต แขวง มณฑล กรุง เทพ ๆ
ส่ง รายงาน น้ำ ฝน น้ำ ทำ ราคา เมล็ด ธัญญาหาร ที่ ช้อ ขาย กัน ใน พนเมือง
กับ จำนวน ด้ด้ พาหนะ เช่น ไร่ ๓ ๓ ตาม ราย สืบตาทะ เหมือน เช่น เมือง
อื่น ๆ อีก

ตั้ง เครื่อง รอง น้ำ ฝน

เมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๓ กรม คลอง ได้ มี หนังสือ ส่ง ราย ชื่อ ตำบต ที่ คิด จะ
ตั้ง เครื่อง รอง น้ำ ฝน ขึ้น ใน มณฑล ต่าง ๆ เพื่อ ประกอบ กับ การ ตรวจ วัด
ระติบ มา ทว ไป กระทรวง เกษตรราชการ จึง ได้ มี ท้องตรา ส่ง ให้ มณฑล
จัดการ ตาม ที่ กรม คลอง ว่า มา นั้น คือ

มณฑล ราชบุรี ๑. ตำบต

มณฑล นครสวรรค์ ๖. ตำบต

มณฑลพิษณุโลก ๖ ตำบล

มณฑลนครราชสีมา ๗ ตำบล

มณฑลปราจีนบุรี ๖ ตำบล

มณฑลจันทบุรี ๒ ตำบล

รวม ๒๗ ตำบล

แต่เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ค.ศ. ๑๙๓๓ ได้ตั้งขึ้นอีก คือ มณฑล

อิสาน ๑๓ ตำบล มณฑลอุดร ๑๗ ตำบล มณฑลบุรีรา ๑๐
ตำบล

ขอ ให้ ตั้ง พระราช บัญญัติ

จัด ทะเบียน สิ้นค้า ไทย

ใน ค.ศ. ๑๙๔๕ เวร นี้ ได้ ทำ ความ เห็น ย่น ต่ย กระทรวง เกษตรา ธิการ
ขอ ให้ ตั้ง พระราช บัญญัติ จัด ทะเบียน การ ค้า ขาย สิ้นค้า ของไทย ต่าง ๆ
แล้ว แต่ ยัง อยู่ใน ระหว่าง ที่ กำลัง จะ ดำริห์ ต่อ ไป

ค่อ มา เมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๕ ได้ ดำริห์ จะ บำรุง การ เพาะ ปลูก ซึ่ง เป็น ที่
ตั้ง ราก ของ การ ค้า ขาย ขึ้น อีก อย่าง หนึ่ง คือ ขอ จำนวน ที่ นำ ฟ่าง จาก
กระทรวง มหาดไทย แต่ กระทรวง นคร บาด มา เขียบ เคียง ฝัด ของ การ ทำ
นา ใน ค.ศ. หนึ่ง ๆ เพื่อ ประกอบ ทาง ดำริห์ ด้วย แล้ว

ตรวจ การ ปน เข้า ใน โรง สี่ ต่าง ๆ

ค.ศ. ๑๙๔๕ ได้ ไป ตรวจ การ ปน เข้า ที่ พอ ค้า ได้ ตั้ง บริษัท ปน เข้า ขาย

ในโรงตั้งนั้น ๆ ได้ทราบ ว่า จีน พ่อค้าที่ไปเช่า เขาเข้ามาเมืองขึ้น
กับ เจ้านาสวน หรือ เจ้าหัวเมือง อย่าง เด็ด ปน กับ เจ้านาเมือง อย่าง ดี
หรือ เจ้านาสวน อย่าง เด็ด ปน กับ เจ้านาสวน อย่าง ดี กระทำให้เจ้าตด
ราคาสูง ไป มาก เวน ยิง กำตั้ง จะ ดำริห์ จัก การ บ้อง กัน ชยู่

ครั้น เมื่อ วันที่ ๒๕ กันยายน คศ ๑๒๗ กระทรวง เกษตรา วิชาการ

ได้ มี คำสั่ง ให้ ยก เวน ชน ใน กอง ที่ปลุกษา ของ กระทรวง แล้ว

การ นำ ที่ แพนก บริษัท ต่าง ๆ

กระเบียน บริษัท ต่าง ๆ นี้ แพน แพนก ที่ มี วัตถุประสงค์แห่ง ของ ผู้ ที่ เขา
หุ้น ส่วน กัน เพื่อ จะ กระทำ การ ค้าขาย หรือ จะ ตั้ง กัน ชน เป็น ตมาคม
เพื่อ ได้ ประชุม กัน ปลุกษา หรือ จะ กระทำ กิจการใด ๆ ตาม ที่ ตก ลง ว่า
จะ ลง ทน หรือ ลง แรง อย่าง ไต เท่า ไต ไว้ แล้ว พวก นั้น จึง นำ ค
ขอ
พระราช ทาน ขำนาจ พิเศษ แล วัตถุประสงค์ ได้ เป็น ที่ แล็ด แลย ว่า เป็น
จำกัด แล เป็น บุคคล ตาม กฎหมาย ผู้ ซึ่ง ไม่ เกี่ยว แก่ พวก นั้น เมื่อ
อยาก จะ ทราบ ทน ของ บริษัท หรือ กิจ การใด ๆ ของ บริษัท นั้น ก็ ที่ เมื่อ
ได้ แล็ด คำ ขรรน เนียม ตาม ซึ่ง ได้ กำหนด ไว้ แล้ว มี ขำนาจ ตรวจดู ทน
แล กิจ การ หรือ ความ ประสงค์ แล ข้อ ฎัญญา ของ ผู้ ที่ ขอ วัตถุประสงค์
นั้น ได้ โดย ตลอด แล กอง ทะเบียน บริษัท นั้น เป็น กอง พิเศษ คือ ไม่
มี นายเวร หรือ หัว นำ เป็น ผู้ ประจำ ทำการ เจ้า กรม ปลัด กรม ทะเบียน
เป็น ผู้ ต การ ตลอด มา ชยู่ ใน ความ ฮารักขา ของ กระทรวง ด้วย มี
บริษัท ที่ ได้ มา ขอ วัตถุประสงค์ ไว้ แล้ว ตั้ง ค่อ ไป นี้ คือ

บริษัท รต ราง พระพุทธบาท

ทุน จำกัด

๑. เมื่อแรก เจริญ มี ทะเบียน บริษัท ทุน จำกัด ขึ้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น นราธิปพงศ์ พงษ์ ได้ ทรง ทำปฏิทิน ราง ปรกาศ พระราชทาน ข้ามาฯ พิเศษ กราบ มังคมทูต พระ กรุณา ขอ พระราชทาน พระบรมราชา อนุญาต ออก ปรกาศ ให้ ผู้ ที่ เข้าหุ้นส่วน ใน รตราง พระพุทธบาท เป็นบริษัท ทุน จำกัด แต่ เป็น บุคคล ตาม กฎหมาย จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ออก ปรกาศ พระราชทาน ข้ามาฯ พิเศษ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน คศ ๑๒๐ ให้ ผู้ ที่ เข้าหุ้นส่วน ใน รตราง พระพุทธบาท เป็น บริษัท ทุน จำกัด แต่ เป็น บุคคลได้ ตาม กฎหมาย

บริษัท รตไฟ ทำเงิน

ทุน จำกัด

๒. ต่อ มา เมื่อ วันที่ ๑๘ ธันวาคม คศ ๑๒๐ พระยาพิพัฒน์ ไกษากัญ ภูมิ ชัย ยน หนังสือ ต่อ กระทรวง เกษตรธิการ ขอ คง บริษัท เรียกว่า บริษัท รตไฟ ทำเงิน เวต เวก่าปนี ทุน จำกัด ตาม ที่ เคย ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ออก ปรกาศ พระราชทาน ข้ามาฯ พิเศษ แก่ บริษัท รตราง พระพุทธบาท มา แล้ว กระทรวง เกษตร จึงได้ นำ ความ กราบ มังคม

ทูลพระกรุณา โปรดเกล้าฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้ ออก
ประกาศ เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๑ ให้พระยาพิพัฒน์โกษา กับผู้มีชื่อที่
ขึ้น นงส์อ ขอ ตั้ง บริษัท เป็น บริษัท ทนจำกัถ แต่ เว้น บุคคล ได้ ตาม กฎหมาย
อีก บริษัท หนึ่ง

บริษัท รตรางไทย

ทนจำกัถ

๓ เมื่อวันที่ ๖ มกราคม ค.ศ. ๑๒๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุน
สรวรพาศร ศุภภิกษ (เมื่อ ยัง ดำรง พระยศ เป็น กรมหมื่น อยู่ ณ)
กับผู้มีชื่อได้ ทรง ทำฎีกา ทูลเกล้าฯ ถวาย ขอ พระ บรม ราช านุญาต
บริษัท เรียกว่า บริษัท รตรางไทยทนจำกัถ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ ออก ประกาศ พระ ราชทาน อำนาจ พิเศษ เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๒๒
ให้ ผู้ ที่ ทูลเกล้าฯ ถวาย ฎีกา เป็นบริษัท ทนจำกัถ แต่ เว้น บุคคล ได้ ตาม
กฎหมาย อีก บริษัท หนึ่ง

บริษัท รตไฟ แม่ กตอง

ทนจำกัถ

๔ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๒๘ พระยาพิพัฒน์โกษา
กับผู้มีชื่อขึ้น นงส์อ ขอ กระทรวง เกษตราธิการ ขอ ตั้ง บริษัท เรียก
ว่า รตไฟแม่ กตองทนจำกัถ กระทรวง เกษตราธิการ จึง ได้นำ ความ

กราบบังคมทูล พระกรุณาฯ ไปรตเกล้าฯ พระราชทาน พระบรมราชา
 อนุญาตให้ ออกประกาศ พระราชทาน อำนาจ พิเศษ เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม
 ค.ศ. ๑๒๕ ให้ผู้ที่ ยื่น หนังสือ ขอตั้ง บริษัท เป็นบริษัท ทุนจำกัด แต่เป็น
 บุคคล ได้ตาม กฎหมาย อีก บริษัท หนึ่ง

บริษัท อินนิเนียริง

ไซไซ เอตี ออฟ สยาม

๕ ต่อมา เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๕ มีสเตอร์ แอนโดเมอร์
 แอนเซ็น กับผู้มีชื่อ ยื่น หนังสือ ต่อ กระทรวง เกษตรธิการ ขอ
 ตั้งบริษัท เรียกว่า บริษัท อินนิเนียริงไซไซ เอตี ออฟ สยาม กระทรวง
 เกษตรธิการ จึงได้นำความ กราบบังคมทูล พระกรุณาฯ ไปรตเกล้าฯ
 พระราชทาน พระบรมราชา อนุญาตให้ ออกประกาศ พระราชทาน อำนาจ พิเศษ
 เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๕ อีกบริษัท หนึ่ง
 แต่บริษัท นี้ไม่มี เงิน ทุน ตั้ง เช่น บริษัท อื่น

บริษัท แบงก์ สยาม กัมมาจต

ทุนจำกัด

๖ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๕ หลวงประภักดี อังกัน กับ
 ผู้มีชื่อ ยื่น หนังสือ ต่อ กระทรวง เกษตรธิการ ขอตั้งบริษัท เรียกว่า

บริษัท แมงต์ สยาม กัมมาจตุรทุน จำกัด กระทรวง เกษตรราชการ จึงได้นำ
 ความ กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ พระ ราชทาน พระบรม
 ราชานุญาตให้ ออก ประกาศ พระราชทาน อำนวย พิเศษ เมื่อวันที่ ๓๐
 มกราคม ค.ศ. ๑๒๕ ให้ผู้ที่ยื่น หนังสือ เป็น บริษัท ทุน จำกัด แต่ เป็นบุคคล
 ได้ ตาม กฎหมาย อีก บริษัท หนึ่ง

บริษัท เว็ชยนต์

ทุน จำกัด

๘ คือ มา เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ค.ศ. ๑๒๖ มีสเตอร์ ๕ ไตรเบด
 มี หนังสือ มา ยัง กระทรวง เกษตรราชการ ว่า มีสเตอร์ เวสต์เดน โฮล กับผู้
 มี ชื่อ ยื่น หนังสือ ขอ ตั้ง บริษัท เรียกว่า แม่ น้ำ โมเตอร์ โมต กัมปณัตตมเตศ
 คือ บริษัท เว็ชยนต์ ทุน จำกัด ในตัว แม่ น้ำ เจ้า พระยา กระทรวง เกษตร
 ราชการ จึง ได้นำ ความ กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ พระ
 ราชทาน พระ บรม ราชานุญาตให้ ออก ประกาศ พระราชทาน อำนวย พิเศษ
 เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๖ ให้ผู้ที่ยื่น หนังสือ เป็น บริษัท ทุน จำกัด
 แต่ เป็น บุคคลได้ ตาม กฎหมาย อีก บริษัท หนึ่ง

บริษัท รถไฟ แม่ กสอง

ทุน จำกัด

๘ หนึ่ง เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๖ บริษัท รถไฟ ท่าคั่น แต่

แม่ กตอง ยื่น หนังสือ สัญญา รวม บริษัท ต่อ กระทรวงเกษตรราธิการ ว่า
 บริษัท ทั้ง ๒ นั้นได้ รวม เป็น บริษัท เดียวกัน เรียก บริษัท รถไฟแม่ กตอง
 ทน จำกัด ตั้งแต่วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๖๖ แล้ว กระทรวง
 เกษตรราธิการ จึงได้นำ ความ กราบ บังคมทูล พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ
 พระราชทาน พระบรมราชานุญาต ให้ ออก ประกาศ พระราชทาน อำนาจ พิเศษ
 เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๖๗ ให้ บริษัท รถไฟ ทั้ง สอง นั้น รวม กัน เป็น
 บริษัท แม่ กตอง ทน จำกัด แต่ เป็น บุคคล ตาม กฎหมาย ตั้ง แต่ บริษัท
 ทั้ง สอง ได้ ตก ลง กัน เป็น คน ไม่

บริษัท ตวานสปอวท์

๖๓๖ ทน จำกัด

๗ ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๖๖ มี ศ. เดอร์ เวศ เตน กาศ
 มี หนังสือ มา ยิง กระทรวง เกษตรราธิการ ว่า มี ศ. เดอร์ เฮช เฮง เคอร์ กับ
 ผู้มี ชื่อ ยื่น หนังสือ ขอ ตั้ง บริษัท เรียก ว่า บริษัท ตวานสปอวคกัมปนี โม โค
 ติม เต็ด กระทรวง เกษตรราธิการ จึงได้นำ ความ กราบ บังคมทูล พระกรุณา
 โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาต ให้ ออก ประกาศ พระ
 ราชทาน อำนาจ พิเศษ เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ค.ศ. ๑๙๖๗ ให้ ผู้ ยื่น หนังสือ
 ขอ ตั้ง บริษัท เป็น บริษัท ทน จำกัด แต่ เป็น บุคคล ได้ ตาม กฎหมาย อีก
 บริษัท นั้น

บริษัท เวิลด์ไฟไทย

ทุน จำกัด

๑๐ ต่อมา เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๒๗ มีคดีขอ ยอเกิน เช่น
 กับ ผู้ ม ช้อ ยน หนังสือ ต่อ กระทรวง เกษตราธิการ ขอ ตั้ง บริษัท เรียกว่า
 บริษัท เวิลด์ไฟไทย ทุน จำกัด กระทรวง เกษตราธิการ จึงได้นำ ความ กราบ
 บังคม ทูล พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรมราชา นุญาต
 ให้ ออก ประกาศ พระราชทาน อำนาจ พิเศษ เมื่อวันที่ ๘ กันยายน ค.ศ. ๑๙๒๗
 ให้ ผู้ ยน หนังสือ ขอ ตั้ง บริษัท เป็น บริษัท ทุน จำกัด แต่ เป็น บุคคล ได้ ตาม
 กฎหมาย อีก บริษัท หนึ่ง

บริษัท ศรีราชา

ทุน จำกัด

๑๓ ต่อมา เมื่อวันที่ ๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๒๗ เจ้าพระยาสุรศักดิ์
 นนทบุรี กับ ผู้ ม ช้อ ยน หนังสือ ต่อ กระทรวง เกษตราธิการ ขอ ตั้ง บริษัท
 เรียกว่า บริษัท ศรีราชา ทุน จำกัด กระทรวง เกษตราธิการ จึงได้นำ
 ความ กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรม
 ราชา นุญาต ให้ ออก ประกาศ พระราชทาน อำนาจ พิเศษ เมื่อวันที่ ๓๑
 กันยายน ค.ศ. ๑๙๒๗ ให้ ผู้ ยน หนังสือ ขอ ตั้ง บริษัท เป็น บริษัท ได้ ตาม กฎหมาย
 อีก บริษัท หนึ่ง

บริษัท เว็เมต จัน สยาม

ทุน จำกัด

๑๒ ต่อมา เมื่อวันที่ ๓๕ เดือน ตุลาคม ค.ศ. ๑๒๗๗ หอวงโสภณ
 เพชรรัตน กบฏมชช ยน หนังสือ ต่อ กระทรวง เกษตรธิการ ขอ ตั้ง เป็น
 บริษัท เรียกว่า บริษัท เว็เมต จัน สยาม ทุน จำกัด กระทรวง เกษตรธิการ
 จึงได้ นำความ กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
 พระบรมราชานุญาตให้ ออก ประกาศ พระราชทาน อำนาจ พิเศษ เมื่อวันที่ ๕
 มกราคม ค.ศ. ๑๒๗๗ ให้ผู้ย่น หนังสือ ขอ ตั้ง บริษัท เป็น บริษัท ทุนจำกัด แต่
 เป็น บุคคลได้ ตาม กฎหมาย อีก บริษัท หนึ่ง

บริษัท ศีลา สยาม กิจ

ทุน จำกัด

๑๓ ต่อมา เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๗๗ มีสเตอร์ เวสต์เคน กาศ
 มี หนังสือ มา ยัง กระทรวง เกษตรธิการ ว่า มีสเตอร์ ชัยบอ กบฏมชช
 ขอ ตั้ง บริษัท เรียกว่า บริษัท ศีลา สยาม กิจ หรือ สยาม สโตน เวิกส์
 ทุน จำกัด กระทรวง เกษตรธิการ จึงได้ นำความ กราบ บังคม ทูล พระ
 กรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้ ออก ประกาศ
 พระราชทาน อำนาจ พิเศษ เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๒๗๗ ให้ผู้ย่น
 หนังสือ ขอ ตั้ง บริษัท เป็น บริษัท ทุน จำกัด แต่ เป็น บุคคลได้ ตาม
 กฎหมาย อีก บริษัท หนึ่ง

บริษัท บางกอก ซิตีแบงก์

ทุนจำกัด

๓๔ ต่อมา เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๗ มีเคอร์ แบกยุด
ยื่นหนังสือ ต่อ กระทรวง เกษตราธิการ ว่า พระ ธรรม พการ หิริญิกิจ กับ ผู้
มี ชื่อ ขย คง บริษัท เวียง ว่า บริษัท บางกอก ซิตีแบงก์ ทุนจำกัด กระทรวง
เกษตราธิการ จึงได้นำ ความ กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ
พระราชทาน พระ บรม ราชานุญาต ให้ ออก ประกาศ พระราชทาน อำนาจ พิเศษ
เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ค.ศ. ๑๒๗ ให้ผู้มี ชื่อ ที่ ยื่น หนังสือ ขย คง เปน
บริษัท ทุน จำกัด แต่ เปน บุคคล ได้ ตาม กฎหมาย อีก บริษัท หนึ่ง

รวม บริษัท ที่ ได้ จัด ทะเบียน ไว้ แต่ เดิม แล้ว ๓๔ บริษัท แต่ บริษัท
รถไฟทำเงิน กับ แม่ กตอง ได้ มา รวม ขอ รวม กัน เปน บริษัท เดียว เพราะ ฉะนั้น
ในเวลานั้น จึง คง เหลือ แต่ ๓๓ บริษัท

แผนก กอง ข้ำหลวง ออก โฉนด แล กรมการ

ตำแหน่ง นา

กอง ข้ำหลวง ออก โฉนด (เดิม เรียกว่า ข้ำหลวง เกษตร) มี
นำที่ เติน ตำรวจ หมายถึง เขตที่ ดิน ซึ่ง มี เจ้า ของ ปกครอง มา นำ เจ้า
พนักงาน ราววัด ถูก ต้อง แต่ไม่ มี การ วิวาท กัน แล้ว จึง ส่ง ให้ กรมการ
ตำแหน่ง นา ทำ โฉนด แจก ให้แก่ เจ้า ของ ไร่ ไร่ มี ข้ำหลวง ออก โฉนด

ที่ ๓ แต่ที่ ๒ เป็นผู้รับผิดชอบฝ่ายการตำรวจ แต่มี กรมการ ตำแหน่ง
 นา เป็นผู้รับผิดชอบในการ ออกโฉนด ก็มี เต็มย่น พนักงาน ตาม
 สมควร แก่ราชการ ข้าหลวงแพ่งนั้น เต็มชั้นอยู่ใน ความ ปกครอง ของ
 กระทรวง เกษตราธิการ โดย ครอง เมื่อ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ
 ตั้ง อธิบดี กรม ทะเบียน ที่ ดิน ชั้น แดง จึงให้ ยก การ กอง ข้าหลวง แพ่ง น
 มา ขึ้น อยู่ ใน กรม ทะเบียน ด้วย ดัง มี ราชการ ที่ได้ ดำเนิน ต่อ ไป ดังนี้ คือ
 เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๘ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ

ให้ เปลี่ยน นาม ข้าหลวง เกษตร ว่า ข้าหลวง ออกโฉนด กับให้ย้าย พระยา
 วิเศษ โภชนา ข้าหลวง ออกโฉนด ใน มณฑล กรุง เทพ ฯ ไป เป็น ข้าหลวง
 เกษตร บำรุง การ เพาะ ปลูก ประจํา มณฑลกรุง เทพ ฯ ให้ย้าย หลวง
 ประมวญ ภูมิเทศ เจ้า กรมทะเบียน ที่ ดิน ไป เป็น ผู้รั้ง ข้าหลวง ออกโฉนด
 มณฑล กรุง เทพ ฯ

มอบ กอง ข้าหลวงให้ อยู่ใน ความ ปกครอง ของมณฑล

คือ มา เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๘ กระทรวง เกษตราธิการ
 ได้ มี คำ ตั้ง ให้ ยก กอง ข้าหลวงทุก มณฑล มา รวม ขึ้น อยู่ ใน กรม ทะเบียน
 ที่ ดิน ฯ ได้ วาง ระเบียบ การ ลง เป็น รูป แดง จึงได้ ขอ ท้อง ตรา กระทรวง
 มอบ กอง ข้าหลวง ให้ อยู่ใน ความ ปกครอง ของ ข้าหลวงเทศาภิบาล
 มณฑล นั้น ๆ เหมือน ข้าหลวง พระ ตั้ง แด ข้าหลวงตรวจพากร เป็น ต้น

ให้ ข้าหลวง ออก โฉนด
ออก จาก ตำแหน่ง ข้าหลวง
ออก โฉนด

วันที่ ๑๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๘๗ หาดวง วิจาร์ณศาสตร์ ข้าหลวง ออก

โฉนด มณฑล กรุง เก่า กระทำ การไม่ สมควร แก่ นำ ที่ ราชการ ทรง พระ
กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ หาดวง วิจาร์ณศาสตร์ ออก จาก ตำแหน่ง ข้าหลวง
ออก โฉนด แต่ ให้ ย้าย หาดวง กลสิการ บัญชา เจ้า กรม สารบรรณ ไป เป็น
ผู้รับ ข้าหลวง ออก โฉนด มณฑล กรุง เก่า ให้ ย้าย ขุน กสิมตพิมุตย์ รอง
ข้าหลวง ออก โฉนด มณฑล ปราจีนบุรี มา เป็น ผู้รับ เจ้า กรม สารบรรณ
ให้ ย้าย หมื่น พิภพขันธถาน ผู้ช่วย ข้าหลวง ออก โฉนด มณฑล กรุงเทพ ฯ ไป
เป็น รอง ข้าหลวง ออก โฉนด มณฑล ปราจีนบุรี อีก

วันที่ ๑๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๘๗ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้
หาดวง ประมวญภูมิเทศ ผู้รับ ข้าหลวง ออก โฉนด มณฑล กรุง เทพ ฯ
เป็น ผู้รับ กรมการ ตำแหน่ง นา มณฑล กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๘ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๘๗ ให้ หาดวง กลสิการบัญชา ผู้รับ ข้า
หลวง ออก โฉนด มณฑล กรุง เก่า เป็น ผู้รับ กรมการ ตำแหน่ง นา เมือง
ทพบุรี เมือง อ่างทอง เมือง สิงห์บุรี

คลองต่าง ๆ ทั้งเก่าและใหม่ ในกรุงและหัวเมือง แห่งประเทศสยาม

ดินค้าอันสำคัญของประเทศสยาม ที่จำหน่ายออกไปยังนานาประเทศนั้น ย่อมบังเกิดจากการเพาะปลูกมีข้าวเป็นสินค้าอันใหญ่ แต่การเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ ที่จะได้ผลเจริญดีนั้น ก็ต้องอาศัยรมน้ำให้บริบูรณ์พอดี เหตุฉนั้นพระเจ้าแผ่นดินสยาม แต่โบราณกาล สืบมาจนบัดนี้ จึงได้ทรงพยายามให้ขุดคลองใหญ่ น้อย ขึ้นในพระราชอาณาจักร แทบทุกพระองค์ เพื่อไว้พระเกียรติยศว่าได้ทรงทำนุบำรุงชาติบ้านเมืองในรัชกาลของพระองค์ ทั้งนี้ก็เป็นการดีให้เห็นได้ว่าการขุดคลองซ่อมคลองแต่แก่ไซ้ต่าง ๆ นั้น นับว่าเป็นการบำรุงอันสำคัญสำหรับประเทศ มาแต่สมัยโบราณโน้นแล้ว ด้วยความพินทุภูมิแห่งประเทศสยามทางน้ำแต่ลำคลองต่าง ๆ นั้น เป็นทางสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นประโยชน์สำหรับทั้งการเพาะปลูกและการเดินสินค้า ซึ่งเป็นต้นเหตุที่จะทำให้บ้านเมืองมีความรุ่งเรืองเจริญยิ่งขึ้น การขุดคลองในสมัยโบราณนั้น ใช้การกระเกณฑ์ไพร่พลเมืองขุด จนถึงกรุงเทพฯ มหานคร อมรรัตนโกสินทรนี้ ก็ยังใช้การกระเกณฑ์ขุดคลองอยู่บ้าง ต่อเมื่อในรัชกาลที่ ๔ แด่บดินทรเดชา การขุดคลองต่าง ๆ ที่วิบูลย์ขุดนั้น จึงใช้วิธีจ้าง

ช่างขุดต่าง ๆ ในสมัยหลังนี้ นอกจากที่ให้เจ้าพนักงานจัดการขุดขึ้น ยังมีเอกชน, แด่บริษัท, ขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตขุดคลองต่าง ๆ ขึ้น เพื่อจำหน่ายที่ดินสองฝั่งคลองเหล่านี้

โดยเสี้ยเงินภาคหลวงให้แก่รัฐบาล ตามอัตราที่รัฐบาลกำหนดให้ คตของ
สำคัญต่าง ๆ ที่พระเจ้าแผ่นดิน, รัฐบาล, เอกชน, แลบริษัท ได้ขุดขึ้น
แต่ครั้งโบราณจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ จะได้กล่าวแต่โดยย่อ ดังนี้

คตของ สำโรง

๑

ซึ่งมีอยู่ในแขวงเมืองสมุทรปราการ
ในสมัยนี้

ได้ความตามในพระราชพงษาวดารกรุงเก่าเล่ม ๑ และพระ
ราชพงษาวดารกรุงเก่าเล่ม ๒ มีความว่า ดุสิตราช ๙๖๐ ปีมเมียสัมฤทธิ์ ศก
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงพระราชดำริว่า คตของ สำโรง ที่จะไป
คตของ คีระจระเข้ คตของ พิม นาง ที่จะไปปากน้ำเจ้าพระยานั้น เป็นทางดิน
เขินขึ้นมาก เรือแพ จะเดินไปมาขัดสนอาณาประชาราษฎร์ได้ความ
ลำบากยากเย็น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดการ
ขุดเป็นคตของ สำโรงให้เรือแพไปมาได้ โดยสะดวก

คตของ บางกอกใหญ่

๒

คือ คตของ บางหลวง

คตของ บางกอกใหญ่นั้น ได้ความตามพระราชปรารภ สมเด็จพระ
พระธรรมพิทักษ์ที่ ๘ คือพระพุทธเจ้าเสือ (มะเดื่อ) มีว่า เมื่อปีมะโรงจัตวา ศก
ศักราช ๑๗๔ สมเด็จพระไชยราชาธิราชเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ขุดขึ้นไว้

คตของ บางกรวย

๓

คตของ บางกรวย นั้น ได้ ความ ตาม พระ ราชปรารภ สมเด็จพระ
 พระ ธรรมพิชิต ที่ ๘ มี ว่า เมื่อ บวช สมณฤทธิศก ศักราช ๘๐๐ สมเด็จพระ
 พระมหาจักรพรรดิ พระ เจ้า ช้าง เขือก ทรง พระ กรุณาโปรด เกด้า ๗ ให้ ขุด
 ขน คต เติริม วัด ซลต ทระลุไป ริม วัด มุณเฑาะวกั คตของ หนึ่ง

คตของ ตติ ริม วัด ไก่ เตี้ย ณ ท้าย บ้าน สาม โศก ๔

คตของ ตติ ริม วัด ไก่ เตี้ย ณ ท้าย บ้าน สาม โศก ใน แขวง เมือง ประทุม
 ขาน ใน บัคยบณน นั้น ได้ ความ ตาม พระราช ปรารภ สมเด็จพระ ธรรมพิชิต
 ที่ ๘ ว่า เมื่อ บวช สมณฤทธิศก ศักราช ๘๗๐ สมเด็จพระ ธรรมราชา ที่ ๓
 พระเจ้า ทรง ธรรม ทรง พระกรุณา โปรด เกด้า ๗ ให้ ขุด คตของ ตติ ริม วัด
 ไก่ เตี้ย ณ ท้าย บ้าน สาม โศก ขน คตของ หนึ่ง

คตของ เมือง นนทบุรี ๕

คตของ ซึ่ง เรียกรู กัน ใน บัคยบณน ว่า คตของ ตติ แหวมใหญ่ ตลาคชวินัย
 ได้ ความ ตาม พระราช ปรารภ สมเด็จพระ ธรรมพิชิต ที่ ๘ ว่า เมื่อ
 มี ชวด อัฐิ ศก ศักราช ๘๘๘ สมเด็จพระ ธรรมพิชิต ที่ ๕ พระเจ้า ปราสาท
 ทอง ทรง พระกรุณา โปรด เกด้า ๗ ให้ ขุด คตของ เมือง นนทบุรี นี้ ตติ มา
 ออก ตลาค แกว ขนไว้ คตของ หนึ่ง

คลอง ปาก จัน เมือง ตพบุรี

ตุศักราช ๓๐๒๓ ปี ช้าง จัตวาศก สมเด็จพระนารายณ์ พระรามา
 ธิบดี ที่ ๓ เมื่อเสด็จขึ้นไปประพาศ เมือง ตพบุรี สมพเนศ พนาวัน รุกขชาติ
 ธรรมพฤกษณมกษา นามารีน เวียง ลำราญ พระราช หลุไทย จึง ทรง พระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้ ขุด คลอง ปาก จัน ออก จาก สระ แก้ว แล้ว โปรด เกล้าฯ
 ให้ ขุด เป็น คลอง ไช้ นำ มา แด่ ทะเต ชุมศิว ถึง คลอง ปาก จัน สระ แก้ว นั้น
 คลอง หนึ่ง

คลอง มหาไชย ชลมารค

ตุศักราช ๓๐๖๖ ปี วอก ฉศก สมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๘ (พระ
 พุทธเจ้าเสือ) ทรง พระ ราชดำริ ให้ ขุด คลอง โลก ขาม นั้น คิด เคียว นัก คน
 ทั้งปวง จะ เดิน เรือ แพ เข้า ออก ลำบาก ยาก แค้น ต้อง อ้อม วง โกลด กันดาร
 มาก ควร จะ ขุด คัด เสี้ย ให้ ทรง ให้ เปน เกียรติยศ ได้ トラบเท่า กัด ปาว สำน
 จึง มี พระ บรมราช โองการ ครุส ตั้ง เจ้า พระ ยา จักร ที่ สมุหนายก ให้ กะ
 เกณฑ์ เชน หัว เมือง ให้ ได้ สาม หมื่น ให้ พระ ราช ส่ง กรม เปน แม่ กอง
 คุม พด ทั้งปวง ออก ไป ขุด คลอง โลก ขาม ให้ ขุด คัด ให้ ทรง ออก ไป แม่ น้ำ
 เมือง สมุท ตำคร โดยยาว ๓๕๐ เส้น กว้าง ๘ วา พื้น คลอง กว้าง ๕ วา
 ลึก ๖ ศอก ลง มี ขุด เมื่อ มี ระกา สืบศัศกักราช ๓๑๖๗ ขุด ตั้ง แต่ ริม
 วัด หมู เปน ปาก คลอง ช้าง เทนไป จน ถึง โลก ขาม ได้ ครอง หนึ่ง ยัง มี ทัพ

ตำเร็จ ก็ ทรง พระ ประชวรหนัก แต่เมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว การชุก

คตองนี้ ก็ ค้าง มาหา ตำเร็จ บริบูรณ์ไม่

ครั้น สุกักราช ๑๐๘๓ ปี ๒๒ ตรีศก ในแผ่นดิน พระ ธรรมเพ็ชร์ ที่ ๘

(ขุน หลวง ท้าย สระ) พระ องค์ เสด็จ พระ ราชดำเนินไป ประพาศ แด่ ทรง

เบ็ด ที่ คตอง โลก ขาม ทอด พระเนตร เห็น คตอง น ชุก ค้างไว้ ยังไม่ ตำเร็จ

บริบูรณ์ดี จึง ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พระ ราช ส่งคราม เปน แม่

กอง เกณฑ์คน หิว เมืองให้ ได้ ๑ หมื่น เศษ จัด ทาร ชุก คตอง นั้น ต่อไป พระ

ราช ส่งคราม เปน แม่ กอง ชุก ชุย ได้ ๒ เดือน เศษ ตั้ง แต่ ๒๒ ตรีศก

ศักราช ๑๐๘๓ จึง แด่ เจริญ ตั้ง พระ ราช ประสงค์ แด่ ทรง พระ กรุณา

โปรดเกล้า ฯ พระ ราชทาน นาม คตอง ที่ ชุก ตั้ง แต่ ปาก คตอง ข้าง เหนือ

ไปจน ถึง โลก ขาม ตอน หนึ่ง ว่า คตอง พระ พุทธรเจ้า หดวง (เพราะ ชุก

ค้าง มา แต่ แผ่นดิน พระ ธรรมเพ็ชร์ ที่ ๘) ตั้ง แต่ คตอง โลก ขาม ต่อไป จน

ถึง แม่ น้า เมือง สมุท ตำครบุรี ออก มหาไชย ตอน หนึ่ง นั้น ว่า คตอง

มหาไชยชดमारค

คตอง เตรีต น้อย

๘

สุกักราช ๑๐๘๘ ปี ๒๒ ตรีศก สมเด็จ พระ ธรรมเพ็ชร์ ที่ ๘

(ขุน หลวง ท้าย สระ) ทรง พระ ราชดำริห์ว่า ถัด ค้าง ปาก คตอง บาง บัว

ทอง นั้น คต อ้อม นึก ควร คัด ตัด ให้ ตรง เพื่อ เปน ทาง ส่งดวง แก่ ราษฎร ที่

จะ ไป มา จึง ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พระ ชนมูรี เปน แม่ กอง

เกณฑ์ พศ นิภาย หิว เมือง ปาก ได้ ได้ ๒ หมื่น เศษ ให้ ชุก คตอง เตรีต น้อย

ตั้ง ๖ คอก กว้าง ๖ วา ยาว ๒๘ เส้น พระ ขนบุรี รับ พระ บรม ราช
โองการ มาจัดการ ขุด อยู่ เดือน เศษ จึง แล้ว ดำเนิน ใน มี ๕

คลอง เปน คู ข้าง หลัง เมือง

๑๔

แต่ คลอง บาง กอก น้อย

มา ออก คลอง บาง กอกใหญ่

ตุลศักราช ๑๑๓๓ มี เกาะ ตรีศก พระเจ้า กรุง ขนบุรี ทรง พระ
ราชดำริห์ ว่า กรุง ขนบุรี ยังไม่ มี กำแพง เปน ที่ มัน จะ บึงกัน ราช ด้ย ทุม
มัจฉามิตร จึง ทรง พระ กรุณา โปรด เก้า ๑ ให้ เกณฑ์ โพร พด ใน กรุง
แต่ หัว เมือง มา ระดม กัน ทำ ค่าย ฝ่าย ดอน ตก ตั้ง แต่ มุม กำแพง เมือง เก้า
ไป จน วัด บาง ว่า น้อย ลง ไป ริม แม่น้ำใหญ่ คลอง ตง มา จน ถึง กำแพง
เมือง เก้า ที่ ตั้ง เปน พระ ราชวัง แล้ว โปรด เก้า ๑ ให้ ขุด คลอง เปน คู ข้าง
หลัง เมือง แต่ คลอง บาง กอก น้อย มา ออก คลอง บาง กอกใหญ่ หนึ่ง ราช ภู
เรียก กัน เปน ๓ ตอน คือ

- ตอนที่ ๑ เรียกว่า คลอง วัด ท้าย ตลาด
- ตอนที่ ๒ เรียกว่า คลอง บ้าน หม้อ
- ตอนที่ ๓ เรียกว่า คลอง บ้าน ชุ่ม

แล้ว โปรด เก้า ๑ ให้ ขุด คลอง เปน คู ข้าง หลัง เมือง ตั้ง แต่
กำแพง เก้า ท้าย บ่อม วิไชย ประดิษฐ์ ลง ชัน ไป จน ถึง ศาล เทพารักษ์ หัว
โหนด ออก แม่น้ำ ทง ๒ ข้าง คลอง หนึ่ง

คลอง รอบ กรุง

ตาม พระราช พง ชาวคาร

๑๐

กรุงรัตน โกสินทร

ตุศักราช ๓๖๔๗ มี มะเส็ง ฉัปกศก เปน มี ที่ ๔ ในรัชกาล ที่ ๑

พระ บาท ถ่มเค็จ พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว พระ พุทธยอดฟ้า จุฬา โสภ ทรง
พระ กรุณา โปรด เลต่า ๆ ให้ เจ้าพนักงาน จัด การ ขุด ขึ้น ๔ คลอง คือ—

๑ คลอง คู พระ นคร ตั้ง แต่ แม่ น้ำ เจ้า พระยา ผัง ควัน ออก ณ วัด
บพิชฌิมุข (วัด เจริญ เถน) ขึ้น มา ข้อม ไป บรรจบ แม่ น้ำ เจ้า พระยา ณ วัด
สังเวช วิชยาราม คือ ออก บาง ตำภู บน เบน ปาก คลอง ฝ่าย เห็น คลอง ห้าง ๓๑

๒ คลอง หุดอด ขุด ออกจาก คลอง คู เมือง เดิม ออก ไป บรรจบ คลอง
นอก เมือง (คือ คลอง วัด ปุณศรี วิมาตยาราม ไป ออก วัด เทพริตา) เปน
คลอง อยู่ ฝ่าย เห็น คลอง ห้าง (มหาชน เรียก ว่า คลอง หุดอด) ๓๒

๓ ขุด ออกจาก คลอง คู เมือง เดิม ไป ออก บรรจบ คลอง นอก
เมือง เปน คลอง ฝ่าย ได้ คลอง ห้าง (คือ ตั้ง แต่ ข้าง วัด ราชบพิช ใน บัด นี้
ไป วัด สุทัศน์ เทพราราม มหาชน เรียก ว่า คลอง ส้วพาน ถ่าน) ๓๓

๔ คลอง ใหม่ เห็น อัด สะเกษ อีก คลอง ห้าง พระ ราชทาน นาม ว่า
คลอง มหา นาค ไว้ เปน ที่ สำหรับ ประชาชน ชาว พระ นคร จะ ได้ สูง เรือ ไป
ประชุม เต้น เพลง แด ศักระวา ใน เทศกาล ฤดู หน้า เหมือน อย่าง ครัง กรุง ศรี
อยุธยาเก่า นั้น ๓๔

คดีของ บาง ชุน เทียน

๑๕

ตุศักราช ๑๓๘๓ ปี เถาะ โทศก พระบาท สมเด็จพระพุทธเลิศ
 หล้า นภาโดย ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาไชยภูมิ ราช เสดฐ
 เป็น แม่ กอง จ้าง จัน ชุต บรรจบ คตอง ตำน วัด ปาก น้ำ ออก บาง มอน เป็น
 คตอง สาย คตอง หนึ่ง (คือ คตอง บาง ชุน เทียน) สัม พระ ราชทรัพย์
 เป็น เงิน ๕๒๓๐ บาท แต่ไม่ ปรากฏ ว่า เป็น คตอง กว้าง ยาว แต่ ดึก เท่าใด

คดีของ สุนัข หอน

๑๖

พระบาท สมเด็จพระพุทธเลิศ หล้า นภาโดย ทรง พระ กรุณา
 โปรดเกล้า ฯ จ้างจัน ชุต คตอง คตอง ที่ น้ำ ชน เข้าไม่ ใน ท่ง ริม บ้าน โพรก คตอง ๑
 สัม พระราช ทรัพย์ ๘๓๗๖ บาท เรียกว่า คตอง สุนัข หอน แต่ คตอง
 นี้ จะ กว้าง ยาว ดึก เท่าใด ไม่ ปรากฏ

คดีของ แต้บ แต้บ, บาง ชนาก

๑๗

ตุศักราช ๑๓๘๘ เดือน ยี่ ษัณ ๕ คำ บรรจกาน พศก ใน ระหว่าง ที่
 ประเทศ สยาม ทำ การ สงคราม กับ เขมร กับญวน การ ส่ง เหมียง อาหาร
 แด การไป มา เน้น ข้าง ข้าง ไม่ ทัน พระราช ประสงค์ พระบาท สมเด็จพระ
 พระ นัง เกล้า เจ้า อยู่ หัว จึง ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้พระยา
 ศรี พิพัฒน์ รัตนราช โกษา ธิบดี เป็น แม่ กอง จ้าง จัน ชุต คตอง คตอง หนึ่ง
 หมายไป ถึง บาง ชนาก เป็น ทาง ยาว ๑๓๓๗ เส้น ๑๘ วา ๒ ศอก

กว้าง ๖ ศอก ตึก ๕ ศอก ชูตั้งอยู่จนตึกกว้าง ๑๒๐๒ ปีชวดโตคัก
จึงตั้งไว้ ตั้ง พระราช ทวีพิชัย ๕๐๔๐ บาท ตอน คั้น เรียกว่า คตอง แล่นแล่น
คตอง ปลาย เขียว คตอง บาง ขนาดให้ เป็น ทาง ไป มา ถึง กัน ใน ระหว่าง
กรุง เทพ ฯ กับ แม่ น้ำ เมือง ปาจิณบุรี

คตอง เจดีย์ บูชา

๑๘

พระบาท สมเด็จพระจอม เกศา เจ้า อยู่ หัว โดย พระราช ประสงค์
ให้ มหาชนไป มา หมอจัดการ พระประสูม เจดีย์ ได้ โดย ตตอง จึง ทรง พระ
กรุณาโปรด เกศา ฯ ให้ ชูตั้งไว้ ปาก คตอง อยู่ท้าย บ้าน ทำ นา ปลาย
คตอง จด ประสูมเจดีย์ แขวง เมือง นครไชยศรี ตั้ง พระราช ทวีพิชัย ๕๘๐๐ บาท
เมื่อ วันศุกร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ มี มะเมียนพศก โปรด เกศา ฯ
พระราชทาน นาม ว่า คตอง เจดีย์ บูชา

คตอง มหา ส่วตึก

๑๙

ได้ ความ ตาม ประกาศ รัชกาลที่ ๕ ลง วัน พุศัศับดี เดือน ๑๑
ขึ้น ๖ ค่ำ ประกาศ ตริศก ศักกราส ๑๒๒๓ ว่า ที่ ท้อง ทูม ริม คตอง ชูใหม่
ตั้ง แต่ บาง ขวาง แขวง เมือง นนทบุรี ไป ออก บ้าน งว ราย แขวง เมือง
นครไชยศรี คือ คตอง มหา ส่วตึก ซึ่ง ให้ เจ้า พระยา ราชวิงษ์ มหา โภษา
ธิปัตย์ เป็น แม่ กง ชูนั้น ได้ ชูตั้งไว้แล้ว จึง โปรด เกศา ฯ
ยก ที่ นา ๒ ฝั่ง คตอง น พระ ราชทาน แก่ สมเด็จพระ เจ้า ลูก ยาเธอ
แต่ พระเจ้า ลูก ยาเธอ คือ นา ที่ อยู่ ใน แขวง เมือง นนทบุรี เห็น ๑๖๒๐ ไว้

ที่ เมือง นครไชยศรี แต่ เมือง สมุทรสาคร ๑ ปี เขาเงิน เป็นตัวจ้างชุด จึง
ขอประกาศว่าใคร จะ เห็น อย่างไร คง แค่นี้ มา พ้อ ยม, พระภิกษุ สมบัติ
บริบูรณ์ จะ เป็น ผู้ ชุด หรือ พระราชทาน พระราช ทวิทย์ ให้ ข้า ราชการ ผู้ใด
เป็น แม่ กอง ชุด แต่ ต้น พระราช ทวิทย์ เท่าใดไม่ ปรากฏ จน วัน พนม
เดือน ๕ ปี จอ ยัง เป็น สัปต ศก ศักราช ๑๒๔๗-๘ ใน รัชกาล บัณฑิต น
จึง ปรากฏ ชื่อ ประกาศ ชุด ช่อม คตของ ภิกษุ เจริญ ใน พระราช ปรารภ ว่า
คตของ ภิกษุ เจริญ นั้น พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว ทรง พระ
กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ ชุดไว้ แต่ คตของ นี้ เป็น คตของ หน้า ชน กั้น มัก จะ
เกิด มุต ติน ๕ เชน ขึ้น โดย เร็ว

เมื่อ ๕ มกษ สัปต ศก ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ ชุด มุต ติน
ใน จำคตของ น ชน ครั้ง หนึ่ง แต่ เมื่อ วัน ศุกร เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีจอ
ยัง เป็น สัปต ศก ศักราช ๑๒๔๗-๘ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ จ้าง
เงิน ชุด ช่อม คตของ น ให้ ปลูก ตี ตาม เดิม อีก ครั้ง หนึ่ง

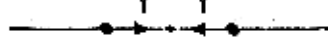
คตของ ดำเนิน เขตพรก

๒๑๑

คตของ ดำเนิน เขตพรก ซึ่ง มี ชื่อ รับ คตของ กับ คตของ ภิกษุ เจริญ นั้น
ข้าง คตของ ชุด ชนม ใน เขตฯ แขวง เมือง นครไชยศรี แต่ กตาง ระยะเวลา
คตของ ปรตาย คตของ ออก ประจบ แม่ หน้า เมือง ราชบุรี อยู่ใน เขตฯ แขวง เมือง
ราชบุรี คตของ ๑

คตอง ผดุง กรุง เกษม

๒๒๒

คตอง ผดุง กรุง เกษม ซึ่งมี อยู่ใน กรุง เกษ ๗ คั่นคตอง ตั้ง แด
 ริม วัด แก้ว แจ่ม พ้า เก้า ฟาก ตะวัน ออก แห่ง แม่ น้ำ เจ้าพระยา ปลาย
 คตองไป ทลุ ออก แม่ น้ำ เจ้าพระยา ริม วัด เทวราช กุญชร ผง ตะวัน ออก นั้น
 คตอง . ๑

ทั้ง ๒ คตอง น พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ขุด ขึ้น ใน รัชกาล ที่ ๔
 แล ยัง คตอง น้อย ๆ อื่น ๆ อีกบ้าง

คตอง เปรม ประชากร

๒๒๓

คตอง เปรม ประชากร พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใน รัชกาล
 บัทยาบั้น นี้ ได้ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรม
 มหาศรี สूरยวงษ์ (ช่วง) เปน ผู้ช่วย การ เจ้าพระยาสุรวงษ์ ไวยจันท์
 ที่ สมุหพระ กตมาใหม่ เปน แม่กอง พระชดชาร วินิจฉัย เปน ผู้บอก หมาย กรุย
 ข้าง ขัน ขุด - คั่นคตอง ตั้ง แด คตอง ผดุง กรุง เกษม นำ วัด โสภณศักดิ์ วิหาร
 ปลาย คตองไป ทลุ ตำบล เกาะใหญ่ แขวง กรุง เก้า ได้ ตั้ง มี ขุด ตั้ง แด
 จุดศักราช ๑๒๓๓ แรกได้ เสด็จ เถลิง ถวักย ศรีวิราช สมบัติ ขุด แด
 ตำบล ใน จุดศักราช ๑๒๓๒ ประมาณ ๓๗ เดือน ตั้ง พระราช ทวีพิย พัน
 ชั่ง เคียง แด ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ จัด การ พระราช พิธี คตอง
 คตอง บำเพ็ญ พระ ราชกุศล มี พระสงฆ์ เจริญ พระพุทธร มนต์ แล รับ
 พระราช ทาน อาหาร บิณฑบาต ถิ่นเข้า แล เครื่อง พืชพรรณ ต่าง ๆ ตาม ระเบียบ

พดัมพลา แต่โรง พระราชพิธี แต่ มี โรง การ มหาคัพ เปน ระเบียบ ความ
ฝัง คตอง เปน การ ถิ่นก วัน เริงมาก แต่ พระราชทาน นามว่า คตอง
เปรมประชาการ คือ เนื่อง กับ นาม คตอง ผดุง กรุง เกษม ซึ่ง ขุด ขึ้น แล้ว ใน
รัชกาลที่ ๕ แล้วนั้น

คตอง นี้ เปน ที่ เชิดชู พระเกียรติยศ พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่
หัว ใน รัชกาล บัดนี้ นี้ จะ ถิ่น คตอง ใน พระราช พงษาวดาร ของ ประเทศ
สยาม ชำนาญ หา ที่ ถิ่น มี ได้ ยิ่ง กว่า คตอง อื่น ๆ ด้วย เปน การ พระราช
สถาปนา ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ ขุด ขึ้น เปน ปฐม แรกบรม
ราชาภิเศก ก่อน กว่า คตอง อื่น ทั้งปวง

ใน รัชกาล บัดนี้ นี้ พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่ หัว ทรง พระราช
ปรารภว่า การ เพาะ ปลุก แต่ การ คำ ซ้าย เปน การ สำคัญ ที่ บ้าน เมือง จะ
มีความ เจริญ รุ่งเรือง ขึ้น ทน สมัย ย่อม อาศัยรม มี ทาง นำ แต่ ทาง บกไป
มาได้ โดย สดวก จึง โปรดเกล้าโปรด กระหม่อม พระราช ทาน พระ บรม
ราชา นุญาต ให้ จ่าย พระราช ทรัพย์ ให้ เจ้าพนักงาน จัด การ จ้าง จื่น ขุด
คตอง ต่าง ๆ ขึ้น ใน พระราช อาณา เขต ทั่ว หาดย คตอง แต่ ทั้ง พระราชทาน
พระ บรม ราชา นุญาต ให้ เอกชน แต่ บริษัท ขุด คตอง ขึ้น อีก ด้วย เปน
อัน มาก เพราะ ฉนั้น ใน รัชกาล บัดนี้ นี้ จึง ควร จำแนก การ ขุด คตอง
ต่าง ๆ ออก เปน ๓ ประเภท คือ

- คตอง ที่ รัฐบาล ขุด เอง ประเภท ๑
- พระราชทาน พระ บรม ราชา นุญาต ให้ เอกชน ขุด ประเภท ๒

พระราชทาน พระบรมราชาอนุญาตให้บริษัท ขุด ประเภท ๑ รวม
แปด ประเภท ด้วย กัน

ส่วน คลอง ที่ รัฐบาล จัดการ ขุด เอง นั้น คือ

- ๑ คลอง เปรม ประชากร
- ๒ คลอง นคร เือง เขต
- ๓ คลอง ประเวศ บรมมัย
- ๔ คลอง ท่าไข่
- ๕ คลอง ทวีวัฒนา
- ๖ คลอง นราภิรมย์
- ๗ คลอง นิยม ยาศรา
- ๘ คลอง เบื้อง
- ๙ คลอง ไม้ ถึง โด

แต่ คลอง ทั้งหลาย นี้ จะ ลงมือ ขุด เมื่อใด แล้ว เสร็จ เมื่อใด นั้น คง น

คลอง นคร เือง เขต

ดู กักราช ๑๒๑๗ บัรุด ขุด ตัก ทรง พระ ราชาดำริให้ว่า ทาง คลอง
ไป มา แต่ กรุง เทพ ๗ ถึง เมือง ฉะเชิงเทรา นั้น ยังมี ที่ ขอม โกล อย
ราษฎร ถูกค้า เติง ไป มา ได้ ความ ลำบาก เือง ๆ เพราะ ต้อง คิด น
ใน คลอง แ่่น แ่บ แต่ ต้อง เติง ทาง ค้ำ ยาว เ็น ที่ มวยการ มาก ถ้า
ขุด คลอง ตัด ตัก ทาง ให้ สั้น เข้า ได้ จะ เ็น ประ โยชน์ หาย ประการ จึง มี
พระบรมราชา โองการ ดำริสั่ง ตั้ง สมเด็จ เจ้าพระยา บรมมหาศรี ศรี วงษ์ ให้ ตั้ง

แต่ง เจ้าพนักงาน ขุด คลอง ตั้งแต่ ศาลากลาง คลอง แล่นแต่ไป ตรงไป คือ
 ปลาย คลอง ทำไว้ แวง เมือง ฉะเชิงเทรา เป็น คลอง ยาว ๕๓๐ เส้น ๓๐ วา
 กว้าง ๖ วา ตึก ๔ ศอกได้ เนื้อ ที่นา ๒ ฝั่ง คลอง ๓๒๕๐๐ ไร่ ส้มเดี๋ย
 เจ้าพระยา บรมมหาศรีสุริยวงศ์ ตั้งให้ พระชษฐาวินิจฉัย เป็น แม่ กอง ได้ ลง
 มือ ขุด ตั้งแต่ วันพุธ เดือน ๗ แรม ๑ ค่ำ บินวด อยู่ ตึก ศักการาช ๑๒๓๗ ถึง
 วันพุธ เดือน ๓ แรม ๑๐ ค่ำ บินดู นพศก ศักการาช ๑๒๓๗ รวม ๒๓ เดือน
 การ ขุด คลอง นี้ แล้ว แล้ว วันที่ พระราชทรัพย์ ๗๓๗๕๐ บาท แล้ว ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระยาวิเศษภักไชย ผู้ว่าราชการ เมือง ฉะเชิงเทรา
 จัด การ เป็น พระราช พิธี เปิด คลอง ณ วันพุธ เดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ บินดู
 นพศก ศักการาช ๑๒๓๗ มี พระสงฆ์ เจริญ พระ พุทธ มนต์
 รุ่ง ชน วัน พฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ บินดู นพศก ศักการาช ๑๒๓๗
 เป็น วัน อาน ประกาศ พระบรมราช โอง การ เปิด คลอง นี้ เป็น พระฤกษ์ ให้
 มหาราชไป มา ต่อไป พระ ราชทาน นาม ว่า คลอง นคร เมือง ฉะเชิง

คลองประเวศบุรีรมย์

จุลศักราช ๑๒๓๗ บินดู นพศก พระยาตำรง ราชพลจันทร์ คือ พระยา
 มหาโยธา ทำ หนังสือ ราชการ ที่ จะ ขุด คลอง ตั้งแต่ ปลาย คลอง พระ โขนง
 แวง เมือง นคร เขื่อนขันธ์ ออกไป ถึง แม่น้ำ บางปะกง แวง เมือง ฉะเชิงเทรา
 เป็น ระยะ ทาง ยาว ๑๑๕๐ เส้น ปลาย คลอง กว้าง ๔ วา ปลาย กว้าง ๓๐ ศอก

ตั้ง ๔ ศอก ยกไว้เป็นถนนฝั่งละ ๒ ศอก ขึ้น เสนอ เจ้าพระยา ตูร์วงษ์
 ใจด้วยฉันทน์ที่ สุ่มพระกตาทิม นำ ขึ้น กราบ บังคมทูล พระกรุณา ทรงทราบ
 ฝ่าตองของชุดพระบาท แล้วไปรดเกล้า ฯ พระราชทาน ตาม พระราชหัตถ์ เดชา
 ลง วันพุธ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๗ ปีชวด สัมฤทธิศก ศักราช ๑๒๔๐ ถึง เจ้าพระยา
 ตูร์วงษ์ ใจด้วยฉันทน์ มีใจความว่า การ เรือง ๕ มี พระราช ประสงค์ ให้ เป็น
 ประโยชน์ แก่ ราษฎร โดย เร็ว จะ ได้ เป็น การ ทำนุบำรุง บ้าน เมือง ให้
 เจริญ ๕ ที่ ขึ้น เรี่ยก ค่าจ้าง เดือน ละ ๘๕ บาท นั้น ไม่ ตู๋ แพง นัก ให้
 ทำ สัญญา ลง มือ ชุด ตาม ราคา นั้น เกิด เจ้า พระยา ตูร์วงษ์ ใจด้วยฉันทน์
 รับ พระ บรมราช โองการ ให้ พระยา ค้าง ราช พตจันทร์ เป็น แม่ กอง จ้าง
 จ้าง ชุด จ้าง ได้ ลง มือ ชุด คง แต่ เดือน แปด ข้าง แรม ปีชวด สัมฤทธิศก
 ศักราช ๑๒๔๐ มา จน ถึง วันพุธ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีชวด สัมฤทธิศก
 ศักราช ๑๒๔๐ ชุด แล้ว ๒๐๒ เส้น

ครบ บ่มะโรง โทศกชุดศักราช ๑๒๔๒ รวม การ ที่ ชุดไป แล้ว ๘๘๒ เส้น
 เป็น ค่าจ้าง ชุด เดือน ละ ๘๕ บาท คิด เป็น เงิน ๘๓๔๗๐ บาท

กับ ชุด คดของ แยก จาก คดของ ประเวศ ชื่อก ๔ คดของ กว้าง ๘ ศอก
 ตั้ง ๓ ๓ ค่าจ้าง จ้าง ชุด เดือน ละ ๒๐ บาท การ ชุด คดของ ฉาย น
 ได้ จัด การ ให้ ราษฎร ลง ชื่อ ครอบ ช่วย เดี่ย ค่า ชุด คดของ ด้วย คือ คอน คั้น
 ตั้งแต่ ปลาย คดของ พระ โขนง คอน ห้าง ค่า คดของ ไร่ ละ ๕ ถึงถึง คอน
 กตาง ค่า คดของ ไร่ ละ ๓ บาท คอน ข้าง แขวง เมือง ฉะเชิง เทรา ไร่
 ละ ๖ ถึงถึง ปลาย คดของ ประเวศ ไร่ ละ ๒ ถึงถึง คดของ ที่ ๑-๒-๓-๔

ซึ่ง เป็น คตของ แยก คตของ ประเวศไว้ ละ ๓ บาท เป็น ค่าจ้าง จ้าง ชุก แต่ ถ้า
 เจ้าของ นาม มี ใบ ของ ปี ๑๐๘-๑๐๙ ไม่ ต้อง เสีย ค่า ของ เสีย แต่ ค่า คตของ
 แยก ค่า ธรรมเนียม รวม เป็น เงิน ๕ บาท ๓ ตำลึง เป็น ของ หวดง ๒ บาท
 ๓ ตำลึง ของ กำนัน ๑ บาท พยาน ๑ บาท
 ครั้น เมื่อ วันที่ ๑๐ พฤษภาคม คค ๑๒๖ ทรง พระ กรุณา โปรด
 เกล้า ฯ ให้ กำหนด เขตที่ ดิน คตของ ประเวศ บูรรมย์ แยก คตของ แยกไว้ ละ
 ละ ๕๐ เส้น

คตของ ทำไร่

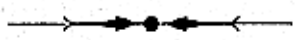
มี พระบรม ราชโองการใน พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว มหายุบุนัน
 ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ เจ้าพระยา สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ เป็น แม่
 กอง จัด การ ชุก โดยได้ ความ ความ ถวาย พระ ราช หัตถ์ เสด็จที่ ๑๑๘ ลง วัน
 อังคาร แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ มี ฉันท นพศก จตุศักราช ๑๒๓๕ ซึ่ง พระ ราชทาน
 ถึง เจ้าพระยา สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ ว่า ซึ่ง เจ้าพระยา สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ กราบ
 บังคม ทูล ว่า จะ ชุก คตของ คง แต่ ปลาย คตของ พระ โขนง แฉวง เมือง นคร
 เขื่อน ชนธิ์ ออกไป ถึง พนม แคน เมือง ฉะเชิงเทรา นั้น เป็น ประโยชน์ มาก
 เป็น อัน ต้อง ชุก เป็น แม่ แต่ ใน ขณะ นี้ ทน รอน ที่ ได้ ทรง ออกไป หลาย อย่าง
 คือ ชุก คตของ ตำบล, คตของ ภาษี เจริญ, คตของ มหา สวัสดิ์ ตำบล หนึ่ง
 คตของ ทำไร่ เมือง ฉะเชิง เทรา ตำบล หนึ่ง นั้น ฯ

คลอง ทวีวัฒนา

เจ้า พระยา สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ กราบ บังคม ทูล พระ กรรณาวา
 คลอง มหา สวัสดิ์ดี, คลอง ภาษี เจริญ, เป็น คลอง ต่อ เนื่อง แม่น้ำ ทั้งสอง
 ให้ติด ต่อ กันได้ แต่ เป็น ทาง ที่ ราษฎร ไม่ มา ค้า ขาย สัตว์ กัด ค่อม มี ผล
 ประโยชน์ มาก แต่ ครั้น กาด นาน มา คลอง ทั้ง สอง นี้ คน เขิน กว่า ที่ ขุดไว้
 แต่ เติม เพราะ คลอง นี้ ขุด ตรง ไป ทาง ทิศ ควัน ออก แต่ ควัน ตก
 เวลานั้น ฝน ฟ้า ไร้มอง เห็น เข้า ใน คลอง พร้อม กัน ทั้ง สอง ข้าง เป็น ที่ นาน กัน
 อยู่ ยาน กวาง เป็น เหตุ ให้ คน เขิน ทุก ปี เพราะ ไม่ มี ทาง กระแส น้ำ ที่ จะ
 บด เบา ให้ ไหล ตลอด ทิว ถ้า คลอง ทั้ง สอง ข้าง นี้ ได้ เห็น ว่า ควร ขุด คลอง
 ดัง แต่ หลัด สอง คลอง ภาษี เจริญ นี้ เห็น คิด ไป กวาง หุ้ง ถึง คำ ถา กวาง
 ทูล คลอง มหา สวัสดิ์ดี นี้ เป็น ทาง ยาว ๓๔๖ เส้น กว้าง ๔ วา ตึก ๔ ศอก
 จะ เป็น ประโยชน์ ดี ทรง พระ ราช ดำริ ว่า คลอง มหา สวัสดิ์ดี, คลอง
 ภาษี เจริญ, เป็น คลอง ของ พระ บาท สมเด็จ พระ จอม เกล้า เจ้า อยู่ หัว
 ทรง พระ กรรณา โปรด เกล้า ฯ ให้ ขุดไว้ เป็น ประโยชน์ แก่ การ เพราะ ปลุก แล
 การ ค้า ขาย ของ ประชา ชน ทั่วไป ครั้น มี เหตุ เป็น ที่ เสีย หาย ชน เช่น น
 ก็ เป็น ที่ เสีย ม เสีย พระ เกียรติยศ แต่ ประโยชน์ ทาง ค้า ขาย ของ อาณา
 ประชา ราษฎร ควร จะ ขุด คลอง นี้ ขึ้นไว้ ให้ เป็น การ ช่วย คลอง เติม ให้ ถาวร
 วัฒนา ต่อ ไป จึง ทรง พระ กรรณา โปรด เกล้า ฯ ให้ เจ้า พระยา สุรวงษ์
 ไวยวัฒน์ เป็น แม่ กอง จัด การ ขุด ขึ้น ขุด แต่ โปรด เกล้า ฯ จัด ให้ ผู้รับ

ตรอก ช่วย เสีย ค่า ขุด คดองไว้ ละ ๑ บาท การ ขุดได้ สำเร็จ ตั้ง พระ ราช
ประสงค์ เมื่อ ปี ชาติ สัมฤทธิศก คักราช ๑๒๕๐ ค่าจ้าง ขึ้น ขุด เส้น ละ ๘๐
บาท ต้น พระ ราชทรัพย์ ๒๗๒๐๐ บาท

ณวัน ศุกร์ เดือน ๖ แรม ค่ำ ๓ ปี ชาติ สัมฤทธิศก คักราช ๑๒๕๐
ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทำ พระ ราช พิธี เบียด คดอง นี้ ให้มหา ชน
ไปมา พระ ราชทาน นาม ว่า คดอง ทวีวัฒน์ ใน ศก ๑๒๕ ทรง พระ
กรุณาโปรดเกล้า ฯ กำหนด เขตที่ ดิน ไว้ เส้น ละ ๕๐ เส้น

คดอง นวาทิมย์

เมื่อ ขุด คดอง ทวีวัฒน์ แล้ว เจ้า พระยา สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ กราบ
บังคม ทูล พระ กรุณา ว่า ถ้า ขุด คดอง ดัง แต่ ผัง เห็น คดอง มหา สัตต์
ต่อ คดอง ทวีวัฒน์ไป ออก ตำบล บ้าน ตำ พยา หรือ วัด ตำ พยา แม่ น้ำ
เมือง นครไชยศรี เป็น ระยะทาง ประมาณยาว ๕๕๐ เส้น กว้าง ๕ วา
ตึก ๕ ศอก คือ ขุด ต่อ คดอง ทวีวัฒน์ ขึ้น มา ๓๕๐ เส้น แล ขุด ตาม
เขยง กิ่ง ตำ พยา ลง มา ต่อ อีก ๒๐๐ เส้นได้ แล้ว นำ จิต ใน ตำ นา เมือง
สุพรรณบุรี ก็ จะไหล เข้า คดอง มหา สัตต์, คดอง ทวีวัฒน์, ถึง คดอง
ภาษี เจริญ ราษฎร จะ ได้ รับ พระ ราชทาน นำ จิต ทวี ถึง กัน ตำ คดอง
มหา สัตต์, แล คดอง ภาษี เจริญ น้ำ คงไหล แรง มุด ดิน ก็ จะไม่ นอน
คดอง อยุ่ ได้ คง จะ ตึก เต็มไป ทรง พระ ราช คำไว้ เห็น ชอบ ด้วย
จึง โปรดเกล้า ฯ พระ ราช ทาน พระ บรม ราชานุญาตให้จ้าง ขึ้น ขุด

ต่อไป แด่โปรดเกล้า ฯ จดให้ มี ผู้ รับ ครอบ ช่วย เสีย ค่า ชุด ของ
เหมือน อย่าง ของ ทวี วัฒนาวา พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่ง แต่ ณ วัน

อาทิตย์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๗ ปี ขาล สัมฤทธิศก ศักราช ๑๒๕๐ เจ้าพระยา

สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ รับ พระบรมราชโองการ เปน ผู้ จัด การ ชุด ต่อ มา

ศักราช ๑๒๕๑ ปี เถาะ เอกศก วัน ชิงคาร ขึ้น ๓๐ ค่ำ เดือน ๓๐ ชุด
แล้ว ๓๕๐ เดือน ยัง ชุด ต่อไป อีก ๑๕๐ เดือน

ศักราช ๑๒๕๒ ปี มะโรง โทศก การ ชุด ของ นี้ ดำรัสสั่ง พระ
ราช ประสงค์

ค่าจ้าง ชุด เดือน ๘๕ บาท ขึ้น พระราชทรัพย์รวม ๔๕๘๕๐ บาท
ครั้น วันเสาร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๓๐ ปี มะโรง โทศก ศักราช ๑๒๕๒ ทรง

พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรมราชา นุญาต ให้ ทำ พระ
ราชพิธี เบ็ด ของ นี้ ให้ มหาชน ไป มา พระราชทาน นาม ว่า ของ นราภิรมย์

เจ้าพระยาสุรวงษ์ ไวยวัฒน์ ได้ จัด การ ทำ พระราชพิธี เบ็ด ของ เปน พระ
ฤกษ์ ใน วันจันทร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๓๐ ปี มะโรง โทศก จุติศักราช ๑๒๕๒

ครั้น ต่อ มา ณ ปี กุน นพศก จุติศักราช ๑๒๕๘ ทรง พระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ ให้ กำหนด เขต ที่ ดิน ไร่ ๕๐ ไร่

คลองเปิ้ง

ศักราช ๑๒๕๘ วันพุธ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปี จอ อัฐศก เจ้าพระยา
สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ว่า ที่ ดิน ไร่ ๕๐ ไร่ นอก แขวง เมือง

ฉะเชิงเทรา คอ กับ แขวงเมือง นคร เขื่อนฉิมชื่ ยง เป็น ที่ วางเบ้า โดยมาก ถ้าชุด
 แต่ คตของ ถ้า โรง ถึง คตของ ประเวศบุรีรัมย์ ๒๘๐ เส้น ตั้งแต่ คตของ ประเวศ
 บุรีรัมย์ ถึง คตของ นคร เมือง เขตร ๓๕๔ เส้น ตั้งแต่ คตของ นคร เมืองเขตร
 ถึง คตของ แฉ่นแฉับ ๒๒๐ เส้น รวม ทาง ๘๖๐ เส้น แลว เมื่อ เวลา นำ แต่ง
 นำ ใน คตของ ประเวศบุรีรัมย์ เค็ม ถ้า มี คตของ ชง จะ ชุด ครอง น ส่วน นำ ชุด
 มา ทาง แม่ นำ บาง ขนาด ถึง คตของ แฉ่นแฉับ ระยะทาง เพียง ๒๕๐ เส้น ถึง ปาก
 คตของ ที่ จะ ชุดใหม่ นำ ชุด คง จะ มา ได้ เรว

ณ วันเสาร์ ชน ๘ ค่ำ เดือน อ้าย บจจ อัฐิก ศักราช ๑๒๔๘ ทรง พระ
 กรุณา โปรดเกล้า ฯ พระ ราชทาน ตาย พระราช หัตถ์ เลขา ถึง เจ้า พระยา
 สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ ว่า ที่ คิด จะ ชุด คตของ แยก จาก คตของ ประเวศบุรีรัมย์ มา นำ
 เป็น การ ดี แลว พระราชทาน พระ บรมราชานุญาต เจ้า พระยา สุรวงษ์
 ไวยวัฒน์ ให้ หลวง เทพราช แฉ่นยากร คือ พระยา วรวิไชย พระขนิ
 สงคราม หลวง แพ่ง เป็น ผู้ จัด การ ชุด แล ได้ จัด ให้ มี ผู้ รับ กรอก ช่วย
 ค่า ชุด คตของ ไว้ ๓๖ ถึง ได้ ตั้ง มี ชุด ใน บกน นพศก ศักราช ๑๒๔๘

ครน วัน พุม เดือน ๘ ชน ๘ ค่ำ เดือน อ้าย บจจ สัมฤทธิศก ศักราช
 ๑๒๕๐ การ ชุด คตของ แลว ไป ๔๔๘ เส้น ยัง ไม่ ได้ ชุด ๓๗๓ เส้น

ใน ปี ชวด สัมฤทธิศก นั้น ท่าน เจ้า พระยา สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ ก่า ตั้ง
 บัวย ขยุ ได้ มอญ การ ชุด คตของ รายน ให้ ท่าน เจ้า พระยา รัตนวิเบศร์
 เมื่อ ดำรง ตำแหน่ง เจ้า พระยาพลเทพ ฯ เป็น ชะโร ใน การ ชุด คตของ น คอ ไป

ครน วัน พุม ชน ๘ ค่ำ เดือน อ้าย บจจ สัมฤทธิศก ศักราช ๑๒๕๐

ได้ความ ตาม หนังสือ ขน ทิพ อักษร เสมียน ตรา กระทรวง กตาทิม ซึ่ง ถึง
หลวง แห่ง หลวง ยศ รักษาว่า เจ้า พระยา ตูรวงษ์ ไวยวัฒน์ บัญชาให้
รับ ขุดคลอง นี้ ให้ แล้ว เสร็จ ใน ฤกษ์ ตั้ง คำน ให้ จึง ได้

ณ วันที่ ๒ พฤศจิกายน วันขึ้นโกสินทร ศก ๑๑๗ จึง ทรง พระ กรุณา

โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน ตาย พระราช ทัณฑ์ เสด็จ ถึง เจ้า พระยา เทเวศร์
วงษ์ ไวยวัฒน์ เสนาบดี กระทรวง เกษตราธิการ ว่า การ ขุด คลอง นี้ ยัง ไม่
เป็น อันได้ ขุด เติม ตาม ที่ ขอบ อนุญาต คง ขุด แค่ คลอง ประเวศ บูรรมย์
ถึง คลอง แล่น แสบ เท่านั้น จึง ต้อง เข้าใจ ว่า ขุด คลอง นี้ แล้ว เสร็จ
เมื่อ มี รัชกาล ฝัก ฤกษ์ ศก ๑๒๕๐ เพียง ๔๔๗ เสนาบดี ขึ้น พระราช
ทวิชัย ๔๐๗๓๓ บาท ๓๒ อัฐิ แต่ คลอง นี้ เมื่อ วัน ขาทิตย์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๔
ปัจจุ อัฐิ ศก ๑๒๕๗ เจ้า พระยา ตูรวงษ์ ไวยวัฒน์ ได้ ทูลเกล้า ฯ
ถวาย ยก ที่ ภาษี ของ ฝั่ง คลอง นี้ ไว้ เป็น ของ สมเด็จพระ เจ้า ฤทธิยาเธอ
แต่ พระเจ้า ฤทธิยาเธอ ฝั่ง หนึ่ง คลอง ตำคลอง อีก ฝั่ง หนึ่ง ให้ ราษฎร จับจอง
เก็บ เงิน ค่า ช่วย ขุด คลอง เป็น ค่าจ้าง จิน ขุด

คลอง นิยม ขาตรา ๑๑๗

ทรง พระราชปรารภ ว่า การ ขุด คลอง ให้ มาก สาย หลาย แห่ง ย่อม เป็น
ประโยชน์ แก่ การ เพาะ ปลูก ของ ราษฎร ชาว นา แล ชาว สวน แต่ ย่อม เป็น
การ ลำบาก แก่ พ่อ ค้า พาณิช อยู่ ส่วน หนึ่ง จึง ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ
ให้ พระยาสมุหุธานุรักษ์ ขุด คลอง ตั้ง แต่ ตำบล เสด็จ กั้น เนื้อ ถึง บาง พัด

น้อย แหวง เมือง ล้มที ปรากฏคตของ หนึ่ง เป็นทาง ยาว ๑๗๐ เส้น กว้าง ๔
วา ตึก ๕ คอกได้ เนื้อ ที่ นา ๒ ผัง คตของ ๓๐๐๐๐ ไร่ พระยาสมุทรราชบุรี
จัดการ เรือไร เงิน จาก ราษฎร เป็น ค่าจ้าง จ้าง ขุด การ ขุด คตของ ดำไว้
คตขุดได้ ตาม พระราชประสงค์ โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน นาม ว่า คตของ
นิคม ยาดรา

เมื่อ วันที่ ๒๔ เมษายน ร.ศ. ๑๓๗ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ
พระราชทาน ยก เว้น การ เก็บ เงิน ค่า นา ให้แก่ ผู้ ที่ ขอก เงิน ช่วย ขุด
คตของ น ๓ มี

คตของ ฝ้าย สิง ไท ๒๗

เมื่อ วันที่ ๒๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๒ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ
ให้จ้าง จ้าง ขุด ตั้งแต่ คตของ ราชดำริห์ ทด ออก คตของ เคย โดย ยาว ๓๐๐ เส้น
ปาก กว้าง ๔ วา พน คตของ กว้าง ๓๐ คอก ตึก ๑ คับ ค่าจ้าง ขุด ๒ คอก
๔ เหลี่ยม ๓๔ ๐ ๖ ๖ จ้าง ลง มือ ขุด ใน เดือน มีนาคม ร.ศ. ๑๒๒ ถึง
วันที่ ๖ พฤษภาคม ๑๒๓ จ้าง ผู้รับ เหม่า ทำ ผิด สัญญา กระทรวง เกษตร
อนุญาต ให้ เลิก สัญญา กรม คตของ ได้ จัด การ ขุด ต่อ มา จน วันที่ ๑๓
ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๓ แล้ว เสร็จ จ้าง ต้น พระ ราชทรัพย์ รวม ๒๗๖๔๓ บาท

ส่วน คตของ ที่ เอกชน ขุด นั้น มี ดัง น คต

๑ คตของ อุดม ธรรม

๒ คตอง หลวงแพ่ง

๓ คตอง พระราชาภิมต

๔ คตอง บาง พัดใหญ่

๕ คตอง เจริญ

แต่ คตอง ทงหลาย น ผู้รับพระบรมราชานุญาต

จะ ตง มือ ขุด เมื่อใด แต่ เด็วจ เมื่อใด น มี ตง น

คตอง อุตมขนจว

๒๓๗

ตุศักราช ๓๒๔๗ ณวันพุม ๕ ๖ คำ เดือน ๕ ๖ จอ ฮีตัก

เจ้า พระยาสุรวงษ์ ไวยวัฒน์ พิศมณศักดิ์ กรวย บังคมทูต พระกรุณา ขอ
 พระราชทาน พระบรมราชานุญาต ขุด คตอง ที่ ตำบล ท่งกาหลง ปาก คตองเป็ริง
 ๕ ๕ ๕ มา ๕ ๕ ๕ แต่คตอง บริเวณบุรีรัมย์ตัดออกไปจนทตถึง คตอง นคร เมืองเขตร
 แขวง เมือง ฉเชิง เทรา เปน ทาง ยาว ๓๘๐ เส้น กว้าง ๔ วา ตึก ๔ ศอก
 ยืน สูง ขึ้นไป ผัง ตะ ๓๓ เส้น เปน ที่ นา ๒๐๐๒๕ ไร่ ทรง พระราช ดำริให้ว่า
 เมื่อ มี คตอง ขน มาก หลาย แห่ง ย่อม ทำให้ การ เพาะปลูก แะ ทางไป มา คำชาย
 เจริญ ใน พระราช อาณา เขต จึง ทรง พระกรุณา โปรด เกต้า ๑ พระราช
 ทาน พระบรม ราชานุญาต เมื่อ วัน อาทิตย์ แรม ๒ คำ เดือน ๗ ๕ ๕ ขวด
 ตัมตุทสิศัก ศักราช ๓๒๕๐ เจ้า พระยาสุรวงษ์ ไวยวัฒน์ ให้ พระยาดั้ทราช
 เตะ ไชโย เปน แม่ กอง แต่ได้ ตง มือ ขุด ใน ๕ ๕ ๕ จน เดือน ธันวาคม รัตน
 โกสินทร ศก ๓๐๗ การ ขุด คตอง แต่ เด็วจ ทรง พระกรุณาโปรด เกต้า ๑
 พระราชทาน นาม ว่า คตอง อุตมขนจว แะ โปรด เกต้า ๑ พระราชทาน ยก

จึงนำมาให้แก่ราษฎร ผู้ที่ หัก ว่าง ทาง พง แล ใจ ของ ที่ นา ๒ ฝั่ง คดของ น
มี กำหนด ๓ ปี แต่ได้ ขุด คดของ แยก ออก คดของ อุดมชนจร ชัก ๒ คดของ คือ
คดของ ที่ ๑ กว้าง ๒ วา ตึก ๓ คอก ยาว ๘๐ เส้น สูง ขึ้นไป
ฝั่ง ตะ ๒๕ เส้น เป็น ที่ นา ๕๐๐ ไร่

คดของ ที่ ๒ ยาว ๑๑๘ เส้น สูง ขึ้นไป ฝั่ง ตะ ๒๕ เส้น กว้าง ๒ วา
ตึก ๓ คอก เป็น ที่ นา ๕๘๐๐ ไร่ ขุด ทด ถึง คดของ หลวง พ่าง พง ต้อง คดของ

คดของ หลวง พ่าง

๓๐

ตุศักราช ๑๒๕๐ บัชวด สัมฤทธิศก หลวง พ่าง กรมการ เมือง
นคร เขื่อน ชนธิ ขอ พระราชทาน พระบรม ราชานุญาต ขุด คดของ ตำบล
ทุ่ง กาหลง ตั้งแต่ คดของ ปรุแคว้นบุรีรมย์ ฝั่ง เหนือ ขึ้นไป ถึง คดของ แฉ่น แฉ่น
ต่อกับ คดของ นคร เมือง เขตร ปรุแคว้น ยาว ๑๘๓ เส้น ๑๕ วา ตึก ๓ คอก
ขึ้น ขึ้นไป จาก คัน คดของ ฝั่ง ตะ ๒๐ เส้น ทรง พระราช ดำริห์ ว่า การ ขุด
คดของ นี้ เป็น ประโยชน์ แก่ ราษฎร มาก จึง โปรดเกล้า ฯ พระราช ทาน
พระบรม ราชานุญาต เมื่อ วัน ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน อ้าย บัชวด สัมฤทธิศก
ศักราช ๑๒๕๐ และ พระราชทาน เพิ่ม อายุ โย ของ ให้ คง อยู่ ๕ ปี และ ไม่
เรียก ค่า นา ๓ ปี แต่ ผู้ ที่ ต้อง ออก เงิน ช่วย โน การ ขุด คดของ นี้ ขุด สำ เร็จ
เมื่อ วันที่ ๒๐ มกราคม วันศก โทศก ศก ๑๐๘ แต่ ขุด ตั้งแต่ ฝั่ง เหนือ
คดของ ปรุแคว้นบุรีรมย์ ไป ทด คดของ นคร เมือง เขตร ตั้งแต่ ฝั่ง เหนือ คดของ
นคร เมือง เขตร ไป บรรจบ คดของ แฉ่น แฉ่น ตำบล บาง น้ำ เป็รยว ชัก คดของ หนึ่ง

คุดอง พระราชา ภิมต

๓๑๑

เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๑๘ พระราชาภิมต (เพ็ง)
 จมื่น สุ่มหุ้ พิมาน (คั้น) ขึ้นหนังสือต่อเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ที่ เกษตรา
 ขิบตี ขอรับพระราชทาน พระบรมราชา นุญาต ขุดคุดองให้เป็นคุดอง
 กตวย สายหนึ่ง ตั้งแต่ทุ่งบางบัวทอง แขวงเมืองนนทบุรี ไปออกทุ่งบาง
 ปตา บางภาษี หรือบางไผ่นาท แขวงเมืองนครไชยศรี ทงยาว ๘๐๐ เส้น
 กว้าง ๓ วา ดึก ๕ คอก ขึ้นขึ้นไปจากฝั่งคุดองฝั่งตะ ๒๕ เส้น
 เบนที่ ๕๐๐๐๐ ไร่ กำหนดให้แล้วในปี ๑๑๘ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์นำ
 ความกราบบังคมทูลพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานลายพระราช
 หัตถ์เลขา มาเมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม ค.ศ. ๑๑๘ ว่า การขุดคุดองให้มาก
 สายหลายแห่งขึ้นในพระราชอาณาเขตก็เปนเหตุให้การเพาะปลูก การทำ
 เรือกสวนไร่นาได้ผลเจริญยิ่งขึ้นทั้งทางที่จะบรรทุกสินค้าไปมาก็สะดวก
 แลเปนประโยชน์แก่มหาชนทั่วไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระ
 ราชทานพระบรมราชา นุญาตให้พระราชาภิมต กับจมื่น สุ่มหุ้ พิมาน จัด
 การขุดคุดองสายนี้ ให้แล้วเสร็จตามกำหนด

พระราชาภิมต จมื่น สุ่มหุ้ พิมาน ได้ตั้งมือขุดในเดือน มีนาคม
 ค.ศ. ๑๑๘ ค่าจ้างเงินขุดเงินตะ ๕๐ บาท แต่จะแล้วเสร็จในปี ๑๑๘ ตาม
 กำหนดหรือไม่นั้น ใ้คความคั้งนี้ในปี ๑๑๘ พระราชาภิมตถึงแก่กรรม

ครั้นปี ๑๓๗ ได้ความว่า พระราชาภิรมต ยัง ชุก คตของ ต่าย นี ค้าง อยู่
๓๐๐ เส้น นาย เตือน บศรี ขอ พระบรมราชานุญาต ชุก คตไป พระ ราชทาน
พระบรมราชานุญาต เมื่อ วันที่ ๓ มิถุนายน รัตน โกสินทร ศก ๑๓๗

ครั้น วันที่ ๑๘ มีนาคม ศก ๑๓๗ เจ้าพระยา เทเวศร์ วงษ์ วิวัฒน์
เสนาบดี กระทรวง เกษตรธิการ มีคำสั่งให้ พระหัตถ์สาร คุกักจอกออกไปตรวจ
คตของ รายนี ได้ความว่า ชุก แล้ว ยาว ๔๓๖ เส้น นับ ตั้งแต่ ปาก คตของ
ไปถึง ปตาย คตของ ที่ ต้น ยัง อีก ประมาณ ๓๐๐ เส้น จึง จะ ทด แม่ น้ำ
นคร ไชย ศรี

คตของ พระยา บวรวิภา

๓๒

เมื่อ เดือน พฤศจิกายน ศก ๑๓๗ พระยา บวรวิภา สิงหนาท (เจ๊ก)

ทำฎีกา ทูลเกล้า ฯ ถวาย กราบ บังคมทูล พระ กรรณว่า ทหาร ญวน
ใน ๒ ๘^๕ ๕^๕ ขาก จน มากไม่ มี ที่ ทำมา หากิน เห็น ว่า ที่ ดิน ตำบลบาง ปะกอก
หลัง เกาะใหญ่ เป็น ที่ รกร้าง ควร จะ ชุก คตของ ให้ ทหาร ญวน เป็น ที่ ทำมา หากิน
ต่อไป ขอ พระ ราชทาน พระบรมราชานุญาต ชุก คตของ ที่ ตำบล นั้น คิด เข้า
ไป กตาง หุ้ง ประมาณ ๔๐๐ เส้น กว้าง ๔ วา ตึก ๔ ศอก ขึ้น ขึ้น ไป
จาก ฝั่ง คตของ ฝั่ง ตะ ๒๕ เส้น ยก ฝั่ง เป็น ถนนริม คตของ ฝั่ง ตะ ๖ ศอก
ทรง พระ ดำริให้ ว่า ญวน พวก นี อยู่ ใน ความ ปกครอง ของ กรุง เทพ ฯ แต่
ก่อน หากิน ทาง มิฉฉา ฮาฮื่อ เมื่อ มาก ต้มใจ คิด จะ ทำมา หากิน โดย
สุจริต เช่น นี ควร จะ ทรง ช่วยทำนุ บำรุง จึง ทรง พระ กรรณา โปรด

เกล้า ฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาต เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน
 ศก ๑๑๑ พระยาบรรจก สิงหนาท (เจ๊ก) ได้ตั้งมือชุกในปีนั้น ต่อมา
 พระยาบรรจก สิงหนาท (เจ๊ก) ถึงแก่กรรมใน ศก ๑๑๘ ปรากฏว่า ชุก
 แล้ว ๑๑๑ เส้น ยัง ค้าง อีก ๒๘๘ เส้น

เมื่อวันที่ ๓๘ พฤศจิกายน ศก ๑๑๘ พระยาบรรจก สิงหนาท บุตรี
 พระยาบรรจก สิงหนาท (เจ๊ก) ขอ พระบรมราชานุญาต ชุก คอศของ
 เก่าไป อีก ๕๐๐ เส้น ทูล ออกแม่ ขำ เมือง สุพรรณบุรี ทรง พระราชดำริห์ว่า
 คอศของ เก่า ชุกไม่ครบ ๕๐๐ เส้น ไม่ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
 พระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้ ชุกได้ แต่ ๓๑๑ เส้น ยัง คง เหลือ อยู่
 อีก ๒๘๘ เส้น

คลอง บางพลีใหญ่

กาล

เมื่อ เดือน กรกฎาคม ศก ๑๑๗ สมิงบัน ทะละ ทำเรื่อง ราว ขึ้น ต่อ
 พระเจ้า นอง ยาเซอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย เสนาบดี กระทรวง พระคลัง
 (เมื่อ กระทรวง เกษตราธิการ โอนไป รวม อยู่ ด้วย นั้น) ขอ รับ พระราชทาน
 พระบรมราชานุญาต ชุก คอศของ คำบต สำโรงฝั่งใต้ ตั้งแต่ คลอง บางเตา
 แขวง เมือง สมุทรปราการ ไป ออก คลอง บางเหี้ย เปน ทาง ยาว ๒๖๐ เส้น
 กว้าง ๕ วา ถึง ๔ ศอก กำหนด ขึ้น ขึ้นไป ฝั่ง ตะ ๒๕ เส้น ยก เปน ถนน
 ริม คลอง ฝั่ง ตะ ๑๐ วา จะ ตั้ง มือ ชุก ใน เดือน มกราคม ศก ๑๑๗ ให้แล้ว
 เสร็จ ใน มีนาคม ศก ๑๒๐

พระเจ้าของ ยาเชอ กรม หมันเมหิศร์ราชหฤทัย นำความ ขึ้น กราบ
 บังคมทูล พระกรุณา ทรง ทราบ ฝ่าตองของ ขุน พระบาท แถ้ว ทรง พระราช
 ดำริเห็นว่า การ ขุด คลอง ให้ มาก ถ้าย หิตาย แห่ง เปน เหตุ ให้ การ เพาะ ปลูก
 เจริญ ยิ่ง ขัน แต่ เปน ประโยชน์ แก่ มหาชน ที่ จะ ไป มา ฉ่ำ ไร่ ไร ได้ โดย
 สดวก จึง ทรง พระกรุณา โปรด เสด็จ ฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาต
 เมื่อ เดือน ธันวาคม คศ ๑๑๗ ตั้ง มีน ทะระ ลง มือ ขุด คลอง นี้ เมื่อ วัน
 ที่ ๕ ธันวาคม คศ ๑๑๗ แถ้ว เสร็จ ใน เดือน มีนาคม คศ ๑๒๐

คลอง เจริญ

เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ คศ ๑๑๘ พระยา ดำรงราช พตพันธ์
 ยืน หนังสือ คือ ท่าน เจ้า พระยาภาสกรวงศ์ ที่ เกษตรา ชิบตี ขอ พระบรม
 ราชานุญาต ขุด คลอง ๓ ถ้าย คง แต่ คลอง หดวง แห่ง ซึ่ง เจ้า พระยา
 สุรวงษ์ ไวยวัฒน์ ให้ ขุด ไป ถึง ทุ่ง โคตี่ แขวง กรุง เทพ ฯ นั้น เปน ทาง
 ยาว ๗๐๕ เส้น กว้าง ๔ วา ลึก ๓ วา ขึ้น ขึ้น ไป จาก ฝั่ง คลอง ฝั่ง ตะ
 ๒๕ เส้น เปน ที่ นา ๓๓๗๕๐ ไร่ กำหนด จะ ลง มือ ขุด ใน เดือน มีนาคม
 คศ ๑๑๘ ให้ แถ้ว เสร็จ ใน คศ ๑๑๙

เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ คศ ๑๑๘ เจ้า พระยา ภาสกรวงศ์
 นำ ความ ขึ้น กราบ บังคมทูล พระกรุณา ความ ทราบ ได้ ฝ่า ตองของ ขุน พระบาท
 แถ้ว ทรง พระราช ดำริเห็นว่า การ ขุด คลอง ย่อม เปน ประโยชน์
 อัน ยิ่งใหญ่ ของ การ เพาะ ปลูก ทั้ง ปวง ทวีป เปน เหตุ ให้ บ้าน เมือง

เจริญ ยิง ชน ^๕ จึง ทรง พระกรุณา โปรด เกณฑ์ ๗ พระราช ทาน
 พระบรม ราชา นุญาต พระยา ดำรงราช พตชน ^๕ ได้ ตั้ง มี ชน ใน เดือน เมษายน
 ค่ำ ๓๓๐ โดย ค่าจ้าง ชน เต็ม ๘๐ บาท ชน แล้ว ๒ คตของ ใน เดือน
 มกราคม ค่ำ ๓๓๑ ยิง ชน ๘ เดือน ^๕ จึง จะ แลว แล้ว ทั้ง ๓ คตของ

คตของ ที่ บริษัท ชน คตของ แด่ คุณา สยาม ชน ๓๕

ปี ชวด สัมฤทธิศก จุฬศักราช ๓๒๕๐ บริษัท ชน คตของ แด่ คุณา สยาม
 ได้ รับ พระราชทาน พระบรม ราชา นุญาต ให้ ชน คตของ แด่ คุณา ชน ใน ทุ่ง
 หลวง ^๕ ผัง ๓ วัน ออก แห่ง แม่ น้า เจ้า พระยา มี คตของ รังสิต ประยูรศักดิ์
 คตของ สัก น้า ชน ได้ ชน เห็น แต่ คตของ ชน ต่าง ๆ หลวง ชน คตของ
 ราษฎร ได้ พา กัน เข้า ไป ตั้ง ทำ นา ใน ทุ่ง น เปน ชน มาก นับ ด้วย หนึ่ง

ครั้น เมื่อ รัตน โกสินทร ศก ๑๒๐ ^๕ จึง ทรง พระกรุณา โปรด เกณฑ์ ๗
 ให้ จิต ตั้ง เมือง รัตนบุรี ชน ตั้ง แต่ หนึ่ง ถึง ๗

สิ่ง กรม ศตอง ใน กระทรวง เกษตราธิการ

ด้วย มี พระ ราชประสงค์ ที่ จะทรง ทำนุบำรุง ศตอง ต่าง ๆ ที่มี
 อยู่แล้ว ให้ คง เป็น ศตอง สำหรับ มหาชน ดั้ญจร ไป มาได้ โดย สดวก สดอด
 ฤดี กาล แต่จะ ทรง ทำนุบำรุง ให้ มี น้าบริบูรณ์ สำหรับ การ เพาะ ปลูก ให้
 เจริญ ตาม สมัย ครั้น เมื่อ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน คศ ๑๑๘ เจ้า พระยา
 เทเวศร์วงษ์ วิวัฒน์ เมื่อ ดำรง ตำแหน่ง เป็น เสนาบดี กระทรวง เกษตราธิการ
 กราบ บังคม ทูล พระ กรุณาว่า การ ที่ จะ ตรวจ ครา รักษา ศตอง ให้ เป็น
 ระเบียบ เรียบร้อย เป็น อัน ดี แต่ที่ จะ จัด การ ให้ มี น้า สำหรับ การ เพาะ
 ปลูก ทัว ถึง กัน แต่จะ ให้ บิด เบ็ด น้า ใน เวลา ที่ ต้อง การ ให้ มี น้า มาก ได้ ตาม
 ประสงค์ ควร จะ ต้อง มี อธิบดี เนีย ผู้ ชำนาญ ใน การ ทาง น้า แต่ ผู้ เนะ น้า การ
 แต่ ตรวจ การ ศตอง ทัว ไป สัก นาย หนึ่ง

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน คศ ๑๑๘ โปรต เกต้า ฯ พระ ราชทาน
 ภาย พระ ราชหัตถ์ เตขา มา ยัง เสนาบดี กระทรวง เกษตราธิการ มีความว่า ตาม
 ความ คิด นั้น สมดัง พระ ราชดำริห์ จน ถึง ได้ พุด ขอ อธิบดี เนีย จาก กว้น
 เอมริเยนส์ เมือง ฮ้อแตนด์ แล้ว ซึ่ง คิด เห็น การ รั สัก ตำแหน่ง น้า ที่ แห่ง
 กระทรวง ของ ตน เช่น นั้น นับ ว่า เป็น ที่ หวัง ใจ ว่า จะ จัด การ ให้ เป็น ไป
 ความ ความ มุ่งหมาย แต่ การ ซึ่ง เป็น ข้อ สำคัญ คือ จาก ความ เข้าใจ ใน
 ก็ ใน เรื่อง ที่ จะ หา คน ให้ เหมาะ แก่ ตำแหน่ง แต่ จำ เป็น จะ ต้อง จัด การ
 ทาง กระทรวง ต่าง ประเทศ จึง ทรง พระ กรุณา โปรต เกต้า ฯ ให้ กระทรวง

เกษตรราชิกวร จัต การกับ กระทรวงต่าง ประเทศ หัวจ้าง อินนิเนี้ย มารับ ราชการ
ต่อไป กว่า การ จะ สำเร็จได้ดัง พระ ราช ประสงค์

ครั้น เดือน มิถุนายน รัตน โกสินทร ศก ๑๒๓ จึง จ้าง มิคเตอร์ โฮมัน
วันเตอร์ ไฮเด ซึ่ง รับ ราชการ อยู่ ที่ เมือง มอดยอนแซคา ประเทศ ยะวา ได้
คน หนึ่ง

วันที่ ๓ มิถุนายน ศก ๑๒๓ มิคเตอร์ โฮมัน วันเตอร์ ไฮเด ได้ เข้า

มา ถึง กรุง เทพ ฯ ได้ ทำ สัญญา กับ ท่าน เจ้า พระยา เทเวศร์วงษ์ วิจิตร
มี กำหนด รับ ราชการ อยู่ใน กรุง สยาม ๓ ปี จึง ทรง พระ กรุณาโปรด

เกล้า ฯ ให้ เป็น เจ้า กรมคตของ รับ พระ ราชทาน เงิน เดือน ๆ ละ ๒๐๐๐ บาท
แต่ โปรดเกล้า ฯ ให้ มี ผู้ ช่วย อินนิเนี้ย แด เสมียน พนักงาน รวม เงิน ที่
ต้อง จ่าย สำหรับ เจ้าพนักงาน เปน การ ประจำ หนึ่ง เปน เงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาท

ใน เดือน ธันวาคม ศก ๑๒๓ มิคเตอร์ โฮมัน วันเตอร์ ไฮเด ได้ ยื่น

รายงาน การ ทด น้ำใหญ่ ต่อ กระทรวง เกษตรราชิกการ การ ทด น้ำใหญ่ นี้ มี
ความ ประสงค์ จะ บด ทำนม ใน แม่น้ำ เจ้า พระยา ที่ เมือง ไชยนาท เพื่อ ทด
น้ำใน แม่น้ำ เจ้า พระยา ให้ ไหล หลาก มา ตาม คตของ ซึ่ง จะ ได้ ชุด ชัน ใหม่

ทั้ง สองฝั่ง แม่น้ำ เจ้า พระยา ให้ น้ำไหล ไป สู่วัว นาได้ ทุก ฤดู กาล คตออก ลง
มาถึง ริม ทต ส่วน เงิน ที่ จะ ต้อง ใช้ จ่าย ใน การ ก่อ สร้าง นี้ ประมาณ

๖๐ ล้าน บาท กระทรวง เกษตรราชิกการ ได้นำ ความ ชัน กราบ มังคม ทูล พระ
กรุณาทรง ทราบ เภา ของ ชัด พระบาท แล้ว ต่อ มา ทรง พระ ราชดำริ เห็น ว่า

ทุน รอน ที่ จะ ต้อง การ ใน คราว นี้ เป็น การ มากมาย นัก ควร จะ จัด ซ่อม
 คลอง ที่ มี อยู่ แล้ว ให้ มี น้ำ พอ ที่ จะ บำรุง การ เพาะ ปลูก แต่ ให้ เรือ แพ
 ล้ำยุจร ไป มา ได้ ไป พดาง ก่อน จึง ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ เจ้า
 พระยา เทเวศร์วงษ์ วิวัฒน์ เมื่อ ดำรง ตำแหน่ง เลขาธิการ กระทรวง เกษตรการ
 จัดการซ่อมคลองต่าง ๆ ขึ้นตาม พระ ราชประสงค์ กระทรวง เกษตรการ ได้
 ให้ มี ศ.เตอร์ โสมัน วันเตอร์ ไฮเด เป็น ผู้ อำนวยการ จัด การ ซ่อม ซ่อม คลอง
 ต่าง ๆ ตอนที่ ตน เสด็จ อยู่ ให้ เรือ แพ เดิน ไป มา ได้ ดัง ตก ตั้ง แต่ ก่อน คือ

ซ่อม คลอง

เมื่อ วันที่ ๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๑ ได้ ตั้ง มี อธิบดี ทำนบ คลอง ภาษี
 เจริญ แด ขุด ด้วย แรง จัน มี กำหนด ตัก ๒ ศอก ๓๐ นิ้ว พน คลอง
 กว้าง ๑ วา ๒ ศอก ก็ ให้ มี ทาง โยง เรือ ได้ ทั้ง สอง ฝั่ง คลอง ด้วย การ ซ่อม
 คลอง แล้ว เสร็จ ใน เดือน เมษายน ค.ศ. ๑๒๒ ตั้ง พระ ราชทรัพย์ ๕๐๐๐ บาท

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๒ ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ
 ให้ เปิด คลอง ภาษี เจริญ ซึ่ง ซ่อม แล้ว เสร็จ นั้น ให้ มี หาดชน เดิน ไป มา แด
 เก็บ เงิน ค่า ขรรมนิยม เดิน เรือ ใน คลอง นั้น จน ครบ ตาม จำนวน พระ ราช
 ทรัพย์ ที่ ตั้ง ทุน ได้ เสร็จ แล้ว จึง เติก เก็บ ค่า ขรรมนิยม นั้น

เมื่อ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๒๒ ได้ ตั้ง มี อธิบดี ซ่อม คลอง
 ดำเนิน ตัก ด้วย แรง จัน แด เสร็จ เมื่อ เดือน พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๓ ตั้ง พระ
 ราชทรัพย์ ๕๗๐๐ บาท

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๓๓ ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้เบ็ด คดของ ดำเนิน สดวกให้ มหาชน เดินได้ ตาม เดิม แต่ได้ เก็บ เงิน ค่า
ธรรมเนียม สำหรับการ ช่วย ช่อม คดของ จน ครบ จำนวน แล้ว จึง งด การ
เก็บ เงิน ค่า ธรรมเนียม นั้น เสีย

เมื่อ เดือน สิงหาคม ค.ศ. ๑๒๒๒ ทรง มี อกุศล คดของ ไม่ สดวก แล้ว เสร็จ
เมื่อวันที่ ๓๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๒๒๓ ตั้ง พระราชทรัพย์ ๒๗๐๔๓ บาท ๕๘ อัฐ

ทำ ประตุน้ำ

ครั้น เมื่อ เดือน มีนาคม รัตนโกสินทร ค.ศ. ๑๒๔๕ จึง ทรง พระ กรุณา
โปรดเกล้า ฯ ให้ กระทรวง เกษตรธิการ จัด การ ก่อ สร้าง ประตุน้ำ ขึ้น
ตาม คดของ ต่าง ๆ สำหรับ จะได้ ทดน้ำ เพื่อให้ เรือ ตก ค่าภาษี เดินไป มา
ค้าขายได้ สดวก เสมอ ไม่ ต้อง รอคิว นำ อย่าง ที่ เปน อยุ่ กับ เพื่อ ทด
น้ำ ให้ เข้า มา สำหรับ หล่อ เติง คัน เข้า ใน ฤกษ์ ที่ น้ำ น้อย เพื่อ บึง กัน ไม่
ให้ เข้า ใน นา แห่ง ม้าน เสีย ได้ กระทรวง เกษตรธิการ ได้ ให้ กรม คดของ
ตั้ง มี อกุศล ทำ การ ก่อ สร้าง ประตุน้ำ คดของ แฉ่น แฉ่น สระ ประทุมวัน ใน รั้ว
รัตนโกสินทร ค.ศ. ๑๒๔๕ เปน ครั้ง แรก แต่ เปน ตำบล มี น้ำ จำนวน ดัง นี้

ใน คดของ แฉ่น แฉ่น มี ๓ ประตุน้ำ คือ :-

ประตุน้ำ สระ ประทุมวัน, ประตุน้ำ บาง ชนาก, ประตุน้ำ ทำ ไร่
ได้ เริ่ม สร้าง แต่ ค.ศ. ๑๒๔๕ แล้ว เสร็จ ใน ค.ศ. ๑๒๕๕ พร้อม ท่ง ที่ พัก เก็บ เงิน
ค่า ธรรมเนียม ด้วย ตั้ง เงิน ๒๔๓๗๐๐ บาท

ใน คตของ ภาษี เจริญ ๒ ประตู่ คือ :-

ประตู่ ภาษี เจริญ ตอนใน, แต่ ประตู่ ภาษี เจริญ ตอนนอก
ได้ เริ่ม แต่ ศก ๑๒๖ เจริญ เมื่อ ศก ๑๒๗ ขึ้น เงิน ๓๔๘๐๐๐ บาท

ใน คตของ ดำเนิน สัตวณ มี ๒ ประตู่ คือ :-

ประตู่ ภาษี บาง, แต่ ประตู่ ภาษี นอกแถว ได้ เริ่ม ทำ แต่
ศก ๑๒๖ เจริญ เมื่อ ศก ๑๒๗ ขึ้น เงิน ๓๔๘๐๐๐ บาท

ใน คตของ ประเวศ มี ๒ ประตู่ คือ :-

ประตู่ ภาษี พระโขนง, แต่ ประตู่ ภาษี ท่าถั่ว ได้ เริ่ม ทำ แต่ ศก ๑๒๘
เจริญ เมื่อ ศก ๑๒๕ ขึ้น เงิน ๓๘๓๐๔๑ บาท

ใน คตของ ตำโรง มี ๒ ประตู่ คือ :-

ประตู่ ภาษี ตำโรง, แต่ ประตู่ ภาษี ปาก คตของ ได้ เริ่ม สร้าง แต่
ศก ๑๒๘ เจริญ เมื่อ ศก ๑๒๕ ขึ้น เงิน ๓๘๓๐๔๕ บาท

ประตู่ ภาษี บาง เห็น ได้ เริ่ม สร้าง แต่ ศก ๑๒๓ กระว่า จะ เจริญ ใน
ศก ๑๒๘ ตั้งแต่ เริ่ม ทำ ขึ้น เงิน ไป แล้ว ๖๓๑๖๘๖ บาท แต่ จะ ต้อง ใช้ อีก
๕๐๐๐๐ บาท รวม เปน เงิน ๖๘๓๖๘๖ บาท จึง จะ เปน อัน เรียบร้อย
บริบูรณ์

เมื่อ ศก ๑๒๓ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ กรม คตของ ซื่อ
เรือ ขุด ๒ ตำ เปน เงิน ๓๗๘๓๓๔ บาท เมื่อ เรือ ขุด ๒ ตำ นั้น เข้า มา
ถึง กรุง เทพ ฯ แล้ว กรม คตของ ได้ จัด ให้ ไป ขุด คตของ แล่น แล่น, ทำ ใช้,
แต่ บาง ชนาก,

เมื่อ ศก ๑๒๕ กรม คตของใต้รับ พระบรมราชานุญาต ^๕ ขอ เรือ ขุด
อีก ๓ ลำ เป็น เงิน ๒๒๒๗๓๕ บาท แต่ เรือ ขุด ลำ เดิม อีก ลำ ๑ เป็น
เงิน ๓๕๘๘๕ บาท

ใน ศก ๑๒๖ กรม คตของใต้ ขุด ซ่อม คตของ ประเวศบุรีรัมย์ ^๕ แต่
คตของ ลำ ไร่

ใน ศก ๑๒๗ ขุด ซ่อม คตของ แล่น แล่น ตอน ที่ คน เขิน ชน นัน ^๕

เจ้า กรม คตของ ตา ออก

ครั้น เมื่อ เดือน เมษายน ศก ๑๒๘ มีศเคตร์ โยมัน วันเคอร์ ไฮเด ^๕
ทราบ ว่า สักมีใหญ่ ของ การ ขุด คตของ ^๕ ณ วัน ตก นั้น เป็น การ งด อยู่
ก่อน แล้ว จึงได้ ยื่น หนังสือ ขอ ตา ออกจาก ราชการ กระทรวง เกษตราธิการ
ได้นำ ความ ขน กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ทรง ทราบ ฝ่า ถของ ^๕ ขุด ^๕ พระ
บาท แล้ว โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาต

ในวันที่ ๓๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘ เวลา บ่าย ๒ โมง มีศเคตร์ ^๕
โยมัน วันเคอร์ ไฮเด ได้ กลับไป ยัง ประเทศ ยุโรป มีศเคตร์ เยอวันทุเบอร์ เกน ^๕
ได้ ว่า การ แทน คอไป

ครั้น เมื่อ วันที่ ๘ สิงหาคม ศก ๑๒๘ พระยา วงษา นุประพิทซ์ เมื่อ ^๕
ยัง ดำรง ตำแหน่ง รอง เสนาบดี แต่ มี อำนาจ เต็ม ขาด ใน ^๕ นานี้ ^๕
ได้นำ ความ กราบ บังคม ทูล พระกรุณา ว่า มีศเคตร์ โยมัน วันเคอร์ ไฮเด ^๕
มีความ ชอบ ต่อ ราชการ อยู่ เพราะ เปน ผู้ ได้ ออก ตวง วัฏ มี ประเทศ แต่ ได้ ^๕
ออก ความ เห็น ทำ รายงาน เปน สักมีไฮริ เกชันไว้ ^๕ รวมทั้ง แบบ แผน ต่าง ๆ

ด้วย กับทั้งได้เป็นผู้ช่วย การสร้าง ประตุน้ำ แต่ ช่อม คตอง เก้า ให้ เป็น
 ประโยชน์แก่ แผ่นดินได้ เป็น หลาย คตอง ถึง แม้ รัฐบาล จะ ทำ การ ตาม
 รายงาน ของ มิสเตอร์ โฮมัน วันเตอร์ ไฮเตไม่ได้ ใน เวลานี้ ก็ดี แต่ ก็ ได้ รับ
 รอง แล้ว ว่า รูป การ นั้น ใช้ ได้ แต่ คง จะ ได้ เป็น ประโยชน์ ใน เวลาใด เวลา
 หนึ่ง ที่ รัฐบาล จะ ทำ การ นั้น ส้มควร ที่ จะ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ
 พระราชทาน นำ เห็นใจ ความ ชอบได้ อยู่ ความ ทรง ทวาม ได้ มา ของ รุสส์
 พระ มาท แล้ว

————— ◆ ◆ ◆ —————

พระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์

วันที่ ๒๐ สิงหาคม คศ ๑๒๘ โปรต เกด้า ฯ พระ ราชทาน เครื่อง
 ราชอิสริยาภรณ์ ชั้น เล็ก ชั้นที่ ๓ นิภาภรณ์ ให้แก่ มิสเตอร์ โฮมัน วันเตอร์
 ไฮเต แล โปรต เกด้า ฯ ให้ กระทรง เกษตราธิการ นำ ส่ง ไป พระ ราชทาน ที่
 ประเทศ ยุโรป

ตำแหน่ง เจ้า กรม คตอง เป็น ตำแหน่ง ชัน ลำคัมป์ จะ ทั้ง ให้ วาง
 อยู่ ไม่ได้ ครั้น วันที่ ๓ สิงหาคม คศ ๑๒๘ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ
 พระ ราชทาน พระ บรม ราชานุญาต ให้ หม่อม อนุธ เทว เป็น ผู้รับ เจ้า
 กรม ๆ คตอง แต่ เมื่อ วันที่ ๗ มกราคม คศ ๑๒๘ โปรต เกด้า ฯ ให้ เดือน
 เป็น เจ้า กรม ว่า การ กรม คตอง ตั้ง แต่ หม่อม อนุธ เทว ได้ เข้า รับ ราชการ
 มา แล้ว ก็ ได้ จัด การ แก้ไข ระเบียบ การ ชันใหม่ ให้ สัม กับ สมัย ที่ ควร
 เปลี่ยน แปลง กับ ได้ ออก ข้อ บังคับ ต่าง ๆ ชัน สำหรับ นำ ที่ ราชการ ใน
 กรม คตอง ด้วย

กรม ราช โสภกิจ และ กรม วิทยา

ระเบียบ การ หน้าที่ต่าง ๆ

ประเทศ สยาม มี ธรรมชาติ แร่ คือ แร่ เงิน, ทอง, ตะกั่ว, ดีบุก, และ เหล็ก เป็นต้น ตาม มณฑล หัว เมือง เหลือง, ไค้, วัฒนศก, วัฒน ออกใน พระราช อาณาเขต มี มาก กว่า มาก จะ นับ ประมาณ มี ได้ ด้วย ประเทศ สยาม มี พืช ที่ ดิน อุดม ให้ เกิด ธรรมชาติ ทั่วไป ใน แผ่นดิน ประเทศ แต่ โบราณ มา พอก ราษฎร ชาว สยาม ใน หัว เมือง บาง แห่ง ที่ มีความ รู้ เกี่ยว ขูด ร่อน หก แร่ ต่าง ๆ ก็มี บ้าง แต่ เต็ม น้อย แต่ ยัง ไม่ มี ชาว สยาม ใด เป็น บริษัท ทำ การ แร่ ให้ แพร่ หลาย ขึ้น ได้

ใน ภาย หลัง ต่อ ๆ มา มี พวก จีน ที่ เข้า มา ทำ มา หากิจ ใน ประเทศ สยาม ได้ คิด ขาน ทำ การ ขุด หก แร่ ขึ้น โดย ดำ พัง ตน เอง บ้าง และได้ ขอบ อนุญาต ทำ การ ขุด เหมือน แร่ ดีบุก ขึ้น บ้าง ตาม หัว เมือง ปาก ไค้ จน มี ขึ้น หลาย แห่ง หลาย ราย ขึ้น ๆ มา

แต่ เต็ม การ อนุญาต ให้ ทำ เหมือน แร่ ใน หัว เมือง ต่าง ๆ นั้น เจ้า กระทรวง หัว เมือง เป็น หน้าที่ จัดการ ทั้ง ด้ว ระเบียบ จัดการ ทำ เหมือน แร่ ก็ ยัง ไม่ ได้ ตั้ง ขึ้น ไว้ ผู้ ที่ ได้ รับ อนุญาต ทำ เหมือน ก็มี ที่ ไม่ ได้ รับ อนุญาต จาก ผู้ โต ด้ว ทำ การ อยู่ โดย พงการ ตน เอง ก็ มาก ทั้ง หลัก ฐาน ใน การ บัด หมาย เขต รก็ ไม่ เป็น ที่ แน่ นอน ถ้อย เขา ตั้ง ที่ ยัก ย้าย เต็ม ดอย แล ข้าง ด้ว ก็ พัง ได้ เป็น เขต ร ที่ กระทำ ให้ เกิด การ วิวาท ขึ้น เนือง ๆ

ตั้ง กรม ราชโสตถิกิจ และ ภูม วิทยา

ครั้น ต่อ มา จน ถึง รัตนโกสินทร ศก ๓๓๐ ทรง พระกรุณาโปรด
เกล้า ฯ ให้ ตั้ง กรม ราชโสตถิกิจ แล ภูม วิทยา ขึ้น ใน กระทรวง เกษตรราชิการ
เป็น กรม สำหรับ ที่ จะ ช่วย การ แร่ ทั่วไป ใน พระราช อาณาเขตร ์ ตาม ที่
ได้ ประกาศ ตั้ง กรม ราชโสตถิกิจ แล ภูม วิทยา ใน ประกาศ กระทรวง เกษตร
ราชิการ ตั้ง วันที่ ๑ มกราคม ศก ๓๓๐ ใน หนังสือ พิมพ์ ราชกิจจานุเบกษา
หน้า ๕๕๓ แผ่น ที่ ๕๓ เต็ม ที่ ๘ นั้น แล ตั้ง แต่ นั้น การ ทำ เหมือง แร่ แล
การ ขอกใบ อนุญาต เกี่ยว กับ การ ตรวจ แล ทำ เหมือง แร่ ทั่วไป ใน พระราช
อาณา เขตร ์ ก็ มา รวม จัดการ ใน กรม ราชโสตถิกิจ ตั้ง ขึ้น แล ได้ เริ่ม
จัดการ ร่าง พระราชบัญญัติ สำหรับ การ ทำ เหมือง แร่ แล จัด ระเบียบ การ ทำ
เหมือง แร่ เพื่อ บำรุง การ ทำ เหมือง แร่ ให้ เจริญ ขึ้น ต่อ ๆ มา

ใน เวลา ที่ ตั้ง กรม ราชโสตถิกิจ แล ภูม วิทยา ขึ้น นี้ เจ้า พระยาภาส
กรวงศ์ ผู้ เปน เลขาธิการ กระทรวง เกษตรราชิการ เปน ผู้บัญชาการ กรม ราช
โสตถิกิจ แล ภูม วิทยา แล ได้รับ พระบรม ราชานุญาต จ้าง มิคเคอร์ อี เค
มุตเตอร์ ชนชาติ เยอรมัน แล มิคเคอร์ เฮช วาริงตันส์ไมท์ เปน
ชนชาติ อังกฤษ มา รับ ราชการ ใน กรม ราชโสตถิกิจ มิคเคอร์ อี เค
มุตเตอร์ เปน เจ้า กรม มิคเคอร์ เฮช วาริงตันส์ไมท์ เปน ผู้ช่วย เจ้า กรม
แล ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ ท่าน พระยามรมาทมาบำรุง อธิ

บดี กรม ทะเบียน ที่ ดิน แด กรม ราช โทหกิจ ใน บัคย บัน น แต่ ยัง เปน นาย
แย้ม มหาเด็ก เข้า รับ ราชการ เปน ผู้ช่วย เจ้า กรม อิก นาย หนึ่ง

มี ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ที่ ได้ ออก ไป ก่อน ตั้ง กรม ราช โทหกิจ แด
กรม วิทยา ขน อย ๓๓ ราย คือ

(๑) ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ทอง คำ ที่ ตำบล บาง ตะพาน อำเภอ
กำเนิด นพ คุณ

(๒) ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ทอง คำ ที่ ใน อำเภอ โตะ โมะ
เมือง ระแงะ

(๓) ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ทอง คำ ตำบล กำปง รุชามือเมืองระแงะ

(๔) ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ทอง คำ ใน เมือง รามัน

(๕) ประทาน บัตร ทำ บ่อ พดอย ตำบล บ่อ ยัด เมือง แกลง

(๖) ประทาน บัตร ทำ บ่อ พดอย ใน เมือง ตาก

(๗) ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ทอง คำ ใน เมือง กระบี่

(๘) ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ทอง คำ ใน เมือง วัฒนท่า

(๙) ประทาน บัตร ทำ บ่อ ถ่าน ศีตา ใน เมือง กระบี่

(๑๐) ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ต่าง ๆ ใน เมือง ปาจิณบุรี

(๑๑) ประทาน บัตร ทำ บ่อ พดอย ใน เมือง จันทบุรี

กรม ราช โทหกิจ ได้ เรียก ประทาน บัตร เหล่า นี้ มา เก็บ รักษา ไว้
เพื่อ ตรวจ ครา ให้ ผู้รับ อนุญาต ทำ การ ตาม ข้อ ตัญญา ใน หนังสือ อนุญาต

ภายหลัง ได้ มี ผู้มา ขอ อนุญาต ทำ เหมือง แร่ อิก ๒ ราย แต่ เมื่อ
ได้ ออก อนุญาต ให้ แล้ว ผู้ขอ มา เหว คั้น ประทาน บัตร เดี่ยว ทั้ง สอง ราย

ครั้น ต่อ มา ถึง รัตนโกสินทร ศก ๒๑๑ เจ้า พระยาภาสกรวงศ์ ย้ายไป
 เปน เสนาบดี กระทรวง ธรรมการ เจ้า พระยาสุรศักดิ์มนตรี แต่ ยัง เป็น พระยาสุร
 ศักดิ์มนตรี มา เปน เสนาบดี กระทรวง เกษตราธิการ บัญชาการใน กรม ราช
 โทหกิจ แทน เจ้า พระยาภาสกรวงศ์ ได้ เพิ่ม เจ้าพนักงาน ใน กรม ราช โทหกิจ
 แล ภูม วิทยา ขึ้น คือ เจ้าพนักงาน แผน ที่ ๒ นาย เสมียน ๑ นาย พนักงาน
 ทุกรูป ๑ นาย

ออกตรวจการแคว

ใน ระหว่าง ศก ๑๑๓ กับ ศก ๑๑๓ เจ้าพนักงาน กรม ราช โทหกิจ แล
 ภูม วิทยา ได้ ผลิต เบี้ยขึ้น กัน ออก ตรวจ การ แคว ตาม หัว เมือง ฝ่าย
 เหนือ แล ฝ่ายใต้ มี เมือง แหตม มลายู เมือง เชียง ขวาง เมือง จันทบุรี เปน ต้น
 ใน ศก ๑๑๓ ได้ ไป ตรวจ การ แคว ใน เมือง วัฒนฯ แล เมือง ราชบุรี
 ลง ทาง เมือง พวาย เลย ไป ตรวจ เมือง ภูเก็ต แล หัว เมือง ใน แถบ นน
 อื่น ครัง หนึ่ง

แต่ ใน ศก ๑๑๒ มี เวลา ออก ตรวจ น้อย เพราะ ต้อง ทด ลง ตัว
 อย่าง แร่ ต่าง ๆ แล ตรวจ แกะ ไข ร้าง พระราชบัญญัติ สำหรับ การ แคว ทั้ง
 ได้ ตรวจ การ กฎหมาย แร่ ของ เมือง ต่าง ประเทศ ที่ อยู่ ใกล้ เคียง เพื่อ เก็บ
 ความ ที่ ควร ใช้ ได้ ใน ประเทศ สยาม มา รวม เข้า ใน พระราชบัญญัติ

เจ้า กรม ราช โทหกิจ แล ภูม วิทยา ลา ออก จาก ราชการ

ครั้น ฝน ปลาย ศก ๑๑๓ มี ศี เตอร์ อี เค มุต เตอร์ เจ้า กรม ราช
 โทหกิจ ได้ ลา ออก จาก ราชการ กลับ ไป ประเทศ ยุโรป

ออก ประทานบัตร ใน ระหว่าง ๓ ศก

ใน ระหว่าง ๓ ศก นี้ ได้ ออก ประทานบัตร ไป รวม ๓๔ ราย คือ

เมือง ราชบุรี	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ดีบุก แถแร่ อื่น ๆ ๑ ราย
เมือง กระบี่	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ต่าง ๆ ๔ ราย
เมือง กาญจนบุรี	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ต่าง ๆ ๒ ราย
เมือง หด่มศึกดี	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ทองคำ แถแร่ อื่น ๆ

๑๓ ราย

เมือง จันทบุรี	ประทานบัตร ทำแร่ต่าง ๆ ๒ ราย
เมือง ภูเก็ต	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ต่าง ๆ ๑ ราย
เมือง พัทลุง	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ต่าง ๆ ๒ ราย
เมือง ระนอง	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ต่าง ๆ ๑ ราย
เมือง รามัน	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ต่าง ๆ ๑ ราย
เมือง ชะตา	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ดีบุก แถแร่ อื่น ๆ ๑ ราย
เมือง ตะกั่วป่า	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ต่าง ๆ ๑ ราย
เมือง พัดบอง	ประทานบัตร ทำเหมืองแร่ ต่าง ๆ ๑ ราย รวม

เป็น ๓๔ ราย

ครั้น มีคดีเตอร์ ซี เด มูเตเตอร์ ถ้า ออก จาก ราชการ แล้ว มีคดีเตอร์
 ๕ ไมท์ ได้ รับ ตำแหน่ง เจ้า กรม แทน ต่อ มา

ใน ค.ศ. ๑๑๕ ไม่มี การ เปลี่ยน แปลง แต่ ก็ได้ จัด การ ร่าง พระราช
บัญญัติ แด่ จักรเย็บ การ เล่ม มา แต่ ได้ ไป วาง ระเบียบ การ ได้ ใน
มณฑล ภูเก็ต ด้วย

ครั้น ค.ศ. ๑๑๕ มี ศ. เดอร์ สไมท์ ได้ ลา ออกจาก ราชการ ใน กลาง
ศก ได้จ้าง มี ศ. เดอร์ ฮาร์ รอส คณูนิช แด มี ศ. เดอร์ เฮนรี่ ยี่ สก็อต
เข้ารับ ราชการ ใน กรม ราช โทหกิจ มี ศ. เดอร์ ฮาร์ รอส คณูนิช รั้ง ตำแหน่ง
เจ้า กรม มี ศ. เดอร์ เฮนรี่ ยี่ สก็อต เปน ผู้ ช่วย เจ้า กรม ต่อ มา

กรม ราช โทหกิจ แด่ กรม วิทยา

ไป ขึ้น อยู่ ใน กระทรวง พระคลัง มหาสมบัติ

ต่อมา เมื่อ จวน จะ เลิก กระทรวง เกษตรา ธิการ กรม แร่ ได้ ย้าย
ไป ขึ้น ใน กระทรวง พระคลัง มหาสมบัติ

ระหว่าง ค.ศ. ๑๑๕ กับ ค.ศ. ๑๑๕ ได้ ออก ประทาน บัตร ทำ เหมือง
แร่ รวม ๓๓ ราย คือ

เมือง ตพบุรี ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ทอง คำ ๕๕ ราย

เมือง กำเนิด นพคุณ บางสะพาน ทำ เหมือง แร่ ทอง คำ ๑ ราย

เมือง พัทลุง ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ต่าง ๆ ๑ ราย

เมือง นคร ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ต่าง ๆ ๑ ราย

เมือง กระบี่ ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ ต่าง ๆ ๕ ราย รวม ๓๓ ราย

ใน ค.ศ. ๑๑๖—๑๑๗ กับ ค.ศ. ๑๑๘ มี แต่ การ ออก ประทาน บัตร
แต่ การ เปลี่ยน หน้า ที่ เจ้าพนักงาน คำนวณ คือ

เปลี่ยน เจ้า กรม

กรม ราช โสทกิจ แล ภูมวิททยา

มีศ เดอร์ แชนร์ บี้ สักออก ได้รับ ตำแหน่ง เจ้า กรม แทน มีศ เดอร์
ฮาร์ รอค คฤนิช ตั้งแต่วันที่ ๘ สิงหาคม คศ ๑๑๗ และได้ เขียนขึ้น
เปลี่ยน เจ้า กรม ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม คศ ๑๑๗

ส่วน มีศ เดอร์ ฮาร์ รอค คฤนิช นั้นให้ ออกไป เป็น เจ้า พนักงาน แร่ ใน
มณฑล ภูเก็จ

ต่อมา ใน เดือน กันยายน คศ ๑๓๘ เจ้า พระยา เทเวศร์ วงษ์ วัฒน
ได้ มา เป็น เสนาบดี กระทรวง เกษตราธิการ ๆ กตัม ตั้ง เป็น กระทรวง ขึ้น
ใหม่ กรม ราช โสทกิจ จึง ย้าย มา ขึ้น ใน กระทรวง เกษตราธิการ ตาม เดิม
แต่ การ มังคัม มัญชา ใน ส่วน ระเบียบ การ และ จัด การ ทำ เหมือน แร่ นั้น กระทรวง
ทรง เกษตราธิการ ฝาก ให้ กระทรวง มหาดไทย ปก ครอง มัญชา แต่ ส่วน
การเงิน และ การ ตั้ง งบประมาณ ราย ได้ และ ราย จ่าย นั้น อยู่ใน ความ
ปกครอง ของ กระทรวง เกษตราธิการ

ระหว่าง ๓ คศ นี้ ได้ ออก ประทาน มัตร์ รวม ๕๐ ฉบับ ออก ใน
คศ ๑๓๖ ทำ สิบ สอง ฉบับ

ใน คศ ๑๑๗ ทำ ๓ ฉบับ

ใน คศ ๑๑๘ ทำ สิบ หนึ่ง ฉบับ คือ

เมือง ตพบุรี ประทาน มัตร์ ทำ เหมือน แร่ ของ คำ ๕๕ ฉบับ

เมือง จันทบุรี	ประธานบัตร ทำ บ่อ พดอย	๑	ฉบับ
เมือง นครจันทัก	ประธานบัตร ทำ เหมืองแร่ทองแดง	๓๕	ฉบับ
เมือง ภูมิ	ประธานบัตร ทำ เหมืองแร่ ทองคำ	๑	ฉบับ
เมือง ยะลา	ประธานบัตร ทำ เหมืองแร่ ดีบุก	๕	ฉบับ

ใน คก ๑๑๘ ได้ เบ็ดเตล็ดว่า การใน มณฑล นคร ศรี

ธรรมราช ขึ้น อีก ๓ แห่ง สำหรับ จัดการ ทำ เหมืองแร่ ใน มณฑล นคร
ศรี ธรรมราช แล บริเวณ ๗ หัวเมือง และได้ เปลี่ยนแปลงแก้ไข วิธีการ
เก็บภาษี ต้มูก ด้วย หลาย อย่าง คือ

(๑) ให้ เลิก การ เก็บ ค่าภาคหลวง แปด ต้มูก ใน มณฑล ภูเก็ต ซึ่ง
เก็บ ภาคหลวง แปด ต้มูก ๑ บก ใน แร่ ๓๐ บก นน เสีย ตั้งแต่วันที่ ๓
มิถุนายน คก ๑๑๘

และ เปลี่ยน เก็บ ค่าภาคหลวง ต้มูก แปด เงิน คิด เข้ม ราคา ซอ
ขาย อย่าง สูง ใน เมือง บ้าง ตั้งแต่วันที่ ๓ ต่อ มา

ส่วน หัว เมือง ใน มณฑล ภูเก็ต ให้ เก็บ ไป ตาม เดิม ก่อน เมื่อ
ข้าหลวงเทศาภิบาล เห็น ว่า ควร เก็บ ค่า ภาคหลวง แปด เงิน ใน เมือง ไต ต่อ ไป
ก็ ให้ ข้าหลวงเทศาภิบาล ประกาศ เก็บ ค่า ภาคหลวง แปด เงิน ใน เมือง นั้น ได้
ตาม ประกาศ ตั้งวันที่ ๑ พฤษภาคม คก ๑๑๘ นั้น และมี อัตรา ค่าภาคหลวง
ตาม ราคา ต้มูก สูง และ ค่า ค่า หัก ประสงค์ ด้วย

(๒) ให้ เลิก อัตรา ภาษี ต้มูก ซึ่ง คิด ค่า ภาคหลวง ใน หน้า หน้า ต้มูก
ตาม จำนวน ภาว ตาม อัตรา ค่า หัก ประสงค์ ตั้งวันที่ ๑ พฤษภาคม
คก ๑๑๘ นั้น เสีย

เพราะ นานักในภารา ๓ ไม่มี อัคราแน่นนอน บางแห่งใช้
ภารา ๓๐๐ ซึ่ง บางแห่งใช้ ภารา ๓๕๐ ซึ่ง เป็น การ ยาก แก่
เจ้าพนักงาน เก็บภาษี

จึง ประกาศ ตั้ง วันที่ ๓ กันยายน คศ ๑๑๘ ให้ ใช้ อัคราใหม่
ซึ่ง คิด ค่าภาคหลวงใน นานัก ต้มบุก ตาม จำนวน หาบ แต่ ตาม ราคา สูง แต่ ค่า
อัครา ค่า ภาคหลวง คิด ท้าย ประกาศ คิด เป็น ราคา ต้มบุก ตั้งแต่ หาบ ๕
เหรียญ ถึง หาบ ๓๗ เหรียญ ๕๐ เซ็นต์ ตาม ราคา ต้มบุก สูง แต่ ค่า
(๓) ให้ เด็ก ค่า อัครา ต้มบุก ซึ่งมี อัครา ภารา ๓ บาท ๒๕ เซ็นต์
หรือ ๓ บาท ๑๐ บาท ตาม พระราช บัญญัติ ภาษี ภายใน คศ ๑๑๓
มาตรา ๗๓ นั้น เสีย

เพราะ อัครา นานัก ภารา ที่ ใช้ กัน อยู่ ไม่ สม่า เสมอ กัน บาง แห่ง
ใช้ ภารา ๓๐๐ ซึ่ง บาง แห่ง ใช้ ภารา ๓๕๐ ซึ่ง และ เมือง ที่ ใช้
ภารา ๓๐๐ ซึ่ง ต้อง เสีย ค่า อัครา เท่า กับ เมือง ที่ ใช้ ภารา ๓๕๐ ซึ่ง
ยัง เก็บ ค่า อัครา เป็น การ หนัก เบา แก่ กัน อยู่ จึง ให้ เปลี่ยน อัครา ค่า อัครา
เสียใหม่ แต่ ให้ เก็บ ค่า อัครา ใน แร่ ต้มบุก แต่ เนื้อ ต้มบุก คิด ตาม นานัก เป็น
จำนวน หาบ ๆ ละ ๑ บาท ตั้งแต่ วันที่ ๑๘ ตุลาคม คศ ๑๑๘ เป็นต้นไป
(๔) ให้ ตั้ง อัครา นานัก เนื้อ ต้มบุก ใน แร่ ต้มบุก สำหรับ เทียบ เก็บ
ค่าภาคหลวง แร่ ต้มบุก ใน มณฑล ชุมพร เพราะ ทรง ทราบ ผา ของ อุดี พระ
บาทว่า ใน มณฑล ชุมพร มี ผู้นำ แร่ ต้มบุก ไป ขาย นอก เมือง มาก แต่ ยัง
คง ต้อง เสีย ค่า ภาค หลวง เท่า กับ เนื้อ ต้มบุก อยู่ จึง ทรง พระ กรุณา โปรด

กองการปกครอง

๑๒๗

เกล้า ฯ ให้เก็บค่าภาคหลวงแร่ ต้มเกลือ ใน มณฑลชุมพร คิดเทียบ ตาม
น้ำหนักแร่ ต้มเกลือ ๓๐๐ หาบ เท่า น้ำหนัก ต้มเกลือ ๒๕ หาบ และให้ ใช้ ชีตรา
ใน มณฑลชุมพร ตั้งแต่วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๑๘ เป็นต้นมา

และได้ ตั้ง กฎ เสนอมาว่า ด้วย ข้อ ยังกัม แด วิชี่ เก็บ ค่า ภาค หลวง แร่
ต้มเกลือ ตาม ประกาศ ฉบับนี้ ด้วย เพื่อให้ เป็น การ สอดคล้อง กับ เจ้าพนักงาน เก็บ
ภาษี และ เพื่อ ป้อง กัน ความ คลาดเคลื่อน ใน การ คิด ภาค หลวง ด้วย ตั้ง
แจ้ง อยู่ใน กฎ เสนอมาที่ พระราชโองการ ลง วันที่ ๒๘ เดือน สิงหาคม
ค.ศ. ๑๙๑๓ นั้น แล้ว ใน ค.ศ. นี้ ได้ ออก ประทานบัตร ให้ สุด ศิลา รวม

๕ ฉบับ คือ

เมือง นคร ฉิมพิก ๒ ฉบับ

เมือง นคร ราช ตำมา ๒ ฉบับ

เมือง สระบุรี ๑ ฉบับ

ประทาน บัตร ซึ่ง ได้ ออก ไป แล้ว มา จนถึง ต้น ค.ศ. ๑๙๑๘ รวมทั้ง
ประทานบัตร ๑๑ ฉบับ ที่ ได้ ออก ไป ก่อน ตั้ง กรม ราช โองการ แด กรม วิชา
นั้น รวม ๑๗๕ ฉบับ

ครั้น ต่อ มา ใน ค.ศ. ๑๙๒๐ มี พระ บรมราช โองการ โปรดเกล้า ฯ
ให้ ตรา พระ ราชบัญญัติ ขึ้นไว้ ใน การ ทำ เหมืองแร่ เรียก ว่า พระราช
บัญญัติ การ ทำ เหมืองแร่ รัตน โองการ ค.ศ. ๑๙๒๐ แต่ เมื่อ จะ ทรง พระ
กรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ ใช้ พระราชบัญญัติ นี้ ใน ที่ใด มณฑลใด จะ ได้

ประกาศ มาให้ ทราบ ต่อไป รวม ความ ๘๔ มาตรา ตั้งได้ ประกาศ
มา ณ วันที่ ๒๓ กันยายน ค.ศ. ๑๒๖ นั้น แล้ว

เมื่อได้ คราพระราชบัญญัติ นั้น จน แล้ว กรม ราช โทหกิจ จึง เตรียม
การไว้ เพื่อ จักกร ให้ ดำ เนิน โดย ถูก ต้อง ตาม พระ ราชบัญญัติ การ ทำ
เหมืองแร่

ใน ค.ศ. ๑๒๓ ได้ ทรง พระกรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ ใช้ พระราช
บัญญัติ การ ทำ เหมือง แร่ ค.ศ. ๑๒๐ ใน มณฑล ภูเก็ต ๑ มณฑล นคร
ศรี ชรฆราช ๑ มณฑล ชุมพร ๑ มณฑล ราชบุรี ๑ มณฑล
ปราจีนบุรี ๑ มณฑล นครราชสีมา ๑ มณฑล พิษณุโลก ๑ มณฑล
เพชรบูรณ์ ๑ เมือง จันทบุรี ๑ เมือง ตราด ๑ เมือง บั๊กซันคังว็เซตริ ๑
จึงได้ ประกาศ มา ณ วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๓ ให้ ใช้ พระราชบัญญัติ การ
ทำ เหมือง แร่ ค.ศ. ๑๒๐ ใน หัว เมือง แด มณฑล ที่ ถ้าว แล้ว ตาม พระ
บรมราช โอง ภาษ ตั้ง แต่ วันที่ ๑ มิถุนายน ค.ศ. ๑๒๓ เปน ต้นไป

กรม ราช โทหกิจ ได้ เริ่ม จัก การ ตาม พระ ราชบัญญัติ การ ทำ
เหมือง แร่ ใน มณฑล ภูเก็ต กอฉม และได้ ออก ประกาศ ให้ พวก นาย
เหมือง แร่ มา ยื่น เรียง ราว ขอ ประทาน บัตร ทำ เหมือง แร่ สำหรับ เหมือง
ที่ ได้ ทำ อยู่ แล้ว ก่อน ใช้ พระ ราชบัญญัติ และได้ ให้ มา ยื่น เรียง ราว ขอ
ประทาน บัตร เรียบ ใน กำหนด ๘๐ วัน ตั้ง แต่ วัน ประกาศ เปน ต้นไป ตาม
ความ เนิ หมอง ๒ ของ พระ ราชบัญญัติ การ ทำ เหมือง แร่ ค.ศ. ๑๒๐ นั้น เพื่อ
กรม ราช โท หกิจ จะ ได้ จัก การ วาง วัตถุประสงค์ ได้ ส่วน แด ออก ประทาน บัตร ให้

ถือไว้เป็น หลักฐาน แต่การได้ ส่วน กรรมสิทธิ์ ที่ ทำ เหมือง แก่ นั เป็น
 การ จำบาก แต่ ถิ่น เวลา มาก เพราะ ต่าง คน ต่าง ไม่ มี หลัก ฐาน เดียว โดยมาก
 บรรดา เมือง ที่ ได้ ออก ประกาศ ตาม พระ ราชบัญญัติ การ ทำ
 เหมือง แร่ ศัก ๑๒๖ นั้น แล้ว คือ (๑) เมือง ภูเก็ต (๒) เมือง พังงา
 (๓) เมือง ระนอง (๔) เมือง ตะกั่วป่า (๕) มณฑล นคร ศรีธรรมราช บาง
 เมือง (๖) มณฑล ปัตตานี บาง เมือง

ใน หัว เมือง ใด มณฑล ใด ที่ มี การ ทำ เหมือง แร่ แต่ เด็ก น้อย เห็น
 ว่า ยัง ไม่ จำเป็น จะ จัด การ ตาม พระ ราช บัญญัติ หมวด ที่ ๒ กรม ราช โทหกิจ
 ถึง ต รือ ไร่ พดาง ก่อน ถ้า คือ ไป เห็น ว่า เมือง ใด มี ผู้ ทำ การ เหมือง แร่
 มาก ชน เวล ใด จะ ได้ จัด การ ต่อ ไป

ข้อ ความ ตาม พระ ราช บัญญัติ การ ทำ เหมือง แร่ นั้น ข้อ ใด ที่
 ทรง พระ ราช ดำริ เห็น ว่า ยัง ไม่ ควร ใช้ ทัว ไป ใน พระ ราช อาณา เขต ก็ ให้
 งต เว้น เมือง ซึ่ง ยัง ไม่ ควร ใช้ พระ ราช บัญญัติ ขัน นั ไว้ ก่อน และ ทรง
 พระ ราช ดำริ เห็น ว่า การ ร่อน ห่า แร่ ตาม ความ ใน หมวด ๓ ของ พระ
 ราช บัญญัติ การ ทำ เหมือง แร่ นั้น ยัง ไม่ ควร ใช้ ทัว ไป ทุก มณฑล เพราะ ว่า
 บาง มณฑล ที่ มี แร่ แต่ เด็ก น้อย ราษฎร ร่อน ห่า แร่ พอ เพียง ตัว ไป วัน
 หนึ่ง ๆ ร่อน แร่ ไม่ พอกับ ค่า อนุญาต จึง ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ๆ ให้
 เติม ความ ใน หมวด ที่ ๓ ของ พระ ราช บัญญัติ การ ทำ เหมือง แร่ ว่า ความ
 ใน หมวด นี้ ให้ ใช้ แต่ ใน ที่ ซึ่ง ซึ่ง เสดา บั้ จะ ได้ ประกาศ ให้ ใช้ โดย เฉพาะ
 และ ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ๆ สั่ง ว่า ถ้า จะ โปรด เกล้า ๆ ให้ ใช้

พระราชบัญญัติ หมวด ๓ ในหัว เมือง มณฑลใต้ เมื่อใด จะให้เสนาบดี
 ผู้บัญชาการ กรมราช โทหกิจ ประกาศโฆษณาใน หนังสือ พิมพ์ ราชกิจจา
 นุเบกษาให้ทราบ เป็น สำคัญ มี ข้อ ความ ตาม ประกาศ ลง วันที่ ๑
 พฤษภาคม คศ ๑๒๓ นั้นแล้ว

ในคราว เดียว กัน นี้ เสนาบดี ผู้บัญชา การ กรมราช โทหกิจ ได้
 รับ พระ บรมราช โองการ ให้ เกต้า ๗ ทรงพระ กรุณา โปรด เกต้า ๗ ให้ใช้
 พระ ราชบัญญัติ หมวด ๓ ซึ่ง ว่าด้วย การ ร่อน หาวแร่ ใน อำเภอ ตะกั่วทุ่ง แขวง
 เมือง พังงา มณฑลภูเก็ต ๓ อำเภอ ไทร โมะ แขวง เมือง ระแงะ บริเวณ
 ๘ หัว เมือง ๑ อำเภอ กำเนิด นพคุณ เมือง กาญจนบุรี มณฑล
 ราชบุรี แต่เดิม อยู่ใน มณฑล รุชมพร ๑ อำเภอ พนมคีรีม แขวง เมือง
 ชลบุรี มณฑล ปาจิณบุรี ๑

เสนาบดี ผู้บัญชาการ กรมราช โทหกิจ จึงได้ ประกาศลง วันที่ ๑
 พฤษภาคม คศ ๑๒๓ ในหนังสือ พิมพ์ ราชกิจจา นุเบกษา ให้ ใช้พระ
 ราชบัญญัติ การ ทำ เหมืองแร่ หมวด ๓ ในท้อง ที่ ซึ่ง ก่อตั้ง แล้ว นั้น

และ โดย อานาจ ซึ่ง ทรง พระ กรุณา โปรด เกต้า ๗ พระ ราชทาน
 ให้แก่ เสนาบดี ผู้บัญชา การ กรมราช โทหกิจ ตาม ความใน หมวด ๑๒
 ของ พระ ราชบัญญัติ การ ทำ เหมืองแร่ คศ ๑๒๐ นั้น จึงให้ เก็บ ค่าธรรมเนียม
 ใบ อนุญาต ร่อน แร่ ในท้อง ที่ เหล่า นี้ ๕ ปี ละ ๕ บาท ด้วย

ตาม ความใน มาตรา ๑๒ แห่ง พระ ราชบัญญัติ ทำ เหมืองแร่ คศ ๑๒๐
 เสนาบดี ผู้บัญชาการ กรมราช โทหกิจ มี อานาจ ที่ จะ ตั้ง กฎ กำหนด ค่า

กรรมเนียม ต่าง ๆ ได้ จึง ประกาศ ลง วันที่ ๓ พฤษภาคม คศ ๑๒๓
โดย พระบรมราชานุญาตให้ กรมราช โสทกิจ เก็บ ค่า กรรมเนียม ตาม
ประกาศ นั้น ตั้งแต่วันที่ ๓ มิถุนายน คศ ๑๒๓ ตั้ง มี อัครา เจ้า อยู่ใน อัครา
ค่า กรรมเนียม การ ทำ เหมือน แร่ หมายเลข ๓ คือ พ้าย ประกาศ นั้น แล้ว

เก็บ ค่า ภาคหลวง แร่ ต้ม บุก ใน มณฑล กูเกีจ

อัครา ค่า ภาคหลวง ซึ่ง ใช้ อยู่ใน มณฑล กูเกีจ ตั้งวันนี้ ยัง ไม่มี
อัครา ค่า ภาคหลวง แร่ ต้ม บุก เหมือน อย่าง ที่ ใช้ อยู่ใน มณฑล ชุมพร ตาม
ประกาศ ลง วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน คศ ๑๑๘๘ นั้น เพราะ เวลา นั้น ใน มณฑล
กูเกีจ ยัง ไม่มี ผู้ใด คิด พา แร่ ต้ม บุก ไป ขาย ต่าง เมือง

ครั้น ต่อ มา ใน คศ ๑๒๓๑ เจ้า พนักงาน ตั้ง เกิด เห็น ว่า พวก ต้ม ต้า
ใน มณฑล กูเกีจ พอใจ บรรทุก แร่ ต้ม บุก ไป ขาย ต่าง เมือง มาก จน จึง ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ ประกาศ ใช้ อัครา เก็บ ค่า ภาคหลวง แร่ ต้ม บุก
ใน มณฑล กูเกีจ คิด เทียบ อัครา ภาคหลวง ต้ม บุก เช่น เดียว กับ อัครา
ที่ ใช้ อยู่ใน มณฑล ชุมพร คือ

แร่ ต้ม บุก หนัก ๑๐๐ หาบ เก็บ ค่า ภาคหลวง เท่า กับ ภาคหลวง ใน
ต้ม บุก ๖๕ หาบ ตาม ความ ใน ประกาศ ลง วันที่ ๒๘ สิงหาคม คศ ๑๒๓๑ นั้น

และ ให้ ตั้ง กฎ เสนาบดี ต่าง ข้าราชการ และ อื่น ๆ การ เก็บ ภาคหลวง
ต้ม บุก ใน มณฑล กูเกีจ เช่น ด้วย เพื่อให้ เปน การ สอดคล้อง กับ เจ้าพนักงาน

เก็บภาษี และเพื่อ บ่ง กั้น การ พัดตาด พดง ใน การ ชัก ภาษี ด้วย กฎ
มี ข้อ ความ อย่าง เดียว กับ กฎ ข้อ บัญชี ที่ ใช้ อยู่ใน มณฑล ชุมพร นั้น

การ เก็บ ภาษี หวด ดิบ ใน มณฑล ชุมพร แต่ มณฑล นคร
ศรีธรรมราช บาง แห่ง ก็ เก็บ เป็น เงิน คิด ๓๐ ซัก ๓ ใน ราคา ที่ ช้อ ขาย
กัน ใน พิน เม็งข บาง แห่ง ก็ เก็บ เป็น ดิบ ๓๐ ปักซัก ๑ ปัก ไม่ เป็น
ระเบียบ เดียว กัน

จึง ทรง พระ กรุณา โปรด เกล้า ฯ ให้ แก่ ไซ เก็บ ค่า ภาษี หวด ดิบ
ใน ๒ มณฑล นั้น ให้ เป็น ระเบียบ เดียว กัน ทั้ง ทุก แห่ง และ ให้ เก็บ ค่า ภาษี
หวด ตาม ราคา ที่ ทราบ ครัง ที่ ๑ ที่ ช้อ ขาย กัน อยู่ใน เมือง สระ เกรต เขต เติตแมน
เมื่อ ได้ ทราบ ราคา จาก สระ เกรต เขต เติตแมน แล้ว ให้ เจ้า พนักงาน ประกาศ
ให้ มี หานช ทราบ ทั้ง กัน และ ให้ เก็บ ภาษี หวด เทียบ ตาม ราคา ที่ ทราบ
จาก เมือง สระ เกรต เขต เติตแมน

วัน แต่ ใน บริเวณ ๘ หัว เมือง ซึ่ง เวลานั้น รวม อยู่ใน มณฑล นคร
ศรีธรรมราช นั้น ให้ คง เก็บ ค่า ภาษี หวด ตาม ระเบียบ เดิม ไป ก่อน เสนอ บัด
นี้ ญชกร กรม ราช โทหกิจ จึง ได้ ประกาศ มา ณ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน
ศก ๑๒๓ เพื่อให้ มี หานช ชาว เมือง ทราบ ความ ตาม พระ ราช ดำริ ให้ และ
ให้ เก็บ ค่า ภาษี หวด ตาม ข้อ ความ แด ฮัตรา ใน ประกาศ นั้น ตั้ง แต่ วันที่ ๑
เมษายน ศก ๑๒๒ เป็น ต้น ไป

ใน หมวด ๖ ของ พระ ราชบัญญัติ การ ทำ เหมืองแร่ นั้น ทรง
พระ ราช ดำริ ว่า ข้อ ความ ใน มาตรา ๒๔ กับ มาตรา ๒๕ นั้น ควร จะ แก่

ใจ เปลี่ยนแปลง เสีย เพราะ ตาม มาตรา ๒๔ ซึ่งมี ความว่า “ประทานบัตร
 ทุก ๆ ฉบับ ต้องให้ลง นาม ประทับ คราตำแหน่ง ของ เสนาบดี โดย พระ
 บรม ราชานุญาต ก่อน จึง จะ เป็น อัน ใช้ ได้ ตาม กฎหมาย” ดังนี้ จะ ต้อง
 ส่ง ประทานบัตร เข้า มา กรุง เทพ ๆ ทุก ๆ ฉบับ ทรง พระราช ปรารภ ว่า
 จะ เป็น การ เดือด ร้อน แก่ ราษฎร ซึ่ง ข้อ ที่ ทำ เหมือง มี เกษ ไร่ น้อย แต่ ชัย
 ห้างไกลจาก กรุง เทพ ๆ จึง ให้ เปลี่ยน ข้อ ความใน มาตรา ๒๔ เป็น คำว่า
 “การ ที่ จะ ออก ประทานบัตร ให้ ทำ เหมือง ไร่ นน เมื่อ ได้ ออก ประทานบัตร
 ตาม ข้อ ความ ดัง ว่า ต่อไป นี้ จึง ให้ ถือ ว่า ประทานบัตร ที่ ออก นั้น เป็น
 อัน ใช้ ได้ ตาม กฎหมาย” คือ

(๑) ประทานบัตร ที่ เสนาบดี ได้รับ พระ ราชทาน พระ บรม
 ราชานุญาต แต่ ได้ ลง นาม ตำแหน่ง เสนาบดี เป็น สำคัญ

(๒) ประทานบัตร ที่ ข้าหลวงเทศาภิบาล หรือ ผู้ว่าราชการ เมือง
 ไต ซึ่ง เสนาบดี ได้รับ พระ ราชทาน พระ บรม ราชานุญาต แต่ ได้ ประกาศใน
 หนังสือพิมพ์ ราชกิจจานุเบกษา แล้ว ว่า ข้าหลวงเทศาภิบาลหรือ ผู้ว่า ราชการ
 เมือง นั้น มี อำนาจ จะ ออก ประทานบัตร ได้ โดยมี กำหนด เกษ ไร่ ดิน แด เวลา
 ใน ประทาน บัตร ตาม ที่ ได้ ประกาศใน ราช กิจจานุเบกษา แล้ว นั้น ”

และ มาตรา ๒๕ ซึ่งมี ความ ว่า “ให้ เรียก ค่า ธรรมเนียม ประทับ
 ครา ประทานบัตร ฉบับ ละ ๕๐ บาท เป็น กำหนด” นี้ เปลี่ยน เป็น คำ ว่า
 ดังนี้ “ตาม ปกติ ให้ เรียก ค่า ธรรมเนียม ประทับ ครา ประทานบัตร ฉบับ
 ละ ๕๐ บาท เว้น แต่ ประทานบัตร ทำ เหมือง ไร่ ราย ไต ซึ่ง เสนาบดี เห็น

ว่าควรลดค่าธรรมเนียมประทับตราต่ำกว่า ๕๐ บาท โดยเหตุอันสมควร
ก็ให้เสนาบดีตั้งอัตราค่าธรรมเนียมประทับตราดังตามสมควร” ดังได้
ประกาศมาในประกาศของวันที่ ๓ มกราคม ค.ศ. ๑๕๓ แล้วนั้น

ตามหมวด ๘ มาตรา ๔๗ ของพระราชบัญญัติ การทำเหมือง
แร่ ค.ศ. ๑๕๐ ซึ่งมีความว่า การโอนประทานบัตรนั้น ถ้าเสนาบดีไม่
ได้ตั้งนามแต่ประทับตราตำแหน่ง โดยพระบรมราชานุญาตให้ โอนแล้ว
จะโอนไม่ได้เป็นอันขาดนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า การโอน
ประทานบัตรในหัวเมืองมณฑลที่อยู่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ จะต้อง
เสียเวลา รอ ชำช้า เพราะก่อนจะโอนจะต้องมีบอกเข้ามาขอรับพระ
ราชทานพระบรมราชานุญาตเสียก่อน เกรงว่า จะไม่ทันความต้อง การ
ของราษฎรในมณฑลเหล่านั้น ซึ่งมีความประสงค์จะโอนประทานบัตร
ให้แก่ผู้อื่นเพื่อหาประโยชน์ในการโอนนั้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ตามความใน มาตรา ๔๗
ซึ่งกล่าวว่า “การที่จะโอนประทานบัตรนั้น ถ้าเสนาบดีไม่ได้ตั้งนาม
แต่ประทับตราตำแหน่งโดยพระบรมราชานุญาตแล้ว จะโอนไม่ได้เป็น
อันขาดนั้น ให้เลิกเสียแล้ว

เพิ่ม ข้อ ๓ เข้าใน มาตรา ๔๗ ให้ขึ้นอีก ๓ ข้อ มีความว่า “ประ
ทานบัตรที่เสนาบดีที่รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ โอน และ
ให้ตั้งนามประทับตราตำแหน่งเสนาบดีไว้เป็นสำคัญนั้น ให้เป็นอัน
ใช้ได้ตามกฎหมาย

และเมื่อเทศาภิบาล หรือผู้ว่าราชการ เมือง ผู้ใด ซึ่งเห็นนามบัตร
ได้รับ พระราชทาน พระบรมราชานุญาตแล้ว ให้เป็นผู้โอน ประทานบัตร
ได้ และได้ ออกประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา แล้วว่า ตามที่ได้ประกาศ
มาใน ราชกิจจานุเบกษา แล้ว ทั้ง มีความแจ้ง อยู่ใน ประกาศ ลง วันที่ ๘
มกราคม ค.ศ. ๑๒๑ นั้นแล้ว

ตาม ข้อความ คำ ตี ตรา แร่ ต้มูก ซึ่งได้ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ เก็บ คำ ตี ตรา แร่ ต้มูก แต่ เนื้อ ต้มูก หาบ ละ ๑ บาท เท่ากัน ทั้ง มี
ความแจ้ง อยู่ใน ประกาศ ลง วันที่ ๑๘ ตุลาคม ค.ศ. ๑๓๑๘ แล้ว นั้น

ภายหลัง คือ มา ทรง พระราชดำริ เห็น ว่า แร่ ต้มูก หาบ ๑
หกออมได้ เนื้อ ต้มูก ประมาณ ๒๕ ซึ่ง เท่า นั้น ส่วน คำ ตี ตรา นั้น เก็บ เต็ม
๑๐๐ ซึ่ง เท่า กับ เนื้อ ต้มูก ควร จะ คำ ตี ตรา แร่ ต้มูก ลง คิด เก็บ คำ ตี ตรา
เทียบ นำ หกบ เนื้อ ต้มูก ที่ จะ หกออมได้ ใน แร่ ต้มูก

จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ เก็บ คำ ตี ตรา แร่ ต้มูก เพียง
หาบ ละ ๕๒ ซ้อยู ตั้งแต่ วันที่ ๓ เมษายน ค.ศ. ๑๒๒๒ เปน ต้นไป

ส่วน คำ ตี ตรา เนื้อ ต้มูก ให้ คง เก็บ หาบ ละ ๑ บาท ตาม เดิม ทั้ง
ได้ ประกาศ มาใน ประกาศ ลง วันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๒๑ แล้ว นั้น

ซึ่ง การ เก็บ คำ ตี ตรา ประทานบัตร ตาม พระราชบัญญัติ
การ ทำเหมือง แร่ หิน ๒๕ ซึ่ง ประกาศ แก่ ข้อ ความ ว่า “ความ ประสงค์ ให้ เรียบ
คำ ตี ตรา ประทานบัตร ต้มูก ละ ๕๐ บาท เว้น แล่ ประ

ทานบัตร ทำเหมืองแร่ รายได้ ซึ่ง เสนาบดี เห็น ว่า ควร ลด ค่า ขรรมนิยม
 ประทับ คราค่า กว่า ๕๐ บาท โดย เหตุ อัน สมควร ก็ ให้ เสนาบดี ตั้ง อัตรา
 ค่า ขรรมนิยม ประทับ ครา ลด ลง ตาม สมควร” ตั้ง แจ่ง อยู่ใน ประกาศ ลง
 วันที่ ๑ มกราคม คศ ๑๒๓๓ นั้น ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง อัตรา
 ค่า ประทับ ครา ประทานบัตร ขึ้นไว้ ดังนี้ คือ

(๑) ประทานบัตร มี เนื้อ ที่ ตั้ง แต่ ๒๐ ไร่ ลง มา ให้ เรียก ค่า
 ประทับ ครา ๓๖๖ บาท ๕ บาท

(๒) ประทานบัตร ซึ่ง มี กำหนด เนื้อ ที่ ดิน เกิน กว่า ๒๐ ไร่ ขึ้น
 ไป จนถึง ๓๐๐ ไร่ ให้ เรียก ค่า ขรรมนิยม ประทับ ครา ๓๖๖ บาท

(๓) ประทานบัตร ที่ มี เนื้อ ที่ ดิน เกิน กว่า ๓๐๐ ไร่ ขึ้น ไป ให้
 เรียก ค่า ประทับ ครา ๓๖๖ บาท ๕๐ บาท

และให้ ใช้ อัตรา ค่า ขรรมนิยม ประทับ ครา นี้ ตั้ง แต่ วันที่ ๑

มิถุนายน คศ ๑๒๒๒ เป็นต้นไป ตาม ความใน ประกาศ ลง วันที่ ๑๗ มิถุนายน
 คศ ๑๒๓๓ นั้น

ใน คศ นี ได้ ออก ประทานบัตร ๒๕ ฉบับ คือ

มณฑลตัญเก็จ ๒๒ ฉบับ

มณฑลตกรุง เก่า ๑ ฉบับ

มณฑลตชุมพร ๒ ฉบับ

รวม ๒๕ ฉบับ

ใน มณฑล นคร ศรี นครราชสีมา แต่เดิม มาได้ เงิน เหรียญ ใน การ
 รัชชขาย ภายหลัง ต่อ มา รัฐบาล ช้ เศรษฐกิจพิเศษ ห้ามไม่ให้
 เงิน เหรียญ ที่ ใช้ อยู่ใน มณฑล นคร ศรี นครราชสีมา แต่ มณฑล ชุมพร เข้า
 ไปใช้ ใน เมือง เศรษฐกิจพิเศษ เงิน เหรียญ ใน มณฑล ชุมพร กับ นคร
 ศรี นครราชสีมา จึง มี ราคา ไม่ ตรง กับ เงิน เหรียญ ใน เมือง เศรษฐกิจพิเศษ
 เปน การ ต่ำมาก ที่ เจ้าพนักงาน จะ เก็บ ค่า ภาค หดง ไม่ ตรง กับ ราคา ที่ ทราบ
 จาก เมือง เศรษฐกิจพิเศษ เห็น ว่า ควร เปลี่ยน อัตรา ค่า ภาค หดง ซึ่ง
 คิด เปน เงิน เหรียญ ตาม ประกาศ ลง วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๑๑ นั้น
 จึง ทรง พระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ ประกาศ มา ณ วันที่ ๑๘
 มกราคม ค.ศ. ๑๙๑๒ ให้ เลิก อัตรา ค่า ภาค หดง ต่ำๆ ตาม ประกาศ ลง วันที่ ๒๘
 พฤศจิกายน นั้น เสีย และ ให้ ใช้ อัตรา ค่า ภาค หดง ต่ำๆ เปน เงิน บาท แทน
 ค่อย ไป ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ค.ศ. ๑๙๑๓

ครั้น ต่อ มา ได้ ทราบ ว่า มี ราษฎร ร้อง หา พดอย ใน ตำบล คลอง
 เก่ง แขวง เมือง ตราด มณฑล จันทบุรี แต่ ยัง หา ได้ เก็บ ค่า โใบ อนุญาต ร้อง
 มา ใน ที่ ตำบล นี้ ไม่ จึง ทรง พระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ ประกาศ ใช้ พระ
 ราชบัญญัติ การ ทำเหมืองแร่ หมวด ๓ ซึ่ง ว่า ด้วย การ ขอ อนุญาต ร้อง หา
 แร่ ใน ช่อง ตำบล นี้ และ ให้ เก็บ ค่า โใบ อนุญาต ฉบับ ละ ๕ บาท ตั้ง
 วันที่ ๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๑๒ เป็นต้นไป ตาม ที่ ได้ ประกาศ มา ณ วันที่ ๓๐
 พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๑๒ นั้น

ตะใน อำเภอ พตทชัย แหวน ก็มี ราษฎร ร้อน แร่ อยู่ ด้วย จึง ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ใช้พระราช บัญญัติ หมวด ๓ ใน อำเภอ พตทชัย
แหวน แดให้ เก็บ ค่า โอน อนุญาต ร้อน แร่ ฉบับ ๓๕ ๓๕ บาท ตั้งแต่วันที่ ๓
เมษายน ค.ศ. ๑๒๓ ด้วย ตั้งได้ ประกาศ มา ณ วันที่ ๑๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๒๒ ๕

ใน ค.ศ. ๑๒๒ ได้ ออก ประทานบัตร ๑๐๐ ฉบับ คือ

มณฑลภูเก็ต ๘๗ ฉบับ

มณฑลชุมพร ๑ ฉบับ

มณฑล นคร ศรีธรรมราช ๓ ฉบับ

มณฑล กรุงเก่า ๒ ฉบับ

มณฑล นครราชสีมา ๗ ฉบับ

รวม ๑๐๐ ฉบับ

การ รางวัด บก หมาย เขต ที่ ทำ เหมือน นั้น ใน สน ๕๕ ๕๕ ๕๕
หักไม่ ภาย หลัง คือ มา เห็น ว่า หักไม่ นั้น ผู้ พัง ได้ โดย ง่าย ไม่ เป็น การ
ถาวร จึง ได้ เหม ๕๕๕๕ การ บก ท่อ เหล็ก หมาย เขต ที่ ทำ เหมือน แทน หัก
ไม่ ตั้ง ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๒๓ เป็น ต้น มา และได้ รางวัด บก ท่อ เหล็ก เป็น เส้น วง ใจ
รอบ เมือง ภูเก็ต รางวัด เขต ที่ เหมือน คิด ต่อ กับ เส้น วง แต่ เส้น รางวัด
ของ กรม แขน ที่ ด้วย เพื่อให้ เป็น หลัก ตาม มั่น คง ต่อ ไป แม้ หัก จะ
หลุด หาย ไป หรือ มี ผู้ ตัก ถอน ออก ไป ก็ ดี เจ้าพนักงาน ก็ อาจ ใจ ไป บก หมาย
ใหม่ ใน ที่ เดิม ได้ การ รางวัด เช่น นี้ กิน เวลา แต่ เบ็ด ต่อ เงิน มาก ที่ ไต่
ที่ เห็น ว่า ไม่ คุ้ม ที่ ทำ เหมือน มาก ก็ ทำ รางวัด บก หมาย ด้วย ท่อ เหล็ก

ติดต่อกับเหมือง เปน หมู่ ๆ ถ้าที่ใดอยู่ใกล้เส้นรางวัดของ กรม แผนที่ ก
รางวัดที่ เหมืองไป ต่อกับ เส้นของ กรม แผนที่ ด้วย หวังใจว่า ต่อกับที่
เหมืองใน มณฑล ภูเก็ต จะได้ รางวัด ติดต่อกับ เส้น รางวัดของ กรม แผนที่
ตลอดไป จน เมือง พังงา ระนอง แด ตะกั่วป่า

ใน คศ ๑๒๓ ได้ ออก ประทานบัตร ๘๘ ฉบับ คือ

มณฑล ภูเก็ต ๕๘ ฉบับ

มณฑล ชุมพร ๘ ฉบับ

มณฑล นคร ศรีธรรมราช ๓๐ ฉบับ

รวม เปน ๙๖ ฉบับ

มาใน คศ ๑๒๔ เห็น ว่า เปน เวลา ชัน ส้มควย ที่ จะ ใช้ พระราช
บัญญัติ หมวด ๓ ใน เมือง นคร ศรีธรรมราช ๑ เมือง สงขลา ๑
บริเวณ ๘ หัวเมือง (มณฑล บัตตานี) ๑ เมือง ภูเก็ต ๑ เมือง พังงา ๑
เมือง หาดสำราญ ๑ จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ใช้ พระราชบัญญัติ
หมวด ๓ ใน หัวเมือง เหล่านี้ และ ให้ เก็บ ค่าใบ อนุญาต ร่อนแร่
ฉบับ ละ ๕ บาท ตั้งแต่วันที่ ๓ มิถุนายน คศ ๑๒๕ เป็นต้นไป ตั้ง
ได้ ประกาศ มา ณ วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ คศ ๑๒๕ นั้น

คำ ภาค หลวงแร่ ตีบก

ใน มณฑล นคร ศรีธรรมราช

อัตรา คำ ภาค หลวงแร่ ตีบก ซึ่ง ใช้ อยู่ใน มณฑล ชุมพร และ

มณฑลภูเก็ต นั้น ยังไม่ได้ประกาศใช้ ใน มณฑล นครศรีธรรมราช
 ภาย หลัง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ใช้ อัตรากำลัง ภาค หลวงแร่ ต้มบุง
 ใน มณฑล นครศรีธรรมราช มี อัตรากำลัง อย่าง เดียว กับ อัตรากำลัง ที่ ใช้ อยู่ใน
 มณฑล ชุมพร และ มณฑล ภูเก็ต คือ

แร่ ต้มบุง ซึ่งมี หน้าหนัก ๓๐๐ ชั่ง คิด ภาค หลวงแร่ เท่า กับ ภาค
 หลวงใน เนื้อ ต้มบุง ๖๕ ชั่ง ตาม ประกาศ ลง วันที่ ๒๗ กันยายน ค.ศ. ๑๘๕๕ นั้น

ใน ค.ศ. ๑๘๕๔ ได้ ออก ประทาน บัตร ๕๕ ฉบับ คือ

มณฑล ภูเก็ต ๓๒ ฉบับ

มณฑล นคร ศรีธรรมราช ๗ ฉบับ

มณฑล ไทรบุรี ๓ ฉบับ

มณฑล รามบุรี ๓ ฉบับ

มณฑล บุรพา ๑ ฉบับ

รวม เป็น ๕๕ ฉบับ

ต่อมา วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๕๕ ได้ ประกาศ โดย พระ บรม
 ราชานุญาต ให้ เลิก อัตรากำลัง ภาค หลวง ต้มบุง มณฑล ภูเก็ต ซึ่งมี อัตรากำลัง
 เป็น เงิน เหรียญ ตาม ประกาศ ลง วันที่ ๑ กันยายน ค.ศ. ๑๘๕๕ นั้น เสีย

และ เปลี่ยน อัตรากำลัง ภาค หลวง ต้มบุง เป็น เงิน บาท ใช้ แทน ต่อ ไป
 ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๐

ใน ค.ศ. ๑๘๕๕ ได้ ออก ประทาน บัตร ๗๒ ฉบับ เป็น ประทานบัตร

ทำเหมืองแร่ ต้มบุง ใน มณฑล ภูเก็ต ทั้งสิ้น

ตั้ง แต่ แรก ตั้ง กรม ราช โทหกิจ มา จน ถึง ชั้น ศัก ๑๒๕ เจ้า กรม
ราช โทหกิจ เป็น ชาว ต่าง ประเทศ และ ตำแหน่ง สูง ๆ นั้น กรม นี เป็น
คน ชาว ต่าง ประเทศ ทั้ง ชั้น

แต่ มา เมื่อ ชั้น ศัก ๑๒๕ มี เคอร์ซึ่ กัด ธา ออก จาก ราชการ จึง
มี พระบรมราช โอง การ โปรด เก้า ๆ ให้ พระยา ศรี สหเทพ ราช ปลัด
ทูต ของ กระทรวง มหาดไทย มา เป็น ผู้บัญชาการ ใน กรมราช โทห-
กิจ ต่อ ไป

ส่วน เจ้าพนักงาน ชาว ยุโรป นั้น ให้ เป็น ผู้ตรวจ การ แต่ ผู้
ช่วย ตรวจ การ ตาม ผู้ น้อย ผู้ ใหญ่ ตั้ง แต่ นั้น มา กรมราช โทหกิจ
ก็ อยู่ใน ความ ปก ครอง ของ หัว น้า ซึ่ง เป็น คนไทย ชาว สยาม คัด ดัด มา
จน บัด นี้

แต่ เดิม เมื่อ บริเวณ ๗ หัว เมือง ยัง รวม อยู่ใน มณฑล บัคคานี นั้น
การ แะ ก็ รวม ขึ้น อยู่ใน กอง ราช โทหกิจ มณฑล นครศรีธรรมราช ด้วย

ครั้น เมื่อ ได้ แบ่ง เขต บริเวณ ๗ หัว เมือง ตั้ง เป็น มณฑล
บัคคานี ขึ้น เป็น มณฑล หนึ่ง ต่าง หาก แล้ว เห็น ว่า ควร มี กอง ราช โทห
กิจ ประจำ มณฑล ด้วย จึง มี พระบรมราช โองการ โปรด เก้า ๆ ให้
พระยาบรมมมาท บำรุง ไป เป็น ข้าหลวง ราช โทหกิจ มณฑล บัคคานี
และ กระทรวง ได้ มี ตรา สั่ง ไป ยัง มณฑล บัคคานี ณ วันที่ ๑๔ พฤษภาคม
ศก ๑๒๖ เป็น วัน เมื่ ด้ ษา กรมราช โทหกิจ ใน มณฑล บัคคานี
ตั้ง แต่ นั้น มา

ใน ศก ๑๒๐ ได้ ออก ประทานบัตร ๑๕๘ ฉบับ คือ

มณฑลภูเก็ต ๑๒๒ ฉบับ

มณฑลชุมพร ๒๔ ฉบับ

มณฑลปัตตานี ๑๓ ฉบับ

มณฑลไทรบุรี ๑ ฉบับ

รวม ๑๕๘ ฉบับ

ใน ศก ๑๒๑ ไม่มี การ เปลี่ยน แปลง

แต่ได้ ออก ประทาน

บัตร ๑๒๒ ฉบับ คือ

มณฑลภูเก็ต ๑๐๕ ฉบับ

มณฑลชุมพร ๓ ฉบับ

มณฑลปัตตานี ๑๐ ฉบับ

มณฑลนครศรีธรรมราช ๔ ฉบับ

รวม ๑๒๒ ฉบับ

ครั้น มา ใน ศก ๑๒๒ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ

ให้ ท่าน

พระยา วังษา นประพัทธ์ มา เป็น รอง เลขาธิการ กระทรวง เกษตรธิการ และ ให้ ย้าย กรม ราช โถงกิจ กัดับ มา ขึ้น ใน กระทรวง เกษตรธิการ ตาม เดิม ตั้ง แต่ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม เป็น ต้น

ครั้น มา ณ วันที่ ๒๗ กรกฎาคม

ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้า ฯ

ให้ พระยา บรม ราช บำรุง เป็น อธิบดี กรม ทะเบียน ที่ ดิน และ กรม ราช โถง กิจ แด ภูม วิทยา

ต่อมาได้ รับพระราชทาน พระบรมราชานุญาต ให้ เปลี่ยน อัตราร้อย
 แรก คืบๆ ใน เนื้อ คืบๆ ซึ่ง ใช้ อยู่ ซึ่ง มี อัตราร้อย คืบๆ ๑๐๐ ซึ่ง เท่า กับ เนื้อ
 คืบๆ ๖๕ ซึ่ง นน เปลี่ยน เป็น อัตราร้อย คืบๆ ๑๐๐ ซึ่ง เท่า กับ เนื้อ
 คืบๆ ๗๐ ซึ่ง

และ ให้ คิด ค่า ภาษี หดลง แรก คืบๆ เทียบ อัตราร้อย คืบๆ ๑๐๐ ซึ่ง เท่า กับ เนื้อ คืบๆ ๗๐ ซึ่ง

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ คศ ๑๒๘ เป็น ต้นไป

จึงได้ ประกาศ มา ณ วันที่ ๒๗ มกราคม คศ ๑๒๘ นั้น แล้ว

ซึ่ง ตั้งแต่ คศ ๑๒๘ มา จน ถึง วันที่ ๑๕ มีนาคม ได้ ออก ประ

ทาน บัณฑิต ๑๑๘ ฉบับ คือ

มณฑลภูเก็ต ๓๑๖ ฉบับ

มณฑลชุมพร ๑ ฉบับ

มณฑลนครราชสีมา ๑ ฉบับ

รวม ๓๑๘ ฉบับ

ประทาน บัณฑิต ที่ ออกไป ก่อน ใช้ พระราชบัญญัติ การ ทำ เหมือน แรก นั้น

ใน เวลา นั้น คง เห็น ที่ ยัง มี ภาษี ใช้ ได้ อยู่ ๖ ราย เท่า นั้น คือ

บ่อ คืบๆ เมือง ราชบุรี ๑ ราย

และ บ่อ คืบๆ เมือง ไร่ตะพาน มณฑลปัตตานี ๕ ราย

ส่วน ปรทานบิภว ที่ได้ ออก ภาย หลัง ไซ้ พระราชบัญญัติ การ ทำ
เหมือง แร่ นัน ก็ หมด ภาย ไป มาก แล้ว ที่ ต้น ภาย ได้ ถูก ชก เด็ก
และ ผู้ ขว เชน คีน รวม ๓๓๒ ราย เหลือ ไซ้ ได้ อยุ ๔๓๔ ราย คือ

มณฑล ภูเก็ต ทำ แร่ คีบัก ๓๖๓ ราย ทำ แร่ ดูนเฟรม ๑ ราย

มณฑล รุณพร ทำ แร่ คีบัก ๒๖ ราย ทำ แร่ ดูนเฟรม ๓ ราย

มณฑล บัตตานี (แต่ เดิม เรียก บริเวณ ๗ หัว เมือง อยุ ใน มณฑล
นครศรีธรรมราช) ทำ แร่ คีบัก ๒๖ ราย .

มณฑล นครศรีธรรมราช ทำ แร่ คีบัก ๑๖ ราย

มณฑล กรุงเก่า ทำ คีตา ๒ ราย

มณฑล นครราชสีมา ทำ คีตา ๒ ราย

รวม ๔๓๔ ราย

เวลาน ได้ ยก การ แร่ ใน มณฑล บัตตานี และ มณฑล นคร
ศรีธรรมราช มา จัด อยุ ใน กรม แร่ ทั้ง ๕ และ ได้ ต้ม ที่ ว่า การ แร่

ใน สอง มณฑล นัน เสีย แล้ว

โรงเรียน กระทรวง เกษตรราชการ

โรงเรียน กระทรวง เกษตรราชการ (โรงเรียน เกษตร) ตั้งขึ้น
 เป็น สถานที่ สำหรับ ฝึกหัด ศึกษาศาสตร์ ไทย ให้ ได้ เข้า รับ ราชการ มีความ
 สัมพันธ์ กับ ตำแหน่ง นำ ที่ ใน เวลา ที่ ออก จาก โรงเรียน โดย ทันที ใน กรม
 ขึ้น หรือ กระทรวง เกษตรราชการ หรือ กรม อื่น ๆ ซึ่ง ต้อง การ วิชา ที่ สอน อยู่นั้น
 ใน โรงเรียน นี้

แต่ เดิม โรงเรียน นี้ มี นาม ว่า “โรงเรียน การ ทำ โหม” พระเจ้า
 ตุกยาเชว กรม ท้า มหิ ไซม หิน เท โรตม เมื่อ ดำรง ตำแหน่ง อธิบดี กรม
 เพาะ ปลูก ได้ ทรง จัด เบ็ด ฐาน ที่ ตำบล ทุ่ง คำ ดง แดง สระ ประทุม วน เมื่อ เดือน
 มกราคม ร.ศ. ๑๒๓

ใน ฐาน นี้ ได้ ตั้ง ฐาน เป็น สถานที่ สำหรับ ศึกษาศาสตร์ การ ทำ โหม อย่าง
 เดียว เพื่อ เป็น การ ศึกษาศาสตร์ บาง รุ่ง สิ้น ค้ำ กับ เพื่อ จะได้ นัก วิชา
 ที่ มีความ วิชา ใน วิชา นั้น ให้ ทำ การ ใน แขนง โหม แทน ชาว ยี่ บูน ซึ่ง ได้
 จัด การ โหม อยู่นั้น ด้วย ใน เวลา นั้น มี การ สอน วิชา โหม โดย พิเศษ
 วิชา สำนวน เช่น เลข ค่าง ๆ ก็ได้ สอน แต่ ยัง น้อย ค้ำ อยู่นั้น ส่วน การ เพาะ ปลูก
 แด เน เซอ แดง ไซ เซนซ์ นั้น ก็ได้ สอน แต่ เด็ด น้อย เท่านั้น เพราะ มี ครู
 ที่ จะ สอน ได้ น้อย ทั้ง คำ รา แด ของ ที่ จะ ใช้ ต่าง ๆ ก็ ยัง ไม่มี จะ ใช้ ด้วย แต่
 ถึง กระนั้น วิชา ที่ ได้ สอน อยู่นั้น ก็ ยัง นับ ว่า สูง กว่า ที่ โรงเรียน อื่น ๆ ที่ สอน
 วิชา อย่าง เดียว กัน

ครั้งนี้ ค่อยมาภายหลัง

พระเจ้าตากยาเซอ

กรมหมื่นพิไชย

มหินทรโรดม ทรงดำริห์ เห็นว่า การเพาะปลูกอื่น ๆ นอกจาก การทำไหม
ที่ จำเป็น แล ส้มควย จะได้รับ ความบำรุง อุดหนุน ยังมี ชัก มาก แต่ความ
จะ จัด ชน ทุก อย่าง พร้อม กัน ก็ไม่ อาจ จะ ให้ เปน การ สำเร็จ ได้ จึง ทรง
เพิ่ม วิชา ที่ เกี่ยว กับ การ เพาะ ปลูก อย่าง อื่น ชื่น ชัก บาง อย่าง ความ ประสงค์
ที่ ได้ ทรง เพิ่ม วิชา ชน ก่อน ก็ เพราะ วิชา นี้ เปน หน ทาง ที่ จะ ศึกษา ให้
รู้ การ งาน ใน แขนง เพาะ ปลูก อย่าง อื่น ๆ ได้ โดย ละเอียด หรือ หนึ่ง
วิชา เพาะ ปลูก อย่าง อื่น ๆ ย่อม เปน สาขา ของ วิชา นี้ ทั้ง สั้น เช่น การ ทำ
ไหม เปน ต้น ถ้า จะ เรียน ให้ เข้าใจ แล รู้ ตัด ออก ก็ ต้อง หา ใคร รั่ว วิชา
นี้ เปน พัน เสีย ก่อน ส่วน วิชา สำคัญ ต่าง ๆ เช่น วิชา เศรษฐ เปน ต้น ก็ ได้ ทรง
เพิ่ม ไว้ ใน หลัก สูตร อีก หลาย อย่าง

ใน คศ ๑๒๕ ได้ ทรง เปลี่ยน นาม ว่า “โรงเรียน วิชา การเพาะปลูก”
ซึ่ง เปน สถานที่ สำหรับ สอน การ เพาะ ปลูก แขนง ๑ มี การ ทำไหม เปน
สาขาใหญ่

แต่ เมื่อ กวาง คศ ๑๒๔ ก็ได้ จัด การ แขนง กรม คตของ ชน ชัก แขนง ๑
รวม เปน ๒ แขนง ด้วย กัน

แต่ ถึง แม้ ที่ โรงเรียน นี้ ได้ มี แขนง กรม คตของ ชน แล้ว ก็ จึง แต่
กรม คตของ ยัง หา ได้ ส่ง นักเรียน มา ให้ เรียน ที่ โรงเรียน ทั้ง หมดยัง คง ให้
มี นักเรียน อยู่ ที่ กรม คตของ เหมือน กัน คือ นักเรียน สำหรับ จะ ส่ง ไป เฝ้า

เรียน ที่ เมือง ต่าง ประเทศ ทั่วไป ทั้งนี้ ก็ เห็น ว่า จะ เปรียบ ด้วย เจ้า กรม ใน กรม ศตของ พระ ทรราชราวี แต่ นักเรียน นั้น ๆ ด้วย คน เอง

ต่อมา ทรง เห็น ว่า การ ใช้ จ่าย เป็ต้อง มาก เพราะ ต้อง มี โรงเรียน ถึง ๓ โรงเรียน กล่าว คือ โรงเรียน กรมศตของ, โรงเรียน แผนกที่, โรงเรียน เพาะ ปลูก จึงได้ ทรง คิด รวบรวม โรงเรียน ทั้ง ๓ นั้น เข้า เป็น โรงเรียน เดียว กัน เพื่อ จะ ได้ จัดการ ส่งสอน ส่งวิชา ขึ้น ทั้ง การ ใช้ จ่าย ก็ จะ ได้ ตัด น้อย ลง

ใน กลาง ศก ๑๒๗ เมื่อ เวลา ทรง ทำ การ แทน เสด็จ มนต์ ขุน จึง ได้ ย้าย โรงเรียน เพาะ ปลูก จาก หุ่น ศาลาแดง มา รวม กับ โรงเรียน แผนกที่ ที่ พระ ราชวัง สระ ประทุมวัน แต่ ได้ ทรง เรียบ เรียง หลัก สูตร แด ระบียบ การ ใหม่ ให้ คง ตาม ประสงค์ ทั้ง ๓ กรม

ครั้น ถึง วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ศก ๑๒๗ ได้ ทรง จัด ให้ มี การ ส่งด มนต์ เชน ที่ พระราชวังใหม่ มี พระสงฆ์ วัด สระ ประทุมวัน ๗ รูป ส่งดมนต์ รุ่งขึ้น วันที่ ๒๘ เมื่อ พระสงฆ์ ได้ ฉิม แล้ว เวลา ๕ โมงเศษ ได้ ถูกขู่ จึง ได้ ทรง เปิด ผ้า คคลุม ชื่อโรงเรียน แด ขนาน นามใหม่ ว่า “โรงเรียน กระทรวง เกษตรการ” ใน ที่ ประชุม ข้าราชการใน กระทรวง เกษตรการ ที่ได้ ทรง เชิญ มา แด นักเรียน

คำ ร่ำร้อง แด คำ คอบ ของ พระยาศรีสุนทรโวหาร ใน การ เปิดโรงเรียน นั้น จะ ได้ กล่าว ทั่วไป ภาย หลัง

แต่การ ต่อใน เขมร นั้น ยังหาได้ รวม กัน กับ นักเรียน กรม แผน ที่ไม่
เพราะ พน วิชา ของ นักเรียน แผน ที่ คำกว่า นักเรียน เพาะ ปลุก ทั้ง นักเรียน
แผน ที่ กั จวน จะ ถึง เวลา ออกไป ทำ การ ผัก หืด แด วัต แผน ที่ ตาม หัว เมืองด้วย

คือ มา เมื่อ เดือน พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๒๘* เปิด เขมร เข้า เรียนใหม่
จึงได้ เปลี่ยน หลัก ผู้ทร ซึ่ง จะได้ กล่าว ต่อไป ภาย หลัง

เมื่อ ต้น ค.ศ. ๑๒๘ ได้ ทรง ตั้ง ให้ มี ศ. เตอร์ เฮล เซฟ วัน ราเวม
ด้วย อินยั เนีย กรม คตอง มา เป็น หัวหน้า ครุ จัดการ ศึกษา ใน โรง เรียน แด
เปม ครุ ต่อ วิชา แพณ อินยั เนีย กับ ให้ มี ศ. เตอร์ ตูซา พนักงาน ใน กรม
คตอง ช่วย ต่อ วิชา เต็ก นิ กัต กับ วิชา เน เซอรัต ไชเฮนซ์ ด้วย บาง อย่าง

ตั้ง แต่ เวลา นั้น มา ประมาณ ไม่ ช้านัก ก็ ทรง ประชวร พระ โรคเดิม
กระ เสาะ กระ เสาะ มา จน ถึง วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘ ก็ สิ้น
พระชนม์

ใน ระหว่าง เวลา ที่ ทรง พระ ประชวร อยู่ นั้น หม่อมราชวงศ์ ไต่
รอง อธิบดี กรม เพาะ ปลุก ได้ จัดการ แขน พระองค์ ต่อไป ทั้ง ใน ระหว่าง
เวลา เล็ดๆ ออกไป รักษา พระองค์ ที่ ประเทศ ชี ยิปต์ แด เล็ดๆ ไป ตรวจ
ราชการ ต่าง ๆ ตาม หัว เมือง มณฑล ก็ได้ ทรง มอบ ราชการ ใน กรม แด
โรงเรียน ให้ หม่อม ราชวงศ์ ไต่ ะ ด้ จัด ทำ ไป

เมื่อ พระองค์ ได้ สิ้น พระชนม์ ตั้ง แดว กระทรวง เกษต ราชการ เห็น
ว่า ราชการ ใน กรม เพาะ ปลุก นั้น มาก มาย ทั้ง จะ เป็น การ สำคัญ ต่อ ไป
ภาย หน้า ด้วย จึง ได้ แยก โรง เรียน ออก เลี้ย เปน แพนด หนึ่ง แดว จัด ให้

หม่อมราชวงศ์โค๊ะ เปนผู้ปกครองจัดการโรงเรียนต่อไป แต่คงให้ มีค
เคอร์ วันราเวนสวีย์ เปนผู้ช่วยในแผนกศึกษา

เมื่อต้นเดือนพฤศจิกายน คศ ๑๒๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ โอน กรม แผน ที่ ๒ ขึ้น กับ กรม ยุทธนาธิการ โรงเรียน จึงได้ เติบ แผนก
แผน ที่ ออก เตี้ย เพราะ เห็น ว่าวิชา แผนก นี้ จะ ไป สอน ใน กรม ยุทธนาธิการ
ต่อไป แต่วิชา แผนก ที่ต่าง ๆ นั้น ทำได้ เติบ เตี้ย ด้วยไม่ ได้ คง สอน
อยู่ตาม เดิม

ต่อไปใน คศ ๑๒๘ โรงเรียน จะได้ เติบ วิชา การ แร่ ขึ้น อีก แผนก
หนึ่ง ตาม ที่ได้ ปรากฏ ใน หลั ก สู ตร์ ต่อ ท้าย นี้ เพราะ ฉนั้น ต่อ ไป ภาย น้
วิชา ที่ได้ สอน ใน โรงเรียน นี้ จึง จะ คง เปน ๓ แผนก อยู่ คือ ๑ การ คัด ของ
๒ การ เพาะ ปลูก ๓ การ แร่

การ ที่ โรงเรียน เจริญ ขึ้น ทุก ๆ ปี คัดยอด มา จนถึง เวลานี้ นั้น ก็ เห็น
ชัด แน่ แล้ว ด้วย เหตุ ที่ ใน เวลานี้ มี พนักงาน ยี่ บุน ที่ จัดการ ใหม่ อยู่ นั้น
แต่ เพียง ๓ นาย เท่านั้น นอก จาก นั้น ได้ หมด สัตถุญา กัด กับ ไป ประเทศ ยี่ บุน
แล้ว เพราะ ได้ นักเรียน ที่ได้ เรียน อยู่ ใน โรงเรียน นี้ จบ ตาม หลั ก สู ตร์ ซึ่ง
ได้ ทำ ไว้ แต่ เดิม นั้น ไป ใช้ เปน เจ้าพนักงาน แทน ชาว ยี่ บุน หลายนาย แล้ว
ตาม ซึ่ง จะได้ ปรากฏ ใน มาณู ชี นักเรียน ที่ได้ ออก รับ ราชการ แล้ว ข้าง ท้าย นี้

ใช้ แต่ เท่านั้น โรงเรียน นี้ ยัง ได้ ผัก หัก นักเรียน อีก หลายนาย
สำหรับ กรม คัด ของ แต่ กรม แผนก ที่ เปน ต้น และได้ ส่ง ออก ไป เต่า เรียน
อยู่ ใน เมือง ต่าง ประเทศ มี เยอรมัน แต่ อเมริกา เปน ต้น แต่ นัก

เรียน เหล่านี้ เมื่อได้ ไป ถึง เมือง ต่าง ประเทศ แล้ว ก็ เข้า เรียน ใน โรงเรียน
ชั้นสูงได้ โดย ตรง เกือบ ทุกคน ซึ่ง เป็น ที่ แสดง ให้ เห็น ว่า โรงเรียน นี้ มี
ประโยชน์ เพียงใด แต่ ต่อ ไป ภาย ภาย โรงเรียน ก็ จะ ได้ จัด การ สอน ให้ สูง
ขึ้น เป็น ลำดับ ตามสมควร กับ สมัย

คำ รบสั่ง พระ เจ้า ลูก ยา เชอ กรม หมื่น พิไชย มหิณฑ โรตม
แต่ คำ ตอบ ของ พระ ยาศรี สุนทร โวหาร ใน การ เปิด โรงเรียน กระทรวง
เกษตรราชการ มี แจง ใน ข้าง หน้าที่ ๕

คำ รบสั่ง

พระ เจ้า ลูก ยา เชอ กรม หมื่น พิไชย มหิณฑ โรตม

ใน การ เปิด โรงเรียน กระทรวง เกษตราชการ วัน นี้ ข้าพเจ้า ขอ
โอกาส ที่ จะ กล่าว ถึง การ ส่ง ส่ง นัก เรียน ไทย ใน วิชา การ แขน ที่ วิชา
อินยเนี่ย ที่ เกี่ยว กับ การ คดอง แต่ วิชา เพราะ ปลูก ซึ่ง เป็น ต้น เหตุ ที่ จะ ให้
เกิด มี โรงเรียน นาน พอ เป็น สังเขป ให้ บรรดา ท่าน ทั้งหลาย ที่ ได้ เสด็จ
มา ใน วัน นี้ กับ ทั้ง ครู และ นักเรียน ทราบ ทั้ง กัน

แต่ เดิม มา กรม ทั้ง ๓ กล่าว คือ กรม แขน ที่ กรม คดอง
แต่ กรม เพราะ ปลูก ซึ่ง ส่ง กัด ขึ้น อยู่ใน กระทรวง เกษตราชการ ได้ จัด
การ ส่ง ส่ง วิชา ที่ เกี่ยว กับ การ ของ กรม นั้น ๆ แยก กัน เป็น กรม ๆ แต่
ข้อ สำคัญ ของ ความ ประสงค์ ของ กรม ทั้ง ๓ ก็ คง เหมือน กัน กล่าว คือ
จะ ส่ง ส่ง นักเรียน ไทย ให้ ได้ รับ ราชการ พอ แก่ หน้าที่ ใน กรม ต่าง ๆ นั้น ถ้า

ความ ประสงค์ นี้ จะ แปร กัน ไป ก็ เป็น ชัย ที่ ตรง บาง กรม หมายถึง จะ ผล ชอบ คนไทยให้ เป็น นักเรียน มีความ วิชา สูง บาง กรม ก็ ประสงค์ จะ ผล หัก คนไทยแต่พอให้ เป็น พนักงาน มีความ วิชา ลง มา ผล ที่ได้ จึง ต่าง กัน ตาม ความ ประสงค์ ของ กรม นั้น ๆ

บัดนี้ ข้าพเจ้า จะ ได้ กล่าว ความ ประสงค์ ของ กรม แผน ที่ ต่อ ไป ประวัติ การ ส่งสอน วิชา แผน ที่ แด การ ทำ แผน ที่ อย่าง ฝรั่ง คนไทยได้ เฒ่า เรียบ มา นาน แล้ว ก่อน ที่ได้ ตั้ง กรม แผน ที่ ขึ้น หลาย ปี คือ เมื่อ รัตน โกสินทร ศก ๘๕ ได้ มี พระบรมราช โองการ ให้ เลื่อน คัด นาย แด พดทหาร มหาดี รักษา พระองค์ บาง นาย ให้ มา ผล หัก การ ทำ แผน ที่ มี มิคเตอร์ อาตาบาส์ เคอร์ เป็น หัวหน้า ผู้ ส่งสอน ผู้ ที่ ได้ ผล หัก เหล่า นี้ ได้ ทำ แผน ที่ กรุง เทพ ๆ หลาย คำมด

ครั้น ต่อ มา ภายหลัง พระเจ้า น้อง ยาเชอ กรมหลวง ดำรงราชา นภาพ ใน ขณะนั้น ยัง ทรง บัญชาการ ทหาร มหาดี เด็ก อยู่ ทรง พระดำริ ที่ เห็น ว่า ควร จะ ตั้ง กอง ทำ แผน ที่ ให้ เป็น กรม ขึ้น กรม หนึ่ง จึง เมื่อ รัตน โกสินทร ศก ๑๐๑ ได้ ทรง ขอ มิคเตอร์ แมกคาที่ ซึ่ง ภายหลัง ได้ เป็น พระวิภาคภวศต มา เป็น หัวหน้า จัด การ ภายหลัง จึง ได้ เปิด โรง เรียน การ แผน ที่ ขึ้น ที่ พระราชวัง บาง ประชัน ได้ เลื่อน คัด นาย ทหาร มหาดี เด็ก อีกรวม เป็น ๓๐ นาย มา ผล หัก ใน โรง เรียน นี้ อีก ๓ เดือน ต่อ มา โรง เรียน ได้ ย้าย มา อยู่ ที่ กรุง เทพ ๆ นักเรียน ขึ้น น ได้ ทำ แผน ที่ พระบรม

มหาราชวัง แดใน ท้อง ที่ คำบถ คำเพ่ง ด้วย ใน เวลานั้น พนักงาน แขน ที่ ยัง
เรียก ว่า เป็น ทหาร มหาต เล็ก อยู่ จน ถึง เมื่อ วัน พฤษหิศาบดี ที่ ๓ เดือน
กษายาน รัตนโกสินทร ศก ๑๐๔ จึง ได้ มี พระบรม ราช โองการ ให้ ตั้ง กรม
แผนที่ ขึ้น เป็น กรม หนึ่ง ไม่ เกี่ยว แก่ กรม ทหาร มหาต เล็ก อีก ต่อ ไป
ศตชด มา จน กาล บัด นี้

ครั้น เมื่อ ตั้ง กรม แผนที่ ขึ้น แลว โรงเรียน แผนที่ ได้ ย้าย มา อยู่
ใน พระบรม มหาราชวัง มี มิสเตอร์ นิกอเต เป็น อาจารย์ (ปี ร.ศ. ๑๐๖)
ต่อมา เมื่อ ปี ร.ศ. ๑๓๓ โรงเรียนแผนที่ ได้ ย้าย ที่ อีกร มา ตั้ง
อยู่ที่ ตึกก พระยา ศรี มี มิสเตอร์ นิกอเต แล มิสเตอร์ ยิง เป็น อาจารย์
ถึง ๕๐๓

ครั้น มา เมื่อ ปี รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ โรงเรียนได้ ย้าย มา ตั้งที่ พระ
ราชวัง คำบถสระประทุมวัน นี้ มี มิสเตอร์ โทณ แล มิสเตอร์ เฮอริ จิน เป็น
อาจารย์ มี มิสเตอร์ เฮอริ จิน อยู่ เป็น ผู้ ตั้ง แล โรงเรียน แผนที่ ต่อ มา จน บัด นี้

การ ตั้ง ชئون ใน เวลานั้น ก็ คง เป็น ไป ตาม ความ ประสงค์ ของ กรม
แผนที่ ตั้ง จะ ได้ กต่าง ต่อ ไป

ข้าง ต้น ได้ กต่าง ไว้ แลว ว่า ความ ประสงค์ ของ กรม ทั้ง ๓ ใน
การ ตั้ง ชئون คนไทย ก็ เพื่อให้ ได้ ทำ การ พช แก่น่า ที่ การ ใน กรม เพราะ
ฉนั้น ใน ช้น คน จะ ต้อง กต่าง ถึง การ ของ กรม แผนที่ แล จำนวน พนักงาน
ที่ กรม แผนที่ ต้อง การ เชี่ย ก่อน

การ ของ กรม แผนที่ ๆ ต้อง การ พนักงาน มาก ก็ คือ การ รั้งวัด
ราย ละเอียด เพราะ ฉนั้น กรม แผนที่ จึง ได้ ดำเนิน ทาง ที่ จะ ฝึก สอน นักเรียน
ให้ พอ แก่ การ นี้ ถือ เขา เปน ข้อ สำคัญ ส่วน การ รั้งวัดใหญ่ นั้น ไม่
ต้อง การ พนักงาน หลาย คน แต่ เปน การ ที่ ยาก ด้วย เพราะ ฉนั้น กรม
แผนที่ จึง ให้ เปน นำ ที่ ของ ชาว ต่าง ประเทศ เสีย โดย มาก

แต่ กรม แผนที่ ก็ ได้ ตั้งใจ จะ ฝึก สอน คน ไทย ให้ ได้ เจ้า เรียน วิชา สูง
ขึ้นไป จน อาจ จะ ทำการ รั้งวัด ใหญ่ ได้ เหมือน กัน แต่ มา ขัด ข้อง ด้วย เรื่อง
หา นักเรียน ที่ มีความ รู้ พอ ที่ จะ เจ้า เรียน วิชา สูง ได้ ยาก เพราะ ใน สมัย
ก่อน นักเรียน ที่ มีความ รู้ ใน วิชา สำคัญ หรือ เยเนอรัล เอดู เคชั่น ยัง มี
น้อยนัก ทั้ง แบบ เจ้า เรียน เช่น วิชา เศรษฐ อย่าง สูง เปน ต้น ก็ ยัง บก พร่อง
อยู่ มาก ครั้น มา ใน สมัย นี้ คำหับ คำว่า มี มาก ขึ้น แต่ วิชา สำคัญ
ตาม โรง เรียน เช่น วิทยาลัย เปน ต้น ได้ สอน สูง ขึ้น กรม แผนที่ ก็ หา ได้ เจิก
เฉย ไม่ ได้ จัด หา นักเรียน ได้ นาย หนึ่ง มา ไว้ เพื่อ จะ ฝึก สอน ให้ ได้ ออก
ไป เจ้า เรียน ณะประเทศ นอก เวลา นั้น ประจวบ กับ เวลา ที่ กรม เพาะ
ปลูก ได้ เปิด โรง เรียน สอน วิชา การ สำหรับ กรม มี วิชา สำคัญ เช่น สูง
เช่น เศษ มีตรี โท โน เมตรี ฮิตซ์บรา จี โอ เมตรี สตรี โอ เมตรี เปน ต้น
กับ ทั้ง ได้ ส่ง สอน วิชา พิชิกซ์ โบทานี เคมี มีคตรี เปน ต้น อีก ด้วย มี หม่อม
ราชวงศ์ ไต่ ดอกเตอร์ วิทยาลัย เซอร์ มัน แต่ มีคเตอร์ บี ไพรย์
เปน ต้น เปน อาจารย์ สอน

นักเรียน กรมแผนที่ ๆ จะ ส่ง ให้ ไป เค้า เรียน ณ ประเทศ นอก นั้น
กรมแผนที่ ได้ฝากให้ เป็น ศิษย์ ของ มิสเตอร์ ไพรีย์ เพราะ ณ นั้น เขา จึง
ได้ เข้า อยู่ใน โรง เรียน กรม เพราะ ปลุก ภาย หลัง ได้ เค้า เรียน จน จบ หลักสูตร
ศูตร์ ต่อมาได้ ได้ ปกาศนิยบัตร ของ โรง เรียน เวลานี้ ถ้าตั้ง เค้า เรียน การ
แผนที่ อยู่ ณ เมือง คาส์ฟอเนีย ประเทศ อเมริกา ค่อยไป กรมแผนที่ ยังมี
ความหวัง ว่า จะ ส่ง นักเรียน ออกไป เค้า เรียน ณ ประเทศ นอก อีก

บัดนี้ ข้าพเจ้า จะได้ กล่าว ถึง ความ ประสงค์ ใน การ แยก หัด นักเรียน
ไทย ให้ เข้า เป็น พนักงาน ทำ การ ของ กรม คดอง ค่อยไป ข้อ สำคัญ นั้น คือ

๑ กรมคดอง มี ความ ประสงค์ ที่ จะ ส่ง นักเรียน ให้ ไป เค้า เรียน วิชา
อินยัเนีย การ คดอง ณ เมือง ต่าง ประเทศ เพื่อให้ มี พนักงาน ขึ้น ตั้ง ซึ่ง เป็น
คนไทย พอ แก่ นำ ที่ การ ใน กรม ให้ มาก ที่ สุด ที่ จะ มาก ได้ อย่าง หนึ่ง

๒ การ ดูแล รักษา คดอง แล การ ระบาย น้ำ เข้า ออก ย่อม เกี่ยว
กับ ความ ประสงค์ แล ความ พอใจ ของ ราษฎร ที่ เป็น ชาว นา มาก

แม้ จะ ให้ การ นั้น ดำเนิน สดวก สัม กับ ความ พอใจ ของ ราษฎร แล้ว
ก็ ต้อง ขาด ไร่ ไร้ ได้ ตาม ชั้น ความ ประสงค์ ราษฎร ต่อ ราษฎร นั้น เอง อยู่
เนื่อง ๆ เพราะ ณ นั้น จึง เป็น การ สัมคอง ที่ จะ ให้ พนักงาน เป็น คนไทย
เพื่อ จะได้ ใ้ ส่วนได้ โดย สดวก

๓ แม้ คนไทย ได้ เค้า เรียน วิชา อินยัเนียดี แล มี ความ ขำนาญ พอแล้ว
คง จะ ส่ง สอน พนักงาน ขึ้น ดำ ใน การ อินยัเนียได้ ดี สดวก กว่า ที่ ชาว ต่าง
ประเทศ จะ ส่ง สอน เป็น แน่

โดยเหตุที่ทั้งสามประการนี้ กรมศตของไต้ส่งได้ดำเนินทางที่จะ
 ผูกสอนคนไทยให้มีความรู้สูงพอที่จะออกไปเข้าเรียนการอินยี่เนีย
 ณประเทศนอกได้ ได้มอบให้มิสเตอร์ไฟรย์ เป็นอาจารย์ ผูกสอน
 บัดนี้ กรมศตของไต้ส่ง นักเรียนออกไป ณประเทศนอก ๔ นายแล้ว
 นายหนึ่งได้เรียนเฉพาะกับมิสเตอร์ไฟรย์ อีกสามนายนั้น เมื่อโรง
 เรียนการเพาะปลูกเปิดได้เข้ามาอยู่ในโรงเรียนนั้น แต่ได้เข้าเรียนตาม
 หลักสูตรของโรงเรียนตลอดมา จนได้รับประกาศนียบัตรของโรงเรียน
 บัดนี้กำลังเข้าเรียนอยู่ที่ประเทศเยอรมัน ๓ นาย แต่เข้าเรียนอยู่ที่
 อเมริกาหนึ่ง นาย

ส่วนนักเรียนที่ จะ ผูกให้ เปน พนักงาน ชัน รอง ตง มา ซึ่งไม่จำ
 เปน ต้องไป เข้าเรียน ณประเทศนอกนั้น กรมศตของไต้ส่งให้มาเข้าเรียน
 ตามหลักสูตรของโรงเรียนจนได้รับประกาศนียบัตร ออกไปทำการใน
 กรมศตของไต้ส่ง นายแล้ว

ส่วนกรมเพาะปลูกซึ่งแต่เดิมได้รับนามว่า กรมช่างไหม โดยเหตุ
 ว่ากรมนี้ได้นี้มาที่เฉพาะแต่การบำรุงการทำไหมแต่ฝ่ายเดียวนั้น ใน
 ชั้นต้นมีความประสงค์ที่จะผูกคนไทย ให้ได้เข้าเรียนวิชา
 ทำไหม เพื่อได้ให้คนไทยทำการแทนยุโรป ซึ่งได้จ้างเข้ามาทำการ
 เท่านั้น ครั้นต่อมาภายหลังกรมช่างไหม เห็นว่าวิชาทำการทำไหม
 เปนวิชาซึ่งเกี่ยวข้องกับวิชาการเพาะปลูกอยู่มาก ประการหนึ่งถ้า
 จะผูกสอนนักเรียนให้รู้วิชาทำการทำไหมดีแล้ว นักเรียนจำเปนต้องรู้

วิชาการ เพราะ ปลูก ด้วย เพราะ ฉนั้น จึงได้ เพิ่ม วิชา การ เพราะ ปลูก ขึ้น
 อีก ส่วน หนึ่ง แต่ วิชา การ ทำใหม่ หรือ การ เพราะ ปลูก ก็ดี เมื่อ ได้ จะ
 เจ้า เรียน ให้ รู้ ได้ ดี แล้ว ก็ ย่อม ชาติ ไร่ ไร่ วิชา สามัญ หรือ เชนเนอร์ต เฮด
 เคชั่น เสีย ก่อน จึง จะ เจ้า เรียน ให้ รู้ ได้ เพราะ ฉนั้น กรม เพราะ ปลูก
 จึง ได้ ตั้ง หัก คุ้ม สำหรับ โรง เรียน ขึ้น ประกอบด้วย สามัญ วิชา โดย เค็ม
 * บริบูรณ์ และ แบ่ง เวลา เจ้า เรียน ออก เป็น ๓ ปี

เมื่อ ได้ ได้ เจ้า เรียน จบ หัก คุ้ม ครบ แต่ สอบ ได้ ได้ แล้ว ผ่าน
 ก็ ได้รับ ปกาศ นิมิตร์ ของ โรง เรียน ออก ทำ ราชการ ได้ ต่อ ไป

ใน เวลา นี้ นักเรียน ของ กรม เพราะ ปลูก ซึ่ง ได้ สอบ ได้ ได้ แต่
 ออก ไป รับ ราชการ เป็น พนักงาน ตาม หัว เมือง ต่าง ๆ รวม ๑๕ นาย แล้ว
 ต่อ ไป การ ทำใหม่ หรือ การ เพราะ ปลูก ขึ้น ๆ ก็ดี ถ้า มี นักเรียน มาก พอ
 ก็ จะ ได้ จัด การ บำรุง ให้ เจริญ ขึ้น เป็น ชั้น ๆ

เมื่อ ได้ กล่าว ถึง ประวัติ แต่ ความ ประสงค์ ของ กรม ต่าง ๆ โดย
 ตั้ง เขป แล้ว ข้าพเจ้า จะ ได้ กล่าว ถึง ความ ประสงค์ ซึ่ง ได้ ตั้ง โรง เรียน
 กระทรวง เกษตร วิชาการ ขึ้น ต่อ ไป ข้อ สำคัญ นั้น คือ

๑ ทั้ง สาม กรม ได้ มี ความ ประสงค์ ที่ จะ ดำเนิน ทาง เดียว กัน กล่าว
 คือ จะ หัก คุ้ม คุ้ม ไทย ให้ ได้ เจ้า เรียน วิชา เพื่อ ออก มา ทำการ ของ กรม นั้น ๆ

๒ วิชา ของ สาม กรม นั้น เป็น วิชา เด็ก นึก เกิด เหมือน กัน

๓ การ ตั้ง ชั้น วิชา ของ กรม ทั้ง สาม นั้น ย่อม ชาติ ไร่ ไร่ วิชา

สามัญ หรือ เชนเนอร์ต เฮด เคชั่น เป็นใหญ่ ก่อน จึง จะ เจ้า เรียน วิชา ช่าง
 หรือ เต็ก นึก เกิด ได้

« โดยเหตุว่าวิชาสามัญ หรือ เชนเซอร์ติเฟอเคชัน เป็นรากเงา
ของวิชาอื่นแล้ว ก็ จะ แยก กัน ออก เป็น กรรม ๆ ก็ แปล ว่า จะ ต้อง
หา ครู ให้ พอ เพียง กัน ทุก กรรม ถ้า แม้ ว่า ใน ส่วน วิชา สามัญ นี้ นักเรียน
ทั้ง สาม กรรม ได้ เข้า เรียน ใน ที่ แห่ง เดียว กัน แล้ว จะ ลด หย่อน ผ่อน ผัน
จำนวน ครู ลง ได้

โดย เหตุ เหล่า นี้ เป็น ต้น จึง เห็น ได้ ว่า การ จัด ออก วิชา ของ
สาม กรรม ควร จะ รวม อยู่ ใน ที่ แห่ง เดียว กัน ได้ เมื่อ นักเรียน ทั้ง สาม กรรม มี
ความรู้ ใน วิชา สามัญ ดี แล้ว ก็ จะ ได้ เข้า เรียน วิชา ช่าง (เทคนิคเกิด)
ต่อไป นักเรียน ของ กรรมใด ก็ เข้า เรียน วิชา ของ กรรม นั้น แต่ ค่อย ไป
ภายหลัง ถ้า การ ดำเนิน ไป ได้ โดย สดวก จริง แล้ว คง จะมี พนักงาน ที่
จะ ทำ การ ทั้ง ตำแหน่ง ที่มี วิชา ตั้งแต่ วิชา ค่า มาก เป็น ลำดับ ใน ไม่ ช้า มี

ใน ที่ สุด นี้ ข้าพเจ้า เห็น ว่า การ ที่ รวบรวม โรงเรียน ทั้ง สาม กรรม
เข้า มา อยู่ เป็น แห่ง เดียว กัน คง จะมี คุณ ประ โชน์ เป็น เชนก ประการ

คำ กราบ ทูล คอบ

ของ พระยาศรี สุนทร โฆหาร

ปลัด ทูล ฉลอง กระทรวง เกษตราธิการ

เวลานี้ ท่าน เสนาบดี บ่อย ไม่ ได้ มา อยู่ ใน ที่ ประชุม นี้ ด้วย ข้าพระ
พุทธเจ้า ก็ ออ โอกาส อัน นี้ ขอ ประทาน กราบ ทูล แทน ใน นาม ของ
กระทรวง เกษตราธิการ

ประวัติ แด่ ความ ประสงค์ ของ โรงเรียน นี้ อย่างไร ได้ รับ ตั้ง ชี แจง
แล้ว ข้า พระพุทธเจ้า จะ กราบ ทูล แด่ ใน ชั้น ที่ ซึ่ง โรงเรียน กระทรวง เกษตร
ชั้นใหม่ นี้ว่า กระทรวง มีความ ประสงค์ อยู่ เสมอ ที่ จะ ได้ นัก เรียน แขนง ที่
ที่ มีความ รู้ สูง กว่า ที่ ได้ เคย ผัก ถอน กัน มา แต่ ก่อน จน สามารถ ที่ จะ
ทำ การ รั้ง วัลดี ใหญ่ หรือ ทำ อะไร ๆ ใน วิชา แขนง ที่ ได้ ตัด ทอด เพราะ
เวลานี้ นัก เรียน ตาม โรงเรียน ต่าง ๆ มี โรงเรียน ราช วิทยาลัย เป็น ต้น มี
ความ รู้ สูง ขึ้น พอ ที่ จะ ขอ เลิก คัด มา เป็น นัก เรียน แขนง ที่ ซึ่ง สูง ได้
ดัง กอ แล้ว แต่ ยัง ชัก อยู่ ที่ ยัง ไม่ มี ผู้ รับ จัด การ ให้ ไป ตาม ความ
ประสงค์ ของ กระทรวง ได้ ถึงแม้ ว่า มี ศ. เคอร์ กิบ ติง กับ มี ศ. เคอร์ เฮอริง
ก็ได้ คิด จัด การ โรงเรียน นี้ โดย แข็ง แรง แต่ มี การ อื่น ๆ อยู่ ด้วย หา
ได้ จัด แด่ เฉพาะ โรงเรียน อย่าง เดียว ไม่

ส่วน โรงเรียน นี้ จัด ชั้น ใหม่ คือ โรงเรียน กรม คตอง แด่ กรม
เพาะ ปลูก ทั้ง สอง โรงเรียน แต่ แรก ลง มือ ก็ ได้ จัด การ ให้ ดำเนิน ไป ตาม
ความ ประสงค์ ของ กระทรวง เกษตร ที่ เดียว ได้ มี นัก เรียน คน ไทย ใช้ ใน
กรม นั้น ๆ กต่าง คือ นัก เรียน ช่าง ใหม่ ได้ ออก เป็น ครู แทน ยี่ บุน ได้
แพร่ หดหาย มาก แล้ว

บัดนี้ ถ้า พระบาท ทรง รับ เป็น พระ ชุระ จัด การ รวม โรงเรียน ทั้ง
สาม เข้า เป็น โรงเรียน กระทรวง เกษตร ราชการ โรงเรียน เดียว กัน ดัง นี้ เป็น ที่ หวัง
ได้ ว่า การ คง เป็น ผล สำ เร็จ ดัง ความ มุ่ง หมาย ของ กระทรวง เกษตร ราชการ
เพราะ มี พยาน ใน การ ที่ ได้ ทรง จัด โรงเรียน ช่าง ใหม่ ให้ เห็น ว่า ทรง พระ

ปรีชา ด้มา รก เปน อื่น มาก มา แล้ว เพราะ ฉนั้น ข้าพระพุทธเจ้า ขอ ประ
 ทาน กรวาม พุฒ ถวาย ความ ยินดี แต่ ขอพบ พระเดช พระคุณ ใน การ ที่ได้ ทรง
 พระดำริห์ จัด การ โรงเรียน อันได้ จัด เปน ใน วัน นี้ ใน นาม ของ กระทรวง
 เกษตรราชการ

ควร มีควร แล้ว แต่ จะ โปรด เกด้า ฯ

ระเบียบ การ ปกครอง แล ระเบียบ การ โรงเรียน

คำนำ

โรงเรียน นี้ เปน โรงเรียน อุดม ศึกษา แล เปน แหนก ของ กระทรวง
 เกษตรราชการ เพราะ ฉนั้น โรงเรียน จึง จะ รับ กุลบุตร ที่ จะ เข้า รับ ราชการ
 ใน (กรม เพาะปลูก หรือ กรมใด ๆ ใน) กระทรวง เกษตรราชการ แต่
 กรม อื่น ๆ จะ ฝาก นัก เรียน มา เตา เรียน ใน โรงเรียน ก็ได้ แต่ ต้อง
 ปฏิบัติ ตาม ระเบียบ ของ โรงเรียน นี้ ทุก ประ การ

กรรมการ ทรวง โรงเรียน

กระทรวง เกษตรราชการ จะ จัด ตั้ง ผู้หนึ่ง ผู้ใด ให้ เปน กรรมการ หรือ
 กอช ถอน ได้ กรรมการ นี้ มี หน้าที่ ทรวง คุรา โรงเรียน แล การ ถอน กับ
 ช่วย จัด ระเบียบ ข้อ มิ่ง คับ ต่าง ๆ

บรรดา ๓ การ ทั้ง หลาย ที่ เกี่ยว กับ โรงเรียน เช่น เล็ก คง หรือ
 ถอดถอน ครู แด พนักงาน ใน โรงเรียน จัด หลักสูตร การ เติ ม เชน แด
 ระเบียบ การ ปก ครอง ต่าง ๆ เหล่า นี้ เป็น กิจ ของ ผู้ ปก ครอง โรงเรียน
 จะ ได้ ประชุม ปก ครอง หา วิธี กับ กรรมการ แล้ว นำ ความ ชิน เสนอ เสนอบัด
 กระ ทรวง เกษตรา ชีการ เพื่อ ขอ อนุญาต จัด การ ตาม ความ ที่ ได้ ตก
 ตง กัน นั้น

ผู้ ปก ครอง โรงเรียน

ผู้ ปก ครอง โรงเรียน มี หน้าที่

๑) เป็น ผู้ รับ ผิด ชอบ ใน การ ปก ครอง โรงเรียน ทั้ง ไป แด มี
 หน้าที่ ๆ จะ รับ คำ สั่ง หรือ รายงาน อย่าง หนึ่ง อย่างใด ตรง ค่อ กระ ทรวง
 เกษตรา ชีการ ได้ แด ผู้ เติ ยว กับ มี ข้า นาค บัง คับ บัญชา ครู ศิษย์ แด
 พนักงาน ใน โรงเรียน ทั้ง สิ้น

๒) เป็น ผู้ กะ ท้าง บ ประมาณ เงิน เติ น การ จร แด ค่า ใช้ สรรย
 สำหรับ โรงเรียน แดว่า หา วิธี ค่อ ที่ ประชุม กรรมการ เมื่อ ตก ตง ประการ ได้
 ผู้ ปก ครอง โรงเรียน ต้อง นำงบ ประมาณ นั้น เสนอ เพื่อ ขอ อนุญาต ค่อ กระ ทรวง

๓) การ เบิก จ่าย เงิน เติ น แด ค่า ใช้ สรรย สำหรับ โรงเรียน
 ผู้ ปก ครอง โรงเรียน เป็น ผู้ เชน นาม เบิก รับ ผิด ชอบ ทั้ง สิ้น

๔) เมื่อ สิ้น เทอม หนึ่ง ๆ ต้อง ทำ รายงาน ใน โรงเรียน ทั้ง ไป
 ชิน เสนอ ค่อ กระ ทรวง ภายใน กำหนด ๓๐ วัน นับ แด วันที่ โรงเรียน
 บัด เปน คัน ไป

หัวหน้าครู

หัวหน้าครู ๓) มีอำนาจเหนือครู แต่ ศิษย์ แต่ ตรวจ ตรวจ การ สอน
 ของครู แต่ การ เฝ้าเรียน ของ นัก เรียนได้ ทั่วไป แต่ในระหว่าง เวลา เฝ้าเรียน
 นักเรียนอยู่ใน อำนาจ หัวหน้าครู ๒) เป็น นายกลใน ที่ ประชุมครู เมื่อ ที่ ประชุม
 ครู ตก ลง ประการใด หัวหน้าครู ต้อง นำ ความ ตก ลง นั้น เสนอ ต่อ ผู้ปกครอง
 โรงเรียน ๓) มี อำนาจ ที่ จะ อนุญาต ให้ ครู ลาพักได้ ไม่ เกิน กว่า ๓ วัน ถ้า
 เกิน กำหนด นี้ ออกไป ให้ ตาม กฎ เช่น มาตรา ๔) (ก) หัวหน้าครู ต้อง จด
 เรื่องราว ใน โรงเรียน คือ สิ่ง ที่ เกี่ยว กับ การ เฝ้าเรียน ทั้ง สิ้น เพื่อ ทำ รายงาน
 ใน ปลาย เทอม (ข) ต้อง ทำ บัญชี เครื่อง พืชักส์ เคมี มี สตรี เครื่อง มือ
 ต่าง นานา บัญชี หนังสือ แพนด อิน ยี่ น้อย ของ โรงเรียน ซึ่ง อยู่ใน ความ
 ดูแล รักษา ของ หัวหน้าครู รับ ผิด ชอบ ใน สิ่ง เหล่า นี้ (ค) หัวหน้าครู
 เป็น ผู้รับ นัก เรียน และ จัด การ สอน ได้ แต่ ทำ สัญญา กับ นัก เรียน ทุก
 คน (ง) ต้อง จด ชื่อ ผู้เช่า เป็น นัก เรียน และ ผู้ที่ ออก จาก โรงเรียน
 ทั้ง วัน เดือน ปี ด้วย โดย ทะเบียน ลง ใน สมุด ทะเบียน (จ) ต้อง จัด บัญชี
 รายวัน ครู ที่ ได้ ลา พัก เมื่อ สิ้น เดือน ๆ หนึ่ง ต้อง จด ว่า ครู นั้น ได้ ลา,
 บวช, เท่านั้น ๆ วัน ขึ้น ผู้ปกครอง ของ โรงเรียน
 ๕) ต้อง ทำ รายงาน ใน หน้า ที่ ของ คน ขึ้น ต่อ ผู้ปกครอง ของ โรงเรียน
 ภายใน กำหนด ๑๕ วัน นับ ตั้ง แต่ วัน โรงเรียน หยุด เป็น ต้น ไป

ครูต่าง ๆ

- ๑) มีอำนาจบังคับ บัญชีงานที่เรียน ทัว ไป
- ๒) มีอำนาจ ตงโทษ นักเรียนที่ เกียจ คร้านได้ โดยทาง อัน สมควร
- ๓) ควร มีสมุด รายวัน สำหรับ จด นาม ศิษย์ ผู้ใด อยู่ เต้าเรียน หรือ บวช ขาด ลา แต่ สมัก เติมนั้น ใช้ สำหรับ จด หมายถึง เหตุ ความ ประพฤติ ของ นักเรียนโดย ตัน ด้วย

๔) เหตุ การ อันใด สำคัญ ที่ จะ พึง มี ขึ้น ใน ระหว่าง เวลา เต้าเรียน ครู ต้อง รายงาน ต่อ หัวหน้าครู แต่ ถ้า ครูใด จัด การ อย่าง หนึ่ง อย่างใด ไป โดยยังไม่ได้รับ อนุญาต จากที่ ประชุม ครู หรือ หัวหน้าครู ผู้นั้น ต้อง รับผิดชอบใน สิ่ง ที่ ได้ จัด กระทำไป นั้น

๕) เพื่อ จัด การ เต้าเรียน ต่าง ๆ ให้ เจริญ ขึ้น หัวหน้าครู และ ครูต่าง ๆ นัตให้ หัวหน้าครู เรียก นัตให้ ประชุม ครู ได้

๖) ที่ ประชุม ครู นั้น มี กิจ ที่ จะ ปรึกษา เดือกคิดคิดคณ หรือ เพิ่ม เต็ม สิ่ง ต่าง ๆ ที่ เกี่ยว กับ การ สั่ง สอน แต่ การ เต้าเรียน กับที่ เกี่ยว กับ ระเบียบ ข้อ บังคับ แต่ ความ ประพฤติ ของ นักเรียน ฯลฯ แล้ว นำ ความ เต็มขอ ต่อ ผู้ปกครอง โรงเรียน

๗) ครู ทั้ง หลาย ต้อง รักษา แต่ รับผิดชอบใน สิ่ง ของ ต่าง ๆ ซึ่ง ผู้ปกครอง จะ มอบให้ ครู นั้น ๆ ครู แต่ รักษา เพราะ สิ่ง เหล่า นั้น เกี่ยว กับ วิชา ที่ ตน สอน

๘) เมื่อผู้ใด จะ ต้อง ทำการ เสนอ พิเศษ นอกจาก การ ส่งมอบ ไป
ผู้ปกครอง โรงเรียน จะ ได้ แจ้ง ให้ ทราบ ใน เวลา สั้น ครบ

โรงเรียน จะ จัด สมุด สำหรับ ชั้น ใด ชั้น ใด เต็ม คือ เสนอ สมุด รายวัน
สำหรับ จุด เวลา แด บท เรียน แต่ ครู ต้อง ลง นาม ด้วย ตน เอง เมื่อ เวลา
ได้ ส่งมอบ หอมด ชั่วโมง แล้ว ใน สมุด นั้น มี หมาย เหตุ การ ส่งมอบ หรือ การ
ทำโทษ นักเรียน แล อื่น ๆ ด้วย

ครู ผู้ช่วย จัด การ โรงเรียน

ครู ผู้ช่วย จัด การ โรงเรียน นั้น คือ ครู คน หนึ่ง หรือ ผู้ใด ผู้หนึ่ง
ซึ่ง ผู้ปกครอง โรงเรียน จะ ได้ ตาม เวลา ที่ จะ เห็น สมุด มี นำ ที่

๑) ต้อง อยู่ ประจำ ที่ โรงเรียน หรือ อยู่ ชั่ว คราว แต่ รับ ผิด ชอบ
ในการ ดูแล รักษา สถานที่ แด บริเวณ โรงเรียน ทั่วไป

๒) มี อำนาจ บังคับ บัญชา นักเรียน ทั่วไป ใน ระหว่าง เวลา ที่ ไม่ใช่
เวลา เรียน

๓) มี อำนาจ ที่ จะ อนุญาต นักเรียน แด พัก ได้ แต่ ต้อง รายงาน
การ ตานั้น ให้ ผู้ปกครอง โรงเรียน แด หัวหน้า ครู ทราบ ทุก ๆ วัน ก่อน เวลา
เข้า เรียน ใน วัน รุ่ง ชัน

๔) มี นำ ที่ ดูแล การ ครีว ทั่วไป แต่ ต้อง ตรวจ ครว โรงเรียน ครีว กับ ที่
รับ ประทาน อาหาร ของ นักเรียน พรหม พงศ์ เกรียง ไร่ ต่าง ๆ ในการ บริโภค
ให้ สะอาด เรียบ ร้อย

๕) ต้อง ตรวจตรา ห้อง นอน นักเรียน แต่ เครื่องใช้ ในห้อง นอน
ทั้งหลายให้ เรียบ ร้อย แต่ ตรวจ ตรา นักเรียน ใน เวลา กลาง คืน ตาม ผู้คุม
เมื่อ มี เหตุ สำคัญ ๆ เกิด ขึ้น ต้อง รับ รายงาน ให้ ผู้ปกครอง โรงเรียน
ทราบ ทันที

๖) ดูแล การ ซัก ฟอก เสื้อผ้า สิ่ง ของ ต่าง ๆ ของ นักเรียน

๗) ช่วย ปฏิบัติ ดูแล นักเรียน ที่ บวญ เจ็บ แต่ ต้อง ทำ รายงาน
ผู้ ที่ บวญ เจ็บ นั้น ขึ้น ต่อ ผู้ ปกครอง โรงเรียน แต่ หัวหน้า ครู

๘) ครู ผู้ช่วย จัดการ โรงเรียน ต้อง มี

(ก) สมุด จด รายวัน สำหรับ จด เรียง ราว ที่ เกี่ยว กับหน้าที่ ของ คน
เพื่อ ทำ รายงาน ขึ้น ต่อ ผู้ ปกครอง โรงเรียน

(ข) สมุด บัญชี สิ่ง ของ ที่ได้ จ่าย ให้ นักเรียน ใช้ อยู่ แต่ ที่
เพิ่ม เต็ม มาใหม่

(ค) สมุด บัญชี สิ่ง ของ ๆ โรงเรียน เครื่องใช้ ใน การ เถาเรียน
เช่น โต๊ะ คุ เบ็น คัน นอกจาก เครื่อง พิชักส์ เคมี มีสค์ เครื่อง ช่างไม้
แต่ สมุด หนังสือ เติงเกิด เครื่อง ынัยเยย ต่าง ๆ กับ เครื่องใช้ ใน วิชา
ไฮไฮโตจี โมควัน มีนัลดโลจี ซึ่ง อยู่ ใน การ ดูแล รักษา แต่ รับ ผิดชอบ
ของ หัวหน้า ครู หรือ ครู เจ้าหน้าที่

(ง) สมุด บัญชี รายวัน นักเรียน ที่ คนได้ อนุญาต ให้ ตา พัก แต่
ต้อง รายงาน ให้ หัวหน้า ครู ทราบ ก่อน เวลา เข้า เรียง ทุก วัน

(จ) สมุด บัญชี รายวัน นักเรียน บวญ ซึ่ง ต้อง รายงาน ให้
หัวหน้า ครู ทราบ ด้วย เหมื่อน กัน .

๘) ต้องทำรายการในหน้าที่ของตน โดยละเอียดขึ้นต่อผู้
ปกครองโรงเรียนภายในกำหนด ๑๕ วัน นับตั้งแต่วันที่โรงเรียนเปิดเป็น
ต้นไปทุกเทอม

นาม และ ตำแหน่ง พนักงาน

นาม ตำแหน่ง พนักงานในโรงเรียน ตั้งแต่ เปิด การ สอน เทอม หนึ่ง
ต้น คศ ๑๒๘

๑) หม่อมราชวงศ์ โค๊ะ ดอกเตอร์ วิทยาลัย ไฮ เดส เบก
เยอร์ มีน ผู้ปกครองโรงเรียน / สอน การ เพาะ ปลูก ชั้น ต้น การ
เพาะ ปลูก ต้นไม้ ใน ประเทศ ธิออน เค็ม มีสัตว์ ๑ ต ๑

๒) มีสเตอร์ เฮต เซฟ วัน ราเวนส์วีย์ เดิม เป็น พนักงาน
กรม คลอง หัวหน้าครู จัด การ แพททวิธา สอน การ ธิยี่เนี่ย แต่ ชาติ
เขียน แผน ที่

๓) มีสเตอร์ พ. ไพรเฮ รอง หัวหน้าครู ๗ ประจำ แต่ สอน
วิชา ฟิสิกส์ เดช

๔) หม่อมเจ้าพน ศรีเกษม กติบ จาก ประเทศ อังกฤษ ครู
ประจำ สอน วิชา ไซไฮโตจี โมคานี่ เค็ม มีสัตว์ แต่ เมื่อ เดือน
ธันวาคม คศ ๑๒๘ กระทรองได้ โอนไป เป็น หัวหน้าพนักงาน เกษศรี มณฑล
ภูเก็จ เสีย แต่ ๖

๕) มิสเตอร์ เอฟ. ฟูปลา พนักงาน กรม คตของ โอน มาช่วยสอนวิชา โบราณ ไซไฮโลยี ฯลฯ

๖) นายใหม่ นักเรียนใหม่ พนักงาน แพมก การใหม่ สอนการทำไหม แด ผสม พันธุ์ใหม่

๗) นายถ้วน ครูประจำ แต่ ก่อน เป็น ครู พิเศษ สอน ภาษาอังกฤษ พงษาวดาร ภูมิศาสตร์ ภาษาไทย

๘) นายช่วย ครู แพมก วิชา แผนที่ โอน จาก กรม แผนที่ มาเป็น ครู ประจำ

๙) มิสเตอร์ อิตยาด ครู พิเศษ สอน ภาษา อังกฤษ ชั้น กถาง แต่ ชั้น สูง

ใน เดือน ที่ ๒ ปี ๑๒๘๖ นี้ นายถ้วน กับ นายช่วย ผลัด เปลี่ยนกัน คน ละ ๑ เดือน รับหน้าที่ จัด การ โรงเรียน ด้วย

ระเบียบการโรงเรียน

เวลาเรียนนักเรียน

โรงเรียน จะรับ ผู้หนึ่ง ผู้ใด เข้า เป็น นักเรียน ใน ต้น เดือน ๑ แต่ ต้น เดือน ๒ เสมอไป แต่ ถ้า นักเรียน ผู้ใด จะ เข้า เข้า เกินไป โรงเรียน จะไม่รับ ผู้นั้นไว้ เพราะ เป็น การ ดำ บาก สำหรับ นักเรียน ในการ ที่ จะต้อง เรียน ตาม ให้ทัน พวก ที่ เข้า เรียน ก่อน แต่ เป็น การ ดำ บาก สำหรับ ครู ผู้สอน ทั้ง จะ เป็น การ เสีย เวลา เรียน ของ นักเรียน

ที่เข้าก่อนด้วย ในการที่จะเข้าเรียนในชั้น เทอม ๒ นั้น เป็น การ
 ไม่สู้จะดี สำหรับ นักเรียน เด็ก น้อย เพราะ ว่า ใน เทอม นี้ จะ สอบ วิชา
 ที่ได้ คง ต้น สอบ แต่ เทอม ๑ แล้ว ต่อ ไป ส่วน นักเรียน ที่ เข้า เรียน
 เวลานี้ ก็ จะ ต้อง เรียน คง แต่ ตอน กลาง ไป หา ปลาย คือ ใน เทอม ๑
 จึง จะ กลับ มา เรียน ตอน ต้น ไป หา กลาง เพราะ ฉะนั้น ถ้า จะ เข้า เรียน
 เลย แต่ ใน ชั้น เทอม ๑ จึง เป็น การ สอดคล้อง สำหรับ นักเรียน ชึ่ง ถ้า
 ผู้ใด มีความ รุ่สูง แล้ว แต่ สามารถ จะ เรียน ใน ชั้น กลาง หรือ ชั้น
 สูงได้ ผู้ปกครอง โรงเรียน ก็ จะ อนุญาต ให้ ผู้ นั้น เข้า เรียน
 ใน ชั้น สูง ขึ้น ไป ได้ ตาม สม ควร

ผู้สมควรเป็นนักเรียน

ผู้สมควร เป็น นักเรียน ใน โรงเรียน นี้ ต้อง

๑ เป็น ผู้มี อายุ ไม่ มาก เกิน ไป (ราว ๑๒ ปี)

๒ เป็น ผู้มีความ รุ่ สำ มัญ ศึกษ์ สอบ ได้ ได้ ปกาศ นัน ฆัตร์

ประ โยค ๒ มัชฌม แล้ว มิ ฉนั้น ผู้ที่ จะ เข้า เป็น นักเรียน ต้อง สอบ ได้
 สำหรับ เข้า โรงเรียน นี้ ก่อน

๓ เป็น ผู้ที่ สามารถ จะ เรียน แต่ ทำ การ ได้ ตถุคค ไม่ คัด

ชาติ ด้วย เจ้า หมู่ มุต นาย จะ เรียก ถอน ไป

๔ เป็นผู้ไม่มีโรคไทย เมื่อย เมื่อยน ซึ่ง จะ เข้า เรือน หรือ
 ทำ การไม่ได้ คัดออก (คือ ตั้งแต่แรก เข้า เป็น นักร เรือน แต่ เมื่อ
 เข้า เป็น นักร เรือน แล้ว ต้อง ระ ดัง รักษา ตัว ไม่ให้ บวช เจ็บ เปน โร
 ค่าง ๆ อัน มี ควร จะ ตัด ผ่อน ผันให้ ตาม ข้อ ๑)

๕ เป็น ผู้ ประพฤติ ตัวดี ไม่มี เชื้อ เสี่ยง เสี่ยง

๖ เป็น ผู้มี ความ เพียร แด่ หมั่น ไม่ เกียจ คร้าน บิด พัว

อย่าง หนึ่ง อย่าง ไร

๑ ถ้า นักร เรือน ออก จาก โรง เรือน เมื่อใด จะ เปน เมื่อ เรือน

จน ชัน ต่ำ ชัน กตาง ชัน สูง ก็ดี เมื่อ ผู้ จัดการ โรง เรือน เห็น สม ควร
 ด้วย แล้ว ผู้ นั้น จำ ต้อง รับ ราชการ โดย กำหนด ๕ ปี แต่ ถ้า ผู้ใด

เข้า เรือน ไปไม่ คดออก จำ เปน ที่ จะ ต้อง ออก จาก โรง เรือน โดย เหตุ
 หนึ่ง เหตุใด ผู้ นั้น ก็ ออก ได้ แต่ ต้อง เสีย เงิน ค่า เบี้ย เหยง เดือน

ละ ๒๐ บาท ที่ โรง เรือน ได้ จ่าย ให้ เท่า กับ เวลา ที่ได้ มา อยู่ โรง เรือน
 หรือ เมื่อ เรือน จน ต่ำ ว่าง แล้ว แต่ไม่ เต็มใจ จะ รับ ราชการ ก็ จะ

ต้อง ใช้ เงิน เบี้ย เหยง หมด ตาม เวลา ที่ได้ มา อยู่ ใน โรง เรือน เหมือน กัน
 แต่ เมื่อ ได้ รับ ราชการ ไป บ้าง แล้ว แต่ไม่ ครบ กำหนด ๕ ปี จะ ตา ออก

ถ้า เปน พนักงาน ที่ ออก จาก โรง เรือน ชัน ต่ำ ต้อง ใช้ เงิน ความ
 จำนวน มี ก ชาติ ราชการ อยู่ มี ละ ๕๐ บาท ถ้า ออก จาก ชัน กตาง

มี ละ ๓๐๐ บาท ถ้า ออก จาก ชัน สูง มี ละ ๑๕๐ บาท เว้น แต่ มี เหตุ
 บวช เจ็บ ชัน แก่ ผู้ นั้น ซึ่ง หมอ หลวง ได้ ตรวจ แด ให้ หนึ่ง ชื่อ ตำ กัญ

ของกระทรวงศึกษาธิการ

๑๗๕

จำ เปน ที่ จะ รับราชการ ตาม กำหนด ต่อไปไม่ได้จริง โดย เปน โรค ซึ่ง
จน จะระวัง บ้อง กันไม่ได้แท้ จึง จะ อนุญาตให้ ออกโดย ไม่ ต้อง คืน
เงิน ทั้ง ๓ ประการ หนึ่ง ถ้า ผู้ใด ถูกไล่ ออกใน เวลา ที่ ยัง เปน นัก เรียน
อยู่ ก็ คดี หรือ เมื่อ เปน พนักงาน รับ ราชการ อยู่ ก็ คดี จำ ต้อง
เสีย เงิน ค่า เมีย เหยง คืน ให้ แก่ โรง เรียน ตาม ที่ ได้ กติกา ข้าง บน นี้

๘ ผู้ใด สมัคร เปน นัก เรียน ต้อง ให้ บิดา มารดา หรือ ญาติ
ผู้ ปก ครอง นำ หรือ มี หนังสือ มา แจง ความ คดี ผู้ ปก ครอง โรง เรียน แด
งไป ปกาศ นัยมิตร ของ ผู้ นั้น มา ด้วย เมื่อ ผู้ ปก ครอง โรง เรียน
เห็น สม ควร จะ รับ ผู้ นั้น ไว้ เปน นัก เรียน ก็ จะ ได้ มี หนังสือ ตอบ
หรือ แจง ให้ ทราบ เพื่อ กำหนด นิต ทำ สัญญา ให้ บิดา มารดา
หรือ ญาติ ผู้ ปก ครอง นัก เรียน เปน ผู้ รับ รอง เช่น นาม ใน ใบ สัญญา
รับ รอง นั้น แด ผู้ นั้น จึง จะ เปน นัก เรียน ของ โรง เรียน นี้ ส่วน
ใบ ปกาศ นัยมิตร นั้น โรง เรียน จะ ยึดไว้ จน กว่า ผู้ นั้น จะ ออก จาก โรง
เรียน จึง จะ คืน ให้

๙ หนังสือ สัญญา รับ รอง นั้น บิดา มารดา หรือ ญาติ ผู้
ปกครอง จะ ต้อง เช่น นาม รับ รอง ผู้ จะ เข้า เปน นัก เรียน ตาม ข้อ
ความ ที่ได้ กติกา มา ทุก ข้อ แด ตาม ที่ มี ใน ใบ รับ รอง นั้น ด้วย

ตัวอย่างใบรับรอง
ใบรับรอง

๓๐ วันที่.....เดือน.....รัตนโกสินทรศก.....

ข้าพเจ้า..... ตั้ง กัด.....

ตั้ง บ้าน เรือน อยู่ ตำบล.....

ขอ ท้าบ รับ รอง ให้ ใ่ว ค่อ เจ้าพนักงาน โรง เรียน เกษตราธิการ • ตั้ง ข้อ ความ ค่อ ไป นี้

๑..... เกิด เมื่อ.....

คำหนี..... เปน บุตร.....

ตั้ง บ้าน เรือน อยู่ ตำบล..... ปศุน ชาติ.....

ได้ เต่า เรียน ที่ โรง เรียน..... ด้วย

๒..... (ชื่อ ผู้จะ เข้า เปน นัก เรียน) มีความ

สมัคร จะ เข้า เปน นัก เรียน โรง เรียน กระทรวง เกษตราธิการ ตำบล ถนน

สระประทุมวัน แต่ เปน ผู้ ซึ่ง สามารถ จะ ทำการ ได้ ตลอด ไม่ คิด ขัด

ด้วย เจ้า ท้าบ มุส นาย จะ เรียก ถอน ไป เปน ผู้ แขง แรง ไม่ มี โรค ภัย

ประจำ ตัว เปน ผู้ ประพฤติ ดี มีความ ขุด่าหไม่ บิด พัว เกียจ คร้าน

อย่าง หนึ่ง อย่าง ใด

๓ ข้าพเจ้า รับรอง ว่า ถ้า..... หันไป ใน ระหว่าง ที่ เปน

นัก เรียน หรือ ทำ ราชการ อยู่ ก็ ดี จะ เปน นำ ที่ ของ ข้าพเจ้า ที่ จะ นำ ค้

มา ส่ง แต่ ถ้า..... ไม่ สมัคร จะ เปน นัก เรียน หรือ ทำ ราชการ

ค่อ ไป หรือ ข้าพเจ้า จะ นำ ตัว..... มา ส่ง ไม่ ได้

ข้าพเจ้า จะ เสีย เงิน ค่า เบี้ย เสง ตาม กำหนด ซึ่ง มี ใน ประกาศ คั้น แก่ รัฐบาล

แทน..... ทุก ประการ

เซ็น..... ผู้รับ รอง

เซ็น..... พยาน

(ใบรับรองนี้เป็นหน้าที่ของ โรงเรียนจะจัดทำให้)

หลักสูตร

หลักสูตร โรงเรียน นี้ได้ จัด ขึ้น เทียบ เท่า กับ หลักสูตร ของ
 โรงเรียน วิชาการ เพราะ ปลูก อย่าง กตาง ใน ประเทศ ยุโรป เพราะ ฉนั้น
 ถ้า นักเรียน คนใดได้ เรียน จบ หลักสูตร นี้ โดย บริบูรณ์ แล้ว จะไป เข้า
 โรงเรียน วิชาการ เพราะ ปลูก ชั้น สูง ใน ประเทศ ยุโรป ได้ โดย ตรง ไม่
 ต้อง ไป เข้า เรียน ใน โรงเรียน ชั้น ต่ำ ก่อน ตาม หลักสูตร นี้ มี กำหนด
 เวลา เรียน ๓ ปี แบ่ง ออก ไป เป็น ๓ ชั้น ๆ ละ ๑ ปี ดัง จะ ได้ กล่าว ต่อ ไป น

จำนวน ชั่วโมง เรียน วิชาต่าง ๆ ในอาทิตย์หนึ่ง

ชื่อ วิชา	ชั้น ต่ำ			ชั้น กลาง			ชั้น สูง		
	เพาะ ปลูก	ทดลอง	โตห กิจ	เพาะ ปลูก	ทดลอง	โตห กิจ	เพาะ ปลูก	ทดลอง	โตห กิจ
วิชา ทำ แม่									๓
วิชา ผสม สัตว์				๒			๓		
แปดศกั โย โด							๑		
หัตถ์ ทำ ส่วน	๔	๒		๒			๔		
รวม	๓๓	๓๕	๓๓	๓๖	๓๗	๓๕	๓๗	๓๕	๓๗

หลัก ศาสตร์
ชั้น ต่ำ

นัก เรียน เพาะ ปดุง การ คดอง การ โตะเกก

ภาษาไทย ๒ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ เรียง ความ หัด ทำ รายงาน

เทอม ที่ ๒ จดหมาย ราชการ เรียง ความ

ภาษาอังกฤษ ๓ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ ไวยากรณ์ อังกฤษ แปลไทย เป็น อังกฤษ แปล
อังกฤษ เป็นไทย อ่าน หนังสือ สอน อ่าน ภาษา อังกฤษ

เทอม ที่ ๒ เหมือน กับ เทอม ที่ ๑ แต่ สูง ขึ้น ไป

แอลจีบรา ๒ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ ทวน แอลจีบรา ที่ได้ เรียน มา จาก โรงเรียน มัธยม คือ
บวก ลบ คูณ หาร แยก มุล เลข ตรีโกณมิติ ตรีโกณมิติ ตรีโกณมิติ คิว แต่ มากกว่า

๑ คิว ส่วน สัมพันธ์ ให้ ทำ โจทย์ ผิด หัด

เทอม ที่ ๒ จิตวิวัตติการ ผิด หัด มุต แต่ กำจัด อย่าง ยาก ให้
ทำ โจทย์

จีไฮเมตรี่ ๒ ขั้วไม่ง

เทอมที่ ๑ ทวน วิช่า จีไฮ เมตรี่ ที่ได้ เวียน มา จาก มัชฌม เต่ว กัธ
 เสนึน มุม รูป ราบ เหนือ ที่ แถกฏ สำคัญ ของ รูป ราบ จน ถึง ทวี เหลี่ยม
 หัด ทำ แถก คัด โจทย์

เทอมที่ ๒ ว่า ด้วย วง กกลม แถ วิชี่ คัด กำหนด ยาว ของ เสนึน ขอบ วง
 แถ เหนือ ที่ วง กกลม เสนึน แถ มุม ใน แถ นอก หัด ทำ แถ คัด โจทย์

พีชิกสี่ ๓ ขั้วไม่ง

เทอมที่ ๑ ตักษณ ของ วัตตุ แรง เหวด แถ อากาศ ชาติ กำนัง
 เสนึน ของ วัตตุ กฏ ของ สิ่ง ที่ ตก แถ จน หัด แก่ โจทย์ แถ ทดลอง

เทอมที่ ๒ แมก แคน นิกศ์ ของ วัตตุ แร้ง หัด แก่ โจทย์
 แถ ทด ลอง

เค็มมิสตร์ ๒ ขั้วไม่ง

เทอมที่ ๑ พงษาวตาร ของ เค็มมิสตร์ อีน ออร์ แคน นิก
 เค็มมิสตร์ ว่า ด้วย ชาติ นอน เมตคา ติก

เทอมที่ ๒ ค้อ เทอมที่ ๑ คัธ ชาติ เมตคา ติก

ภูมิสตร์ ๒ ขั้วไม่ง

เทอมที่ ๑ กาว หมุน เวียน ของ โถก เรา นึ คอง ชาติ คัย แถ
 สรรพดาว ที่ หมุน รอบ ดวง ชาติ คัย ภูมิ สตร์ ทวีป อาเซีย แถ กดาว ถึง
 สิ้นคำ สำคัญ ที่ มี อยู่ใน ทวีป อาเซีย

เทอมที่ ๒ ทวีป ยุโรป กดาว ถึง สิ้นคำ สำคัญ ที่ มี อยู่ใน ทวีป ยุโรป

พงษาวดาร ๑ ชั่วโมง

ตอนที่ ๑ การ เจริญ ของ คน ใน สมัย โบราณ กล่าว ถึง ชาติ
สำคัญ ใน โลก นี้

ตอนที่ ๒ พงษาวดาร ของ ชาติ ฝรั่ง แด โรมัน

ภาค เขียน ๒ ชั่วโมง

ตอนที่ ๑ ฝึก หัด แบ่ง แล ฝน แด มุม เขียน ทอด ตาย ของ สิ่ง ที่
รวม หัด ระบาย สี

ตอนที่ ๒ เขียน โปร เย็ด เช่น ค่าง ๆ ของ รูป อย่าง ง่าย ๆ

การ ก่อ สร้าง ๑ ชั่วโมง

นักเรียน การ คลอง แล การ ไถ หะ กิจ

ตอนที่ ๑ การ ต่อ ไม้ แด หิน เริ่ม สอน วิชา ก่อ อีฐ

ตอนที่ ๒ วิธี ก่อ อีฐ สำ เร็จ วิธี ลง ราก

ภาค เขียน แบบ แผน ต่าง ๆ ๒ ชั่วโมง

นักเรียน การ คลอง แล การ ไถ หะ กิจ

ตอนที่ ๑ เขียน ตาม ที่ได้ สอน แล้ว

ตอนที่ ๒ เหมือน ตอนที่ ๑

ฝึกหัด การ ช่างไม้ ๓ ชั่วโมง

นักเรียน การ คัดอง แด การ ไถหะกิก

เทอมที่ ๑ ฝึก เตี้ย ไถกบ แด ทำ ลวด ตาย อย่าง ง่าย ๆ

เทอมที่ ๒ ฝึก หัก ทำ แด ค่อย ไม้

วิชา แผนที่ ๕ ชั่วโมง

สอน ตาม คำรา ๑ ชั่วโมง

ฝึก หัก รัง วัด ๒ ชั่วโมง

เขียน แผนที่ ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ก่อตัว ด้วย มาตรา ต่าง ๆ วิธี ทำ สระ เกด การ รัง วัด
แผนที่ ด้วย ไซ้

เทอมที่ ๒ รัง วัด แผนที่ ด้วย เข็ม ทิศ ลง แผนที่ ด้วย ไซ้ ไต่

วิชา ใหม่ ๒ ชั่วโมง (นักเรียน เพราะ ปลุก)

เทอมที่ ๑ พงษาวตาร แห่ง วิชา ใหม่ ค้น เหตุ ของ การ ทำ ใหม่
ใน ทวีป เอเชีย ยุโรป แด แอฟริกา การ ทำ ใหม่ ใน โลก เวตนาห์

เทอมที่ ๒ การ ทำ ใหม่ ใน ประเทศ สยาม วิธี ทำ ส่วน หมอน
ว่า ด้วย พันธุ์ ใหม่

วิชา เพราะ ปลุก สามัญ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ก่อตัว ถึง ดิน ต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ ประโยชน์ ของ ปุ๋ย แด การ ใช้ ปุ๋ย

โบทานี่ ๑ ชั่วโมง

- เทอมที่ ๑ กล่าวถึง แอนเนตโตมี แต่พีซีไอโอดี ของ วาก ลำตัน
โบ ดอก ตูก
เทอมที่ ๒ กล่าวถึง เซล (Cell) ใน ส่วนต่าง ๆ ของ ต้น
ไม้ ผัก หักใช้ไมโครสโคป

ไซไฮโลจี ๑ ชั่วโมง

- เทอมที่ ๑ คำนำ กล่าวถึง สัตว์ ใน จำพวกต่าง ๆ
เทอมที่ ๒ สืบค้น คอเทอมที่ ๑ แอนเนตโตมี ของ สัตว์
ที่ เติบโตต่าง ๆ

หัตถ์ทำสวน ๔ ชั่วโมง

- เทอมที่ ๑ แต่ที่ ๒ ผัก หัก การ ทำสวน

จิมแนสติก ๒ ชั่วโมง

- เทอมที่ ๑ แต่ที่ ๒ หัก เติบ อย่าง ทหาร แต่ หัก จิมแนสติก
ต่าง ๆ การ ที่ จะ สอน จิมแนสติก นั้น จะ สอน เวลา เข้า หรือ เวลา เย็น
นอกจาก ชั่วโมง ที่ เรียน

ชั้น กลาง

นักเรียนเพาะปลูก

ภาษาอังกฤษ ๓ ชั่วโมง

- เทอมที่ ๑ ไวยากรณ์ อังกฤษ แปล ใน บรรดา เต็ม &
อ่าน หนังสือ สอน อ่าน ภาษา อังกฤษ อย่าง ง่าย ๆ

เทอมที่ ๒ เรียน-เหมือน กับ เทอมที่ ๑ แต่ หัก พุทธ ภาษา
อังกฤษ ด้วย หัก แคง จดหมาย อย่างง่าย

แอด จีบร่า ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ จักรวรรดิราช อักษร ตั้บ หดายตัว แต่ กำล้ง แด
มูถุ อย่างยาก ไตการวิธม์ แก้ โจทย์ ค่าง ๆ

เทอมที่ ๒ อนุกรม สำนัญญ แต่ อนุกรม ตำพันธ์ แก้
โจทย์ ค่าง ๆ

จี ไอเมตรี ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ค่าง กฏ ของ วงกลม รูปใน แด นอกวงกลม
แก้ โจทย์

เทอมที่ ๒ กฏ ของ รูป คล้ายกัน วิธึ คิด เศษ แด เนื้อ ที่
ของ วง กลม อย่าง สะเอียด กว่า เดิม แก้ โจทย์

ตรี โก ไนเมตรี ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ พ้ง เส้นของไซน์ โคไซน์ เทนเยนต์ แต่ โคเทนเยนต์
ใน ส่วน เหลี่ยม มุม ตรง พ้ง เส้นของไซน์ โคไซน์ เทนเยนต์ โค
เทนเยนต์ ใน ภาค ทั้ง ๔ ของ วง กลม กฏ ของไซน์ โคไซน์ แต่ เทนเยนต์
ประจำ ส่วนเหลี่ยม ด้าน แด มุมไม่ เด่มอ เนื้อ ที่ ส่วนเหลี่ยม แด รูป
ราบ อื่น ๆ แก้ โจทย์

เทอมที่ ๒ ค่อ แด ทวน วิชา ชี ได้ เวียน มา แด้ว ใน เทอม ที่ ๑ กฎ
 ของ วิชา โคน์ ไอเมตรี หัด ทำ การ วัด ระยะ ทาง กำหนด สูง เหนือ
 ที่ดิน ต่าง ๆ ใน ท่ง นมา โดยใช้ เครื่อง กล้อง ชี ไอโคไดค์ แด โจทย์
 อย่าง ยาก

ไซติค. จี ไอเมตรี ๑ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ กฎ ของ เส้น ซึ่ง ตัด พน ราบ ต่าง ๆ กฎ ของ พน
 ราบ ต่าง ๆ ตัด กัน จน ถึง เกิด รูป ตัน แก่ โจทย์

เทอม ที่ ๒ กฎ ของ รูป ตัน ปริศม์ คิวบ์ ไซติคเตอร์ พวามัด
 โคน ตุก สะเพียร กับ ทัง กฎ ซึ่ง กล่าว ถึง ซัก ของ รูป ตัน เหล่านี้ แก่ โจทย์
 พิธิกส์ ๓ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ ความ วัชน

เทอม ที่ ๒ แล่ง ช่อง แด เลียง

เค็ม มิตรวี ๒๒ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ ค่อ วิชา อินฮอว์ แกนนิค เค็ม มิตรวี จน จบ ชาติ

เมคคา ดิก

เทอม ที่ ๒ วิชา ฮอว์ แกนนิค เค็ม มิตรวี คชน ที่ ๑

ภูมิศาสตร์ ๑ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ ภูมิศาสตร์ ของ ทวีป อะเมริกา แด ดินค้า สำคัญ

ที่ มี อยู่ ใน ทวีป อะเมริกา เขียน แผนที่ ประเทศ ต่าง ๆ ใน ทวีปนี้

เทอมที่ ๒ ทวีปแอฟริกา แอซเตเรีย เดย์ แด สิบคำสำคัญ
ที่มีอยู่ในทวีปทั้งสองนี้ เขียนแผนที่ประเทศต่าง ๆ ในทวีปทั้งสองนี้

พงษาวดาร ๑ ขั้วไม่ง

เทอมที่ ๑ สอนพงษาวดารโลกตั้งแต่ ค.ศ. ๑๕๐๐ ถึงเกิด
ชนชาติในเมืองฝรั่งเศษ

เทอมที่ ๒ ตั้งแต่เกิดชนชาติในเมืองฝรั่งเศษถึงบัดนี้

วาดเขียน ๒ ขั้วไม่ง

เทอมที่ ๑ สอนวิธีเปอร์สเปกตีฟ แด เขียนรูปเปอร์สเปก
ตีฟ อย่างง่าย ๆ

เทอมที่ ๒ เขียนรูปเปอร์สเปกตีฟอย่างยาก

สิ่งที่ใช้ในการก่อสร้าง ๑ ขั้วไม่ง

เทอมที่ ๑ เรื่องไม้ต่าง ๆ ในประเทศสยาม หินต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ วิธีทำอิฐ เสาปูน ทดลองซิเมนต์

วิชาแผนที่ ๓ ขั้วไม่ง

สอนในห้อง ๑ ขั้วไม่ง

หัดวัดแผนที่ ๒ ขั้วไม่ง

เทอมที่ ๑ ทำแผนที่ด้วยเข็มบนโต๊ะ การใช้แปดนิเมตร

เทอมที่ ๒ หัดใช้กล้องระดับ คิดเนื้อหาของกรีกซ์เชกเช่น

เขียนรูปกรีกซ์เชกเช่น แด ลองคิกวักแนลเชกเช่น

วิชาเพาะปลูกตามัญญ์ ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ บัญญัติวิธีใช้ปุ๋ย

เทอมที่ ๒ การกระทำดิน การคบแต่ง การเปลี่ยนพรรณไม้

ไม่ การขุดร่องน้ำสำหรับเพิ่มธาตุคหน้า

วิชาเพาะปลูกในประเทศร้อน ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ แล เทอมที่ ๒ ต้นไม้ในประเทศร้อน คือ ต้น

กาแฟ ต้นชา ต้นโคโก ต้นข่อย แล ต้นไม้อื่น ๆ รวมทั้ง การบำรุงดูแลรักษา ฯลฯ

ไบทานี่ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ พืชไฮโดรจี้ แล วิธีแบ่งต้นไม้ ออกเป็นแผนก

เทอมที่ ๒ โรคของต้นไม้ หัดใช้ตรวจต้นไม้ด้วยไมโครสโคป

ไฮโดรจี้ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ พืชไฮโดรจี้ของสัตว์ที่เลี้ยง

เทอมที่ ๒ แพทโทโลจี้

จีโอโลจี้ แล มินเนอแรลโลจี้ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ก) จีโอโลจี้ กล่าวถึงหินที่พื้นโลก

ข) มินเนอแรลโลจี้ แล มินเนอแรลต่าง ๆ กล่าวถึง

ธรรมชาติแต่เกิดขึ้นอย่างไร

เทอมที่ ๒ ว่าด้วย หิน ต่าง ๆ กล่าวถึง วิธี ที่ เกิด ขึ้น กล่าวถึง
การ ตรวจ หิน

วิชา การ ทำ ใหม่ ๔ ชั่ว โมง

สอน วิชา ใหม่ ๒ ชั่ว โมง แต่ สอน ไม โกรส ใต ปี ๒ ชั่ว โมง

เทอม ที่ ๑ ว่า ด้วย การ เติง ใหม่ โรง เติง เครื่อง ใช้ สรรย
ต่าง ๆ วิธี เติง แด รักษา ฟอง ใหม่ เวลา ให้ อาหาร แด อาหาร ของ
คัวง ใหม่ วิธี เติง ตัง แด พัก จน เขา ทำ รัง ว่า ด้วย รัง ใหม่ (คือ
กล่าว ถึง ลักษณะ ของ รัง แด เติง ใหม่

ว่า ด้วย วิธี กรอ ใหม่ โดย ตะเข็บ ตัง แด คั้น จน จน การ ตรวจ
เติง ใหม่ คือ ว่า ด้วย น้ำ ที่ แด วิธี ตรวจ ของ โรง ตรวจ ใหม่ คิม

เทอม ที่ ๒ ว่า ด้วย กาย วิชา กาย วิชา ของ ใหม่ ว่า ด้วย โรค ต่าง ๆ
ของ คัวง ใหม่ กับ วิธี ขำระ หรือ บ้อง กัน

วิชา สัมผัส ตัว ๒๓ ชั่ว โมง

เทอม ที่ ๑ ออส เต โอลด์ - แด แอน แนค โด มี

เทอม ที่ ๒ พีช โอลด์

จิม แนสติก ๒๓ ชั่ว โมง

เทอม ที่ ๑ แด เทอม ที่ ๒ หัด เติง อย่าง ทหาร แด หัด จิม แนส
ติก ต่าง ๆ

ชั้น กัถา

นักเรียน การ คลอง

ภาษาอังกฤษ ๓ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ไวยากรณ์ อังกฤษ แปลใน บรรทัด เต็ม ๕

อ่าน หนังสือสอน อ่าน ภาษา อังกฤษ อย่าง ง่าย ๆ

เทอมที่ ๒ เรียน เหมือน กับ เทอมที่ ๑ แต่ หักพูด ภาษา

อังกฤษ ด้วย หัด แต่ง จดหมาย อย่าง ง่าย ๆ

แคลคูลัส ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ คณิตศาสตร์ จิตวิทยา อักษร ตับ หลาย ตัว

กำลัง แตก มุข อย่าง ยาก โศกาวรรณ แก้ว ไชยดี ค่าง ๆ

เทอมที่ ๒ ขนุกรณศาสตร์ แล ขนุกรณสัมพันธ์ แก้ว ไชยดี ค่าง ๆ

จีไอ เมตริ ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ คณิต ของ วงกลม รูปใน เตน นอก วงกลม

แก้ว ไชยดี

เทอมที่ ๒ กฎ ของ รูปคล้าย กัน วิธี คิด เลข เตน นอก

ของ วงกลม อย่าง ตะเข็บ กว่า เตน แก้ว ไชยดี

ตรีโกโนเมตริ ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ พังเส้น ของ ไซน์ โคไซน์ เทน เชนต์ แล โค เทน

เชนต์ ใน สาม เหลี่ยม มุม ตรง พังเส้น ของ ไซน์ โคไซน์ เทน

เยนต์ โคเทน เยนต์ ในภาคทั้งสี่ของวงกลม กฎของไซนัส
 โคไซน์ แต่ เยนต์ ประจำสามเหลี่ยมด้านตรงมุมไม่เสมอกัน
 เหลี่ยม แต่ รูปราบอื่น ๆ แก่ โจทย์
 เหมอมที่ ๒ ค่อยแต่ ทอนวิชาที่ได้เรียนมาแล้วใน เหมอมที่ ๑
 กฎของวิชาโกนี่โอเมตรี หัดทำการวัดระยะทาง กำหนดสูงเนิน
 ที่ ๆ ตีนต่าง ๆ ในทุ่งนา โดยใช้ เครื่องกล้องซีไอโตโตดค์
 แก่ โจทย์ อย่างยาก

ไซตีก์โอเมตรี ๑ ชั่วโมง

เหมอมที่ ๑ กฎของเส้นซึ่งตัดกัน รวบรวมต่าง ๆ กฎของพหุ
 รวบรวม ตัดกัน จน ถึง เกิดรูปตัน แก่ โจทย์
 เหมอมที่ ๒ กฎของรูปตันปริศม์ คิวบ์ไซตินิกเตอร์ พีรามิด
 โคเนตตูก์สเปียร์ กับ ทั้ง กฎซึ่งกล่าวถึง ซักของรูปตันนี้ แก่ โจทย์

พีซีกส์ ๓ ชั่วโมง

- เหมอมที่ ๑ ความร้อน
- เหมอมที่ ๒ เสียง แสง สว่าง

เค็มมิดส์ตรี ๒ ชั่วโมง

- เหมอมที่ ๑ ค่อยวิชาอินฮอว์ แกนนิค เค็มมิดส์ตรี จนจบ ภาคเมคคาสิก
- เหมอมที่ ๒ วิชาฮอว์ แกนนิค เค็มมิดส์ตรี ตอนที่ ๑

ภูมิศาสตร์ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ภูมิศาสตร์ ของ ทวีปอเมริกา แต่ สิ้น คำ คำคัญใน
ทวีปอเมริกา เขียน แผนที่ ของ ประเทศ ต่าง ๆ ใน ทวีป นี้

เทอมที่ ๒ ทวีป แอฟริกา แต่ ขอ ถู เสร เตีย แต่ สิ้น คำ คำคัญ
ที่ มี อยู่ใน ทวีป ทั้ง สอง นี้

พงษาวดาร ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ตอน พงษาวดาร โลก ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๕๐๐ จนถึง
เกิด การ ขบถ ใน เมือง ฝรั่งเศส

เทอมที่ ๒ ตั้งแต่ เกิด ขบถ ใน เมือง ฝรั่งเศส จนถึง บัญชี นั้น

วาดเขียน ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ตอน วิจิ เบอรัต์ เปกต์ ฟิ แต่ เขียน รูป เบอรัต์ เปกต์ ฟิ
อย่างง่าย ๆ

เทอมที่ ๒ เขียน รูป เบอรัต์ เปกต์ ฟิ อย่าง ยาก ข้น

การ ก่อสร้าง ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ค่อ เหล็ก แต่ เครื่อง เหล็ก ทำ โค้ง ประคูด้วย อีฐ
เรื่อง พน แต่ เพดาน ประตู หน้า ต่าง

เทอมที่ ๒ จัวบ้าน หลังคา รางน้ำ

สิ่ง ที่ ใช้ ในการ ก่อสร้าง ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ เรื่องไม้ ต่าง ๆ ใน ประเทศ สยาม หิน ต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ อีฐ ทำ อีฐ เสา ปูน ทก ของ ซิเมนต์

วิชาเครื่องกล ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ เครื่องใช้สำหรับยกของหนักๆ คือไม้ค้ำ Levers

ปูเต้ Pulleys แม่แรงต่างๆ Lifting Jacks เครน Cranes

ท่อน้ำ เครื่องสำหรับตอกเสาตงไปในดิน

เทอมที่ ๒ ตู้ไฟฟ้าต่างๆ เจริญชุด

การก่อสร้างทางน้ำ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ การตรวจดิน แล ทำรากต่างๆ ทำเขื่อน แล กำแพง

เทอมที่ ๒ บาน ประตูน้ำด้วยไม้ แล เหล็ก ระบายน้ำ แล เครื่อง
สำหรับ เมต มัด ประตู

วาดเขียนแบบแผนต่างๆ ๕ ชั่วโมง

การก่อสร้าง ๑ ชั่วโมง

การก่อสร้างทางน้ำ ๒ ชั่วโมง

ฝึกหัดการช่าง ๔ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ แล เทอมที่ ๒ (ก) การช่างไม้ คือ การทำประตู
หน้าต่าง จั๋วบ้าน

(ข) การช่างเหล็ก คือ ทำบานพับ ทำเครื่องเหล็กที่ใช้ใน
การก่อสร้าง ต่อเหล็ก

วิชาแผนที่

สอนใน ห้อง ๑ ชั่วโมง

เขียนแผนที่ ๑ ชั่วโมง

หัดวัดแผนที่ ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ทำแผนที่ด้วย เขียนบนโต๊ะ การใช้แปดนิเมตร

เทอมที่ ๒ หัดใช้กล้องระดับ คิดเนื้อที่ของกริดเชกเซ็น

เขียนรูปกริดเชกเซ็น แสดงที่ตั้งที่แนตเชกเซ็น

จีไอโตจี แดมินเนอแรตโตจี ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ (ก) จีไอโตจี กล่าวถึงหินที่พื้นโลก

(ข) มินเนอแรตโตจี แร่มีนเนอแรตต่าง ๆ กล่าว

ถึงธรรมชาติแต่เกิดขึ้นอย่างไร

เทอมที่ ๒ ว่าด้วยหินต่าง ๆ กล่าวถึงวิธีที่เกิดขึ้น กล่าว

ถึงการตรวจดิน

จิมแนตติก ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ แต่เทอมที่ ๒ หัดเดินอย่างทหาร แต่หัดจิมแนตติก

ต่าง ๆ

ขึ้นกลาง นักเรียนไล่หะกิจ

ภาษาอังกฤษ ๓ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ไวยากรณ์อังกฤษ แปลในบรรทัดเต็ม ๕

อ่านหนังสือ ต่อมอ่านภาษาอังกฤษอย่างง่าย ๆ

เทอมที่ ๒ เรียนเหมือน กับเทอมที่ ๑ แต่หัดพูดภาษาอังกฤษ

ด้วย หัดแต่งจดหมายอย่างง่าย ๆ

แอล จีบรา ๒ ชั่วโมง

เทอม ๑ ค่อย จัตุรัส ตรีราชู จัตุรัส ตรีราชู อักษร สัม หาราย ค้ว
กำลัง แด มุต อย่าง ยาก โถ การิชม์ แก่ ใจทย์ ต่าง ๆ

เทอม ที่ ๒ อนุกรม สามัญ แด อนุกรม สามัญ แก่ ใจทย์ ต่าง ๆ

จี ไอ เมตรี ๒ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ ค่อย กฎ ของ วงกลม รูป ใน แตน ออก วงกลม แก่ ใจทย์

เทอม ที่ ๒ กฎ ของ รูป ค่าย กัน วิธี คิด เลข แด เนื้อ ที่
ของ วง กลม อย่าง ละ เข็ด กว่า เติม แก่ ใจทย์

ตรี โท โน เมตรี ๒ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ พัง เซน ของ ไซน์ โคไซน์ เทน เยนต์ แด โค เทน เยนต์
ใน สาม เหลี่ยม มุม ตรง พัง เซน ของ ไซน์ โคไซน์ เทน เยนต์ โค เทน เยนต์
ใน ภาค ทั้ง สี่ ของ วง กลม กฎ ของ ไซน์ โคไซน์ แด เทน เยนต์ ประจำ
สาม เหลี่ยม แด มุม ไม่ เสมอ แด ที่ สาม เหลี่ยม แด รูป ราว อื่น ๆ แก่ ใจทย์

เทอม ที่ ๒ ค่อย แด ทวน วิชาก็ ได้ เวียน มา แด ใน เทอม ที่ ๑ กฎ
ของ วิชาก็ โน โน เมตรี หัด ทำ การ วัด ระยะ ทาง กำหนด สูง เนื้อ ที่ ๆ ดิน
ต่าง ๆ ใน ท่ง นา โดยใช้ เครื่อง กล้อง ซี ไอ โด ไตต์ แก่ ใจทย์ อย่าง ยาก

ไซคลิก ไอเมตรี ๑ ชั่วโมง

เทอม ที่ ๑ กฎ ของ เส้น ที่ คัด พน ราว ต่าง ๆ กฎ ของ พน ราว
พน คัด กัน จน ถึง เกิด รูป ต้น แก่ ใจทย์

เทอมที่ ๒ กฎของรูปคันปริศม์ คิวบไซตินเคอร์ พีรามิติ
โกน แดตุก อะเพียร์ กับทั้งกฎซึ่งกล่าวถึงซีกของรูปคันนี้ แก่ โจเซฟ
พีซิกส์ ๓ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ความร้อน

เทอมที่ ๒ เสียง แด แดง ถั่ว

เค็มมิสต์รี ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ค่อวิชาอินฮอร์แกนิค เค็มมิสต์รี จนจบภาค
เมคคาสิก

เทอมที่ ๒ วิชาฮอร์แกนิค เค็มมิสต์รี ตอนที่ ๑

ภูมิศาสตร์ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ภูมิศาสตร์ของทวีปอเมริกา แดสินค้าสำคัญ
ในทวีปอเมริกา เขียนแผนที่ของประเทศต่างๆ ในทวีปนี้

เทอมที่ ๒ ทวีปแอฟริกา แดออสเตรเลีย แดสินค้าสำคัญ
ที่มีอยู่ในทวีปทั้งสองนี้

พงษาวดาร ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ สอนพงษาวดารโลกตั้งแต่ค.ศ. ๑๕๐๐ จนถึงเกิด
การรบกันในเมืองฝรั่งเศส

เทอมที่ ๒ ค้แต่เกิดรบกันในเมืองฝรั่งเศส จนถึงบคยมันนี้

ภาคเขียน ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ สอน วิธี เปรียบเทียบค่าพี แต่ เขียน รูป เปรียบเทียบค่าพี
อย่างง่าย ๆ

เทอมที่ ๒ เขียน รูป เปรียบเทียบค่าพี อย่าง ยาก ขึ้น

การก่อสร้าง ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ต่อ เหล็ก แต่ เครื่อง เหล็ก ทำ ค้าง ประคอง ด้วย อิฐ
เรื่อง พน แต่ เพดาน ประคอง แต่ หน้าต่าง

เทอมที่ ๒ จัด บ้าน หลังคา รางน้ำ

สิ่งที่ใช้ ในการ ก่อสร้าง ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ เรื่องไม้ต่าง ๆ ใน ประเทศ สยาม หิน ต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ วิธี ทำ อิฐ เสา ปูน ทดลอง ซีเมนต์

วิชา เครื่อง กถ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ เครื่องใช้ สำหรับ ยก ของ หนัก ๆ คือ ไม้ คัด Levers
ปูเต Pulleys แม่ แรง ต่าง ๆ Lifting Jacks เครน Cranes ท่อน้ำ เครื่อง
สำหรับ คอก เสา ลง ไป ใน ดิน

เทอมที่ ๒ สู้บ น้ำ ต่าง ๆ เรือ ชุก

ภาค เขียน แบบแผน ต่าง ๆ ๓ ชั่วโมง

เขียน ตาม ที่ได้ สอน มา แล้ว ใน วิชา การ ก่อ สร้าง

ฝึกหัด การ ช่าง & ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ แต่เทอมที่ ๒ ก) การช่างไม้ คือ การทำประตู และ
หน้าต่าง จั่วบ้าน

ข) การช่างเหล็ก คือ ทำบานพับ ทำ
เครื่องเหล็ก ที่ใช้ ในการ ก่อสร้าง ต่อเหล็ก

วิชาแผนที่

สอนใน ห้อง ๑ ชั่วโมง

เขียนแผนที่ ๑ ชั่วโมง

หัด รั้ว วัด แผนที่ ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ทำแผนที่ด้วย เขียน บนโต๊ะ แต่ใช้ แปด นี เม เคอร์

เทอมที่ ๒ หัดใช้ กด ยंत्र ระดับ คิด เนื้อ ที่ ของ กร๊อค เชก เช่น

เขียน รูป กร๊อค เชก เช่น แต่ ดอง ดั้ว ที่ แดง เชก เช่น

จีโอโลยี แล มิน เนอ แรต โลยี ๒๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ แต่เทอมที่ ๒ กล่าว ถึง พื้น ของ โลก หิน ต่าง ๆ

ซึ่ง เกิด มา แต่ เดิม แต่ ซึ่ง เกิด ใหม่

มิน เนอ แรต โลยี

แร่ มิน เนอ แรต ต่าง ๆ กล่าว ถึง ขบวนการ เกิด ขึ้น อย่างไร

จิม เนอตติก ๒๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ แต่เทอมที่ ๒ หัด เติบ หย่าง ทหาร แต่ หัด

ยิม เนอตติก ต่าง ๆ

ชั้นสูง นักเขียน เพราะปลูก
ภาษา อังกฤษ ๓ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑. ๒. เรียนไวยากรณ์ อังกฤษ แปลหนังสือ สอน
อ่านภาษา อังกฤษ (ยากกว่า ชั้นกลาง) เรียน ความ แต่ง จดหมาย ได้ ตอบ
แต่ง รายงาน แด จดหมาย ราชการ ในเวลา สอน ครู แด นักเขียน ต้อง พูด
อังกฤษ ด้วยกัน

วิชา แม เท เมติกส์

เทอมที่ ๑ ก) แอลจีบรา (๑ ชั่วโมง) วิชา คอก เบย พัน ทบ ดอก
แต่ วิชา เลข ตราฐ ชั้น สูง

ข) ตรีโกโนเมตรี (๑ ชั่วโมง) กฎ ของ วิชา โทนี โอเมตรี

ค) ไซตัส โอเมตรี (๑ ชั่วโมง) คือ วิชา ที่ได้ เรียน ใน ชั้น กลาง

เทอมที่ ๒ ทวน วิชา แมเร เมติกส์ ตลอดที่ได้ เรียน มา แดว่า อาทิ คย
๒ ชั่วโมง

ฟิสิกส์ ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ว่า ด้วย ไฟฟ้า แด แม่เหล็ก

เทอมที่ ๒ ทวน วิชา ฟิสิกส์ แก่ โจทย์

เคมีมีสตร์ ๒ ชั่วโมง

กล่าว ถึง ฮอว์แกนนิก เคมีมีสตร์

คือ เคมีมีสตร์ ที่ เกี่ยว ของ กับ

วิชา เพราะปลูก

เพาะปลูกในประเทศร้อน ๒ ชั่วโมง

ต้นไม้ เครื่องเทศ และ เครื่องยาต่าง ๆ

วิธีจัดการ เพาะปลูก ๑ ชั่วโมง

ตอนที่ ๑. ๒. วิธีจัดการ เพาะปลูกต่าง ๆ

วิชาผสมสัตว์ ๓ ชั่วโมง

ตอนที่ ๑ แพทโทโลยี โฟโซโลยี

ตอนที่ ๒ การเลี้ยงสัตว์ และรักษาโรค

แบกทีเรีย โยโลยี ๑ ชั่วโมง

ตอนที่ ๑ ว่าด้วยตัวแบกทีเรีย ซึ่งมีประโยชน์ แต่ซึ่งมีอันตราย

ตอนที่ ๒ ว่าด้วยโรคซึ่งเกิดด้วยตัวแบกทีเรีย

วิชาใหม่ ๕ ชั่วโมง

ตอนที่ ๑ ว่าด้วยความประสงค์ของสินค้าแพรใหม่ ผักหัด

ตรวจโรคของตัวใหม่

ตอนที่ ๒ การประหยัดทรัพย์ในการทำสวนหม่อน การ

เลี้ยงไหม แกรงไหม ผักหัด ตรวจโรคของตัวใหม่

การตรวจซาก ๒ ชั่วโมง

ตอนที่ ๑ การตรวจเนื้ออย่างง่าย

ตอนที่ ๒ วิธีตรวจดิน น้ำ ปุ๋ย และอาหาร

ใบทวนนี้ ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๓. ๒. กล่าวถึงต้นไม้ที่มีประโยชน์ในการเพาะปลูก

ไซไฮไลต์จี ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๓. ๒. กายวิภาคของสัตว์ที่มีประโยชน์ต่อการเพาะปลูก

จีไฮไลต์จี ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๓. ๒. การตรวจดินแดนหิน

การทำสวน ๒ ชั่วโมง

วิธี การ ทำ สวน แล วิธี รักษา

ชั้นสูง นักเรียน การ คลอง

ภาษาอังกฤษ ๓ ชั่วโมง

เทอมที่ ๓. ๒. เรียนไวยากรณ์ ภาษาอังกฤษ แปล หนังสือ สอน

อ่าน ภาษา อังกฤษ (ยาก กว่า ชั้น กลาง) เรียง ความ แต่ง จดหมาย ได้ ตอบ
แต่ง รายงาน แล จดหมาย ราชการ ใน เวลา สอน ครู แต่ นักเรียน ต้อง
พูด อังกฤษ ด้วยกัน

วิชา แม่ เข เม คิกส์

เทอมที่ ๓ ก) แอดจับวรา (๑ ชั่วโมง) ดอก เขีย ต้น ทบ

ดอก แล วิธี เติบ ทราย ชัน สูง

ข) ตรีโกโนเมตรี (๑ ชั่วโมง) กฎ ของ วิชา โคน์ โยเมตรี

ค) โซติคัจ โยเมตรี (๑ ชั่วโมง) ต่อ วิชา ที่ได้ เรียน ใน ชั้น กลาง

เทอมที่ ๒ ทวนวิชา แม เจ เม คิกส์ ตลอดที่ได้ เว้น มาแล้ว

อาทิตย์ ละ ๒ ชั่วโมง

ฟิสิกส์ ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ จำด้วยไฟฟ้า แด แม่เหล็ก

เทอมที่ ๒ ทวนวิชา ฟิสิกส์

เคมีสมัคร ๑ ชั่วโมง ใน ๒ อาทิตย์

เทอมที่ ๑ กล่าวถึง โครงสร้าง ของ หิน แด เหล็ก ต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ ทวนวิชา เคมีสมัคร

การก่อสร้าง ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ วิธีทำ บ้าน ได้ด้วยไม้ แด หิน เขียนแบบบ้าน แด คิกเล็ก ๆ

เทอมที่ ๒ เขียน รูปบ้าน แด คิก

สิ่งที่ใช้ ในการ ก่อสร้าง ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ กล่าวถึง วิธี ผังมปูน แด วิธี คีตราคา กล่าวถึง เหล็ก

ต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ กล่าวถึง สิ่ง ต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง ด้วยการ ก่อสร้าง

เช่น กระบอก ฮาร์ดฟาส สี ต่าง ๆ

วิชา เครื่อง กล ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ จำด้วย เครื่องจักร ที่ ใช้ด้วยไอน้ำ กำลัง ของ หม้อ

กล ของไอน้ำ

เทอมที่ ๒ ว่าด้วยเครื่องจักรต่าง ๆ ที่จะใช้ทำการก่อสร้าง

วิธีทำสะพาน แล ถนน ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ วิธีทำถนนต่าง ๆ เขียนรูปก่อสร้าง เซกเซ็น แล ของ
ตัดที่แนต เซกเซ็น ท่อต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ กล่าวถึงสะพาน อย่าง เด็ก ที่ ทำด้วยไม้ แล เหล็ก

การก่อสร้างทางน้ำ ๓ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ วิธีทำประตูน้ำ สำหรับ เรือเดิน แล ประตูน้ำ สำหรับ
ปล่องน้ำ วิธีทำทำนบต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ วิธีทำคลอง วิธีวัด เนื้อ ที่ ของ แม่น้ำ แล ความ
เร็วของน้ำ วิธีต่าง ๆ ที่ทำให้ น้ำท่วม พ้นดิน (Irrigation)

วาดเขียนแบบแผนต่าง ๆ ๕ ชั่วโมง

คือ การก่อสร้าง ๒ ชั่วโมง

การก่อสร้างทางน้ำ ๒ ชั่วโมง

สะพาน ๑ ชั่วโมง

วิธีทำงบประมาณ การก่อสร้าง ๑ ชั่วโมง

ทำงบประมาณ ของ บ้าน เล็ก ๆ บาง ประตูน้ำ วิธีทำงบ ประมาณ
การ ขุดดิน

แมกแกนนิทซ์ ๒๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ วิธีวัด กิ่งไม้ แล แบ่ง กิ่งไม้ โมเมนต์มิ่ง กิ่งไม้ คู่กัน

เทอมที่ ๒ คำตั้ง ของ วัตถุประสงค์ ต่าง ๆ คือ คำตั้ง ของ พนม บ้าน และ
จิว บ้าน

วิชา แผนที่ ๔ ชั่วโมง

สอนใน ห้อง ๑ ชั่วโมง

ออก ทัศน วัตถุประสงค์ แผนที่ ๒ ชั่วโมง

เขียน แผนที่ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ วิธี ใช้ กถ้อง ระดับ อย่าง ยาก จน กล่าว ถึง กถ้อง
ซีโอโตโตค

เทอมที่ ๒ กล่าว ถึง วิธี ใช้ กถ้อง ซีโอโตโตค คือไม่ วิธี ทำ
ใครเอง กุศลชั้น อย่าง ง่าย ๆ วิธี ใช้ กถ้อง เชกชคัน

ชั้น สูง นักเรียน กวโรโตะกะกิจ

ภาษา อังกฤษ ๓ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑. ๒. เรียน ไวยากรณ์ อังกฤษ แปล หนังสือ สอน อ่าน
ภาษา อังกฤษ (ยาก กว่า ชั้น กลาง) เรียน ความ แด่ง จุดหมาย ได้ คอบ
แด่ง รายงาน แด่ง จุดหมาย ราชการ ใน เวลา สอน ครู แด่ง นักเรียน คอ่ง พูด
อังกฤษ คอ้ว กัน

วิชา แมเมติคัต

เทอมที่ ๑ (ก) แด่ง จิวรา (๑ ชั่วโมง) คอก เบย คณ ทบ
คอก แด่ง วิธี แด่ง ทรายู ชั้น สูง

เมตรี

(ข) ตรีโกณเมตรี ๑ ชั่วโมง กฎของวิชาโกณมิติ

เรียนในชั้นกลาง

เทอมที่ ๒ ทวนวิชาแม่เหล็กเมตริกส์ตลอด ที่ได้เรียนมาแล้ว
อาทิตย์ละ ๒ ชั่วโมง

พีชคณิต ๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๓ ว่าด้วยไฟฟ้าแต่แม่เหล็ก

เทอมที่ ๒ ทวนวิชาพีชคณิต

เคมีมีสตร์ ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑. ๒. กล่าวถึง ออร์แกนิกเคมีมีสตร์

การก่อสร้าง ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑. ๒. กล่าวถึงแปลนบ้านเด็ก ๆ

สิ่งที่ใช้ในการก่อสร้าง ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ กล่าวถึงวิธีผสมปูน แลวิธีคิดราคา กล่าวถึง
เหล็กต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ กล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย การก่อสร้าง
กระ ๆ อ่างฟ้าต สี่ต่าง ๆ

วิชา เครื่อง กลี ๒๓ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ว่าด้วย เครื่องจักร ที่ใช้ด้วยไอน้ำ กำจัด ของ หม้อ
กฎ ของ ไอน้ำ

เทอมที่ ๒ ว่าด้วย เครื่องจักร ต่าง ๆ ที่ จะ ใช้ ทำ การ ก่อ สร้าง

วิธี ทำ ฝพาน แล ถนน ๑ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ ว่าด้วย วิธี ทำ ถนน ต่าง ๆ เขียน รูป กรอบ เชก เช่น
แต่ ของ คัตวิ ที่ แนนต เชก เช่น ท่อ ต่าง ๆ

เทอมที่ ๒ กล่าว ถึง ฝพาน อย่าง เด็ด ที่ ทำ ด้วยไม้ แล เหล็ก

วาด เขียน แบบ แนนต ต่าง ๆ ๓ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑. ๒. เขียน รูป ของ บ้าน เด็ก ๆ แล ฝพาน

วิธี ทำ งาน ประมาณ การ ก่อ สร้าง ๑ ชั่วโมง

ทำ งาน ประมาณ ของ บ้าน เด็ก ๆ แล สิ่ง อื่น ๆ ซึ่ง เกี่ยว อยู่ ด้วย
การ ก่อ สร้าง

แมก แกนนิกซ์ ๒๒ ชั่วโมง

เทอมที่ ๑ วิธี รวม กำจัด แล แบ่ง กำจัด โม เมนนัม กำจัด คู่ กัน

เทอมที่ ๒ กำจัด ของ วัตถุ ต่าง ๆ คิด กำจัด ของ พินบ้าน แล จั๋วบ้าน

วิชา แนนต ที่ ๔ ชั่วโมง

สอน ใน ห้อง ๑ ชั่วโมง

ออก หัด วิชา แนนต ที่ ๒ ชั่วโมง

เขียน แผน ที่ ๑ ^{วิธี} ไร่ ไร่

เทอม ที่ ๑ วิธี ไร่ กตธง รัศมี อย่าง ยาก ชัน กตธง ถึง กตธง

ชื้อ โธ โธ โธ

เทอม ที่ ๒ กตธง ถึง วิธี ไร่ กตธง ชื้อ โธ โธ โธ ค่อ ไป วิธี ทำ

โธร แอง กุ เทรชัน อย่าง ง่าย ๆ วิธี ไร่ กตธง เซก สักัน

ชื้อ โธ โธ ชื้อ แล มิน เนอ แวธ โธ ชื้อ < ไร่ ไร่

ชื้อ โธ โธ เทอม ที่ ๑. ๒. เวียน ค่อ ที่ เวียน มา จาก ชัน กตธง

กตธง ถึง กำเน็ค ของ แร่ แล โธ หะ ค่าง ๆ

มิน เนอ แวธ โธ เทอม ที่ ๑. ๒. กตธง ถึง แร่ ค่าง ๆ เปน

อย่าง ไร่ แล วิธี สอบ ค่วย มา แด้น

วิธี ทำ แร่ ๓ ไร่ ไร่

เทอม ที่ ๑. ๒. ชื้อ สำคัญ ค่าง ๆ ซึ่ง เกี่ยว ขัง กับ วิธี ทำ แร่

การ ตรวจจับ ไร่ ไร่

เทอม ที่ ๑. ๒. วิธี ตรวจจับ ไร่ ของ ค่มุก แล ทอง ค่ำ กตธง ถึง

วิธี ทำ แร่ ออก จาก หิน

บาง เวลา ครู จะ พานัก เวียน ไป ดู การ ชิน ยี่ เนีย หรือ การ เพาะปลูก เช่น การ ทำ สพาน ประคูน้า ตรวจจับ แล รายงาน ส่วน ไร่ ไร่ ๑ ๓ ๑ เพื่อ จะ ฝึก หัด ให้ นัก เวียน เข้าใจ แล จำ ได้ ง่าย ใน วิชา ซึ่ง สอน ใน โรง เวียน แล จะ เปน ใน ระหว่าง เวลา เวียน นอก จาก เวลา เวียน หรือ เวลา โรง เวียน เม็ด ก็ ได้

หนึ่งในเวลาโรงเรียนมืด ถ้าโรงเรียนเห็นสมควร จะตั้ง
 นักเรียนไปทำการในกรมเพาะปลูก กรมคตอง หรือ กรมราชโตะหกิจ
 หรือแห่งใด ๆ เพื่อฝึกหัดชั่วคราว โรงเรียนก็จะจัด การให้ผู้นั้น
 ทำการฝึกหัดได้ แต่จะจัดจ่ายเงินค่าเบี้ยเลี้ยงให้ตามสมควร

จำนวนนักเรียนในโรงเรียนตั้งแต่ปีที่ ๑ จนถึงปี ๑๒๗

ปี ร.ศ.	กรมเพาะปลูก		กรม		กรมแผนที่		รวม	หมายเหตุ
		นักเรียนที่ฝากให้เรียนเพื่อตั้งต่างประเทศ		นักเรียนที่ฝากให้เรียนเพื่อตั้งต่างประเทศ				
๑๒๔	๑๗			๒		๑	๒๑	
๑๒๕	๑๗		๑	๒		๑	๒๗	
๑๒๖	๑๓		๑	๑		๑	๒๓	
๑๒๗	๑		๑๒	๓		๓	๒๖	
๑๒๘	๒๓		๑๗	๒		๑	๔๓	

นักเรียน ที่ ได้รับ ประกาศนียบัตร

ที่	ชื่อ	เวลา รับ ราชการ หรือ เรียน วิชา ต่อไป
		ศก ๑๒๕
๑	นาย ช้วน	เรียน วิชา อื่นๆ เน้นชย วิทยาลัย ประเทศ เยอรมัน
๒	นาย พิณ	” ” ” ” ”
๓	นาย ชัด	เรียน วิชา แผนที่ อยู่ ประเทศ อเมริกา
๔	นาย ผ่อง	กอง ช่างใหม่ บุรีรัมย์
๕	นาย เหม	” ”
๖	นาย เข็ม	” นครราชสีมา
๗	นาย คี	เรียน วิชา แผนที่ อยู่ ประเทศ อเมริกา
		ศก ๑๒๖
๘	นาย ใหม่	แผนก การใหม่ กรุง เทพ ฯ
๙	นาย วาด	กอง ช่างใหม่ นครราชสีมา
๑๐	นาย มง คัด	ตำรวจ กอง ช่างใหม่
๑๑	นาย จิน	” ”
๑๒	นาย จอน	” ”
๑๓	นาย มาน	” ”
๑๔	นาย เขื่อน	” ”
๑๕	นาย อุดต	” ”
		ศก ๑๒๗
๑๖	นาย เป็ดทอง	ตำรวจ กอง ช่างใหม่
๑๗	นาย อน	” ”
๑๘	นาย หิต	” ”
๑๙	หม่อมเจ้า สุกปรารภ	เรียน วิชา อื่นๆ เน้นชย อยู่ ประเทศ เยอรมัน

ส่วน ทดลอง

จะมีที่คืน สำหรับให้นักเรียนฝึกหัดปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง แต่ให้ดูแลรักษา กับให้หัดทำรายงาน การที่ตนได้กระทำไปนั้น ด้วยวิชาต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแต่นี้ เป็นวิชาที่ได้สอนอยู่แล้ว ต่อไปจะได้เพิ่มวิชาอื่น ๆ ขึ้นอีก ตามสมควร กับสมัย แต่ตามความประสงค์ ของ กระทรวง หรือ กรม ต่าง ๆ ตามแต่จะทำได้

นักเรียน กรม ขึ้น

นอกจาก กรม ขึ้น กระทรวง เกษตรธิการ

นักเรียน กรม ขึ้นไม่จำเป็นต้องเรียน วิชา การเพาะปลูก โดยพิสดาร วิชา การทำไหม แต่ วิชาผสมสัตว์ หรือ วิชาหนึ่ง วิชาใด ซึ่งจะไม่เป็นประโยชน์ สำหรับ กรม หรือ กระทรวง นั้น ๆ

การ รับ นักเรียน กรม ขึ้น

กรม ขึ้น นอกจาก กรม ขึ้น กระทรวง เกษตรธิการ จะฝากนักเรียนให้กิน อยู่หลับ นอน ที่ โรงเรียน นี้ ก็ได้ แต่ กรม ขึ้น ต้อง เสียเงินให้แก่ โรงเรียน ก่อน มา อยู่เป็นเงิน ๔๐ บาท เพื่อจะได้จัดที่นอน หมอน มุ้ง แลอื่น ๆ แต่ค่าไปทุก ๆ เดือน ๆ ละ ๒๐ บาท

อนึ่ง ซึ่งได้จัด หลักสูตร ไว้เป็น ๓ ชั้น เช่นนี้ ก็เพื่อว่าถ้ามีนักเรียน คนใดไม่ สามารถ จะ เข้า เรียนไปได้ จน ตัดออก หลักสูตร จะได้มีความรู้ที่จะ ออกไปรับราชการ เป็น พนักงาน ร้อง ๆ ลงไป เป็น ชั้น ๆ

คือ นักเรียน ที่ได้ ออก จาก ชั้น ค่าไป เป็น พนักงาน ชั้น ค่า เป็น ต้น
นักเรียน กรม อื่น นั้น แล้วแต่เจ้า ของ กรม จะ จัด การ ค่ะไป

นักเรียน ที่ จะ ส่งไป เล่า เรียน ต่าง ประเทศ

ถ้า นักเรียน คน หนึ่ง คนใด มี ความ อุตสาหะ พาก เพียร ใน การ
เล่า เรียน แล้ว มีความ ประพฤติ ดี แต่ได้ เรียน จบ ชั้น กลาง คือ นักเรียน
ผู้ นั้น จะ ได้ เกียน วิชา ใน ชั้น สูง เพิ่ม จน บ้าง การ ที่ จะ ต้อง เพิ่ม ชั้น หรือ
ตัด ตง บ้าง บางวิชา สำหรับ นักเรียน ผู้ นั้น ก็ เพราะ ว่า วิชา ที่ ต้อง เพิ่ม ชั้น นั้น
เป็น วิชา สำคัญ ที่ จะ เล่า เรียน ใน ต่าง ประเทศ ค่ะไป แต่ สำหรับ
ประเทศ สยาม ไม่ ผู้ จะ มี ประ โยชน์ นักเรียน แต่ นักเรียน ผู้ นั้น จะ ต้อง เป็น ผู้
มี อายุ ไม่ เกิน กว่า ๓๘ ปี เมื่อ ได้ เรียน จบ ชั้น สูง ผู้ นั้น ต้อง ได้
รับ ปกาศ นียบัตร แล้ว โรงเรียน จะ ส่ง ผู้ นั้น ออกไป เล่า เรียน วิชา ใน
ต่าง ประเทศ เช่น ประเทศ อังกฤษ หรือ ประเทศ อเมริกา เป็น ต้น
นักเรียน ผู้ นั้น จะ ต้อง อยู่ใน ความ ปก ครอง ของ โรงเรียน ค่ะไป แต่ การ
ตรวจ ครา นั้น โรงเรียน จะ ได้ มอบ ให้ ราชทูต ประจำ ประเทศ นั้น ช่วย ออก หนุน

กำหนด เทอม

ปี หนึ่ง แบ่ง ออก เป็น ๒ เทอม ๆ ที่ หนึ่ง กำหนด เริ่ม ตั้ง แต่ ต้น
เดือน พฤศจิกายน ถึง ปลาย เดือน กันยายน เทอม ที่ ๒ ตั้ง แต่ กลาง เดือน
พฤศจิกายน ถึง กลาง เดือน มีนาคม ปี หนึ่ง โรงเรียน เบ็ด รวม ๘ เดือน

ได้ ๓ เดือน แต่ วัน นักชดถุภษ เช่น ครุคณ ถึงกราบท หรือ เณตม พระชนม
พรรษา ก็ เปน วัน ที่ โรงเรียน บัด เหมอน กัน

การ เลื่อน ชั้น

การ เปลี่ยน ชั้นใหม่ คือ ชั้นไป เรียน ใน ชั้น สูง ต่อไป หรือ เปลี่ยน
ที่ ใน ชั้น คือ คิด ตาม ลำดับ มาก น้อย ของ จำนวน เดช เณตม นั้น ก็ ใช้
เปลี่ยน ตาม ความ วิชา ของ นักเรียน ซึ่ง ปราบกฏ ใน ใบวุฒิ นั้น เบนใบ สำคัญ
ซึ่ง แสดง ความ วิชา ของ นักเรียน ว่า ได้ เฒ่า เรียน ไป ใน เทอม ก่อน ดี เทอ เพียง
ไร จะ แจก ให้ แก่ นักเรียน เมื่อ โรงเรียน จะ บัด ใน คราว ชั้น เทอม ทุก เทอม
เมื่อ นักเรียน จะ ได้ นำ ใบวุฒิ ไป ให้ ผู้ ปก ครอง ของ คน ดู ว่า นักเรียน
ผู้นั้น ได้ เรียน ไป อย่างไร ผู้ ปก ครอง นักเรียน เช่น นาม ลง ใน ที่ว่าง ใน ใบ
วุฒิ นั้น เพื่อ แสดง ว่า ได้ คราว ดู ความ วิชา ของ นักเรียน นั้น แล้ว ๆ นัก
เรียน ผู้นั้น นำ ใบวุฒิ กลับ มา ให้ หัก นำ ครุคณ เมื่อ เวลา เบด เทอม เข้า
เรียน ใหม่ การ ที่ได้ ทำ เช่น นี้ ก็ เพื่อ ประสงค์ จะ ให้ ผู้ ปก ครอง นักเรียน
ที่ เรียน ได้ ไม่ ลืม ช่วย ตก เคอช ให้ ตั้งใจ เรียน ส่วน ใบวุฒิ นั้น จะ ได้ จัด
ตั้ง ต่อไป นี้ คือ

ใน เวลา ก่อน ที่ ครุ จะ ลง มีช สอน วิชา หรือ บทเรียน บทใด บทหนึ่ง
ครุ จะ สอบ ถาม ข้อ ความ ต่าง ๆ ที่ นักเรียน ได้ เรียน มา ใน วัน ก่อน ๆ นั้น
แล้ว ครุ จะ ได้ จัด เลข หมายถึง ให้ แก่ นักเรียน ที่ ตอบ ถูก ต้อง ดี มาก เปน เลข ๓
ผู้ที่ ตอบ ดี หมายถึง เลข ๒ ผู้ที่ ตอบ ส่มควา เลข ๓ ผู้ที่ ตอบ ยัง พอ ใช้
ได้ เลข ๔ ผู้ที่ ตอบ เทว เลข ๕ แล้ว จึง สอน วิชา นั้น ๆ ต่อไป นี้

การถามนี้ไม่จำเป็นจะต้องถามทุก ๆ วัน ที่ต้องถามบ้างนั้นก็เพื่อจะ
 ตรวจสอบว่านักเรียนจะหมั่นเรียนจดจำ แต่เข้าใจบทเรียนหรือเกียจคร้าน
 แต่บางทีการที่ถามนั้นก็สำหรับช่วยนักเรียนเองด้วย คือ ถ้านักเรียน
 คนใดได้เข้าเรียนคอยได้ดีในเวลาก่อนสอบ ซ้อม หรือ สอบได้ แต่เมื่อ
 ถึงเวลาเข้าสอบซ้อมหรือสอบได้ตก โดยเหตุอย่างหนึ่งอย่างไร ครูต่าง ๆ อาจจะ
 ประชุมกัน ขอมให้ผู้อื่น เตือนชั้น หรือ รับประกาศนียบัตรก็ได้ แต่จะ
 ต้องมีเนื้อความนี้ลงในหมายเหตุ อันนี้ในกลาง ๆ เทอม ทุก เทอมก็
 จะมีการสอบซ้อม ครั้งหนึ่ง หรือ ๒ ครั้งในวิชาหนึ่ง เพื่อจะได้ตรวจสอบความ
 วิชาของนักเรียน แล้วให้เขาหมายเหมือนกัน กับเมื่อจบจะขึ้น
 เทอมปิดโรงเรียน ครูต่าง ๆ คือ ครูโตสอนวิชาใดก็ได้ได้ สอบ ซ้อม อีก
 ถ้านักเรียนคนใดเขียน คอยได้ดีก็ไม่ควรสอบ ปากเปล่า แต่ถ้าสอบแล้ว
 ลงมากก็ต้องสอบถาม ปากเปล่า แล้วเขาจะหมายต่าง ๆ นั้นมารวมกัน
 คิดหาจำนวนเฉลี่ย ถ้าผู้ใดได้เขาเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ๓ ผู้นั้นจะได้
 เตือนชั้น เขาเรียนในชั้นสูงขึ้นไป แต่จะได้มีหมายเหตุในใบวุฒิ
 ว่าได้เตือนชั้น แต่ถ้าผู้ใดได้รับเฉลี่ยต่ำกว่า ๓,๕ จะไม่อนุญาต
 ให้เตือนชั้น แต่จะยอมให้ขยับเข้าเรียนในชั้นเก่าขึ้นไป อีกครึ่งปี หรือ
 หนึ่งเทอม ถ้าในปลายเทอมนั้น สอบ ซ้อมได้ เขาเฉลี่ยสูงกว่า ๓,๕ ก็
 อนุญาตให้ผู้อื่น เตือนชั้นได้ แต่ถ้า สอบ ซ้อมได้ เขาเฉลี่ยต่ำกว่า ๓,๕ อีก
 ผู้นั้นจะต้องออกจากโรงเรียน ไปรับราชการ เป็นพนักงานตามตำแหน่งที่
 สัมควรกับความรู้อ หรือตามที่นักเรียนผู้นั้นจะได้เรียนมาถึงชั้นใด

แต่ถ้าผู้^๒นั้นยังไม่^๒อยาก^๒จะ^๒ออก^๒ไป^๒รับ^๒ราชการ^๒ ผู้^๒นั้น^๒จะ^๒เรียน^๒ต่อไป^๒อีก^๒
จน^๒ตลอด^๒ชั้น^๒สูง^๒ขึ้นไป^๒ หรือ^๒จน^๒ตลอด^๒หลักสูตร^๒ทุก^๒ชั้น^๒ก็^๒ดี^๒ จะ^๒อนุญาต^๒
ให้ผู้^๒นั้น^๒เรียน^๒ต่อไป^๒ได้^๒ วัน^๒แต่^๒ผู้^๒นั้น^๒จะ^๒ต้อง^๒ออก^๒เงิน^๒ค่า^๒เบี้ย^๒เลี้ยง^๒ของ^๒
ตนเอง^๒เดือน^๒ละ^๒ ๒๐ บาท ไม่^๒เป็น^๒หน้า^๒ที่^๒ของ^๒โรง^๒เรียน^๒ที่^๒จะ^๒จ่าย^๒ให้^๒ต่อไป^๒
หนึ่ง^๒ถ้า^๒ผู้^๒ใด^๒เมื่อ^๒ยัง^๒เรียน^๒ไม่^๒ครบ^๒กำหนด^๒หลักสูตร^๒ของ^๒โรง^๒เรียน^๒ แต่^๒ผู้^๒นั้น^๒
จะ^๒ออก^๒รับ^๒ราชการ^๒ ถ้า^๒ผู้^๒จัด^๒การ^๒โรง^๒เรียน^๒เห็น^๒สมควร^๒ ก็^๒จะ^๒อนุญาต^๒
ให้ผู้^๒นั้น^๒ออก^๒ทำ^๒ราชการ^๒ใน^๒ตำแหน่ง^๒ที่^๒สมควร^๒กับ^๒ความรู้^๒นั้น^๒ได้^๒ ตาม^๒ที่^๒ได้^๒
กล่าว^๒มา^๒นี้^๒กล่าว^๒โดย^๒ย่อ^๒ก็^๒คือ^๒จะ^๒มี^๒การ^๒สอบ^๒ข้อ^๒ม^๒เมื่อ^๒กลาง^๒แต่^๒ปลาย^๒เทอม^๒
ทุก^๒เทอม เมื่อ^๒ครบ^๒ ๒ เทอม^๒หรือ^๒มี^๒หนึ่ง^๒มี^๒การ^๒เลื่อน^๒ชั้น^๒คราว^๒หนึ่ง^๒ แต่^๒
ถ้า^๒ครู^๒คน^๒หนึ่ง^๒คน^๒ใด^๒เห็น^๒ว่า^๒การ^๒สอบ^๒ข้อ^๒ม^๒ใน^๒ปลาย^๒เทอม^๒ไม่^๒เป็น^๒การ^๒จำ^๒เป็น^๒
เพราะ^๒ว่า^๒ทราบ^๒ความรู้^๒ของ^๒นัก^๒เรียน^๒ถนัด^๒ โดย^๒ได้^๒สอบ^๒ถาม^๒อยู่^๒เสมอ^๒ๆ^๒แล้ว^๒
จะ^๒ไม่^๒สอบ^๒ข้อ^๒ม^๒โดย^๒เขียน^๒ แต่^๒จะ^๒สอบ^๒ต่อไป^๒ก็ได้^๒เพื่อ^๒จะ^๒ไม่^๒เสีย^๒เวลา^๒ใน^๒
การ^๒สอน^๒ด้วย

การสอบไล่รับประกาศนียบัตร

เมื่อ^๒ถึง^๒ปลาย^๒มี^๒ที่^๒ ๓ คือ^๒เป็น^๒มี^๒ที่^๒นัก^๒เรียน^๒ได้^๒เท่า^๒เรียน^๒จบ^๒หลักสูตร^๒
ของ^๒โรง^๒เรียน^๒โดย^๒บริบูรณ์^๒แล้ว^๒ จะ^๒มี^๒การ^๒สอบ^๒ไล่^๒เพื่อ^๒แจก^๒ประกาศ^๒นียบ^๒บัตร^๒
จบ^๒โรง^๒เรียน^๒ คือ^๒เป็น^๒ประกาศ^๒นียบ^๒บัตร^๒ที่^๒แสดง^๒ว่า^๒ได้^๒เรียน^๒จบ^๒หลักสูตร^๒ทุก^๒
ชั้น^๒โดย^๒บริบูรณ์^๒แล้ว^๒ให้^๒แก่^๒ผู้^๒ที่^๒สมควร^๒จะ^๒ได้^๒รับ^๒ คือ^๒ผู้^๒ที่^๒สอบ^๒ไล่^๒โดย^๒
เขียน^๒ได้^๒เลข^๒เฉลี่ย^๒ไม่^๒ต่ำกว่า^๒ ๒,๕ ไม่^๒ต้อง^๒สอบ^๒ปาก^๒เปล่า^๒ ถ้า^๒ผู้^๒ใด^๒ได้^๒

เลขเฉลี่ย ๒,๕ ไป ถึง ๓,๕ ผู้^{นี้}นี้ ต้อง ส่อม ปาก เปลา ผู้ใดได้ เลข เฉลี่ย ค่า
 กว่า ๓,๕ ผู้^{นี้}นี้ นล แต่ ไม่ ต้อง ส่อม ปาก เปลา ผู้^{นี้}นี้ ที่ ตก
 น จะ ยอม ให้ อยู่ เจ้า เรือน ใน โรง เรือน ค่อ ไป อีก ครั้ง มี ถ้า ส่อม ได้ ตก
 อีก จำ เปน ต้อง ออก รับ ราชการ เปน พนักงาน ชัน^{นี้}สูง แต่ รับ เงิน เดือน ตาม
 อัตรา กตาง แต่ ถ้า ผู้^{นี้}นี้ จะ อยู่ ใน โรง เรือน ค่อ ไป อีก จน ได้ ได้ ก็ ได้ แต่
 จะ ต้อง เสีย เงิน ของ ตน เอง เดือน ละ ๒๐ บาท

ข้อ บังคับ ใน การ ส่อม ได้

รับ ปกาศ นียบัตร

การ ส่อม ได้ เพื่อ รับ ปกาศ นียบัตร ของ โรง เรือน^{นี้} มี ทั้ง เขียน
 แดง คอบ ปาก เปลา แต่ จะ ได้ ตง มี ส่อม ประมาณ เดือน ครั้ง ก่อน โรง เรือน ปก
 ข้อ ส่อม ได้ นั้น ครู ผู้ สอน จะ ได้ ทำ ชัน วิชาระ ๓ ข้อ แล้ว ส่ง
 ให้ ผู้ ปกครอง โรง เรือน ๆ จะ ได้ นำ เสนอ ค่อ กรรม การ โรง เรือน เพื่อ
 ปดุกษา หรือ เลือก ข้อ ส่อม ได้ เมื่อ กรรม การ ได้ เลือก ว่า จะ ให้ ส่อม ได้
 ข้อใด แล้ว ก็ เขา ดิน ส่อ หรือ หมัก แดง กา ข้อ นั้น มอบ ให้ ผู้ ปกครอง โรง
 เรือน ๆ สอด ซอง ฌัก เขา มา เก็บ รักษา ไว้ ที่ โรง เรือน เมื่อ ถึง กำหนด
 เวลา วัน ส่อม ได้ ผู้ ปกครอง โรง เรือน จะ ได้ นำ ซอง ฌัก ข้อ ส่อม ได้ นั้น
 มา เม็ด ฌัก ค่อ หน้า ครู แทน นักเรียน แล้ว เขียน ข้อ ส่อม ได้ ที่ ได้ กา ไว้ นั้น บน
 กระดาษ คำ นึก เรือน ก็ เขียน คอบ ข้อ นั้น ๆ ด้วย หมัก ให้ แดง ภาย ใน
 เวลา ๕ ชั่วโมง แต่ ห้าม ไม่ ให้ พัด จากัน ส่วน ครู ผู้ ต แต่ ละ ระวัง

กวฯ สอบได้ นั้น ต้อง อยู่ กำกับ ตู แถ นักเรียนไป จน กวฯ จะ หมด เวลา ที่
 อนุญาตให้ เขียน แถ ห้าม มิให้ ครู อธิบาย ชี้แจง ข้อ สอบ ได้ นั้น ๆ ใน
 เวลา สอบ ได้ นั้น ไม่ ยอมให้ นักเรียน ผู้ใด ใช้ สมุด ตำรา อย่างไร ที่ จะ
 ช่วย ใน การ เขียน ตอบ ข้อ สอบ ได้ นั้น นอก จาก ที่ ผู้ ปกครอง โรงเรียน จะ
 อนุญาตให้ ใช้ เช่น สมุด โถกาวร ชัม ดิก ชันเนอร์ เปน ต้น นักเรียน จะ
 ต้อง ไม่ ช่วย เหลือ เกอ หนุน ซึ่ง กัน แถ กัน ใน เวลา สอบ ได้ อย่าง หนึ่ง อย่าง
 ไร ถ้า นักเรียน คนใด ประพฤติ ผิด ต่อ ข้อ นี้ จะ นับ ว่า ผู้ นั้น ได้ ไม่ ได้
 แถ ไม่ ยอมให้ เขียน ตอบ ต่อไป เมื่อ นักเรียนได้ เขียน ตอบ จบ แถ้ว ก็
 ให้ ส่ง ข้อ ตอบ นั้น แถ ครู เจ้า หน้า ที่ เพื่อ จะได้ ตรวจ แถ ให้ เลข หมายถึง
 ต่อไป เมื่อ ครู ต่าง ๆ ได้ ตรวจ ข้อ สอบ ได้ แถ้ว จะได้ ประชุม ครู
 ต่าง ๆ เพื่อจะได้ คิด หา จำนวน เลข เฉลี่ย เมื่อ ได้ ตก ลง กัน อย่าง ไร
 แถ้ว หัวหน้า ครู ต้อง ชี้แจง ต่อ ผู้ ปกครอง โรงเรียน วิธี ให้ เลข เฉลี่ย
 นั้น เหมือน กับ ที่ ได้ กล่าว มา ข้าง ต้น แถ้ว ถ้า นักเรียน ผู้ใด เขียน ตอบ
 ไม่ ชู้ดี จะ ต้อง สอบ ปาก เปตา อีกร ผู้ ปกครอง โรงเรียน จะได้ ประกาศ
 กำหนด วัน แถ เวลา ที่ จะ สอบ ปาก เปตา แถ้ว จะได้ เชิญ กรรมการ ตรวจ
 โรงเรียน มา เปน ประชาน ใน การ นี้ ด้วย แถ กรรมการ นี้ จะ ตั้ง ข้อ ตาม
 ด้วย ก็ได้ เมื่อได้ สอบ ปาก เปตา หมด เวลา ที่ ได้ กระไว้ แถ้ว ครู จะ
 ประชุม กัน คิด ขึ้น อีก ครั้ง หนึ่ง ถ้า ผู้ใด ได้ เลข เฉลี่ย ไม่ คำ กวฯ ตาม ที่ ได้
 กล่าว ไว้ ข้าง ต้น แถ้ว ผู้ นั้น นับ ว่า ได้ สอบ ได้ ได้ แถ้ว โรงเรียน จะ ได้
 จด วิช่า ที่ ได้ เรียน ลง ใน ใบ ปกาศ นัยมภัทร์ ส่ง ไป ปกาศ นัยมภัทร์ ไม่ กระตรวจ

เพื่อ เสนา บติ จะ ได้ เช่น ชื่อ ประทับ ตร้า เปน สำคัญ แล้ว ส่ง กลับ มา มั่ง
โรงเรียน ๆ จึง จะ ประกาศ นิต วัน เวลา ให้ นักเรียน ที่ ชอบ ได้ ได้ มา รับ โย
ปกาศ นัยบ ตร้า ค่อ ไป

อัตรา เงิน เดือน

นักเรียน ชั้น ต่ำ ที่ ออก ไป รับ ราชการ จะ ได้ รับ เงิน เดือน ตั้งแต่ เดือน
ธ ๔๐ บาท ขึ้นไป นักเรียน ชั้น กลาง เดือน ๓๐-๓๖ บาท แต่
นักเรียน ชั้น สูง จะ ได้ รับ ตั้งแต่ ๓๖ บาท ขึ้นไป ส่วน นักเรียน ที่ จะ ไป
เล่า เรียน ต่าง ประเทศ นั้น จะ ได้ รับ เงิน ค่า เล่า เรียน สำหรับ ต่าง ประเทศ ค่อ ไป

กำหนด เวลา เรียน ชั่วโมง

ยามรุ่ง	เวลา ต้น นอน
ยามรุ่ง ครึ่ง	เวลา เที่ยง อาหาร
๑ โมง เช้า-เที่ยง	เวลา เรียน
มี เวลา พัก ใน ระหว่าง วิชา หนึ่ง ๑๐ นาที	
เที่ยง-บ่าย ๑ โมง	เวลา เที่ยง อาหาร
๑ โมง-บ่าย ๔ โมง	เวลา เรียน
บ่าย ๕ โมง	เวลา เที่ยง อาหาร
ยามครึ่ง	เวลา เข้า นอน

ค่า เบย เที่ยง นักเรียน

นักเรียน จะ ได้ รับ เงิน เบย เที่ยง เปน ส่วน ค่า อาหาร คน ๓๐
บาท ค่อ เดือน แต่ จะ มี เงิน เบย เที่ยง ให้ ต่าง หาก สำหรับ ใช้ จ่าย

แม่เกิดตัก ออก คนหนึ่ง ชยัม ตั้ง ๕ บาท อย่างค่า ๓ บาท ต่อเดือน ตามชั้นที่
นักเรียน ได้เรียน อยู่ เว้น แต่หัวหน้านักเรียน จะ ได้ รับ เงิน เบี้ย เติง เป็น
พิเศษ อีก ๓ บาท

การ กิน ชยัม หลับ นอน

๑ นักเรียน ทงหลาย จะ ต้อง กิน ชยัม หลับ นอน ที่ โรงเรียน เดียว ตลอด
เทอม เว้น แต่ วัน เสาร์ ซึ่ง เป็น วัน หยุด ครึ่ง วัน จะ อนุญาต ให้ นักเรียน
ตาไป บ้าน ได้ แต่ จะ กลับ ต่อ เวลา เย็น วัน อาทิตย์ ก็ได้ ถ้า นักเรียน คนใด
ล้มมี จะ กิน ชยัม หลับ นอน ที่ บ้าน เรือน ของ ตน ต้อง ได้ รับ อนุญาต จาก ผู้
ปกครอง โรงเรียน ก่อน จึง จะ อยู่ ได้

๒ วัน หนึ่ง จะ มี อาหาร ให้ นักเรียน รับ ประทาน เวลา เช้า กลาง วัน
บ่าย หน้า ซา แต่ เย็น ซึ่ง เป็น หน้า ที่ ของ โรงเรียน จะ จัด แม่ ครว ให้ ทำ

๓ โรงเรียน จะ จัด เครื่อง ใช้ ให้ นักเรียน คือ เคียง ที่นอน หมอน
มุ้ง หีบใส่ผ้า เครื่อง ต่าง หน้า มีด ซ้อม ซ้อน สำหรับ รับ ประทาน อาหาร
แต่ เครื่อง เรียง ต่าง ๆ ตาม ลมศวร -แต่ เครื่อง มุง ห่ม ต่าง ๆ นักเรียน
ต้อง จัด หา มา เอง

๔ โรงเรียน มี หมอ ไทย แด่ฝรั่ง เพื่อ สำหรับ ตรวจ รักษา นักเรียน
ที่ บวช เจ็บ แต่ จะ เสีย ค่า ยา ให้ ตาม ลมศวร (ไม่ เกิน กว่า ๓ เดือน)

ข้อ บังคับ สำหรับ โรงเรียน

หัวหน้า นักเรียน (เพื่อ จะ ได้ ควบคุม นักเรียน ใน โรงเรียน หรือ ใน ชั้น
เช่น เด็ก จาก เวลา เรียง แล้ว เป็น ต้น)

๑ ให้มีหัวหน้านักเรียนคนหนึ่งสำหรับโรงเรียนหนึ่ง (ส่วนใน
ห้องเรียนนั้นผู้ที่เป็นที่หนึ่งเป็นหัวหน้าในชั้นนั้นๆ

๒ หัวหน้านักเรียนต้องเป็นนักเรียนที่เป็นคนดีรอบคอบ ประ
พฤติตัวดีแต่หมั่นเป็นคน

๓ การเลือกตั้งหัวหน้านักเรียน เป็นหน้าที่ของนักเรียน
ทั้งหลาย หรือนักเรียนในโรงเรียนหนึ่งๆ ที่จะเลือกกันเอง มีครูคนหนึ่ง
เป็นประธาน ถ้านักเรียนทั้งหลายเลือกผู้ใดแล้ว ผู้หนึ่งต้องได้รับ
อนุญาตจากผู้ปกครองโรงเรียนเสียก่อน จึงจะเป็นหัวหน้านักเรียนได้

๔ ถ้าแม่หัวหน้านักเรียนว่างลงเมื่อใด จะต้องเลือกตั้ง
ผู้แทนขึ้นใหม่

๕ หัวหน้านักเรียนมีหน้าที่ดูแลตรวจตรา แลรายงาน การต่างๆ
ซึ่งจะมีเกิดขึ้นในระหว่างนักเรียนเห็นแก่ผู้ปกครองโรงเรียน หรือ
ครูผู้จัดการโรงเรียน แลห้ามปราม แนะนำ ตักเตือน เพื่อนนักเรียนด้วยกัน

นักเรียนทั่วไป

๑ นักเรียนทั้งหลายต้องอยู่ในบังคับบัญชาครู แลเชื่อฟัง
หัวหน้านักเรียน

๒ ต้องเข้าเรียนตรงตามกำหนดเวลา คือตั้งแต่วันเข้าเรียน
ถึงให้พร้อมกันอยู่ในห้องเรียนที่เดียว

- ๓ ต้อง มีความ เชื่อม เพื่อ แด อารี อารอญ ซึ่ง กัน แด กัน
- ๔ ต้อง ประพฤติ ตน แดใช้ กิริยา วาจา อัน เรียบ ร้อย เสมอ
- ๕ เวลา เข้า เรียง ต้อง แต่ง กาย โดย สุภาพ เรียบ ร้อย
- ๖ ห้าม ไม่ให้ เล่น การ พนัน ต่าง ๆ ด้วย เงิน ครา หรือ สิ่ง ใด

แทน เงิน ครา

๗ นัก เรียง ทั้ง หลาย ต้อง ประพฤติ ตาม ระเบียบ ที่ ก่อตั้ง ไว้ นี้ แด พึง จะ มี ชั้น ต่อ ไป ทุก อย่าง ถ้า ผู้ใด เติมโต ไม่ ประพฤติ ตาม ก็ จะ ต้อง ตง โทษ โดย ครู คน หนึ่ง คน ใด เพื่อ ตั้ง สอน ครั้ง หนึ่ง แด ถ้า ผู้ใด ชั้น ประพฤติ ผิด ระเบียบ ต่อ ไป ซัก ครู ทั้ง หลาย จะ ได้ ประชุม กัน คัด สั้น แด้ว เสนอ ผู้ ปกครอง โรง เรียง ให้ ผู้ นั้น รับ โทษ แด้ว ชั้น ไป หรือ จะ ได้ ออก จาก โรง เรียง ที่ เดียว ก็ได้

๘ อนุญาต ให้ นัก เรียง คง สะ โมสร สำหรับ ประ โยชน์ ในการ เถ่า เรียง แด การ รัน เรียง แด ระเบียบ การ สำหรับ สะ โมสร นั้น สภา นาย กของ สะ โมสร ต้อง นำ เสนอ ผู้ ปกครอง โรง เรียง ทุก ๆ เทอม

การลงโทษ

๑ ห้าม ไม่ให้ ออก จาก โรง เรียง ซัก ครั้ง หรือ โทษ เบา ๆ อย่าง อื่น ตาม ชิม ครว

๒ ท้อง บท เรียง เปน พิเศษ หรือ ทำ การ ขึ้น เสนอ รตน ำ ตน ไม่ แทน นัก เรียง อื่น หรือ คัด เงิน เบี้ย เติง หรือ ชั่ง

๓. ได้ ออกจากโรงเรียน แต่ให้เสียเงินค่าเบี้ยเลี้ยงคืน ถ้า
 เป็นนักเรียน กรม หรือ กระทรวงอื่น โรงเรียน จะแจ้งความไม่ให้กรม
 หรือ กระทรวง นั้น ทราบ

การลา

การลาหยุดเรียนชั่วคราว

๑. ถ้า นักเรียน คนใด จะ ลาไป หรือไป ที่ใด โดย กิจ รุระ หรือ
 บวญ เจ็บ ก็ดี ให้ ขอ อนุญาต ต่อ ครู ผู้ช่วย เมื่อ ได้ รับ อนุญาต แล้ว
 จึง จะ ไป ได้

๒. เมื่อ ครู ผู้ช่วย อนุญาต ให้ ลา เป็น เวลา ชำ นาน เท่าใด ผู้ นั้น
 ต้อง กลับ มา ตาม เวลา ที่ ได้ รับ อนุญาต นั้น แต่ ครู ผู้ช่วย จะ ให้ อนุญาต
 เกิน กว่า กฎ เสนาบัตร ไม่ ได้ แต่ ผู้ อนุญาต จะ ต้อง รู้ สึก ว่า ใน การ ให้
 ลา โดย ขาด เล่า เรียน นั้น ควร จะ ให้ ลา ไป แต่ ใน เรื่อง สำ คัญ เช่น ญาติ
 สนิท บวญ หัก เป็น คำน แต่ ก่อน ที่ จะ ให้ ลา นั้น ควร ตรวจ ดู ใน หนังสือ
 ซึ่ง จะ ขอ ลา นักเรียน นั้น ๆ ไป โดย ทะเบียน เสีย ด้วย

๓. เมื่อ ได้ ลา ไป แล้ว แต่ มี เหตุ จำ เป็น ซึ่ง จะ กลับ มา ไม่ ได้ ตาม
 เวลา อนุญาต นั้น ก็ ให้ รับ มี จดหมาย มา แจ้ง ความ ต่อ ผู้ ให้ อนุญาต
 โดยทันที คือ ก่อน เวลา ที่ หมด เซอร์ ตา แต่ บอก เหตุ แต่ เวลา ที่ จะ
 ต้อง กลับ เข้า ไป เท่าใด มา ให้ ทราบ แต่ ต้อง ให้ มี นาม บิดา มารดา หรือ

ญาติ ผู้ปกครอง เข้ามารักษา
 ถ้าไม่มี จดหมาย เช่น นั้น มา เป็น สำคัญ
 แรกตั้ง เกิน กำหนด อนุญาต เป็น เวลา ชำนาญ เท่าใด จะ นับ ว่า ผู้นี้ ชาติ
 โรงเรียน โดยไม่ได้รับ อนุญาต

๕ ถ้าผู้ใด ชาติ โรงเรียน โดย อธิการ เช่น ที่ กล่าว มา ใน ข้อ ๓ นี้
 ครบ ๒ ครั้ง ใน ครั้ง แรก ก็ จะ ลงโทษ พอ ส้ม ควร ให้ เช็ด หาดย เช่น
 คัด เงิน ค่า เบี้ย เติง หรือ ลงโทษ อย่าง อื่น แล ใน ครั้ง ที่ ๒ นั้น ครู ต่าง ๆ
 จะ ได้ ประชุม กัน ปฎิภา ษาโทษ ตาม ส้ม ควร

กรรมช่างใหม่เริ่มจัดการเป็นครั้งแรก

ตั้งแต่ รัตน โกสินทรศก ๑๒๐ ถึงรัตน โกสินทรศก ๑๒๙

คำนำ

สรรพสิ่งซึ่งเกิดแก่สรรพภพ ที่มนุษย์ผู้มปัญญาได้คิดเลือก
หา มา ทอ เป็น ผืนผ้า ซึ่ง นุ่ง ห่ม ประดับ กาย สืบ มา แต่ กาล โบราณ ช้า

นาน แล้ว นั้น มี หาย ชนิด เป็น ต้น ว่า ถ้า ดี ย้าย ทอ เป็น ผ้า ชาว จน
แคะ ทอ เป็น ผ้า สักดาต และใหม่ ทอ เป็น ผ้า แพร เป็น ต้น

ซึ่ง ทั้ง หาย เหล่า นั้น มี กำ เหน็ด ต่าง กัน เป็น สอง ประเภท คือ

ประเภท ๑ เกิด แต่ ต้นไม้ ต้น ผัก เช่น ลำตัด ปอ บาน เป็น ต้น

ประเภท ๒ เกิด แต่ สัตว์ เป็น ต้น ว่า จนแคะ จนแพร และใยไหม

และอื่น ๆ

ซึ่ง ต่าง ๆ ซึ่ง กล่าว มา นี้ ใย ของ ค้างใหม่ ที่ กิน ใย เหมือน เป็น
อาหาร เป็น ของ ที่ นิยมนับ ถือ กัน ว่า ดี กว่า สิ่ง อื่น ๆ ทั้ง หมด

แต่ที่ เรียกว่าใหม่ นั้น บางที จะ มี ผู้ ที่ ยัง ไม่ รู้ จัก ทอ กัน คือ
ใหม่ นั้น ก็ คือ เป็น สัตว์ ชนิดหนึ่ง ซึ่ง กิน ใย เหมือน ใย ไก่ เป็น อาหาร

และ ตั้งแต่ เกิด มา จน ตาย เปลี่ยน ร่าง กาย ได้ ๓ ครั้ง เป็น ต้น ว่า ในระหว่าง
ซึ่ง แค พัก ออก จาก ฟอง จน ถึง วัน เข้า ทำรัง มี รูปพรรณ สัตว์ ฐาน

คล้าย ตัว ค้าง โส้น ใน เวลา นี้ จะ เรียก ว่า ปฐมรูป หรือ ค้างใหม่ ย่อน

ครั้น เมื่อ เข้า ทำ รัง แดง ร่าง ภาย หด ดั้น เข้า มี รูป ร่าง คล้าย
ตัว หนอน แก่ ตาม ขรรณศา ซึ่ง จะ เรียก ว่า มัชฌิม รูป หรือ ตาม ที่ ราชธูร
เรียก กัน ว่า คัก เต

แล้ว ภาย หลัง จึง เปลี่ยน ร่าง ภาย อีก ครั้ง หนึ่ง เป็น ตัว ผี เฝ้า ซึ่ง
จะ เรียก ว่า บัจฉิม รูป

สัตว์ ชนิด นี้ ย่อม ทำ คุณ ประโยชน์ ให้แก่ มนุษย์ มาก คือ ได้ ใช้
รัง ของ มัน มา สำว เปน เส้น ไหม แล้ว ทอ ขึ้น เปน ผ้า แพร ทำ เครื่อง ใช้
ด้อย นุ่ง ห่ม ประดับ ภาย

ปฐม เหตุ ที่ได้ เกิด มี การ ทำใหม่ ขึ้น ใน โลก เปน ครั้ง แรก นั้น เปน
การ ยาก ที่ จะ สืบ ส่วน ให้ ทราบ เข้า มุต โดย แน่ นอน แต่ นัก ปราชญ์
ภาย หลัง พิจารณา เห็น ว่า คง จะ ได้ เกิด มี ขึ้น ใน ทวีป ฝ่าย ตะวัน ออก ก่อน
ทวีป อื่น ๆ ทั้ง หมัด จะ เปน ประเทศ ไต ทำ ก่อน ก็ ยัง ทราบ ไม่ได้ แน่

ส่วน การ ทำใหม่ ใน ประเทศ อื่น เตี้ย นั้น อนุมาน ว่า ได้ ทำ สืบ ต่อ กัน
มา แต่ กาล โบราณ ช้า นาน ทั้ง แต่ ปฐม กาล ตลอดจน มา จนถึง สมัย
พุทธ กาล เมื่อ เรียก สัว ผ้า แพร่ ได้ เคย ใช้ คำ ว่า “ โกลิยพัศร์ ” ซึ่ง แปล
ว่า ผ้า ไหม แต่ จะ ได้ แพร่ หลาย เข้า มา ใน ประเทศ สยาม นี้ ครั้ง ไต เวลา ไต
เปน การ ยาก ที่ จะ ค้น ให้ พบ ใน จุด หมาย เหตุ หรือ รายงาน ทาง ราชการ
ได้ ตาม ทาง สืบ ส่วน และ ตรวจ ษณัฐกร ใน ภาย หลัง ได้ ความ ว่า การ
ทำใหม่ ได้ แพร่ หลาย เข้า ไป ใน ประเทศ จีน ฝ่าย ไต เปน เวลา ประมาณ
๑๐๐๐ ปี เกษ มา แล้ว จึง อนุมาน ว่า ใน มถาว ประเทศ โยหนก ประเทศ

และ ประเทศ สยาม ฝ่าย เหนือ การ ทำใหม่ คง จะแพร่ กระจาย เข้า มา ใน คราว เดียว กัน เพราะ เป็น ประเทศ อยู่ ใกล้ เคียง กัน แต่ เห็น ว่า ประเทศ สยาม ฝ่าย เหนือ ใน ครั้ง โบราณ ราษฎร ที่ ทำใหม่ จะมี แต่ โดย น้อย ใน มณฑล ประเทศ กับ โยนก ประเทศ ทั้ง สอง นั้น ราษฎร จะ พอ ใจ ทำใหม่ โดย มาก เพราะ เหตุ นั้น ใน บัด นี้ ราษฎร ซึ่ง ทำ การ หา เติง ไร่ ฝัก ด้วย การ ทำใหม่ ใน ประเทศ ทั้ง ๒ นั้น ย่อม มี โดย มาก

แต่ ใน บัด นี้ นี้ การ ทำใหม่ ของ ประเทศ สยาม ก็ มี มาก ขึ้น เกือบ ทัว พระราชอาณาจักร นอกจาก ใน เขต แม่ น้า เจ้า พระยา ซึ่ง มี นับ ว่า ใกล้ เคียง แต่ ใน ตำบล ที่ ตั้ง เนิน แห่ง มณฑล นคร ราชธานี เท่านั้น

ใน เขต แม่ น้า โขง ก็ มี การ เติง ไร่ ฝัก ชุ่ม แต่ ตำบล ซึ่ง นับ ว่า ทำกัน มาก ที่ สุด นั้น คือ ใน มณฑล ยี่ถ่าน กับ มณฑล อุดร

ใน มณฑล นคร ราชธานี กับ มณฑล อื่น ๆ ข้าง ฝ่าย ทิศ ตะวันออก เติง ไร่ ฝัก นั้น ราษฎร ทำใหม่ ดิบ ใต้ ไม้ ตะมาก ๆ และ ตาม หมู่ บ้าน ราษฎร มี เครื่อง ไร่ ใหม่ เกือบ ทุก หมู่ บ้าน เรือน ด้วย กัน และ ใต้ ทอ ไร่ เป็น ฝัก ฝัก ม่วง ไร่ ด้วย

บรรดา ไร่ ใหม่ ที่ ทำ ได้ ใน ที่ ต่าง ๆ เหล่า นี้ โดย มาก ตั้ง มา ชาว ที่ เมือง นคร ราชธานี ซึ่ง เป็น แดน อดาต อดาง แห่ง ดิน ฟ้า ต่าง ๆ

เมื่อ ข้าม ภูเขา คง ไป ทาง พรหม แดน เขมร ราษฎร ก็ได้ ทำ การ เติง ไร่ ฝัก มาก คตตย ยี่ถ่าน เหล่า นี้ ตั้งแต่ เขต แดน เขมร มา จน เขต แดน มณฑล ปาจิณบุรี มี การ ทำใหม่ หนาแน่น มาก ยิ่ง ใกล้ ประเทศ เขมร เข้า ไป ยิ่ง มี มาก ขึ้น ทุก ที่

ฝ่ายข้างทิศตะวันตกแห่งประเทศสยามนั้นเก่า ในพินที่โกศภูเขา
 เต็มเนื้อธรรม ซึ่งทางทิศเหนือคือถ้ำยี่ตภูเขาถนนรังไชย ทางทิศใต้
 เป็นยี่ตคดอดลงไปตามแหลมมตาญ ก็มีการตั้งใหม่เหมือนกัน
 และในตำบลต่าง ๆ ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น ได้มีการทอผ้าเกือบทุก
 ทุกแห่ง

ตามหนทางตรวจขั้นสูงก็จะได้ความว่า การทำใหม่และ
 การทอผ้า ราษฎรในประเทศนี้ได้เคยทำกันมาแต่ครั้งโบราณแล้ว
 แต่ที่ไม่เจริญเป็นสินค้าได้นั้น เป็นด้วยวิธีตั้งใหม่ ชาวใหม่ ของ
 ราษฎรในประเทศนี้ เป็นวิธีอย่างโบราณซึ่งไม่ถูกกับแบบวิธีอันดี
 ที่ประเทศเจริญด้วยการทำใหม่ใช้อยู่ในเวลานี้ กับทั้งเครื่องสาวใหม่
 และเครื่องทอผ้าก็หาย จะใช้สาวเส้นใหม่หรือทอผ้าให้ดีและเร็ว
 ไม่ได้ เครื่องสาวใหม่เมื่อใช้สาวเส้นใหม่แล้ว ได้เส้นใหม่หยาบ
 ขายไม่ได้ราคาแพง ก็จะใช้ทอเป็นผืนผ้าอย่างที่ไม่ได้ คือใหม่
 ที่ทำได้ ในพินบ้านเมืองโดยมาก ใช้ทอผ้าได้เพียงเป็นใหม่พุ่งเท่ากัน
 ซึ่งจะทำเป็นใหม่ขึ้นไม่ได้ เพราะเส้นใหม่มีขนาดไม่เท่ากัน คือ
 หนาบ้าง บางบ้าง เป็นตอน ๆ จึงเป็นเหตุต้องซื้อไหมดิบจากต่างประเทศ
 มาใช้บ้าง ๆ เป็นจำนวนเงินเป็นอันมาก

ส่วนการทอผ้า นั้น ถึงแม้ว่าราษฎรจะได้เคยทำกันมาแต่
 ชั่วกาลนาน ก็จริง แต่ได้ใช้เครื่องชนิดเก่าแก่มิได้คิดเปลี่ยนแปลงให้
 ดีขึ้นตามกาลสมัย ได้เคยทำกันมาแต่ครั้งก่อน ๆ อย่างไร ก็ทำตาม

กัน ต่อ ๆ มา อย่าง นั้น จึง ทอ ได้ ผืน ผ้า ขำ และ จะ ทำให้ เป็น ชนิด ต่าง ๆ ตาม ที่ นิยม ใช้ กัน ทว่า ไป ไม่ ได้

ตาม เหตุ ที่ ได้ กล่าว มา แล้ว นั้น ถ้า รัฐบาล ได้ บำรุง อุต หนุน การ ทำ ใหม่ และ การ ทอ ผ้า ของ ประเทศ นี้ ให้ ดี ขึ้น ตาม คราว ด้ มัย แล้ ด้ สิ้น ค่า เครื่อง ไม้ แพร่ ใหม่ และ ไม้ ต่าง ๆ ก็ คง จะ ไม่ เสว ทราม ด้ เพียง นี้ ก็ มี ประการ หนึ่ง ไม้ และ ไม้ ใหม่ ที่ ทำ ได้ ใน พื้น บ้าน เมือง ใช้ ว่า จะ พอ ใช้ เมื่อ ไหว ยัง ต้อง ซื้อ จาก ต่าง ประเทศ มี หนึ่ง ๆ เป็น จำนวน เงิน มาก นาน ด้ ด้ ปรากฏ อยุ่ ใน บานูชี สิ้น ค่า ขา เจ้า ของ กรม ศุภกากร แจ็ง ต่อ ไป นี้

ร.ศ.	ไหมดิบ	ม่วงและ แพรไหม ต่าง ๆ	ผ้าถุง ต่าง ๆ ที่ ทอ ด้ ด้ ด้	ผ้าต่าง ๆ ที่ ทอ ด้ ด้ ด้	รวม
	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท
๑๓๕	๓๐,๒๘๗	๑,๓๗๒,๗๘๐	๓,๓๗๘,๘๗๒	๒,๑๐๕,๗๗๓	๕,๘๘๖,๗๒๑
๑๓๖	๓๕,๒๘๘	๑,๕๕๕,๑๐๕	๓,๕๘๐,๒๕๘	๒,๐๘๐,๘๘๓	๕,๑๕๑,๕๕๒
๑๓๗	๔๖,๘๒๕	๑,๕๘๓,๘๖๖	๓,๖๐๒,๘๕๐	๒,๓๖๗,๐๘๔	๕,๓๘๘,๗๖๕
๑๓๘	๕๕,๖๖๐	๑,๖๗๔,๖๐๘	๓,๐๕๘,๑๓๕	๒,๕๒๘,๓๘๖	๗,๒๖๖,๕๘๐
๑๓๙	๕๘,๕๓๓	๒,๐๓๕,๕๒๖	๒,๕๖๒,๘๘๗	๒,๕๗๓,๘๕๕	๗,๒๖๘,๐๐๑
๑๔๐	๖๒,๘๓๓	๑,๗๘๘,๑๘๓	๓,๕๐๓,๘๓๗	๓,๕๘๕,๗๖๖	๘,๘๘๑,๖๒๓

ตามจำนวนข้างบนนั้น แสดงให้เห็นว่า ตั้งแต่ปี ร.ศ. ๑๑๕ ถึง ร.ศ. ๑๒๐ ประเทศสยามได้ซื้อเครื่องแพร่ไหม และผ้าต่าง ๆ จากนานาประเทศ เป็นจำนวนเงินปีหนึ่ง ๆ ตามจำนวนเฉลี่ยถึง ๖,๔๖๕,๖๖๓ บาท ซึ่งในปี ร.ศ. ๑๒๐ นี้เดียว ยังเป็นจำนวนเงินเกือบ ๘,๐๐๐,๐๐๐ บาท ถ้าคิดเฉลี่ยดูในระหว่าง ๖ ปีนั้น เห็นว่า เครื่องแพร่ไหม และผ้าต่าง ๆ ที่ต่างประเทศส่งเข้ามาขายในกรุงสยาม เป็นจำนวนเงินที่ผู้ซื้อทั้งหมด ปี ๆ ละ ๘๖๖,๘๘๑ บาท ย่อมเป็นธรรมดาของโลกไม่ว่าบ้านเมืองใด ถ้าความเจริญรุ่งเรืองดำเนินสูงขึ้น ก็ย่อมจะต้องการใช้เครื่องตามแต่กว้าง ภายให้อิทธิพลของงานทวีมากขึ้นตามสมัย แม้ประเทศสยามจะได้ใช้เครื่องแพร่ไหม และผ้าต่าง ๆ ทวีมากขึ้นทุก ๆ ปี โดยไม่งดเว้นเช่นนี้ ถ้าต่อไปอีก ๒๐ ปีข้างหน้าจะต้องซื้อเครื่องต่าง ๆ เหล่านี้ จากนานาประเทศ ก็จะเป็นจำนวนเงินปีหนึ่งคงไม่ต่ำกว่า ๒๕,๖๐๐,๐๐๐ บาท

ถ้าจะไม่คิดบำรุงอุตสาหกรรมทำไหม และการทอผ้า ซึ่งเป็นพื้นแห่งการทำมาหาเลี้ยงชีพของราษฎรอยู่แล้วให้เจริญขึ้นบ้าง ก็มิได้จะนำทรัพย์สินสมบัติของประเทศนี้ไปให้แก่ประเทศอื่นเป็นจำนวนเงินปีหนึ่ง ๆ เป็นอันมาก และทวีมากขึ้นเสมอ ๆ ด้วย

เพราะฉนั้น กระทรวงเกษตรธิการจึงดำริที่จะบำรุงอุตสาหกรรมทำไหม และการทอผ้าของประเทศนี้ เพื่อให้บังเกิดผลขึ้นเจริญยิ่งขึ้น ทวีต่อไป จะไม่ต้องซื้อเครื่องแพร่ไหม และผ้าต่าง ๆ จากนานาประเทศ ซึ่งเป็นจำนวนอันมากมาช่น

เมื่อ รัตน โกสินทร ศก ๓๒๐ กระทรวง จึงได้จ้าง ผู้ที่มีความรู้ชำนาญ
ในวิชาการ ทำใหม่ ให้เจ้า มา ตระกูล ตรา เป็นผู้ช่วยจัดการ แก่ ไซ่ ค้อไม้
แต่ในศก นั้นยังมี ได้ ตง มือจัดการ อย่างใด อย่างหนึ่ง เพราะ ต้อง ตระกูล
ตุการ ทำใหม่ และการ ทอผ้า ของ ราษฎร ตาม หัว เมืองใน มณฑล ต่าง ๆ เพื่อ
ให้ทราบ เหตุ ผด ต้น เดิม ที่ ได้ กระทำ กัน มา แล้ว แต่ ก่อน

ตาม ความ ตระกูล ขันผู้ตร หลาย ครั้ง คงได้ ความ ว่า ที่ การ ทำใหม่
ของ ประเทศ ยามไม่ เจริญได้ นั้น เป็นด้วย เหตุ หลาย ประการ คือ

๑. เป็นด้วย พันธุ์ ใหม่ ที่ ราษฎร เติง ชยูนัน เป็น ชนิดไม้ ตี ซึ่ง
จะ ทำ รังได้ เนื้อใหม่ น้อย เป็นใหม่ เติง มาก เมื่อ เวลา ส่าว เส้นใหม่ จึงได้
ใหม่ ตี น้อย

๒. เครื่อง มือ สำหรับ ส่าวใหม่ เป็น ชนิด อย่าง หยาบ ซึ่ง จะ ส่าว
ให้ เป็น เส้น ใหม่ ตี ไม่ได้

๓. เมื่อ ส่าวใหม่ ทำ รัง เป็น ชนิดไม้ ตี อย่าง หนึ่ง กับ มา ใช้ เครื่อง
ส่าวใหม่ ที่ ไม้ ตี เข้า ด้วย ยัง เป็น เหตุ กระ ทำให้ เส้นใหม่ ที่ ส่าวได้ นั้น หยาบ
ขายไม่ได้ ราคาแพง เพราะ ถนน ราษฎร จึงไม่คิด ที่ จะ ทำ ให้ เป็น เส้นค้า
อันใหญ่โต

๔. วิชา เติงใหม่ ของ ราษฎร ใน ประเทศ นี้ สับ เพรา มาก ความ
ระจิง รักษาไม่ เพียง ทอ เป็น ต้น ว่า ส่าวใหม่ ที่ เติง นั้น ใน วัน หนึ่ง จะ
ให้ อาหาร กิน แต่ เพียง ๒ หรือ ๓ ครั้ง เท่านั้น กับ การ ระจิง รักษา หรือ

วิธีบำรุง เติง อย่าง อื่น ๆ ก็ไม่ ตก กับ วิธี อัน ดี ที่ ประเทศ เจริญ ด้วย
การ ทำใหม่ ใช้ กัน ใน เวลา นี้

๕. ส่วน วิธี ปลูก ต้น หม้อ นั้น ไม่ ผู้ จะ เติง มาก แต่ ราษฎร มัก
ไม่ ใคร เอาใจใส่ บำรุง รักษา ให้ เรียบ ร้อย จึง เก็บ ใบ หม้อ น ได้ น้อย
ไม่ พอ สำหรับ การ เติง ใหม่ มาก ๆ

๖. ดั่งใหม่ ที่ ราษฎร เติง มาก จะ เกิด โรค ชน ชุก ชุม และ เมื่อ
เกิด โรค ชน แล้ว ก็ ไม่ มี วิธี ที่ จะ ชำระ ถ้าง หรือ บ่ง กัน โดย อย่าง ไต
อย่าง หนึ่ง จึง เป็น เหตุ ให้ ดั่งใหม่ ตาย เสีย ใน ระหว่าง เวลา เติง มาก
กับ ประ การ หนึ่ง เมื่อ ถึง คราว ทำรัง เก็บ ได้ รัง เป็น จำนวน น้อย อย่าง หนึ่ง กับ
เป็น รัง ที่ ไม่ ดี ชัก อย่าง หนึ่ง

๗. ราษฎร ใน ประเทศ นี้ มัก จะ มี นิสัย ผิด กับ พด เมือง ของ ประเทศ
อื่น ๆ คือ ถ้า บิดา มารดา ฯลฯ ได้ เคย ทำ กัน มา อย่าง ไ้ ไม่ ว่า จะ
เป็น วิธี ที่ ดี หรือ เดีว ก็ ตาม มัก จะ ทำ ตาม อย่าง ที่ เคย เป็น มา แล้ว
โดย มาก มิ ได้ คิด แก่ ไข เปลี่ยน แปลง ให้ ดี ชน จึง กระทำ ให้ เป็น
สิ้น ค้ำ อัน ดี ไม่ ได้

แต่ เมื่อ กระทรวง มีความ ประสงค์ ที่ จะ ทำ บำรุง การ ทำใหม่ และ
การ ทด ถัว ของ ราษฎร ใน ประเทศ นี้ เพื่อให้ เจริญ เป็น สิ้น ค้ำ ใหญ่ ไต
ชน แล้ว จึง ได้ ทำ การ ทด ถอง ต่าง ๆ ใน เรื่อง ซึ่ง เกี่ยว แก่ วิชา การ
ทำใหม่ เพื่อ เป็น หน ทาง ดำริ ให้ จิต การ ต่อ ไป หัว ข้อ ที่ ได้ กระทำ
การ ทด ถอง แล้ว นั้น คือ

๑. ทศ ของ วิช ปลูก ต้น หม้อขน
๒. ทศ ของ เติงใหม่ ไทย โดย วิช อย่างไม่
๓. ทศ ของ เติง พันธุ์ ใหม่ ยี่บุน และ ผสม พันธุ์ ใหม่ไทย กับ พันธุ์ ใหม่ ยี่บุน เพื่อให้เกิด เป็น พันธุ์ ใหม่ ขึ้น
๔. ตรวจ ชนิดสัตว์ ขนสัตว์ต่าง ๆ ของ พันธุ์ ใหม่ไทย เป็นต้น ว่า ตรวจ ลักษณะ แจ่ม ชัดเจน ของ รังใหม่ กับ ความ แข็งแรง และ ยืด ยาว ต้น ของ โยใหม่ ๆ ต ๆ เหล่านี้ เป็นต้น
๕. ตรวจ เชื้อโรคต่าง ๆ กับ หา วิช บ่งชี้กัน
๖. ตรวจ กาย ภูมิภาค ของ ดั่งใหม่ ที่ แม่ตงวัน เข้า ทำ อันตราย และ ตรวจ ขนสัตว์ ของ แม่ตงวัน ชนิด ที่ ทำ อันตราย แก่ ดั่งใหม่ กับ หา วิช บ่งชี้ กัน ด้วย

๗. ตรวจ ถึง การ ทำมาหา เติงชีพ ของ ราษฎร ใน ประเทศ นี้ เพื่อ การ ทศ ของ ต่าง ๆ นั้น กระทรวง เกษตรธิการ ได้ ใ้ ที่ดิน แห่ง หนึ่ง หนึ่ง ไร่ หนึ่ง ไร่ หนึ่ง ไร่ หนึ่ง ไร่ หนึ่ง ไร่ เป็น จำนวน เนื้อ ที่ ดิน ประมาณ ๒๓,๗๑๖ ไร่ ๑๖๖ ไร่ แต่ เมื่อ ค.ศ. ๑๒๓ กับ ได้ สร้าง สถานที่ สำหรับ ทำ การ ทศ ของ ด้วย

ผล ของ การ ทศ ของ ต่าง ๆ ข้าง บน นั้น ได้ เรียบ เรียง ขึ้น เป็น ตำรา ใหม่ บาง ตอน ใช้ สำหรับ สอน นักเรียน ต่างใหม่ อยู่ใน ภูมิภาค นี้ ด้วย

ตาม การ ทศ ของ และ ตรวจตรา ของ กระทรวง เกษตรธิการ เรื่อง การ ทำใหม่ ใน ประเทศ นี้ ได้ ความ ว่า ถ้า รัฐบาล จะ ได้ ช่วย บำรุง ขุดถนน แล้ว

การ ทำใหม่ และ การ ทดสอบ ก็ จะ เกิด ขึ้น เป็น สันค้ำ อัน ตั้มี ประ โยชน์ ได้

โดยแท้ เพราะ เหตุ ผล ของ การ ทดสอบ และ ตรวจ ครวหา ที่ จะ ชุก หนุ่มี อยู่ หลาย ประการ ทั้ง จะ ได้ ถัดว่า ต่อ ไป นี้ คือ

๓. การ ทำใหม่ ซึ่ง รวม ทั้ง การ เติงใหม่ ตัวใหม่ และ ทดสอบ ราษฎร ได้ ทำกัน มา เป็น พัน อยู่ แล้ว ถ้า จะ ชัก บำรุง ให้ ตั้ขึ้น ก็ ทำ ได้ โดย งาย

๒. การ ทำใหม่ ไม่ เป็น การ ขัดขวาง ต่อ การ ทำนา เพราะ ราษฎร ที่ ทำ นา อาจ จะ ทำใหม่ ได้ ด้วย

๓. เครื่อง หนุ่ ห่ม ได้ ใช้ แพร ใช้ ใหม่ และ ผ้า ต่าง ๆ ทั้ง มาก ขึ้น ทุก ปี

๔. การ ปลุก คัน หมอน ใน ประเทศ นี้ ได้ ผล ตั้มาก เพราะ คัน

หมอน ย่อม รุก งาม และ เก็บ ไป ได้ เป็น จำนวน มาก ๆ

๕. ถึงแม้ ว่า ชนิด พันธุ์ ใหม่ ไทย จะ ไม่ ตั้ เท่า เทียม กับ พันธุ์ ใหม่ ยี่ปุ่น อิตาลี ฝรั่งเศส ก็ จริง แต่ ว่า มี กำลัง แข็ง แรง กว่า พันธุ์ ใหม่ ของ ประเทศ ทั้ง ๓ ถ้า ได้ บำรุง เติง โดย เรียบ ร้อย ตาม วิธี อัน ตั้แล้ว ก็ จะ ได้ ผล ตั้ เหมือน กัน ทั้ง ใน ปี หนึ่ง จะ เติง โดย ถ่ม สาย โดหิก ต่อ กัน ได้ ตั้งแต่ ๘ ถึง ๘ ครวหา

ใน ประเทศ ยี่ปุ่น อย่าง มาก จะ เติง ได้ เพียง ๔ ครวหา เท่านั้น

๖. การ ตัว เติง ใหม่ นั้น ถ้า ได้ ใช้ เครื่อง มือ ของ ยี่ปุ่น ชนิด ตั้มาญี่ ที่ หมุน ด้วย มือ หรือ ใช้ เท้า เขี่ยม แล้ว ก็ จะ ได้ เติง ใหม่ ที่ เติงม ถง งาม

๗. ภูมิประเทศ พื้นที่ และ อากาศ ของ ประเทศ สยาม ย่อม จะ

หน่นแก่ การ ทำ ส่วน หม่อน และ เตยงใหม่ อยู่พร้อม แล้ว คือ ส่วน หม่อน
นั้นไม่ ต้อง ใช้ บัญชี มี ราคาแพง จะ ใช้ แต่ เพียง มดโค กระบือ และม้า
บ้าง เด็ก น้อย ก็ พอ ไม่ เหมือน ประเทศ ยี่มุ่น อิตาลี และ ฝรั่งเศส ต้อง
ใช้ บัญชี มี หนึ่ง เป็น จำนวน เงิน ประมาณ ไร่ ละ ๑๕ บาท

๘. ค่าบด ที่มี การ ทำใหม่ ใน ประเทศ สยาม เวลานี้ ยังไม่มี

หน ทาง รถไฟ และ ตำคลอง ที่ จะ เป็น ทาง ส่ง สินค้า ไป มา ได้ สะดวก ราษฎร
จึง พา กัน ทำนา แต่ น้อย เพราะ เมื่อ ทำนา ได้ เข้า แล้ว จะ นำ ไป ขาย ต้อง
เสีย ค่า พาหนะ ยก ขน เป็น ราคา อย่าง สูง โดย เหตุ ที่ เข้า เป็น ของ มี
น้ำหนัก มาก และ กิน ที่ บรรจุ มาก ด้วย เมื่อ ขาย ก็ได้ ราคา แต่ น้อย ไม่
คุ้ม กับ ค่า ไร่ หัก และ ค่า แรง ที่ ได้ คง ไบ ส่วนใหม่ เป็น ของ เมากิน ที่
บรรจุ น้อย ครั้น ขาย ก็ได้ ราคา สูง กับ สะดวก แก่ การ ยก ขน ไป มา ซึ่ง
ไม่ ต้อง เสีย ค่า พาหนะ มาก มาย เช่น อย่าง เข้า

๙. การ เตยงใหม่ ส่วนใหม่ และ ทอผ้า เป็น งาน ที่ ทำ ใน รม จึง
เป็น งาน ที่ เหมาะ กับ ประเทศ ที่มี อากาศ ร้อน เช่น ประเทศ สยาม

๑๐. การ เตยงใหม่ ส่วนใหม่ แด ทอผ้า เป็น งาน สำหรับ ผู้หญิง
จึง เป็น งาน ที่ เหมาะ กับ หญิง ใน ประเทศ สยาม ซึ่ง ทำ การ ขยัน ขัน แข็ง
กว่า ผู้ชาย

๑๑. ค่าจ้าง คน งาน ทำ การ ต่าง ๆ ใน ประเทศ นี้ ยัง ต่ำ กว่า
ใน ประเทศ ยุโรป และ อเมริกา จึง เป็น โอกาส ที่ จะ ออกทุน ให้ การ ทำใหม่
เจริญ ขึ้น ได้

เมื่อกระทรวง เกษตรฯ อธิการ ดำริให้เห็น มี หลัก ภายใน ใน ทน ทาง ที่
 จะ บำรุง ให้ การ ทำใหม่ เจริญ ขึ้น ได้ แล้ว เมื่อ ศก ๑๒๒ จึง ได้ แยก ที่ ทำ
 การ แยกใหม่ ออก ตั้ง เป็น กรม ๆ หนึ่ง มี นาม ว่า กรม ช่างใหม่
 และได้ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ พระเจ้า ตูย ยาเชอ กรม หมื่น พิไชย
 มหิทธิโรดม (แต่ครั้ง ยัง ดำรง ตำแหน่ง พระยศ เป็น พระเจ้า ตูย ยาเชอ พระ
 องค์ เจ้า เพี้ย พนม พงษ์) เป็น อธิบดี ที่ ว่า การ ควบคุม ดึง ค่าตา แดง
 กรุงเทพ ฯ

ใน ศก ๑๒๓ กรม ช่างใหม่ ได้ ตั้ง สาขา ของ ช่างใหม่ ขึ้น แห่ง
 หนึ่ง ที่ เมือง นคร ราช สยาม เพื่อ เปน การ อุดหนุน การ ทำใหม่ แก่ ราษฎร
 ตาม หัว ข้อ ดัง แจ่ง ต่อไป นี้ คือ

๑. จัด การ บำรุง ให้ พันธุ์ ใหม่ ที่ เสวย อยู่ใน เวชาน ตี ชน
๒. แนะนำ ให้ ราษฎร ทำ ส่วน หม้อน และ เติงใหม่ ตาม แบบ วิธี อย่าง
 ใหม่

๓. ผูกหัด ให้ ราษฎร ส้าง เฒ่นใหม่ ตาม วิธี อย่าง ใหม่ โดยใช้ เครื่อง
 ส้างใหม่ ชนิด ส้ามัญ ของ ยี่บุน ที่ ใช้ ส้าง ด้วย มือ หรือ เทา เหยียบ

๔. ต้อง แก่ ไช เบตยง แปลง เครื่อง ทอผ้า ให้ ดี ขึ้น กับ ผูกหัด
 ให้ ราษฎร รั จัก วิธี ทอ ผ้า ชนิด ต่าง ๆ ที่ นิยม ใช้ กัน ทั่วไป

ก. ตาม หัว ข้อ ที่ หนึ่ง นั้น กรม ช่างใหม่ กรุงเทพฯ ได้ จัด การ
 ผสม พันธุ์ ใหม่ ไทย กับ พันธุ์ ใหม่ ยี่บุน เพื่อ ให้ เกิด เป็น พันธุ์ ใหม่ ที่ ดี กว่า
 พันธุ์ ใหม่ ที่ ราษฎร เติง อยู่ เวชาน กับ ได้ เติง พันธุ์ ใหม่ ไทย ตาม แบบ

วิธีที่ดี ด้วย ความ ระวังก รักษาโดย ความ ระมัด ระวาง อย่าง เตอียดหวังจะ
ให้ กลับ เป็น พันชู่ ดัชน เมื่อ ทด ดอง เตยงไต พันชู่ ดัถว เมื่อใด ก็ ได้
จำหน่าย จ่าย แจก ให้ ราษฎร เตยง

ข. ส่วน ข้อ ที่ ๒ ที่ ๓ และ ที่ ๔ นั้น เป็น การ ยาก ที่ กรม
ช่างใหม่ จะ แนะนำ สั่ง ส่วน ราษฎร ซึ่ง เป็น จำนวน ตง หลาย แล่น หลายหมื่น
คน ให้ ดำ เริ่จ ดั่ง ความ ประสงค์ โดย รวด เร็ง ได้ เพราะ ย่อม ทราบ อยู่ แล้ว
ว่า ราษฎร ใน ประเทศ นั้น มี นิสัย ไม่ ใคร จะ เชื้อ พัง คำ สั่ง ส่วน จึง เห็น
ว่า ถ้า จะ เกี่ยว ส่วน ราษฎร โดย ปาก เปตา แล้ว คง จะ ไม่ เป็น ผล อัน
ดำ เริ่จ ได้ มี หน ทาง ที่ จะ จิต ทำ ได้ นั้น คือ ต้อง สร้าง ส่วน หมอน โรง
เตยงใหม่ และ โรง ส้วมใหม่ แล้ว จ้าง ราษฎร ให้ เข้า มา ผัก หัด ทำ การ โดย
ทาง หัก ถกรรรม เมื่อ ผัก หัด มี ความ วิชา นาน ยู่ แล้ว จะได้ ขยาย ส่วน
ออกไป อีก แล้ว ใช้ พวก นัก เรียน เหล่า นั้น ให้ แนะนำ ราษฎร อื่น ๆ ต่อ ไป
เพราะ ฉนั้น เมื่อ ศก ๑๒๓ กอง ช่างใหม่ เมือง นคร ราชธานี จึง ได้
สร้าง ส่วน หมอน ชน แล้ว สร้าง โรง เตยงใหม่ และ โรง ส้วมใหม่ ชน ด้วย
เพื่อ ผัก หัด ราษฎร ด้วย ของ จริง ๆ

การ เตา เรียน สำหรับ ศก นั้น คือ

๑. การ เตยงใหม่

๒. การ ผัก หัด ทำ ส่วน หมอน มี กำหนด เวลา เรียน ๑ ปี

ส่วน การ ผกหัสต์ ตัว เต้นใหม่ สำหรับ ศักดิ์ ยังไม่มี เพราะ โรง ตัว
ใหม่ ยัง สร้าง ขึ้นไม่ สำเร็จ

ส่วน ที่ กรม ช่างใหม่ กรุงเทพ ฯ ใน ศักดิ์ นี้ ได้ สร้าง โรงเรียน ช่าง
ใหม่ ขึ้น เพื่อ ส่งสอน กุศลบุตร ไทย ให้ รู้ จัก วิธึ การ ทำใหม่ โรงเรียน ได้
สร้าง แล้ว เสร็จ และ เปิด สอน แต่ เมื่อ เดือน มกราคม

การ เถ่า เรียน นั้น คือ วิธึ การ ทำใหม่ ตั้งแต่ พงษาวดาร ของ
วิชา นี้ ตั้ง มา จน ถึง วิธึ จัด การ และ ปกครอง การ ทำใหม่ ของ ประเทศ
ต่าง ๆ กับ วิธึ ทำใหม่ ต่าง ๆ มี กำหนด เวลา เรียน ๒ ปี จบ เมื่อ
เรียน จบ แล้ว จะ ให้ ออก ทำ การ แทน เจ้าพนักงาน ยี่บน ที่ รัฐ ชาติ จ้าง เข้ามาได้

ส่วน แผนก การ ตัว เต้นใหม่ นั้น ก็ ได้ ผกหัสต์ นักเรียน หญิง ขึ้น อีก
ฝ่าย หนึ่ง กำหนด เวลา เรียน ๒ ปี จบ เมื่อ เรียน จบ แล้ว จะ ให้ ออก
ทำ การ แทน พนักงาน หญิง ยี่บน

ครั้น ต่อ มา โรงเรียน ช่างใหม่ ได้ เพิ่ม วิชา อื่น ๆ ขึ้น อีก หลาย อย่าง
และ กรม ต่าง ๆ ใน กระทรวง เกษตร ก็ ได้ ส่ง นักเรียน ที่ จะ ออกไป ศึกษา
วิชา ยัง ต่าง ประเทศ กับ ผู้ ที่ จะ เข้า รับ ราชการ ใน กรม นั้น เมื่อ ออก จาก
โรงเรียน แล้ว บ้าง ให้ เข้า ไป เรียน อยู่ใน โรงเรียน นี้ ก่อน ภายหลัง กระทรวง
เกษตร ราชการ ได้ ตั้ง โรงเรียน เกษตร ขึ้น รวม โรงเรียน ช่างใหม่
เข้า ด้วย โดย เหตุนี้ จะได้ กล่าว ใน ประวัติ ของ โรงเรียน อีก ต่าง หาก โดย
ละเอียด

นอกจาก การ ตั้งโรงเรียน แล้ว ใน สกน ของ กรุงเทพฯ ๑ ได้ทำ
การ ทดลอง ผลสัม พันธ์ ใหม่ไทย กับ พันธุ์ ใหม่ ยี่บน ด้วย

ใน สก ๓๒๔ กรม ช่างใหม่ได้ ขยาย สาขา ของ ช่างใหม่ ขึ้น อีก แห่ง
หนึ่ง ที่ เมือง บุรีรัมย์ มี น้าที่ ราชการ เช่น เดียว กับ กอง นคร ราชสีมา คือ
ได้ สร้าง ส่วน หม่อน โรง เถียงใหม่ และ โรง สาวใหม่ ขึ้น แต่ การ ผลัก
สาวใหม่ใน สก นั ยังไม่ มี เพราะ โรง สาวใหม่ ยัง สร้างไม่ เสร็จ

ส่วน ที่ กอง นคร ราชสีมาใน สก นั ได้ ทำการ ผลัก พันธ์
ทั้ง ๓ อย่าง คือ การ ทำ ส่วน หม่อน เถียงใหม่ และ สาวใหม่ ราษฎร
ที่ มา ผลัก มี ความ เข้าใจ ทำ การ ได้ ดี

ใน สก ๓๒๕ น้าที่ ราชการ ของ กอง ทั้ง ๓ คือ กอง กรุงเทพฯ ๑
กอง นคร ราชสีมา และ กอง บุรีรัมย์ ได้ ทำ การ ตั้งที่ เป็น มา แล้ว แต่ สก ก่อน

ใน สก ๓๒๖ ตาม ที่ กรม ช่างใหม่ได้ จัด การ มา แล้วใน สาขาทั้ง ๒
ตำบล (คือ เมือง นคร ราชสีมา กับ เมือง บุรีรัมย์) ใน มณฑล นคร ราชสีมา
ได้ ความ ว่า การ ที่ได้ ตั้งโรงเรียน สำหรับ ผลัก วิชา การ ทำใหม่ แก่ ราษฎร
เพื่อให้ วิชา สิ่ง นี้ แพร่ หายไปใน มณฑล ต่าง ๆ ทว่า พระราช อาณา จักร
นั้น ก็ เชื่อ ว่า จะ เป็น การ สำเร็จ ไม่ ได้ แต่ มี ความ ขัดข้อง อยู่ บาง ซึ่ง
กระทำให้ ความ เจริญใน ทาง นี้ เข้าไป ก็ คือ ข้อ สำคัญ ใน ขั้นตอน การ เรียก
หานักเรียน เข้า ผลัก เป็น การ ยาก มาก โดย ที่ ไม่ ใคร จะ มี ผู้ สมัคร เข้า
เป็น นักเรียน พวก ที่ สมัคร โดย มาก มัก จะ มา แค่ บ้านใกล้ ๆ ซึ่ง เป็น หน
ทาง กัน ดาร ตำบากแก่ การ ไป มา และ นักเรียน ที่ ได้ ผลักไป แล้ว บาง

คนก็ไม่ตั้งใจที่จะไปใช้วิชาที่ตนได้เรียนไปแล้ว ไปแนะนำผู้อื่นต่อๆ
ไป จึงเป็น การยากที่จะแม้วิชาการ ทำใหม่ให้แพร่หลายไปในหมู่ราษฎร
ได้ โดยรวดเร็ว บางทีก็เป็น เพราะ ความ ขัด สั้น ของ บุคคล ซึ่งไม่สามารถ
จะจัดสร้าง เครื่องมือ สำหรับใช้ สรรย ก็มี

โดยเหตุต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว กรมช่างใหม่ คิรีห์ เห็นว่า
ถ้าจะจัด การ ดังที่ เป็น มาแล้ว ต่อไป อีก การ คง จะ ไม่ สำ เร็จ ดัง ความ
ประสงค์ ได้ โดยรวดเร็ว จำ เป็น ต้อง จัด การ แก้ไขโดยหนทางอื่นต่อไป

หนทางที่จะจัดทำต่อไปนั้น ต้องจัดเครื่องตัวอย่างใหม่ให้ราษฎร
ที่นิยมในวิชาสินค้าทางนี้ ได้ ยืมใช้ชั่วคราวหนึ่ง เพื่อใช้สำหรับ
สร้างใหม่ที่ราษฎรเลี้ยงได้ นั้น ส่วน การ แนะนำ ส่งสอน ราษฎร ต้อง
ตั้ง โรง ตัวอย่าง ขึ้น ต่อเนื่อง กับ ที่ว่าการอำเภอทุก ๆ อำเภอ แต่โดย
ทางประหยัดทรัพย์ เพื่อให้เปิดของพระราชทรัพย์มากมายแล้ว จะได้เอา
ไปรยใช้แต่เพียงที่ว่าการอำเภอหรือศาลาก็พอจะได้ ใน อำเภอหนึ่ง ๆ
จะส่งนักเรียนหญิงที่ได้ฝึกหัดวิชาสาวไหม ณสาขาของกองช่างใหม่แล้วไป
ประจำอยู่คนหนึ่งหรือ ๒ คน เพื่อจะได้ชักชวนรวบรวมหญิงชาวบ้าน
ให้มาฝึกหัดสาวเส้นไหมตามวิธีอย่างใหม่ กับเมื่อฝึกหัดเป็นแล้ว
กรมช่างใหม่จะแจกเครื่องตัวอย่างใหม่ให้คนละเครื่อง มี โบก และ อัก ตาม
สมควร นอกจากการฝึกหัดสาวเส้นไหมนี้ ให้มีเจ้าพนักงานผู้ชายที่ได้
เล่าเรียนจบวิชาช่างใหม่จากโรงเรียนกองช่างใหม่กรุงเทพฯ แล้ว ให้
เป็นหัวหน้าเที่ยวส่งสอนราษฎรตามบ้านให้รู้จักวิธีทำส่วนหม่อนและ

* เติงใหม่ ตาม แบบ วิธี อย่างใหม่ ถ้าได้ จัด เช่น นี้ แล้ว ราษฎร จะ ได้ รับ ความ
 ผิดหัด โดย สดวก ทั้ง จะไม่ ต้อง มี ความ เกรง กลัว ความ กดขี่ ต่าง ๆ ด้วย
 กับ ประการ หนึ่งได้กล่าวแล้วว่า ราษฎรใน ประเทศ นี้ มัก จะไม่ ใคร พัง
 คำแนะนำ หรือ สั่งสอน ถ้า เมื่ จะ ตัก ออก คงใจ ชัดแจ้งว่า สิ่ง ที่ ให้
 ทำนั้น เป็น คุณ ประโยชน์ อย่าง ที่ สัก เพียงใด ก็ ไม่ ใคร จะ เชื้อ ถอน นัก
 นอกจาก สิ่ง ที่ ได้ เห็น แก่ หู แก่ ตา ของ ตน เอง แล้ว
 เพราะ ฉะนั้น ใน สัก นี้ กรม ช่างใหม่ จึงได้ ขยาย สำชา แยก ชน แห่ง
 หนึ่ง ที่ อำเภอ พุก ไซ่ง แขวง เมือง บุรีรัมย์ แต่เมื่อ เดือน กันยายน สำชา
 แห่ง หนึ่ง นี้ มี นำ ที่ ผิด กัน กับ กอง ช่างใหม่ นครราชสีมา หรือ กอง ช่างใหม่
 เมือง บุรีรัมย์ เพราะ สำชา ทั้ง สอง แห่ง นี้ มี นำ ที่ ผิด หัด ราษฎร ให้ เป็น ครุ
 ส่วน สำชา แยก ที่ ตั้ง ชนใหม่ นี้ ผิด หัด ราษฎร ให้ ถอน ไป ทำ ผล ประโยชน์
 ของ ตน เอง ที่บ้าน คือได้ มี ครู ผู้หญิง สำหรับ สอน วิธี ตัว เส้นใหม่ กับ
 มี เจ้าพนักงาน ผู้ชายออก เทียวสั่งสอนให้ ราษฎร ทำ ส่วน หม่อน และ เติงใหม่
 ตาม แบบ วิธี อย่างใหม่

ใน สัก นี้ กอง สำชา แยก พุก ไซ่ง ได้ รับ ราษฎร เข้า ผิด หัด
 รวม ๓๓๖ คน ที่ ผิด หัด เป็น แถว และ ได้ แจก เครื่อง ช่างใหม่ ไป ให้ คน ละ
 เครื่อง รวม ๖๓ คน เป็น จำนวน เครื่อง ช่างใหม่ ๖๓ เครื่อง กับ โบก
 ๒๘ โบก และ อีก ๒๒๔ อีก

ส่วน กอง สำชาใหญ่ ได้ ทำ ตาม เดิม เช่น บั ก่อน ๆ และ นักเรียนที่
 ผิดหัด มีความ ขำนาญ หลหลาย คน แล้ว ต่อไป ใน สัก นำ จะ ได้ ขยาย สำชา แยก
 ชน อีก

ใน คศ ๑๒๗ มี พักเวียน กอง กรุงเทพ ฯ ที่ ได้ เต่า เร็ว ๗ หดัก
 ต่กร รับ ประกาศ นียบัตร ออก แล้ว รวม ๑๑ นาย จึง เป็น โอกาส อัน ดี
 ที่ จะ ขยาย การ ให้ แพร่ หลาย ออก ไป ได้ อีก และ การ ก็ จะ สดวก ขึ้น อีก มาก
 เพราะ เจ้า พนักงาน เหล่า นี้ ได้ เร็ว ๗ วิชา การ ทำ ใหม่ แล้ว จึง สามารถ
 จะ นำ สั่งสอน หรือ ชี้แจง ความ ประสงค์ ของ กรม ช่าง ใหม่ ให้ ราษฎร
 เข้าใจ โดย ชัด เจน ดี กว่า เจ้า พนักงาน ยี่ มุ่น

ถึง แม้ว เจ้า พนักงาน ยี่ มุ่น จะ มีความ รู้ ใน วิชา การ ทำ ใหม่ ดี กว่า
 เจ้า พนักงาน ไทย ก็ จริง แต่ ความ รู้ ภาษา ไทย หรือ ขนบ ขนบ เข้ม ไม่ พอ

เพราะ ฉะนั้น ใน คศ น กรม ช่าง ใหม่ จึง ขยาย ส่ง ข้าราชการ
 อีก ๓ แห่ง คือ

๑. กอง เมือง สุวรรณภูมิ
๒. กอง ข้าเถก วัดนวมรี
๓. กอง ข้าเถก พุศัฒนภูมิ พิไชย

รวม เป็น ๔ กอง ทั้ง กอง พุทไธสง ที่ ได้ ส่ง ขน เมื่อ ศก ก่อน
 ส่ง ขน ๔ แห่ง นี้ มี นำ ที่ ทำ นก บำรุง ขุด หลุม การ ทำ ใหม่ แล
 ราษฎร เหมือน กัน ทุก ๆ กอง และ ใน กอง หนึ่ง ๆ นั้น ต้อง ทำ การ
 ตาม ระเบียบ ดัง ต่อไป นี้

๑. กรม ช่าง ใหม่ ได้ ส่ง หัว นำ พนักงาน ใหม่ ๓ รอง พนักงาน ใหม่ ๓
 ผู้ช่วย พนักงาน ใหม่ ๓ - กับ ครู สอน ช่าง ใหม่ มา เทียบ สอน ราษฎร
 ตาม ข้าเถก ต่าง ๆ

๒. กรมช่างใหม่ จะ แจก เครื่องมือ ช่างใหม่ ให้แก่ ราษฎร
อำเภอละ ๓๐๐ เครื่อง มี ชัก และ โบก ตามสมควร โดยไม่ คิด เขา
ราคาแก่ ราษฎร และ จะ ตั้ง โรงช่างใหม่ให้ ราษฎร ผัก หนี ด้วย

๓. ถ้า ช่างของ ช่างใหม่ เมืองบุรีรัมย์ จะ แจก พันธุ์ ใหม่ ซึ่ง
ได้ ตรวจ ดู ถัด กัน แล้ว ว่า เป็น พันธุ์ ที่ ไม่ มี โรค คัด อยู่ ให้แก่ ราษฎร
เดิม วิชา ที่จะ แจก ให้แก่ ราษฎร นั้น ให้ หัวหน้า พนักงานใหม่ ปฏิบ
หา ปรึกษ กับ กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน ดู ว่า ควร จะ แจก อย่างไร และ คำบ
หนึ่ง ๆ ควร จะ ให้ ได้ รับ เป็น จำนวน มาก น้อย เท่าใด

๔. หัวหน้า พนักงานใหม่ ต้อง หมั่น เรียก ราษฎร และ กำนัน
ผู้ใหญ่ บ้าน มา ประชุม พัง คำ ชี้แจง วิชา ปฏิบ ด้วน หมอน เดิม ใหม่
แต่ ช่างใหม่ จะ ต้อง ทำ อย่างไร จึง จะ ให้ ดี ขึ้น

๕. โรง ช่างใหม่ จะ ตั้ง มี ๑๐ ไร่ ราษฎร ตั้งแต่ เดือน เมษายน
ถึง มกราคม เป็น เวลา ๑๐ เดือน ทุก ๆ ปี

๖. เครื่องจักร ช่างใหม่ ที่ จะ แจก ให้ ราษฎร นั้น จะ ได้ มอบ
ให้ กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน รักษา ไว้ ถ้า ราษฎร คนใด ต้อง การ จะ ใช้ เครื่อง
นั้น ช่างใหม่ ก็ ให้ ไป ขอ ยืม จาก กำนัน หรือ ผู้ใหญ่ บ้าน ของ ตน

๗. ราษฎร ที่ จะ มา เรียน วิชา ช่างใหม่ นั้น จะ ต้อง ผัก หนี
อยู่ ๑ เดือน

๘. ผู้ที่ จะ เข้า มา ผัก หนี ช่างใหม่ นั้น จะ ต้อง มี อายุ ระหว่าง
๑๕ ปี ขึ้นไป จนถึง ๕๐ ปี และ จะ ต้อง มี บ้าน ตระ คน ไว้

แต่ มี เหตุ จำ เปน ที่ กรม ช่างใหม่ เห็น ว่า จะ มา เรียน ไม่ได้ เท่านั้น

๘. ในระหว่างเวลาพักนี้ ราษฎร จะ ต้อง เอา รังใหม่ ของ คน มา ล่าว และ เส้นไหม ที่ ล่าว ได้ นั้น ก็ เป็น ของ ราษฎร ถ้า รังใหม่ ของ ราษฎร ไม่ พย กรม ช่างไหม ก็ จะ ให้ รังใหม่ ล่าว ต่อ ไป จน กว่า จะ ล่าว เป็น แต่ เส้นไหม ที่ ล่าว ได้ นั้น ต้อง เป็น ของ กรม ช่างไหม

๑๐. เส้นไหม ที่ ล่าว ด้วย เครื่องจักร ซึ่ง กรม ช่างไหม ได้ แจก ให้ ราษฎร นั้น ราษฎร จะ ใช้ ทำ อะไร ที่ เป็น ประโยชน์ แก่ ตน ก็ได้ เว้น แต่ ถ้า ราษฎร จะ ขาย แล้ว ห้าม มิ ให้ ขาย แก่ ผู้หนึ่ง ผู้ใด ให้ ขาย ต่อ กรม ช่างไหม เท่านั้น กรม ช่างไหม จะ ให้ ราคา พอ สม ควร ตาม อัตรา ตกลง คช

เส้นไหม อย่าง ดี ที่ ๑ ราคา ซึ่ง ตระ ๒๕ บาท

เส้นไหม อย่าง ที่ ๒ .. ๒๓ ,,

,, ,, ๓ ,, ๒๐ ,,

,, ,, ๔ ,, ๑๘ ,,

เส้นไหม อย่าง ที่ ๕ ราคา ซึ่ง ตระ ๑๕ บาท

ถ้า เสด็จ มา ,, ๑๒ ,,

สิ่งใหม่ ที่ จะ ขาย ให้ กรม ช่างไหม นั้น ห้าม มิ ให้ ราษฎร ไป เข้า ไป ก เจ้าพนักงาน ของ กรม ช่างไหม จะ ต้อง ไป เข้า เอง จึง จะ รับ ซื้อ

๑๑. ถ้า ราษฎร จะ ต้อง การ ขาย รังใหม่ เมื่อใด กรม ช่างไหม จะ รับ ซื้อ ได้ เมื่อ นั้น และ จะ ให้ ราคา สม ควร ตาม ชนิด รังใหม่ ที่ กรม ช่างไหม ได้ ตกลง คช

ริงใหม่ อย่าง ดี ที่ ๑ ราคา ชั่ง ละ ๖๔ อัฐ

ริงใหม่ อย่าง ที่ ๒ ,, ๕๗ ,,

,, ,, ๓ ,, ๓๒ ,,

ถ้า เถว ลง มา ราคา ชั่ง ละ ค่า ก่อ ๓๓ อัฐ

๑๒. ราษฎร จะ ต้อง ช่วย กัน ปลูก โรง ซ่างใหม่ และ โรง ย่าง ริงใหม่ ขึ้น ใน ตำบล บ้าน ของ ตน แต่ การ ที่ จะ ปลูก อย่าง ไร และ กว้าง ยาว เท่า ไฉน ให้ คำ ปรึกษา ใหญ่ บ้าน ปรึกษา หา หรือ กับ หัวหน้า พนักงาน ใหม่ ซึ่ง อยู่ ใน อำเภอ นั้น

๑๓. โรง ซ่างใหม่ นั้น หลัง คา จะ ต้อง มุง ด้วย หญ้า ฝา จะ ต้อง ทำ ด้วย ไม้ ฝัก ไม้ มี คือ ปลูก เป็น โรง คร่อม ลง บน ดิน เท่านั้น และ จะ ต้อง ปลูก ลง ที่ ใด ๆ ทั่ว

๑๔. ถ้า คอ ไป ราษฎร อยากร จะ ซื้อ เครื่องจักร ี่ โรงใหม่ ใช้ สำหรับ ตน เอง ก็ได้ กรม ซ่างใหม่ จะ ช่วย ซื้อ ให้ โดยไม่ คิด เขา ทำ ไร เครื่อง ๑ มี อก ๕ ชิ้น ราคา ๓ บาท

๑๕. ราษฎร ที่ จะ มา เวียน ซ่างใหม่ นั้น ใน ระหว่าง เวลา ฝึก หัด ๓ เดือน จะ หยุด ไม้ ได้

๑๖. โรง ซ่างใหม่ จะ เปิด ซอน เวลา เข้า ๒ โมง และ เลิก เวลา บ่าย ๔ โมง ทุก ๆ วัน

๑๗. กรมช่างไหมได้ตั้ง นายตรวจ ให้ ออกตรวจ การ ส่ง ส่ง
 การ ทำไหมใน อำเภอต่าง ๆ เสมอไป ถ้า มี ข้อ ขัด ข้อง อย่าง หนึ่ง อย่าง
 ใด ให้ หัวหน้าพนักงานไหม ประจำ อยู่ใน ตำบลต่าง ๆ ไปดูหา หรือ กับ
 นายตรวจว่า สมควร จะจัดการ แก้ไข เปลี่ยนแปลง หรือ เพิ่มเติม สิ่งหนึ่งสิ่งใด
 โรง สาวไหม ของ กอง ต่าง ๆ ได้ เบ็ด สอน และ หยุด สอน ณ ตำบล
 ต่าง ๆ ดัง จะ ได้ กล่าว ต่อ ไป นี้

๑. กอง พุทไธสง

ก. โรง สาวไหม บ้านโนนแดง ตำบลบ้านเข็น ตั้ง มี สอน วันที่ ๒
 มิถุนายน หยุด วันที่ ๘ ธันวาคม รวม เวลา ที่ ทำ การ สอน อยู่ ๖ เดือน
 กับ ๗ วัน

ข. โรง สอน สาวไหม ที่ บ้าน แวง ตำบลบ้านหิน เปิด สอน วันที่
 ๒๕ กันยายน หยุด วันที่ ๒๕ มกราคม รวม เป็น เวลา ๔ เดือน

ค. โรง สอน สาวไหม ตำบลบ้านทองเหลือง เปิด สอน วันที่ ๒๘
 ธันวาคม หยุด วันที่ ๒๕ มกราคม รวม เวลา ที่ สอน ๒๘ วัน

๒. กอง รัตนบุรี

ก. โรง สาวไหม ตำบลรัตนบุรี เปิด สอน วันที่ ๒๓ พฤษภาคม
 หยุด วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ รวม เวลา ที่ ได้ สอน อยู่ ๘ เดือน กับ ๒๒ วัน

ข. โรง สอน สาวไหม ตำบลบ้านธาตุ เปิด สอน วันที่ ๒๘ ตุลาคม
 หยุด วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ รวม เป็น เวลา ที่ ได้ สอน อยู่ ๓ เดือน กับ ๑๖ วัน

ค. โรง สอน ชาวใหม่ ตำบล บ้าน สนม เปิด สอน วันที่ ๒๑
พฤษภาคม หยุด วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ รวม เป็น เวลา ที่ สอน อยู่ ๒
เดือน กับ ๒๕ วัน

๓. กอง สุวรรณภูมิ

ก. โรง สอน ใหม่ คู่ ม ตลาด ใน เมือง เปิด สอน วันที่ ๒๕ พฤษภาคม
หยุด วันที่ ๒๕ มิถุนายน รวม เป็น เวลา ๓ เดือน กับ ๑ วัน

ข. โรง สอน ใหม่ คู่ มหนองคู เปิด สอน วันที่ ๒๕ สิงหาคม
หยุด วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ รวม เป็น เวลา ๕ เดือน กับ ๘ วัน

๔. กอง พยัคฆภูมิพิสัย

โรง สอน ใหม่ บ้าน ประหลาด เปิด สอน วันที่ ๑๑ พฤษภาคม หยุด
วันที่ ๒๐ มีนาคม รวม เป็น เวลา ที่ ทำ การ สอน อยู่ ๑๐ เดือน กับ ๘ วัน

ใน สกนี้ กอง สาธา แยก ทั้ง ๔ ได้รับ ราษฎร ใน ตำบล ต่าง ๆ ที่
ไป ตัง การ สอน ชาวใหม่ อยู่ เข้า ผล หัก วิช ชาว เส็น ใหม่ รวม ๑,๑๘๘ คน
ที่ ผล หัก เป็น แวด ๖๘๕ คน ยัง คง เหลือ ที่ จะ ตอง มา ผล หัก ใน สก ๑๒๘
อีก ๔๘๔ คน และ ได้ แจก เครื่อง สอน ใหม่ ไป แวด ๔๖๘ เครื่อง โบก
๒๓๓ โบก และ อีก ๒,๓๓๓ อีก

หนึ่งใน สกนี้ ที่ กอง ข้าง ใหม่ นคร ราชธานี กับ กอง เมือง บุรีรัมย์
ได้ เที่ยง พันธุ์ ใหม่ และ ตรวจ ดู ถิ่น ดิน เห็น ว่า ไม่มี โรค แวด จึง ไป ให้ กอง
สาธา แยก แจก ให้ ราษฎร เที่ยง อีก ด้วย ได้ ทราบ ตาม รายงาน ของ กอง

ถ้าหากแยกว่า ราษฎรทุก ๆ คน มีความเต็มอกเต็มใจยินดีที่จะรับ
ของใหม่ที่แจกให้กันไปเสีย จึงเป็นที่ยินดีอย่างหนึ่งว่า ต่อไป
ราษฎรคงจะเสียใจใหม่ได้ผลดีขึ้น

อีกประการหนึ่งก็คือของ แคร่ราชดำเนินในคืนนี้ ได้เพิ่มการฝึก
หัด ทอผ้าขึ้นอีกอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นการอุดหนุนการทอผ้าของราษฎร
ในประเทศนี้ให้ดีขึ้น จึงจะครบทั้ง ๓ ประการ คือ

- การเลี้ยงไหม
- สาวไหม
- และทอผ้า

ทั้งความมุ่งหมายไว้แต่เดิมสำหรับ การฝึก หัด ทอผ้า นั้น กรม
ช่างไหมได้จ้าง ชาว ยี่ปุ่น ๒ คน คือ ชาย ๑ คน และ หญิง ๑ คน
กับได้ซื้อ เครื่องมือ ทอผ้า จาก ประเทศ ยี่ปุ่น ด้วยรวม ๓๐ เครื่อง ช่าง
ทอผ้าได้ เข้ามายัง เมื่อ เดือน สิงหาคม แต่ เครื่องได้ เข้ามายัง เมื่อ เดือน
กันยายน จึงได้ตั้ง ต้นตง มือฝึก หัด ราษฎรใน เดือน กันยายน นั้นเอง
แต่ช่าง ทอผ้าผู้หญิงได้ ถึง แก่กรรมเสียคนหนึ่ง เหลือแต่ช่าง
ผู้ชายคนเดียว ในขั้นต้นจึง จะทำการให้ เรียบร้อย ไม่ได้ จึงได้
ฝึก หัด แก่ การ ทอผ้า มุ่ง อย่าง เดียว ก่อน ซึ่ง จะ ฝึก หัด ให้ ทอผ้า เป็น
ชนิดต่าง ๆ ที่มี ลวดลาย นั้นยังไม่ได้ เพราะ นัก เรียบ ที่ ฝึก หัด ยังไม่ เข้า
ใจ วิธีใช้ เครื่อง อย่าง หนึ่ง กับ การ ย้อม สีส หรือ ความ เส้นไหม ก็ ยังไม่
เข้าใจ จึง ต้อง ฝึก หัด ชนิด ที่ ทำ ได้ ง่าย ๆ ไป ก่อน

นักเรียนที่ได้ฝึกหัดใน ศักดิ์ ใช้เวลาเพียง ๕ หรือ ๖ เดือน
เท่านั้น มีความเข้าใจ อาจทำการได้ดี คือ ผู้มีดวง สนั่น หนึ่ง ใช้
เวลา ทอ แค่ ๒ วัน ครึ่ง ถึง ๓ วัน เท่านั้น

ส่วน ที่ กอง กรุง เทพ ใน ศักดิ์ ได้ย้าย ที่ ว่า การ กรม ช่างใหม่
มา รวม อยู่ ใน บริเวณ กระทรวง เกษตร วิชาการ แต่ เมื่อ เดือน ตุลาคม และ
การ ทด สอบ เสร็จ ใหม่ ได้ ส่ง ขน ไป ให้ ข้าราชการ ทำ ที่ กอง นคร ราชสีมา โรง
เรียน ก็ ได้ ย้าย ไป รวม กับ โรง เรียน ของ กรม แนนท์ ๆ พระราช วิจารณ์ ใหม่นอน
สระ ประทุม วัน

ใน ศักดิ์ ๓๒๘ กรม ช่างใหม่ ได้ ตั้ง สาขา แยก ขึ้น อีก ๔ กอง คือ

- ๑ กอง เมือง ร้อย เอ็ด
- ๒ กอง เมือง ศรีษะ เกษ
- ๓ กอง เมือง ไชยภูมิ
- ๔ กอง อำเภอ จัตุรัส

รวม ทั้ง ต้น ใน ศักดิ์ มี กอง สาขา แยก ๘ กอง คือ

- ๑ กอง พท ไชยส่ง
- ๒ กอง รัตนบุรี
- ๓ กอง ตำบลดอนแก้ว
- ๔ กอง พยุหะภูมิ พิไธสง
- ๕ กอง ร้อย เอ็ด
- ๖ กอง ศรีษะ เกษ

๗ กองไชยกุม

๘ กองจักรี

ใน คณ กอง ตำรา แยก ทั้ง ๘ ได้รับ ราชฎใน ตำมตต่าง ๆ ที่
 ได้ ไป ตั้ง สอน ชุมนั้น เขา ผก หัก การ ตำวใหม่ นับ ตั้ง แต่ เมื่อ ต้น คค
 จน ถึง เดือน กุมภาพันธ์ รวม ๓,๒๕๘ คน ผก หัก ครบ กำหนด และ ออก
 แล้ว ๖๗๗ คน ยัง คง เหลือ ที่ จะ ต้อง ผก หัก ต่อ ไป อีก ๕๘๓ คน
 และได้ แจก เครื่อง ตำวใหม่ แก่ ผู้ ที่ ผก หัก เป็น แล้ว รวม ๕๐๘ เครื่อง มี
 โบก ๒๓๒ โบก อีก ๒,๘๕๗ อีก

ส่วน กองช่างใหม่ นครราชเข้ามา กับ กองเมือง บุรีรัมย์ นั้น ได้ จัดการ
 ต่อ มา เหมือน เมื่อ คค ๒๒๖๗ และ ที่ กอง กรุง เทพ ๑ ได้ มี นำ ที่ บังคับ
 บัญชา การ ทั่วไป กับ ได้ ทด ของ มลัมพันธ์ุ ใหม่ไทย กับ พันธุ์ ใหม่ ชุมน
 ชุมน อีก อย่าง หนึ่ง

อนึ่ง ราชการ ต่าง ๆ ของ กรม ช่างใหม่ นั้น พระเจ้า ฤท ยาเชอ
 กรมหมื่น พิไชย มหิทธิ ไตรม ได้ ทรง บังคับ บัญชา ราชการ ต่อ มา จน ถึง
 วันที่ ๑๓ เดือน พฤศจิกายน คค ๒๒๗๗ พระองค์ ท่าน ได้ สั่ง พระชนม์ ตง
 กระทบวง เกษตราธิการ จึงได้ ออก คำ สั่ง ให้พระยา บรมบาท นำ รุง
 อธิบดี กรม ทะเบียน ที่ ดิน และ กรม ราช โดหะกิจ บังคับ บัญชา การ ต่อ มา
 ราชการ ต่าง ๆ ซึ่ง กรม ช่างใหม่ ได้ จัด ทำ มา แล้ว ตั้ง แต่ ต้น จน
 ถึง เวลานี้ ก็ เห็น ได้ ว่า มี ความ เจริญ เป็น ลำดับ ต่อ มา เสมอ กล่าว
 คือ ได้ ขยาย วิชา การ ทำใหม่ ตาม วิธี อย่าง ใหม่ แพร่ กระจาย ไป ตาม หมู ราชฎ

ใน พระราช อาณาจักร ภาย ต่อมา แล้ว กับ วิชา ที่ ส่ง ต่อ น ก็ ได้ จัด ขึ้น
 ครบ บริบูรณ์ แล้ว ทั้ง ๓ ประการ คือ การ ทำ ส่วน หม้อ น, การ เติง ใหม่,
 การ ซ่าง ใหม่, และ การ ทอ ผ่า

ส่วน การ ภาย นำ ซึ่ง กรรม ซ่าง ใหม่ จะ ได้ จัด ทำ ต่อ ไป นั้น คือ ที่
 กอง ซ่าง ษา แยก จะ ได้ ให้ มี การ ผก หัด ทำ ส่วน หม้อ น เติง ใหม่ และ เติง
 พันธุ์ ใหม่ ที่ ดี ตรวจ ดู เห็น ไม่ มี เชื้อ วัช ไร ด้ แยก ให้ ราษฎร เติง กับ ต่อ
 ไป เมื่อ กอง ซ่าง ใหม่ นคร ราช สี่ มา ผก หัด ราษฎร วัช วัช ทอ ผ่า มี ความ
 สำนาญ พอ และได้ เป็ ตย น แปะตง เครื่อง ทอ ผ่า ย้ บุน ให้ เปน ชนิด ที่ สำนาญ
 กว้าง ด้ ไป อีก ด้ แล้ว ก็ จะ ได้ จัด ให้ มี การ ผก หัด ทอ ผ่า ขึ้น ที่ กอง ซ่าง ษา
 แยก อีก ด้ ด้วย

การ ทำ นา

บริเวศ ที่ ๔

ใน ประถม กาล นั้น มนุษย์ เขาไม่ ว่า ประเทศใด ก็ ย่อม เป็น ชาว
 ฝรั่ง มา ก่อน ด้วย กัน ทุก ชาติ ทุก ภาษา แต่ ไม่ได้ ประกอบ การ ทำ มา
 หา กิน อย่าง หนึ่ง อย่าง ใด นอก จาก ไป เทียว หา เนื้อ สัตว์ แต่ ของ มา ที่ ขน
 ของ มา บริโภค เป็น อาหาร เช่น ผลไม้ รากไม้ แต่ บุค กตอย เลือก มัน
 เป็น ต้น ถ้า หา ได้ มาก ก็ ได้ กิน ชุ่ม บริบูรณ์ ถ้า หา ไม่ได้ หรือ ได้ น้อย ก็
 ต้อง ขาด ๆ ขยาก ๆ ครั้น ใน กาล ต่อ ๆ มา จึง มี ความ รุ บง เกิด ขึ้น แต่
 ความ เพียร ใน ทาง ที่ จะ หา เตย ฐิพ ซึ่ง เป็น ทาง อัน แน่ นอน มาก ขึ้น กว่า ใน
 ทาง ที่ จะ เทียว เป็น พราน หา เข้า กิน ค่า แต่ อย่าง เดียว พวก ที่ ถนัด ใน ทาง
 เทียว ได้ สัตว์ มา เป็น อาหาร ก็ คิด หา สัตว์ ต่าง ๆ มา เตยไว้ เมื่อ จะ ต้อง
 การ เนื้อ หรือ นม บริโภค เมื่อใด ก็ ได้ ตาม ความ ปรารถนา ส่วน จำพวก ที่
 ไม่ชำนาญ ใน การ ได้ สัตว์ มา คือ พวก ที่ เคย ขุด บุค กตอย เลือก มัน
 แต่ เก็บ ผลไม้ มา บริโภค เป็น อาหาร นั้น ก็ ทำ การ เพาะปลูก เก็บ เทียว
 เมล็ด, ผล, ราก, แด หัว ต่าง ๆ ละ สมไว้ เป็น เลี้ยง ใน เมื่อ เวลา ที่ ตน จะ
 ต้อง การ ใช้ บริโภค เป็น อาหาร ไม่ ต้อง เทียว เตย หา ตาม มา ดัง อัน ห่าง
 โถง จาก ที่ พัก อาศัย อย่าง ที่ เคย มา ดัง แต่ ก่อน จึง บง เกิด มี วิถี
 เพาะปลูก พืช พรรณ ต่าง ๆ ขึ้น เป็น ปถม

มนุษย์ที่มันได้ยอชยู่กินต่างกัน ต้องจำพวกนี้ กล่าวคือ จำพวก
 ที่ชอบบริโภคขี้ฉุยอาหารต่าง ๆ แลเนื้อนมสัตว์นั้นก็เหี่ยวหาภูมิ
 ประเทศที่สำหรับประกอบ การทำมาหากิน แลพวกที่หาเงินในทางเพาะ
 ปลูกนั้น มักจะตั้งเคหสถานประจำอยู่ในที่ใด ๆ ซึ่งเป็นที่ทำเลเหมาะ
 สำหรับการเพาะปลูก ส่วนจำพวกที่ต้องเลี้ยงสัตว์พาหะ แลปลูสดักเป็น
 พันเพื่อใช้เนื้อนมของสัตว์เหล่านั้นเป็นอาหาร ย่อมทำการเพาะปลูก
 แต่เล็กน้อย มนุษย์จำพวกนั้นจึงไม่มีใครจะอยู่ประจำที่ มักจะย้าย
 เปลี่ยนถิ่นถานที่อยู่เนื่อง ๆ เพื่อหาทำเลที่มีหญ้าหาบริบูรณ์สำหรับ
 เลี้ยงสัตว์นั้น

ชนชาติไทยนั้นแต่เดิมมาได้ตั้งถิ่นถานบ้านเรือนอยู่ในบริเวณ
 แม่ น้ำ เจ็ญยั้ง ซึ่งบัดนี้เรียกว่าแม่ น้ำ แหงซึ่งเคยอยู่ในประเทศจีน ที่เมือง
 ไป่คังหรือเสฉวน ตั้งอยู่แต่เดิมมา ในเขตแขวงเหล่านเป็นประเทศ
 ไทยมาแต่ก่อน ครั้งแต่ครั้งแผ่นดินจีน รัชสมัยวงษ์เฉิงเต๋อตั้งมานาน
 ประมาณเวลาก่อนศยุศศกาท ๒๓๕๖ ปี ก่อนพุทธกาล ๑๘๑๔ ปี เมื่อ
 กาทก่อนศยุศศกกราช ๒๒๐๘ ปี คือ ก่อนพุทธกาล ๑๖๖๖ ปี เวลานั้น
 ประเทศจีนยังมีได้แม่ อาณาจักรตั้งมา ถึงแม่ น้ำ แหงนี้ คือเมื่อแผ่นดิน
 จีนแตกออกเป็นเตยตีกกหลายเอกราช เมื่อพุทธกาลราว ๒๒๖ ปี เมือง
 เสฉวนจึงตั้งขึ้นเป็นเอกราชอีกหนึ่ง ชื่อเส็งจิวเกกหงอ คือเมืองมอ
 ครนภายหลังซึ่งต่อมาเรียกว่ายงจิว มีชื่อเรียกว่าเซียมไซ ได้รวม

มณฑล ประเทศ ราช ทงหลาย นม ^๒ เขาน ^๒ แผ่นดิน ^๒ จึง ^๒ ล่องเต ^๒ เมือง ^๒ เตอดน
 แต่บ้าน เมืองโน ^๒ ตุ่ม ^๒ แม่ ^๒ น้ำ ^๒ แยก ^๒ ชี ^๒ จึง ^๒ ตก ^๒ เปน ^๒ ราชอาณาจักร ^๒ กรุง ^๒ จีน ^๒ เมอ
 ราว พุทธกาลได้ ๓๕๕ พรรษา ^๒ แขวง ^๒ ชีลอน ^๒ นั้น ^๒ ค่อย ^๒ มา ^๒ ใน ^๒ แผ่นดิน ^๒ เหม็ง ^๒ เรียก
 ว่า ^๒ ไชย ^๒ ออก ^๒ พระ ^๒ เจ้า ^๒ เหม็ง ^๒ ไทย ^๒ ไซ ^๒ คือ ^๒ รุ ^๒ ชิง ^๒ บู่ ^๒ แดง ^๒ กอ ^๒ ง ^๒ ทัพ ^๒ บก ^๒ ทัพ ^๒ เวอ
 ให้ ^๒ ไป ^๒ อิว ^๒ เต็ก ^๒ เปน ^๒ แม่ ^๒ ทัพ ^๒ บก ^๒ ตง ^๒ มา ^๒ ต่ ^๒ บ้าน ^๒ เมือง ^๒ ต่าง ^๒ ๆ ^๒ ซ้าง ^๒ ทิศ ^๒ ได้ ^๒ เพื่อ
 แม่ ^๒ อาณาจักร ^๒ คน ^๒ ชาติ ^๒ ไทย ^๒ ต่าง ^๒ ๆ ^๒ ได้ ^๒ ทำ ^๒ คัก ^๒ ขัม ^๒ เขียว ^๒ ตู ^๒ รม ^๒ กับ ^๒ จีน ^๒ อยู่ ^๒ ซ้าง ^๒ นาน
 แต่ ^๒ ไม่ ^๒ สามารถ ^๒ จะ ^๒ ต่อ ^๒ ลู่ ^๒ อำนาจ ^๒ จีน ^๒ ได้ ^๒ จึง ^๒ ได้ ^๒ พา ^๒ กัน ^๒ อพย ^๒ พง ^๒ มา ^๒ ทาง ^๒ ทักษิณ
 ภาค ^๒ รว ^๒ ม ^๒ รวม ^๒ กัน ^๒ ตง ^๒ ซิน ^๒ เปน ^๒ บ้าน ^๒ เมือง ^๒ ตาม ^๒ ถ่า ^๒ แม่ ^๒ น้ำ ^๒ ไชง ^๒ บ้าง ^๒ ตาม ^๒ ถ่า ^๒ แม่
 น้ำ ^๒ เจ้า ^๒ พระ ^๒ ยะ ^๒ บ้าง ^๒ แต่ ^๒ พา ^๒ กัน ^๒ แยก ^๒ ย้าย ^๒ ไป ^๒ อยู่ ^๒ ใน ^๒ ที่ ^๒ อื่น ^๒ ๆ ^๒ อัก ^๒ หด ^๒ คย ^๒ ทิศ
 หลาย ^๒ ทาง ^๒ (^๒ ย่อ ^๒ จาก ^๒ พง ^๒ ชาว ^๒ ดาว ^๒ โยน ^๒ ก ^๒ ของ ^๒ พระ ^๒ ยะ ^๒ ประ ^๒ ธา ^๒ กิ ^๒ จกร ^๒ จักร ^๒)

ก่อน ^๒ ที่ ^๒ ไทย ^๒ เรา ^๒ ชาว ^๒ ต่ ^๒ ยาม ^๒ ใน ^๒ บัจ ^๒ จุน ^๒ นั้น ^๒ ตง ^๒ มา ^๒ คัง ^๒ อยู่ ^๒ ใน ^๒ ตุ่ม ^๒ น้ำ
 เจ้า ^๒ พระ ^๒ ยะ ^๒ คอ ^๒ น ^๒ ไค ^๒ น ^๒ คัง ^๒ ได้ ^๒ คัง ^๒ อยู่ ^๒ บน ^๒ เนิน ^๒ เขา ^๒ ซ้าง ^๒ เขา ^๒ หรือ ^๒ ใน ^๒ ที่ ^๒ โค ^๒ ก
 คอ ^๒ น ^๒ ก่อน ^๒ ซึ่ง ^๒ มี ^๒ ที่ ^๒ ดิน ^๒ ไม่ ^๒ ลู่ ^๒ อุด ^๒ ม ^๒ ต ^๒ น ^๒ ก ^๒ ค่อย ^๒ มา ^๒ จน ^๒ ได้ ^๒ เต ^๒ อ ^๒ น ^๒ ตง ^๒ มา ^๒ คัง ^๒ อยู่
 ตาม ^๒ ท้อง ^๒ ทุง ^๒ ใน ^๒ ตุ่ม ^๒ น้ำ ^๒ เจ้า ^๒ พระ ^๒ ยะ ^๒ ซึ่ง ^๒ มี ^๒ ที่ ^๒ ดิน ^๒ อื่น ^๒ บริ ^๒ บู ^๒ ร ^๒ น ^๒ แต่ ^๒ อุด ^๒ ม ^๒ ไป ^๒ ด้วย
 ผัก ^๒ ปล ^๒ ตา ^๒ แต่ ^๒ ม ^๒ ต ^๒ ผ ^๒ ตา ^๒ หาว ^๒ อื่น ^๒ ๆ ^๒ ที่ ^๒ ไทย ^๒ พว ^๒ ก ^๒ เรา ^๒ ได้ ^๒ ยัก ^๒ ตง ^๒ มา ^๒ คัง ^๒ อยู่ ^๒ ถึง ^๒ ใน
 แม่ ^๒ น้ำ ^๒ เจ้า ^๒ พระ ^๒ ยะ ^๒ คอ ^๒ น ^๒ ไค ^๒ ตง ^๒ น ^๒ ก็ ^๒ ค่อย ^๒ น ^๒ บ ^๒ ว่า ^๒ เป ^๒ น ^๒ พว ^๒ ก ^๒ ที่ ^๒ มี ^๒ ก ^๒ ำ ^๒ ต ^๒ ง ^๒ แช ^๒ แรง
 ทั้ง ^๒ ประ ^๒ กอ ^๒ บ ^๒ ด้วย ^๒ ค ^๒ ว ^๒ น ^๒ ม ^๒ น ^๒ แต่ ^๒ ค ^๒ ว ^๒ น ^๒ ก ^๒ ถ่า ^๒ ห ^๒ อ ^๒ น ^๒ ใหญ่ ^๒ ย ^๒ ง ^๒ ก ^๒ ว่า ^๒ พว ^๒ ก ^๒ อื่น
 ซึ่ง ^๒ ป ^๒ ร ^๒ าก ^๒ ฏ ^๒ ว่า ^๒ เป ^๒ น ^๒ ชาติ ^๒ ใหญ่ ^๒ ที่ ^๒ มี ^๒ อำ ^๒ น ^๒ าจ ^๒ ร ^๒ ุง ^๒ เว ^๒ ียง ^๒ ถาว ^๒ ร ^๒ ค ^๒ ึ่ง ^๒ มา ^๒ จน ^๒ ทุก ^๒ วัน ^๒ น
 ตาม ^๒ พง ^๒ ชาว ^๒ ดาว ^๒ ของ ^๒ เรา ^๒ ซึ่ง ^๒ เต ^๒ ิม ^๒ เคย ^๒ คัง ^๒ ถ ^๒ น ^๒ ถ ^๒ น ^๒ บ้าน ^๒ เมือง ^๒ ซ้าง
 ผาย ^๒ เห็น ^๒ ซึ่ง ^๒ เป ^๒ น ^๒ ภูมิ ^๒ ประ ^๒ เท ^๒ ศ ^๒ อื่น ^๒ มี ^๒ ภู ^๒ เขา ^๒ มาก ^๒ แต่ ^๒ ว ^๒ เต ^๒ อ ^๒ น ^๒ ตง ^๒ มา ^๒ ลู่

ทัศนียภาพ เป็น ด้าคัม ซึ่ง เป็น ที่ รวบรวม ต้ม ตง มา ทุก ที่ จน ไกล ทะเล
ที่ เรา ตั้ง อยู่ ใน ปัจจุบัน นั้น วิธี ทำไร ไดนา ของ เรา จึง ได้ เปลี่ยน แปลง
มา ตาม ด้าคัม ตาม ต้นฐาน ของ ภูมิ ประเทศ ที่ ตั้ง อยู่ วิธี ทำนา ที่ เรา คง
ใช้ อยู่ จน ทุก วัน นี้ จึง มี ไร หลาย อย่าง ต่าง กัน แต่ วิธี ทำนา ที่ ต่าง กัน
แทน คือ

๑ วิธี ทำนาไร่

๒ วิธี ทำนาไร่ทุ่ง

นาไร่ นั้น ย่อม ทำ บน เขา แด โดก เนิน หรือ ตาม ไร่ เปน ต้น

นาชนิด นี้ เปน นา ไร่ ฝน แท้ ทำ เต ที่ เตือก สำหรับ ทำ นา ไร่ นั้น ย่อม
เตือก หา ที่ ตาม ลาด เขา หรือ ที่ ไร่ ไร่ ดง ซึ่ง เปน ที่ แอ้ง ตุ่ม มี น้ำ ช้ำ แต่
ที่ มี ใบไม้ หนึ่ น ช้ำ ชื้น เกระ กระ ง อยุ่ มาก ก่อน ที่ จะ ทำ นา ชนิด นี้ ต้อง
ตัด โคน ต้น ไม้ ใหญ่ ลง ให้ สั้น ทั้ง ไร่ ให้ ใบไม้ กิ่ง ไม้ แต่ ที่ ดิน เหล่า นั้น
ถูก แดด แห้ง แดว จึง เอา ไฟ เผา ใบไม้ กิ่ง ไม้ เหล่า นั้น จน เปน เถ้า สั้น แดว
จึง ขุด ดิน หยอก เข้า ลง ใน พน ดิน ระหว่ง คอ ไม้ ต่าง ๆ ก่อน ฤดู ฝน ครั้น
ถึง ฤดู ฝน ลง เข้า เหล่า นั้น กิ่ง ออก งาน ชน เอง เมื่อ หมด ฤดู ฝน แดว ก็ พอก
ถึง เวลา ที่ เข้า ฤดู แดว ก็ ยอว เก็บ ไร่ สำหรับ ใช้ ไร่ โดก เปน อาหาร ตตออก
ชั้วบ หนึ่ง นา ชนิด นี้ ไม่ ตุ่ม มี ใคร ทำ มาก เพราะ อยุ่ ใน ที่ กั้น ดาร
ถึง แม้ ว่า จะ ได้ ผล มาก ก็ ไม่ ไร ที่ จะ เอา ไป จำหน่าย หรือ แดก เปลี่ยน แก่
ผู้ใด จึง ทำ ชั้ว พอก หนึ่ง แต่ หนึ่ง ๆ เท่านั้น นอกจาก ปลูก เข้า ใน นา ไร่
เหล่านี้ เมื่อ ถึง ฤดู ฝน ลง พอก พน ดิน ระหว่ง ก็ ยอว หว่าน เพราะ พืช ผล แด

มุด ผลอาหาร ต่าง ๆ เช่น พักฝัง แคน เต้า เขา โภช เขา พวง กตวย ข้อย
 เสือก มัน ผ่าย เตยา ซุ่ม เป็น คัน ผ่าย หัน เก็บ มา ใช้ มัน เป็น ค่าย สำหรับ
 ขอส ผ่า เป็น เครื่อง นุ่ง ห่ม จาก นาไร่ ที่ กล่าว มา แล้วนี้ เห็น ได้ ว่า สามารถ
 ปลุก เพาะ พืช ผล ต่าง ๆ ที่ มีมนุษย์ จำเป็น ต้อง ใช้ สำหรับ ขยู่ กิน ได้ ผล
 พอก โดย ต้อง ออก แค แวง อย่าง เดียว ไม่ ต้อง มี ทน รอน เหย ก็ อยู่ ได้ วิธ ทำ
 ชนิด นี้ จึง เป็น วิธ ที่ เก่า แก่ ที่ สุด แต่ ใน สมัย นี้ วิธ ทำ นาไร่ เช่น น คน
 มา คน คอย ก็ ยัง ใช้ ขยู่ แต่ วิธ ทำ นา ที่ กล่าว มา แล้วนี้ มี เดี่ยว อยู่ ๒ ประ
 การ เพราะ ที่ ดิน นน จืด เร็ว ทำ ขยู่ ได้ ใน ที่ เดียว เพียง ๒ ปี หรือ
 ๓ ปี เป็น อย่าง ชำ ที่ สุด แล้ว หย่า ขึ้น รก หมก ต้อง ย้าย ไป คัด บำ ใน ที่ ใหม่
 แต่ เมื่อ คัด มา ลง ทำ เป็น นาไร่ เช่น น เล่มข ไป ที่ ชึ่ง ทำ นา แล้วนี้ ก็
 ย่อม เป็น ที่ รก ร้าง ดิน ไม่ เป็น ประโยชน์ ไม่ มี คน ใน ใหญ่ ขึ้น อีก ได้ ที่ บา
 ดใหญ่ ๆ ล่าม ลูญ หมด ไป นั้น ก็ เนื่อง มา จาก การ ทำ นา ของ ชาว บา
 ชาว คอย ดัง กล่าว มา แล้วนี้ เพราะ ที่ ชึ่ง ชาว บา ชาว คอย เด็ดอก หา
 ทำ นาน เป็น ที่ ชึ่ง มี นา ชิม ออก มา จาก ภูเขา โดย มาก ย่อม เป็น
 ยอด ที่ ดำ นา ต่าง ๆ เกิด แต่ เมื่อ คัด ไค่น คั้นไม้ ใหญ่ ชึ่ง ร่ม แดค ชุ่ม น้า
 ฝน ที่ ตก ลง มา เกรอะ กรวย อยู่ ใน พน ดิน แนไว เมื่อ ที่ เหล่า นน ไม่ มี คน
 ไม่ บง แดง แดค อยู่ แล้ว นก ก็ ย่อม ระเหย เป็น ไชไป ได้ เร็ว มาก ชน ทั้ง ทำ
 ให้ ฝน ที่ เคย ตก ใน ค้ำบต นน ตก น้อย ลง ไม่ ตรง ค้ำบ ถู กาก จึง ทำ ให้ น้า
 ใน ตำ น้า ตำ ห้วย ต่าง ๆ เหล่า นั้นแห้ง น้อย ไป กว่า ชรรวมดา ก็ นับ ว่า ให้
 โทษ ชัก ประการ หนึ่ง

วิธี ทด น้ ำ ไช้ น้ ำ

บัดนี้ จะได้กล่าวถึง วิธี ทด น้ ำ ไช้ น้ ำ ใน ตำ ห้วย ไช้ ไช้ ใน การ ทำนาดัง
ได้กล่าว มาแล้ว ใน เมือง คัม พอ เปน สังเขป ตาม ที่ พด เมือง ใน มณฑล
พายัพ ได้ ประพฤติ กระทำ กันมา แล้ว แต่ ที่ยัง ประพฤติ ทำอยู่ ใน กวณนี้ เพราะ
ภูมิ ประเทศ ใน มณฑล นั้น เป็น ที่ ลาด เท ไม่ ราม เสมอ กัน จึง ได้ ใช้ วิธี ทด
น้ำ แล้ว ระบาย เข้า ใช้ ใน นา ซึ่ง เป็น วิธี นำ ความ ร่ม แดง ร่ม เจริญ เพราะ ตาม วิธี ที่
จัด การ และ ทำ กัน อยู่ นี้ อาศัย ความ ถ่อม คดี พรหม เจริญ ช่วย กัน ประกอบ
การ ทำนา ทำกิน ไม่ มี ความ แข็ง แข่ง แดง เขียว เขา เปรียบ ชิง กัน แดง กัน เป็น ที่ คดี
ด้วย บ้าน ำ ของ บ้าน เมือง ก็ ไม่ ได้ ช่วย อุดหนุน เกียว ข้อง นอกจาก เก็บ
เงิน ค่า นา ตั้งแต่ แดง คณะ หรือ หมู่ ของ ราษฎร ใน ที่ง ที่ เหล่า นั้น จะ
ตก ตง ปรองดอง จัดการ กัน เอง แต่ ก็ ย่อม พัง มัง คับ บัญชา กัน เอง โดย
สนิท สนิม ปราศ จาก ความ รังเกียจ แข็ง แข่ง ชิง กัน แดง กัน วิธี ที่ ราษฎร
หา ที่ ทำนา แด ทำ ฝ่าย อย่าง ไฉน จะ ได้ กล่าว ต่อ ไป นี้ พอ เปน สังเขป

คณะ หรือ ราษฎร ชาว บ้าน ที่ พรหม ใจ จะ หา ที่ ทำนา นั้น ประชุม
ปฤชษา กัน แด เลือก คดี ชาว บ้าน ใน หมู่ บ้าน ของ คน ที่ มี ความ ชำนาญ ในการ
ทำไร่ ไถนา แด ชน ผู้ หนึ่ง ตำหรับ เปน ผู้ ไป เกียว ตรวจ ที่ ทำดี ที่ จะ ทำ
นาได้ ที่ ซึ่ง จะ โคน สร้าง ชน เปน นา เช่น นี้ ย่อม เลือก หา ที่ ซึ่ง มี ดิน
อุดม คดี แด อยู่ ไถได้ ตำ ห้วย หรือ ตำ ชาร ซึ่ง มี น้ำ พอ ตำหรับ พด ไช้ มา
ใช้ ใน นา นั้น ได้ (ทำ ฝ่าย) เมื่อ หา ที่ ที่ พอ กับ คณม ต้อง การ นั้น ได้

แล้ว ก็ เจริญ ที่ นั้น ตาม มาก แต่ น้อย ที่ กำตั้ง ของ ผู้ นั้น จะ ทำ ได้ แล้ว
 โถง สร้าง ที่ นั้น ลง เปรนไว้ มา ตาม ความ ประสงค์ ส่วน การ ที่ จะ ทด หน้า
 ใน ตำห่วย ตำฮาร หรือ ขุด เหมือง ที่ จะ ไซ้ น้ำ เข้า ใน เวลา ที่ ต้อง การ นั้น
 หัวน้ำ หรือ นายฝาย ที่ ชาว บ้าน ยัก ขุด นั้น มี อำนาจ ที่ จะ ขอบแรง ใช้ ช่วย ในการ
 ทำ ฝาย แต่ เหมือง แต่ ทำ การ บำรุง รักษา แต่ ไซ้ น้ำ ให้ เต็ม ที่ เวลา ที่
 ช่วย กัน ทำ การ เช่นนี้ ช่วย กัน ทำ โดย ตั้งใจ ใน เดิม กำตั้ง หัวน้ำ กัน ไม่ มีความ
 วิ่ง เกี้ยว เก่ง แข่ง ซึ่ง กัน แต่ กัน ความ ตาม คัด ของ ไทย เห็น นั้น น้ำ ชุ่ม มาก
 ส่วน นายฝาย นั้น ไม่ ต้อง ทำ นา เลย มี น้ำ ที่ แต่ จะ ตรวจ ครา ดู แต่ รักษา
 ฝาย แต่ ให้ ไซ้ น้ำ ให้ ใน เวลา ที่ ต้อง การ อย่าง เดียว เมื่อ ถึง เทศกาล เกี้ยว
 เก็บ เข้า ได้ ผด เท่าใด แล้ว บรรดา ชาว บ้าน ที่ อยู่ ใน หมู่ หรือ คณะ นั้น
 ต่าง คน ก็ นำ เขา เข้า มา ให้ นายฝาย ตาม ส่วน ที่ ทำ ได้ แต่ ตาม ที่ ได้ ตก ลง
 เต็มใจ แก่ นายฝาย นั้น เป็น บำเหน็จ สำหรับ การ ตรวจ ครา ดู แต่ การ ฝาย
 เมื่อ รวม เข้า ที่ ชาว นา แบ่ง ส่วน ให้ แก่ นายฝาย นั้น แล้ว ก็ พอ แก่ การ เติง ชีพ
 ไม่ ต้อง ทำ นา เอง

วิธี ที่ คัดยัก กัน ดัง นี้ ใน ประเทศ อเมริกา ก็ ใช้ อยู่ใน เวลานั้น

เหมือน กัน แต่ บุคคล หรือ บริษัท ที่ จัด หา น้ำ มา ให้ ชาว ไร่ ชาว นา สำหรับ
 ใช้ ในการ เพาะปลูก นั้น เมื่อ ชาว ไร่ ชาว นา เก็บ เกี้ยว ได้ ผด เท่าใด แล้ว
 ก็ ต้อง แบ่ง ส่วน ของ ผด ที่ ได้ นั้น ให้ แก่ บริษัท หรือ ผู้ ที่ จัด การ นำ น้ำ มา
 ให้ ใช้นั้น ตาม ขรรมเนียม ส่วน ประโยชน์ ที่ ชาว ไร่ ชาว นา แบ่ง ให้ แก่ เจ้า
 ของ น้ำ นั้น ประมาณ ใน ๕ ส่วน ซัก เขา เป็น ค่า น้ำ เสีย ๑ ส่วน วิธี นี้ เรา ควร

ใช้ในการเก็บค่าเช่าใน ประเทศ เราบ้าง ก็ จะ ดี เพราะถ้าไม่มี ได้ ที่ ชาว มา
 ได้ ผลน้อย ก็ จะ ไม่ สู ได้ รับ ความ เด็ดร้อน อะไร ถ้า มี ได้ ชาว มา ได้ ผล ดี มาก
 รัฐบาล ก็ จะ ได้ ผล ประโยชน์ ทวี ชั้น วิธี เก็บ ค่าเช่า เช่น นี้ ใน ประเทศ
 พม่า ก็ ใช้ อยู่ แล้ว ได้ ผล อัน ดี ทั้ง สามารถ จะ ทราบ ความ จริง ถึง ผล ของ การ
 ทำ งาน ได้ โดย เตี้ยยัด ด้วย ทุก ปี ซึ่ง เปน ข้อ สำคัญ ที่ กระทรวง เกษตร
 วิชาการ ต้อง ทราบ เพื่อ จะ ได้ คัด ผ่อน ผัน ทำ งาน บ้าง แก่ ให้ การ ทำ งาน
 คง เจริญ ดี อยู่ ได้ มี ให้ เชื่อม ทราบ ตลอดจน ง่าย ได้ ทั้ง จะ เปน หลัก
 ฐาน อัน สำคัญ สำหรับ พวก พ่อค้า ทั่วไป ที่ จะ ลาด คณะ กระ รุเร การ ต้อง นำ ใน
 การ ค่า ขาย ต่าง ๆ ได้ เพื่อให้ มี ผล ถ้าไร ไม่ ขาด ทน จน ถึง กับ ต้อง สัม
 ญม สัม ติ ฉาย นั้น ด้วย

หา ที่ อาศัย รย ค่าเช่า เช่น อย่าง เดียว นั้น ที่ ดิน ย่อม ใจ ดี เพราะ
 สิ่ง ที่ จะ เปน อาหาร สำหรับ บำรุง ตน เข้า นั้น ไม่ มี ทาง ที่ ไหล หรือ เข็ม
 อยา มา เอง ได้ ถ้า ทำ ซ้ำ อยู่ ใน ที่ เดียว นาน บั จน รัศ ดิน นั้น ใจ ดี จน หมด
 ไป ตน เข้า ก็ ไม่ ใคร จะ งอก งาน ถึง โดย จะ งอก ขึ้น บ้าง ผล ก็ ไม่ ใคร จะ
 มี เมื่อ ผู้ ทำ ไม่ ได้ รับ ผล พอ คู่ ค่า แรง หรือ ไม่ พอ รับ ประทาน แล้ว
 จำ เปน ก็ ต้อง ละ ทิ้ง ไป หา ที่ ทำ งาน ใหม่ ใน ที่ ขึ้น ประเทศ ที่ มี ที่ ดิน เหลือ
 กับ จำนวน พด เมือง อย่าง ใน ประเทศ สยาม นี้ ก็ ทำ ได้ แต่ ถ้า ใน ประเทศ
 ที่ มี ที่ ดิน จำกัด ตัว บุกลด หรือ ไม่ พอ กับ พด เมือง แล้ว ก็ จำ ต้อง ทำ ซ้ำ อยู่
 ใน ที่ เดียว นาน ด้วย วัช ย บ เช่น ใน ประเทศ จีน นั้น แล้ว ก็ ต้อง หา พฤษชา
 ชาติ บริหาร ที่ ทำ ด้วย มุต สัตว์ กระตูก สัตว์ หรือ กาก ถั่ว ถาก งา มา ไล่ ตง

ใน ที่ นานี้ ก่อน เวลา ที่ จะ บัก ตำ เข้า ตง ทุก ๆ ปี เพื่อ ให้ ดิน หนุ่ม มี
อาหาร พอ สำหรับ ต้น เข้า มี ดิน หนุ่ม เข้า ที่ หว่าน ตำ ตง ไป นั้น ก็ จะ ไม่
ได้ ผล ดี

ส่วน ที่ นานี้ ชนิด ที่ มี ทาง ศาสตร์ เข้า ใช้น้ำ เข้า ไป ใช้ ใน ฤดู แดง ได้ นั้น
เมื่อ ต้น เทศ กาศ ทำ มา แล้วย ควร จะ ปลูก พรรณ ถิ่น ต่าง ๆ ตง ไว้ อีก
เพราะ การ ปลูก ถิ่น หนุ่ม มี ประโยชน์ ๒ ทาง คือ จะ ได้ ผล
ประโยชน์ จาก เมล็ด ถิ่น หนุ่ม ทาง หนึ่ง แล ราก ถิ่น ที่ หยั่ง ตง ไป ใน ดิน
นั้น กระ ทำให้ รส ดิน อุดม ดี ขึ้น อีก ประการ หนึ่ง เพราะ ตาม ความ ทรู ๆ
ของ ผู้ ชำ นาญ ใน การ นา ว่า ราก ถิ่น หนุ่ม เป็น อาหาร อย่าง ดี สำหรับ
ต้น เข้า ที่ จะ บัก ตำ หรือ หว่าน ตง ไป ใน นา ที่ ปลูก ถิ่น ก่อน แล้วย นั้น ได้ ผล ดี
การ ที่ ราก ถิ่น ทำให้ รส ดิน ถัด บั บั ขึ้น แต่ ไม่ จืด จาง เร็ว นั้น นัก ปราชญ์
ผู้ ชำ นาญ ใน ทาง เพาะ ปลูก ใน ประเทศ ยุโรป แต่ ประเทศ จีน ได้ ทด ดอง
ทรู ๆ ครามา โดย ดี ถิ่น แล้วย ว่า เป็น การ จริง แน่ การ ปลูก ถิ่น หนุ่ม
แต่ ปลูก ตง ใน นา ไร่ ฝน แท้ ที่ ไร่ จะ โห่ หรือ เข็ม มา จาก ที่ อื่น ไม่ ได้ นอก
จาก ไร่ ฝน ที่ ตก ตง มา นั้น ก็ อาจ ทำให้ รส ดิน ใน นา ไร่ ฝน ไม่ จืด เร็ว

นาทุ่งหรือนาเมือง

นาทุ่งหรือนาเมืองนั้นย่อมทำในที่ซึ่งดอนราบ แต่การที่จะลงมือทำใน
ขั้นต้นนั้นคงดูไร่รับน้ำฝน เมื่อฝนตกพอพินดินอ่อนแล้ว จึงไถ แล หว่าน

เมื่อดูเขาได้ ครั้นเมื่อเมื่อดูเขาออก เป็น คน แดง ก็พอถึงคราว
 ที่นำในตำแม่ น้ำ จะไหล บ่า ท่วม เข้าไปใน ที่ ๆ ทำ นา นั้น ถ้าบ่ได้น้ำที่
 ไหล บ่า เข้าไป ขึ้น เร็ว เกิน กว่า ธรรมดา ไป คน เขายังไม่ส่ง พงจะ
 หนี น้ำ หรือ ราก ยังไม่ พัง จับ เกาะ ดิน แน่น พง ก็ยอม จะ ต้ม เสียไป
 ไม่ได้ ผดเตย หรือถ้า น้ำ เข้าทุ่ง เร็วไป กว่า ธรรมดา คือ ตั้งแต่ในเวลา
 ยัง กำลัง ไถ อยู่ นั้น ถ้าไถ แล้ว หว่าน เขาก็ไม่ใคร่ จะได้ผล เหมือน กัน
 หรือ บาง คราว เมื่อไถ แล หว่าน เมื่อดู เขา ลง แล้ว ถ้า น้ำ ใน ตำแม่ น้ำ
 ยังไม่ไหล บ่า เข้า มา แล ฝน ก็ แล้ง ด้วย แล้ว คน เขาก็ ไม่ออก งาม
 บริเวณ ก็ เป็น ทาง ที่ จะ เสีย ได้ ไม่ได้ ผล อยู่ ทาง หนึ่ง เหมือน กัน
 เพราะ ฉะนั้น การ ที่ ทำ เขา จะ ได้ ผล ดี นั้น เมื่อ พะหว่าน ลง แล้ว
 น้ำ ต้อง คอย ขึ้น ที่ ตะ แล็ก ตะ น้อย พง เที่ยง คน เขาก็ ไม่ ท่วม ถึง ยอด ได้ คน
 เขาก็ จะ ไม่ เปน อัน ตราย ถ้า น้ำ ไหล หลาก มา มาก จน ท่วม ยอด เมื่อ ก
 คน ก็ จะ จับ ตาม ถ้า ต้น เถ ใบ แล้ว เเต เปน ตะ ไคร้ น้ำ ชัก ให้ ใบ เน่า ก็
 เเตย คาย ได้

นา เมือง

เขา นา หว่าน หรือ นา เมือง นั้น ราษฎร มัก ใช้ พรรณ เขา ปลูก อย่าง
 ที่ คน ได้ แล้ว ทน น้ำ ตาม ธรรมดา มี อยู่ ๓ ชนิด คือ
 ชนิด หนึ่ง ทำ ใน ที่ ดิน ที่ มี น้ำ ท่วม ฤก ประมาณ ๒ ศอก ถึง ๓ ศอก
 เขา ชนิด นี้ ราก จับ ดิน อย่าง เดียว กัน กับ เขา นา ดอน

เข้าอีก ชนิด หนึ่ง นั้น นอกจาก ราก ที่ ออก ใน ดิน ยังมี ราก ออก ตาม ขั้ว ตาม ปล้อง ทุก ขั้ว ทุก ปล้อง ตลอด ขึ้นไป จนถึง ผิว ฟ้า

ส่วน เข้าอีก ชนิด หนึ่ง ที่ เรียก กัน ว่า เข้าลอย เข้า สระ ลอย

หรือ นาง ลอย นั้น มัก ใช้ ปลุก ใน ที่ ตุ่ม มาก ที่ มี น้ำ ท่วม ดิน เลย ๓ ศอก

ขึ้นไป ต้น เข้า ชนิด นี้ ขึ้น หน้า ได้ เร็ว กว่า เข้า หงหยาย โย ชุม แรก

ที่ ขึ้น ชลุด เป็น สาย กอน แดง ไป แดง กอ แดง ราก ตาม ผิว ฟ้า ขึ้น เต็ม ที่

ราก เกาะ อยู่ กับ ดิน ก็ คล้าย กับ สาย ล้อมือ ถ้า หารับ ทอด ยืด กอ เข้า ใจ ไม่

ให้ เลื่อน ลอย ไป ได้

เข้า นา เมือง เปน เข้า ที่ ปลุก ด้วย ใช้ วิธี่ หัว นาน ชาว นา คราว หนึ่ง ที่

ทำ นา เมือง โดย ใช้ หัว นาน นั้น ทำ ได้ มาก กว่า นา หุ่น ซึ่ง ใช้ วิธี่ บัก ต่ำ แต่

การ ทำ นา เมือง นั้น ก็ มี การ บก พร่อง เสีย หาย อย่าง หนึ่ง เพราะ เวลา

ที่ เข้า ลุก นั้น ก็ เกือบ เกือบ ไม่ ได้ สดวก เพราะ น้ำ ท่วม รุก มาก เข้า ก็

ต้อง จม นา อยุ่ ครน เมื่อน้ำ ตต แดง ก็ ขง คอง ทง ผง แดง อยุ่ จน แห่ง

กรอบ เข้า นา เมือง นั้น ตาม ธรรมตา จึง แหก บ่น มาก แดง ก็ ไม่ ดี แต่

ถึง กระนั้น ก็ ดี ผล ที่ได้ ยิง แน่ กว่า นา หุ่น ที่ ทำ ด้วย วิธี่ บัก ต่ำ แด ฮา ไครย

แต่น้ำ ฝน อย่าง เดียว เพราะ ฉนั้น การ เก็บ เงิน หาง เข้า ค่า นา นา เมือง

จึง คิด กัน กับ การ เก็บ นา หุ่น แด เดิม มา แต่ บาง บั มี นา มา เร็ว ก็ มิ ไป

ก็ ไม่มี เวลา ทำ ได้ หรือ นำ มา ต่ำ ไป ไม่ เข้า หุ่น นั้น เทศ กาส ทำ นา ก็ กระทำ

ให้ เสีย หาย ได้ เหมือน กัน แต่ ใน นา เมือง เหล่า นี้ มี คัน นา เปน บาง แห่ง

ที่ ไม่มี คัน นา เสีย โดย มาก แต่ การ ที่ มี คัน นา นั้น ต้อง นัย ว่า เปน

การ คือ เพราะใน ชั้นแรกจะได้ ชั่ง นำ ฝน ไข่ เตย คั้น เข้า ให้งอก ตั้ง เว็
 เมื่อ นำ ท่วม ทุบ มา แล้ว คั้น เข้า จะ ได้ มี แรง ข้น เว็ ทน น้ำ ได้ หรือ เมื่อ นำ
 ตล เร็ว กว่า ตั้ง ไป ธรรมดา จะ ได้ เป็น ทำ นบ ชั่ง นำ ไข่ เตย คั้น เข้า กว่าจะ ด้ก
 หนึ่ง ที่ ดิน น้ำ เมือง ไม่ ค่อย จะ ด้ก เว็ เพราะ มี เมือก ตม ที่ โกต
 กับ น้ำ นั้น เป็น อาหาร สำหรับ คั้น เข้า นั้น ใต เพิ่ม เต็ม มา กับ น้ำ ใน เวลา
 ที่ นำ ใต ตม มา จาก แม่ น้ำ ทก บ

ที่ เม็ด เข้า น้ำ เมือง ไม่ ด้ก จะ งาม นั้น ก็ เพราะ คั้น เข้า ต้อง ออก
 แรง ข้น หนึ่ง น้ำ เตย มาก คั้น เข้า ชนิด ี บาง ที่ ยาว ตั้ง แต่ ๘ คอก ถึง ๓๐ คอก
 หรือ จะ ยาว กว่า น ขึ้น ไป ก็ มี ตาม บ ที่ นำ มาก หรือ น้อย หนึ่ง เข้า น้ำ เมือง
 นั้น เมื่อ ด้ก แล้ว กว่า จะ เกี้ยว เก็บ ด้ก ได้ รวง มัก จะ แซ่ อย ใน น้ำ
 แล้ว ค่อย ผึ่ง แดง อยุ่ าน จึง ักอบ มา เพราะ ฉนั้น เม็ด เข้า น้ำ เมือง จึง
 ไม่ มี มัน แต่มาก จะ แดง ร้าง มาก ทั้ง ย่อม จะ มี เข้า คอก มะขาม คือ
 เม็ด เข้า ที่ มี ด้ก แดง ค่อย คอก มะขาม นั้น เข้า ฝน อยุ่ ด้ก ทั้ง นี้ ก็ เพราะ
 ความ เกี้ยว ี ร้าง แด ความ หยวน ของ ชาว น้ำ เมือง ที่ ไม่ ด้ก ด้ก พรรณ
 เข้า ปลูก ที่ เป็น คอก มะขาม นั้น ออก เตย ตาม เหตุ การ ที่ ก่อ มา แล้ว น
 เข้า น้ำ เมือง จึง ไม่ ค่อย จะ มี รากา

น้ำ เียง เตน หรือ น้ำ น้ำ ตต

น้ำ ชนิด นี้ ย่อม ทำ กน ตาม ชาย ผิง แม่ น้ำ หรือ ริม คตอง ต่าง ๆ
 ซึ่ง เป็น ที่ ตุ่ม ตา ตมี นำ ขึ้น ถึง ลง ถึง ด้ก ถัก เป็น คณ ด้ก ให้ พน น้ำ กน น้ำ

ในเมื่อเวลาหาเงินเต็มที่ได้แล้ว ... นาสินคิดต้องนับว่า เป็น นาน้อยดี
 เพราะ ถ้ามากรจะ บังคับ น้ำให้ มาก หรือ น้อย ได้ตาม ความ ต้อง การ และ
 จะ ทำ ๒ ๓ ครั้ง ก็ได้ แต่ นาสินคิด ที่ คิดไม่ ใคร่ มี เวลา คิด เพราะ
 มี เมื่อก ตมให้ตปน เข้า มา ก็ มี น้ำ เสมอ แต่ นาสินคิด มัก จะ ทำ กัน ได้ แต่
 คน ตะ เล็ก ตะ น้อย เพราะ ทำ ที่ เหน้ น มาก ไม่ ได้

นา ส่วน นน ใน ชน เต็ม ก็ คือนา บัก

นาส่วนหรือชนทำที่ทำกันในท้องร่องสวนหรือไร่ ที่ ปลูกไม้ ถมตุก เช่น
 สวน พริก, หอม, กระเทียม ที่ บาง ช้าง เป็น ต้น เข้า ชนคิด นน มัก จะ เป็น เข้า
 อย่าง ดี เพราะ มี น้ำ เต็ม ชน เขา อยู่ เสมอ ย่อม ทำ กัน แต่ คน ตะ เล็ก
 คน ตะ น้อย จึง มี เวลา บำรุง ให้ ดี และ เมื่อ เขา นน สุก แล้ว ก็ เกี่ยว
 เก็บ ได้ ทัน เวลา ที่ ควร เข้า ชนคิด นน จึง มี น้ำ หัก แต มัน มาก ไม่ แห้ง ชน
 ชาย จึง มี ราคา มาก แต่ ที่ เรื่อกัน ว่า เข้า นา ส่วน นน โดย เป็น เข้า นา บัก
 หรือ นา คำ ที่ ทำ กัน ใน ท้อง ร่อง ต่าง ๆ เป็น พัน แต่ ใช้ วิช ๓ ตก ถ้ำ แต่ บัก คำ
 อย่าง ที่ ทำ ใน ท้อง ร่อง ส่วน แต่ มัก เอา ไครย น้ำ ผ่น ที่ ตก ลง มา ตาม
 ขรรคนานน เป็น พัน

นา คำ บาง แห่ง ก็ เอา ไครย น้ำ ผ่น ซึ่ง ใหล หลาก มา จาก ที่ ชน ก็ มี
 แต่ นา บัก หรือ นา คำ ที่ ถ้าว มา แล้ว นน เป็ดยน เป็น นา หว่าน ไป เสีย ก็ มาก
 เพราะ เจ้า ของ นา มี เนื้อ นา คน ตะ มาก ๆ ถ้า จะ คง ใช้ วิช ๓ ตก ถ้ำ บัก คำ
 ตามเดิมแล้ว ก็ จะ ทำ นา ไม่ ได้ เต็ม เนื้อ ที่ การ ที่ ใช้ วิช ๓ หว่าน อย่าง วิช ๓ ทำ

นาเมืองใน ที่ ซึ่ง จะ ทำ นา บั๊ก คำ เช่น นี้ ย่อม ทำ กัน ใน ทุ่ง หลวง คด ของ
 รังสิต มาก แต่ ที่ได้ ผล น้อย เพราะ เหตุ ที่ ที่ ดิน ใน นา นั้น ยัง อุดม อยู่ แต่
 ใน บั๊ก ที่ ใด ทั้ง นา ฝน แล นา ทำ พอดี แล้ว ก็ได้ ผล ไม่สู้ จะ ผิด กับ นา บั๊ก
 หรือ นา ลำ น้ก แต่ ย่อม ตล หล่น เสีย หาย ใน การ ที่ เก็บ เกี่ยว ไม่ทัน เสีย บ้าง
 ด้วย เจ้า ของ นา เจ้า ของ หนึ่ง ทำ นา มาก กว่า คำ ดัง ที่ จะ เกี่ยว เก็บ ได้ เมื่ อด
 เขา นั้น จึง กรอบ แหก สู้ นา บั๊ก คำ ไม่ ไร ได้

๒
 นา นา ตม หรือ เพาะ เถย

นา ทุ่ง ที่ ใช้ วิธี หว่าน อย่าง เขา นา เมือง ที่ อธิบาย มา แล้ว นี้ ที่ จะ
 หว่าน แห้ง หรือ หว่าน ดำ รวย ไม่ทัน นั้น ก็ เพราะ มี ฝน ตก ชุก ลง มา ดิน เบียด
 และ เกิน ไป จึง ต้อง แะ เขา ให้ งอก เสีย ก่อน (อย่าง ที่ ตก กัฏ)
 แล้ว จึง ไถ เสีย สั ถิ หนึ่ง หรือ ๒ พน แล้ว แต่ หย้า นั้น จะ รุก มาก หรือ
 น้อย แล้ว ต้อง คราด ดิน ให้ เปน ตม แล้ว ต้อง เก็บ ขี้ หย้า เสีย ให้ หมด แล้ว
 จึง หว่าน เขา งอก นั้น ลง ไป แต่ วิธี หว่าน เช่น นี้ ไม่ เปน ที่ เชื่อ แน่ ได้ ว่า
 จะ ได้ รับ ผล ดี หรือ ไม่ เพราะ ถ้า ดิน นั้น กตบ แห้ง ไป เขา งอก ที่ หว่าน ลง ไป
 ก็ จะ ตาย ได้ ง่าย หรือ ถ้า นา มา แล้ว เกิน ไป แล มี ตม พัด มา ด้วย ก็ จะ ทำ
 ให้ เขา นั้น หลุด ตอย ไป เพราะ ราก เขา ที่ หว่าน ตาม วิธี น ราก เกาะ อยู่ ตาม
 แต่ ผิ ดิน ด้วย ไถ กตบ ไม่ ได้ เพราะ ฉนั้น วิธี ทำ นา ชนิด นี้ จึง ทน แล้ง แล
 ทน น้ำ ไม่ ได้ แต่ เมื่อ ชาว นา นั้น คิด หมด เวลา จะ ทำ อย่าง อื่น ไม่ ได้ แล้ว
 ก็ ต้อง ทำ อย่าง วิธี เพาะ เถย ถ้า เพราะ หนี ก็ ยัง ได้ บ้าง

นาน้ำใส

นาน้ำใส นั้น เป็น วิช ที่ หวาน เข้า อีก วิช หนึ่ง เวลา ที่ น้ำ ท่วม นา
 หมด แล้ว จะ หวาน เข้า ใน ทุ่ง ดิน แห่ง ใด แต่ ถ้า น้ำ ใน นา นั้น ท่วม
 ทุ่ง ดิน ฎก ประมาณ ๓ ศอก หรือ ศอก เศษ แล้ว เวลา ที่ ไม่มี เขาคด
 จะ ดำ พอก ก็ ต้อง ใช้ วิช หวาน ลง ใน นา แต่ ที่ จะ ให้ เขา ที่ หวาน ลง ใน นา ฎก
 ดึง นง ออก งาม ใด แล้ว ต้อง ปล่อยให้ น้ำ นั้น นอน ใส สอาด เสีย ก่อน จึง หวาน
 ถ้า น้ำ นั้น ยัง ชุ่ม อยู่ แล้ว เขา ที่ หวาน ที่ จม อยู่ ใต้น้ำ นั้น ไม่ได้ รับ แสง
 สว่าง พอก ก็ ไม่ ใคร จะ แดก ไบ หรือ เมื่อ แดก ไบ แล้ว เมื่อ อก คม ก็ จะ จับ
 ไบ ที่ ยัง ชุ่ม อยู่ นั้น เสีย บาง ที่ ก็ พา ให้ เสีย นำ ตาย ใด เพราะ เหตุ
 การ หวาน เข้า น้ำ ใส นั้น ต้อง ทำ คบ ดิน หรือ คบ หญ้า เบ่ง เป็น กระทง เต็ก ๆ
 ถิ่น ไฉ จึง จะ ดี ถ้า ไม่มี กระทง กั้น แล้ว เมื่อ มี วม พัด มา ก็ จะ เกิด ตะ
 ดอก ชัด พา คบ เขา ที่ ยัง ชุ่ม ๆ อยู่ นั้น หลุด ลอย ไป เสีย หมด เพราะ เหตุ
 ที่ ราก นั้น ยัง ไม่ ทัน หยั่ง ลง ไป ฎก พอก กั้น จะ เป็น ชั้น คราย เพราะ ปรต่า หมอ
 มัก ชอบ กั้น เมล็ด เขา ที่ หวาน ลง ไปได้ อีก อย่าง หนึ่ง นั้น เพราะ เมล็ด เขา
 ที่ หวาน ลง ไป นั้น อยู่ แคว้น ฝิด ดิน ไม่มี อะไร กดบ ทัม ใด แต่ บาง ที่ เขา ที่
 หวาน ตาม วิช นี้ เมื่อ ชน เป็น ต้น แล้ว ก็ มัก จะ มี ฐู มา หนึบ ดิน ให้ ต้น เขา
 ซาก ตาย หมด การ ทำ นาน้ำ ใส นี้ ราษฎร ทด ต้อง ทำ กั้น อยู่ ๒ อย่าง
 อย่าง หนึ่ง ใช้ ทราย ๆ ดิน จน เป็น คม แล้ว ก็ หวาน เมล็ด เขา ลง ไป ใน
 ขณะ ที่ น้ำ นั้น ยัง ชุ่ม เป็น คม อยู่ ส่วน เมล็ด เขา ที่ ใช้ หวาน นง ออก ยาว

แล้ว นน ก็ ไม่ ใคร จะ จน ลง ไป ถึง พน ดิน ต้อง ใช้ ไม่ ต่ ลง ไป จึง จน
 แล ผู้ ที่ หว่าน เข้า ตาม วิถี นี้ อธิบาย มา แล้ว นี้ ประสงค์ จะ ให้ เมื่อก ตม
 ที่ จะ นอน ลง ภายหลัง นน จะ ได้ กตบ เมตติ เจ้า ที่ หว่าน ลง ไป นน ได้ ว่าง
 ราก จะ ได้ หยั่ง ลง รุก ได้ แล ทั้ง จะ บ้าง กัน ไม่ ให้ ปรดาหมอ แล ปร แล เห็น
 เมตติ เจ้า จะ ได้ ไม่ ทำ อันตราย แต่ พวก ที่ หว่าน ต่อ เวลา เมื่อนำ ได้ แล้ว
 นน เกียง ว่า เข้างอก เร็ว เพราะ ได้ รับ แสง สว่าง มาก แต่ อย่างไร ก็ ดี
 ที่ ชาว นา ทำ นา นา ตม หรือ นำ ได้ ก็ เพราะ ความ จำ เป็น แท้ เทานั้น ที่ จะ
 หลั่ง ประโยชน์ แน่ แชน นน ก็ ได้ การ ทำ นา อย่าง วิถี หว่าน เพาะ เลย น
 บัชม เป็น การ เสีย แก่ การ ไถ นา ใน บั นำ ต่อ ไป ด้วย เพราะ ใน ที่ นา ที่ ทำ
 เพาะ เลย นน ดิน แน้ม มาก ไป ได้ ต่ำ มาก

วิธีก่อนว่า เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ

ยังมี วิถี ทำ นา อีก บาง อย่าง ซึ่ง เป็น วิถี ไม่ สำคัญ นน เพราะ
 เป็น วิถี ที่ ทำ อย่าง ง่าย แล อย่าง หยาบ ๆ ชาว นา ที่ มี กระบือ มาก เช่น
 กระบือ ฝูง นน นำ เข้า ปลุก ได้ กระบุง แล อก ชน นี้ กระบือ หว่าน เข้า ลง
 ตาม บา หญา ซึ่ง มี นน ชน นน แล อก ได้ ตอน กระบือ ให้ เหยียบ ย่ำ บา หญา
 เหล่านั้น ให้ แหก ลง การ ทำ นา ตาม วิถี นี้ ถ้า จะ ให้ ได้ ผล มาก ก็ ต้อง
 ทำ ใน แชน ที่ ให้ มาก แต่ ก็ คง จะ เบ็ดเตล็ด เข้า ปลุก มาก เกิน ถ้วน เพราะ
 เจ้า ที่ หว่าน ลง นน คง จะ แหก หัก เสีย หาย ใน ชน ได้ ก็ มาก แล พน ที่
 ที่ ทำ ตาม วิถี นี้ ก็ จะ ทำ ได้ แค่ เพียง ใน ๒ บั เป็น อย่าง มาก เพราะ ดิน
 แน้ม เสีย หมด จะ ทำ ต่อ ไป ก็ คง ไม่ ได้ ผล ดี ไว้ แค่ เทานั้น ต่อ ไป ภายหน้า

ถ้าจะทำอย่างวิธีใดหว่านตาม ขรรษมา แล้ว ก็ จะไถยาก แต่เข้าก็ จะ
ไม่งามด้วย เพราะดินแน่น เสียหมด จึงเห็นว่า พวกชาวนาไม่ควร จะ
ใช้วิธีนี้เลย

นอกจากนี้ ยังมีวิธีทำนาอยู่ อีกวิธีหนึ่ง ซึ่ง ผู้ที่ ยาก จน ขัด ดัน
ไม่มี ด้วด พานะ จำ เป็น ต้อง ใช้ แต่ ถ้า ชาว นา นั้น มี ความ ขาด หะ มาก
แต่ได้ นา ฝน นา ทำ พอ ดี แล้ว ก็ ผู้ ผู้ เมีย ใน มี หนังสือ อาจ จะ ทำ ได้ หลาย ๆ
ไร่ พอ บริ โภค ตลอด มี แต่ เป็น กิจ ตั้ง ต่อ ไป ได้

ก่อน จะ ทำ นา ตาม วิธี นี้ ต้อง เลือก ที่ ซึ่ง เป็น ไร่ หนอง ควาง หรือ
ไร่ หนอง ปรีด ซึ่ง เป็น ที่ ดิน ดี แต่ คอย ดู เมื่อ เห็น นา จน จะ หลาก
เข้าทุ่ง อยู่ แล้ว จึง หว่าน เข้า ปลุกลง ไป ใน ระหว่าง ต้น หนอง นั้น พอ เข้า
นั้น งอก แล้ว ก็ ใช้ พร้า หวด หวด หนอง ใน ที่ ที่ หว่าน เข้า ลง นั้น ให้ เต็ม
พื้น ดิน ก็ พอ นำ เข้า มา ท่วม ทุ่ง หนอง ที่ หวด ไว้ นั้น ก็ จะ เน่า ตาย ไป เอง
เข้า ที่ หว่าน ลง นั้น ก็ จะ ขึ้น มา แทน แต่ การ ทำ นา ใน ไร่ หนอง ดัง นี้
จะ ทำ ได้ แต่ ใน ไร่ หนอง ควาง แล ปรีด ถ้า เป็น ไร่ หนอง ทรง กระเทียม,
ตะกรับ, หรือ กก เหลี่ยม ที่ นำ ท่วม ไม่ ตาย นั้น แล้ว ก็ จะ ไม่ ได้ รับ ผล เลย

วิธี ทำ นา อย่าง นี้ เป็น วิธี สำหรับ ผู้ ที่ ขัด คัด ยาก จน แท้

วิธี เตรียมการ สำหรับ ทำ การเพาะ ปุ๋ย

เมื่อได้ พรรณา ถึง การ ทำ นา ไร่ แล นา ทุ่ง มา ทุก อย่าง โดย
สังเขป แล้ว ก็ จำ จะ ต้อง ถัดว่า ถึง วิธี เตรียม ดิน สำหรับ ทำ นา แล

เครื่อง มือ บาง อย่าง ที่ ใช้ ทำ งาน แล ดิน พัว ซากาศ ที่ ประ กอบ อยู่ ใน การ
ทำ งาน นั้น บาง ตาม สมควร

วิธี เตรียม ดิน สำหรับ ทำ งาน ที่ ต่าง กัน แท้ นั้น มี อยู่ ๒ อย่าง คือ
วิธี เตรียม ดิน สำหรับ งาน หว่าน อย่าง หนึ่ง แล สำหรับ งาน ตำ อีก อย่าง หนึ่ง

นาที่ ใช้ วิธี หว่าน นั้น คือ นาที่ ทำ งาน ในทุ่ง เมือง กรุง หรือ ในทุ่ง หลวง
คตของ รัฐกิจ เปน ต้น นั้น นา หว่าน ที่ ทำ งาน ในทุ่ง เหล่านี้ ต่อ เมื่อ ฝน ลง
แล้ว ดิน ชอน หรือ ร่วน พอ จึง ลง มือ ไถ กัน ได้ แต่ นา ที่ ดิน เปน ดิน ปน
ทราย อย่าง นา ใน แถลง เมือง กรุง นั้น พอ ฝน ปรำ ก็ เริ่ม ไถ ได้ ก่อน
เพราะ ดิน ร่วน มากกว่า นา ที่ เปน ดิน เหนียว อย่าง นา ในทุ่ง หลวง คตของ
รัฐกิจ โดยมาก นา ในทุ่ง นี้ จึง ต้อง รอ ให้ ฝน ตก มาก แล้ว ดิน ชอน พอ
จึง จะ ลง มือ ไถ กัน ได้ ดังกล่าว

นาที่ ใช้ วิธี ปลูก หรือ ตัก ด้วย คัน เข้า กัด นั้น เปน มา นา ฝน โดย
มาก แล ดิน นั้น ก็ มัก จะ เปน ดิน เหนียว ที่ แข็ง แล หน่น มากกว่า ดิน
ปน ทราย จึง ต้อง ให้ ฝน ลง มาก จน นา ช้ำ ใน อัน นา บาง แล้ว จึง จะ ลง
มือ ไถ ได้

การไถนา เตรียม ดิน แล แต่ง ดิน ใน ประเทศ เรา นี้ ชาว นา ของ
เรา โดยมาก มีความ มุ่งหมาย แต่ จะ ชำ ดัน หญ้า ต่าง ๆ ให้ ตาย เปน ที่
ตั้ง หา ได้ คิด ถึง การ ที่ จะ หา อาหาร สำหรับ ดัน เข้า หรือ บำรุง รัศ
ดิน นั้น ให้ บริบูรณ์ เพื่อให้ ดิน เขา นั้น งอกงาม เจริญ ดีไม่ จึง ไถ แต่
ดิน ๆ ตาม นิสัย ดิน พอ กัด บรอก หญ้า ขึ้น มา ผึ่ง แดด ให้ ตาย เท่า นั้น

เมื่อใดก็ตาม ผิด ดิน ดึง น แดง ดิน ผืน ก็ จะ จืด เร็ว เพราะ ดิน ที่ อยู ชื้น
 ด่าง ดัก ดง ไป นั้น หา ได้ ใช้ ไม่ ส่วน ราก เข้านั้น ตาม ที่ ได้ ตรวจ ดู แล้วย
 ก็ อยู แต่ ดิน ๆ ตาม ผิด ดิน เท่านั้น หา ได้ หย่ง ดัก ดง ไป ถึง ดิน ชื้น ต่าง
 เหมือน พรรณ ไม่ ชื้น ๆ ไม่ เมื่อ ดิน จืด แดง เขาก็ หวาม คำ ดง ไป มน
 ก็ ไม่ ใคร ได้ ผล ดี อยุ่ เอง เพราะ ฉนั้น เขา จึง โด ให้ ดัก ถึง ดิน ที่ ราก คั้น
 เข้า ยัง ไม่ ได้ ดง ไป ได้ เพื่อ ถัด กับ ดิน นน ชื้น มา ยัง ผิด ดิน แทน ดิน ที่ จืด
 แดง นั้น เมื่อ เปลี่ยน วัสดุ ดิน เช่น เช่น เหลว ก็ จะ ได้ ผล บริบูรณ์ อยุ่
 นาน การ ทำนา ใน ประเทศ เรา บาง คำบล ที่ เปน นา นา ฝน แท้ แล ที่
 ทำ ไม่ ใคร จะมี ผล นั้น ก็ เปน เพราะ การ โด ไม่ ด้ ดัก ดึง ที่ ถัด มา แดง นั้น
 หนึ่ง การ ที่ โด ดัก ดึง นั้น ไซ้ จะมี ประโยชน์ แล จะ ให้ ดิน ที่ จืด แดง ถัด กับ
 เปน ดิน ดี ชื้น แต่ อยุ่ เดียว นั้น ก็ หา มิ ได้ ถึง ดิน ที่ อยู คม ดี อยุ่ แดง
 ก็ มี ประโยชน์ ด้วย เหมือน กัน เปน คั้น ว่า ที่ ดิน ชื้น มี ดิน คำ อยุ่ ตาม ผิด
 ดิน มาก อยุ่ เปน ดิน ร่วน วม หนึ่ง เห็น อยุ่ ดิน ชื้น นั้น ถ้า เปน ดิน ที่ เกิด จาก หญ้า
 คั้น ไม่ แล ซาก สัตว์ ต่าง ๆ ที่ ตาย เกรอะ กรัง ทัมถม กัน มา ชำ นาน ดิน
 ชื้น นั้น เปน อาหาร อยุ่ ดี ของ ต้น เขา เพราะ ฉนั้น ถ้า เรา จะ โด แต่ ดิน ๆ
 แดง หว่าน เข้า ดง ไป พอ เข้า ชน ฆอก งาน ดี แลว ถ้า มี ดม พัด นำ เกิด เปน
 ตะกอก ชื้น ต้น เข้านั้น ก็ อาจ จะ หลุด ทยไป ได้ อยุ่ ง่าง ง่าย ๆ ถ้า โด ดง ไป
 ให้ ดัก ถึง ดิน เห็น อยุ่ เอา ดิน เห็น อยุ่ นั้น ชน มา ระงัน ปน กับ ดิน คำ ที่ ร่วน
 มาก นั้น ได้ บาง แดง ราก คั้น เข้านั้น ก็ จะ ได้ ยึด หนึ่ อยุ่ ได้ โดย มน ดง
 ทั้ง จะ เปน ทาง หนึ่ง ก็ มิ ทำให้ ดิน เข้านั้น โด ดง ไป หรือ ฝ่อ ไป เกิน ไป ด้วย

ส่วนโทษของการได้ติดหนี้ก็มีบ้าง คือ เมื่อได้ติดมากเกินไป ก็จะไปก่อเหตุเอาคืนที่มีชาติเกิดต่างกันต่าง ๆ ซึ่งมีโรคฝ่ายแต่เปรียบชนมาด้วย เพราะฉะนั้นควรจะทำทางป้องกันเสียแต่ในต้นฤดูฝน คือ ขอยเปิดทางระบายน้ำที่ฝ่ายเปรียบนั้น ให้ไหลออกเสียในเมื่อเวลาฝนตก ส่วนเมื่อในปลายฤดูฝน หรือเมื่อฝนจะสิ้นเทศกาลหาแถวนั้น ถ้ายังมีน้ำที่ขังอยู่ในคันนา ก็ควรจะทำเปิดให้น้ำนั้นไหลไปเสียให้หมด ไม่ควรที่จะทิ้งไว้ให้แห้งไปเอง เพราะในน้ำที่ขังอยู่นั้น ย่อมมีธาตุที่ฝ่ายเปรียบต่าง ๆ เจริญปนอยู่ด้วย

อนึ่ง เมื่อยังได้ลงไปติด มุตใดนั้น ก็ยังเป็นก้อนแข็งมากจนพบนานนั้น ก็ยังไปรังมาก จะไม่ข่มน้ำไว้ได้เมื่อหว่านเข้าลงไปแต่โดยกลบแล้ว ดินนั้นจะแห้งเกินไปที่จะให้เข้างอกงามเร็วได้ เพราะเมื่อได้หว่านแล้ว ควรใช้ธูปกลอง กิ่งขี้เหล็ก อีกครั้งหนึ่งให้ดินแน่นขึ้นอีกบ้าง ตามสมควร เมื่อดินไม่สู้ไปรังมากแล้ว ก็พอข่มน้ำไว้ได้ ทำให้ขึ้นพอเลียงเข้าให้งอกงามเสมอกันได้

ความต้องการน้ำฝนของชาวนาหว่าน แต่หาบ่ต้ำนั้นไม่สู้ตรงกันนัก พวกนาหว่านนั้นในต้นเทศกาลทำนาต้องการให้ฝนตกแต่พอคืนชุกได้ เมื่อได้เสร็จแล้วต้องการให้ฝนหยุด เพื่อตากดินที่ไถแล้วนั้นให้แห้งพญาจะได้ตาย แล้วจึงไถแปร แต่หว่านแล้วคราดกลบ ค่อยไป เมื่อต้นเข้างอกงาม ต้นดินแล้ว จะต้องการให้ฝนตกเสมอไป และถึงแม้ว่าในปลายฤดูน้ำจะมากกว่าธรรมดา ก็ไม่เปนไร เพราะต้น

เขานั่น หยง รากฤติ แต่มิ ถ่าตัง พอ ที่ จะ ทนนำได้ "คือ ทนนำได้ทน" แลว
 คงจะไต่รับ ผต บริบูรณ์ ดี ไม่มี เสี้ย แต่ ถ้าฝนใน ต้น มีช นน ตก ชุก มากไม่
 ไคร มี เวลา หยด เช่น ปี ร.ศ. ๑๒๘ นั้น แลว ชาว นา หว่าน นั้น ก็ ไม่ เป็น ที่
 พอใจ เพราะ พน ดิน ที่ไถ แลว นพพญาไม่ ตายได้ ถ้า หว่าน เข้า ลงไป
 เขานั่น ก็ ไม่ สู้ จะ รอก ราม เพราะ ดิน หญา แล ราก หญา นั้น คอย เมยค
 เมยช อยู่ แล ถ้า นพพญา มา แล้ว กว่ำ ธรรมมา ด้วย แลว ดิน เขาค็ เลย
 ผตม ตาย เขา งาย ๆ ด้วย

ส่วน พวก นาบัก หรือ นาตัว นน เมยดัง นำตง นามัก ชอบให้
 ฝน ตก มาก แต่ ต้น มีช เวลาที่ไถ นั้น ถึง จะ มี น้ำ ชิง ชย ใน นาบ้าง ก็ไถ
 ได้ เมย บัด คำ เจริญ แลว ถ้า ฝน ชิง ตก มาก ก็ ชิง ดี เพราะ
 คอง การ ให้ มี น้ำ เตยง ดิน เข้า คตชด ถึง เวลา เข้า จวน ตก ถ้า ฝน ตก ชุก
 มาก ช่าง ใน ร.ศ. ๑๒๘ นั้น แลว พวก นาบัก ก็ ชิง ไต่รับ ผต บริบูรณ์
 ดี ก็ เมย ทราบ ความ ประสงค์ ของ ชาว นา อยู่ ดัง นั้น แลว ก็ ควร จะ
 หาทาง แก่ ไข บ้องกัน ชยาให้ เตยผต ประโยชน์ ได้ ทาง ที่ จะ บ้อง กันไม่ ให้
 พวก นา หว่าน เสี้ยได้ นั้น ก็คือ คองให้ รั้ว ลง มือไถ เตยได้ แต่ เมยฝน
 ยังไม่ ลง ทาง แก่ ไข ชน นั้น ก็ ทราบ กัน มา นาน แลว แต่ ไถแต่ ไม่
 สามารถ จะ ทำได้ เพราะ โถที่ใช้ กัน อยู่ นั้น ไถ ดิน แขงไม่ ได้

ครั้น เมย ประมาณ ตก ๓๐ มีเศษ มา แลว นั้น จึงมี ชาว ชิงกฤษ ผู้
 หนึ่ง ชื่อ กับ ตมฮัก ได้ นำ เครื่อง จักร สำหรับไถได้ ด้วยแรง ไช ชัดม เข้า มาไถ
 ไร่ ชิงชโย แขวง เมือง นครไชยศรี เป็น ครั้ง แรกใน กรุง ชยาม วิธีที่ใช้ เครื่อง

จักร ไถไร่ อ้อย นั้น ต้อง ทำทาง แบ่ง ที่ ดิน ไถ ไร่ นั้น เป็น แปลง ๆ แล้ว ใช้ เครื่อง

จักร เดินไป ตาม ทาง ที่ กั้น ไร่ นั้น ข้าง ตะ เกรียง แต่ เครื่องจักร นั้น มี ต่อ เกือบ

ไป มา ได้ ใน ตัว นอกจาก เครื่อง จักร นั้น มี เครื่อง กว้าน หมุน ด้วย แรง ชัก

มี สาย ถอด พัน อยู่ ที่ กว้าน แล้ว โยง ชิง ไป ถึง ที่ เครื่อง จักร ทั้ง สอง นั้น

สำหรับ กว้าน ถาก ไร่ เหล็ก ถัดไป ถัด มา ได้ การ ที่ ใช้ เครื่อง จักร ไถ

ใน ที่ ไร่ อ้อย เช่น นี้ ก็ เป็น การ ดำริ ใจ ประโยชน์ ดี แต่ ที่ ไม่ ได้ ทำ การ ต่อ

ไป นั้น เพราะ ไร่ อ้อย แรก ไร่ ชาติ ทราย ใน เวลานี้ ชาย ไร่ ค่อย จะ ได้ ไร่ ชาติ

ครั้งแรก มา เมื่อ ราว รัตนโกสินทร์ ศก ๓๓๐ ถึง ๓๓๓ พระยา สมุท

บุรุษรักษ์ (สิ้น) ได้นำ เครื่อง จักร ไถ มา มา ของ ใช้ ใน ที่ ดิน ตำบล

คลอง นียบ ยาศรา แขวง เมือง สมุท ปราการ แต่ วิชา ที่ ใช้ เครื่อง จักร

ทำนา ครั้ง นี้นี้ ผิด กับ วิชา ที่ ไถ ไร่ อ้อย ใน เมือง นครไชยศรี คือ ต้อง มี เรือ ของ

คน บรรทุก เครื่อง จักร ๒ ตัว กับ ต้อง ขุด คลอง หรือ คู ชล ใน ที่ นา สำหรับ

ให้ เรือ บรรทุก เครื่อง จักร เดินไป มา ได้ ใน ระยะ ประมาณ ๓๐ เส้น คือ คลอง

แต่ ใน เรือ ๒ ตัว นั้น บรรทุก เครื่อง แรก กว้าน ตัว ตะ เกรียง และมี เชือก ชล

จาก กว้าน โยง ถึง กัน ทั้ง ๒ ตัว แล้ว ใช้ ไถ ไทย อย่าง อร่ามตา ผูก คีด กับ สาย

เชือก ๓๐ คัน แต่ ต้อง มี คน คุม หาง ข้าม ไร่ กัน ๓ คน เชือก นั้น ก็

ถาก ไร่ ถัดไป ถัด มา ส่วน ความ ประสงค์ ของ พระยา สมุท บุรุษรักษ์

ที่ คิด ใช้ เครื่อง จักร ไถ ไร่ นา ครั้ง นี้นี้ เพราะ เห็น ว่า ที่ ดิน ใน ตำบล น

อกมดี นา ที่ ทำ แล้ว ได้ ผล มาก แต่ มี ผู้ ราย ตก กระบือ ชุก ชุ่ม จน กระบือ

ของ ชาวนา นั้น หาย หมด ไป มาก เพราะ มัน จึง ได้ คิด ใช้ เครื่อง จักร แทน แรง

กรรมข้อ และ เพื่อจะให้ ใช้ แรง คน ให้ น้อยลง แต่ ทัง คิด จะ โธ่ เน้น ที่
 ดิน ให้ ตก ลง กว่า ที่ โถ่ กัน ชย แลว นั้น ด้วย ครั้น ได้ ทด ลอง ใช้ เครื่อง จักร
 ไถ นา คู แลว จึง รู้ ว่า เครื่อง จักร ชนิด นี้ ไม่มี ประโยชน์ เพราะ
 ยัง ต้อง ใช้ แรง คน ประจำ หาง ยาม ชย ทุก คับ แลว ยัง มี หน้า ข้าง ต้อง
 เติม คน ที่ จะ ต้อง ระวัง เครื่อง จักร ชนิด นี้ ด้วย ส่วน ความ คิด ที่ จะ โธ่
 ให้ ได้ ตก ลง ไป กว่า ชนมตา นั้น ก็ มิ ได้ สัม ประสงค์ เหมือน กัน เพราะ
 ฉะนั้น การ ที่ พระยา สมุท มุรานุรักษ์ คิด ใช้ เครื่อง จักร แทน กรรมข้อ จึง
 ไม่ เปน ผล สำ เร็จ ตลอด ได้

อนึ่ง การ คิด ใช้ แรง เครื่อง จักร ไถ นา แทน แรง กรรมข้อ แล ใช้
 แรง กรรมข้อ หมุน เครื่อง จักร เพื่อให้ มี แรง มาก กว่า แรง ใช้ กรรมข้อ
 ตก โธ่ อย่าง ชนมตา นั้น ใน ระหว่าง ที่ พระยา สมุท มุรานุรักษ์ กำ ตั้ง
 ทด ลอง ใช้ เครื่อง จักร ไถ นา ตาม ตติ ของ นิยม ยาตรา พระยา วิเศษ,
 ซึ่ง อยู่ ปาก หน้า เมือง จันทบุรี ก็ ได้ คิด ทำ เครื่อง กว้าน ชนิด หนึ่ง คือ
 ทำ เปน ตู กว้าน ๒ ชั้น คัด ยกับ เครื่อง ฝึบ ชย คง ให้ อยู่ ห่าง กัน พอ
 สัม ควรถ แต่ ใน ระหว่าง กว้าน ๒ ชั้น นั้น มี เชือก ต่ำน โยง ถึง กัน
 แลว ผู้ โธ่ คิด กับ เชือก เปน ระยะ ๆ แลว ใช้ กรรมข้อ หมุน กว้าน ๆ เชือก ที่
 ผู้ โธ่ ให้ โถ่ ถม ไป ถม มา เมื่อ โธ่ หมุด รอย แลว ต้อง เติ ชน กว้าน
 ต่อ ไป การ ที่ คิด โธ่ นา ด้วย แรง กว้าน เพื่อ ใช้ แรง กรรมข้อ ให้ ได้ ประโยชน์
 มาก ขึ้น เช่น นั้น ก็ เปน การ สัม ความ คาด หมาย แต่ การ ใช้ กว้าน หมุน
 ด้วย กรรมข้อ นั้น ซ้ำ กว่า ที่ จะ ใช้ แรง กรรมข้อ เข้ม โธ่ โดย ครอง แต่ ยัง

ข้าต้องเสียเวลา รอจนเครื่องกว้าน กลับไป กลับมา อีกด้วย แต่ก็ต้องนับ
ว่าเป็นความคิดที่ดี ถ้าได้คิดแก้ไขมา จนบัดนี้ ก็คงจะสำเร็จ ตลอดได้

ต่อมาพระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้า สายสนทวงศ์ ได้ทรง
นำเครื่องจักร ใช้แรง สัตว์ไป ตั้ง ทำที่ ตำบล ท่ามโคก แต่ท่านหาได้
ทรง ทดลอง ไถนาไม่ ทรง ทดลอง แต่ใน โถง สร้าง หัก ร้าง ฆ่าหญ้า คือ
เขาเครื่อง มี ลูก ขลุบ เหล็ก เป็น เพียง อัน มี น้ำหนัก ใช้แรง สัตว์ หมุน กว้าน
ตาก ลูก ขลุบ นั้น ต่ำ หย้า ให้ จม ลง ใน ดิน เพื่อ เมื่อนำ มา ทอ ม หญ้า
เมื่อไถ หญ้า นั้น ก็ จะ ได้ น้ำ คาย เอง การ หัก ร้าง ทาง พง ด้วย เครื่อง
จักร นั้น ก็ เป็น การ สำเร็จ ได้ แต่ หา ได้ ทด ลอง ทำ นา คอ ไป ไม่

อนึ่ง เมื่อใน ราว ประมาณ ๔ ศก มา แล้ว นี้ หมอ เฮอร์ ฮาดำ เซ็น
ได้นำ เครื่อง จักร ไถนา ใช้ ด้วย แรง สัตว์ไป ทด ลอง ไถนา ใน ตำบล คลอง ที่ ๑
เหนือ คลอง วงศ์ดี ทำนอง แด่ วิธ ที่ ใช้ เครื่อง จักร นั้น ก็ คล้ายกัน กับ ที่ พระยา
สุนทร บวรบุรี ทำ ใน คลอง นิคม ยางรา จะ เกิด กัน ก็ แต่ ตัว ไถ ที่ หมอ เฮอร์ ฮา
ดำ เซ็น คิด ทำ ขึ้น เอง โดยไม่ ต้อง มี คน คุม ยาม เท่านั้น อนึ่ง ก่อน
เมื่อ เวลา จะ จัด การ ไถ ต้อง ใช้ เครื่อง ยนต์ ที่ มี แรง ถึง ๑๕ แรง ม้า
หมุน สุ่ม หอย ไช้ ที่ ปาก ท่อ น้ำ กว้าง ๘ นิ้ว สุ่ม นำ เข้า มา เชี่ยว ก่อน
เพราะ ใน ฤดู แดง คู ที่ ขุด ไม่ มี น้ำ พอ ที่ จะ นำ เรือ บรรทุก เครื่อง จักร ไถนา ไป
ได้ ส่วน การ ใช้ เครื่อง จักร ด้วย แรง สัตว์ นั้น ย่อม ได้ รับ ความ ถำ มาก
มาก โดย เหตุ ที่ เรือ บรรทุก เครื่อง จักร นั้น ข้ำ รุด บ่อย ๆ เพราะ ทน แรง
แต่ ความ สะ เทียม ของ เครื่อง ไม่ ได้ หมอ เฮอร์ ฮาดำ เซ็น จึง ไม่ ได้ ใช้

เครื่องจักร โถนา อันมีต่อไป คือ มา หมอ เฮชฮาต้า เช่น จึงได้ ใช้ เครื่อง
 รถยนต์ ๒ แรงม้า เครื่องหนึ่ง แต่ คือ มา ใช้ รถยนต์ ๑๐ แรงม้า
 อีก เครื่องหนึ่ง สำหรับ ถาก โถวง เตือน โถวง เตือน นั้น เป็น โถกกลม
 ชนิดหนึ่ง มี ต้น ฐาน อย่างเดียวกับ รูปกะทะที่ใช้ หุง ข้าว โถชนิดนี้
 อยู่ใน ฤดู แดง เวลา ที่ พิน ดิน ใน นา ยัง แห้ง แฉง อยู่ ก็ โถได้ โถวง เตือน
 นี้ เป็น โถ ๒ รอย เหมาะ กับ การ โถนา ใน ประเทศ สยาม ซึ่งมี พิน ที่ นา
 แฉง มาก ใน ฤดู แดง นั้น

ใน เวลา ที่ หมอ ฮา ต้า เช่น กำลัง ทด ลอง ใช้ รถยนต์ โถนา อยู่ใน
 (ร.ศ. ๑๒๖ มี บริษัท หนึ่ง คง ชน เรียกว่า บริษัท กสิกรรม สยาม บริษัทนี้
 ได้ จัด ให้ อนุมัติ เน้น ที่ ทราบ ใน การ ทำ นา ของ ประเทศ สยาม นั้น ตด ลอง แล้ว ออก
 ไป เทียบ สืบ หา เครื่อง โถนา ที่ ใช้ ด้วย เครื่องยนต์ ใน ประเทศ ยุโรป ผู้ ที่
 ออกไป ตรวจ นั้น ได้ พบ เครื่องยนต์ สำหรับ ใช้ แทน แรง สัตว์ พาหะ ทำ การ
 เพาะ ปลูก กำลัง ใช้ อยู่ใน ประเทศ ฮอลันดา อังกฤษ

ด้วย พิน ที่ ดิน ใน เมือง อังกฤษ นั้น เป็น ดิน เหนียว คล้าย กัน กับ
 ดิน ใน ประเทศ สยาม ใน ฤดู แดง แห้ง แฉง มาก เหมือน กัน แต่ เครื่อง รถ
 ยนต์ นั้น ใช้ ทำ การ ได้ ดี กระทรวง เกษตร การ ประเทศ ฮอลันดา จึง ได้
 ขอ มา ใช้ ใน ประเทศ ฮอลันดา ถึง ๑๓ เครื่อง เครื่อง โถยนต์ นั้น เป็น เครื่อง
 ที่ ทำ ชน ใน ประเทศ อังกฤษ เมื่อ บริษัท กสิกรรม ได้รับ รายงาน จาก
 ผู้ ที่ ส่ง ออกไป ตรวจ นั้น เห็น ว่า เครื่อง โถยนต์ นั้น เป็น เครื่อง ที่ เหมาะ

สำหรับ ประเทศ สยาม ^๑ จึงได้ ^๒ตั้ง ^๓เขา ^๔มา ^๕ทอด ^๖สอง ^๗ดู ^๘เครื่อง ^๙หนึ่ง ^{๑๐}มี ^{๑๑}เครื่อง ^{๑๒}พร้อม
 ทั้ง ^{๑๓}เครื่อง ^{๑๔}โถ ^{๑๕}เครื่อง ^{๑๖}คราด ^{๑๗}แต่ ^{๑๘}เครื่อง ^{๑๙}หยอด ^{๒๐}เข้า ^{๒๑}ด้วย ^{๒๒}รถ ^{๒๓}ยนต์ ^{๒๔}ที่ ^{๒๕}ใช้ ^{๒๖}สำหรับ ^{๒๗}ตาก
 เครื่อง ^{๒๘}มือ ^{๒๙}ทำ ^{๓๐}นา ^{๓๑}ต่าง ^{๓๒}ๆ ^{๓๓}นั้น ^{๓๔}มี ^{๓๕}แรง ^{๓๖}๕๐ ^{๓๗}แรง ^{๓๘}ม้า ^{๓๙} แต่ ^{๔๐}มี ^{๔๑}นา ^{๔๒}หนัก ^{๔๓}ประมาณ
 ๖๒ ^{๔๔}หาบ ^{๔๕}ใช้ ^{๔๖}ได้ ^{๔๗}ทั้ง ^{๔๘}นำ ^{๔๙}มัน ^{๕๐}เบน ^{๕๑}ขึ้น ^{๕๒} แต่ ^{๕๓}นำ ^{๕๔}มัน ^{๕๕}บด ^{๕๖}โค ^{๕๗}โรย ^{๕๘}เต็ม

ส่วน ^๑ตัว ^๒โถ ^๓นั้น ^๔เป็น ^๕โถ ^๖วง ^๗เดือน ^๘อย่าง ^๙๕ ^{๑๐}รอย ^{๑๑} แต่ ^{๑๒}มี ^{๑๓}ถ้อย ^{๑๔}สำหรับ ^{๑๕}ให้
 โถ ^{๑๖}นั้น ^{๑๗}กิน ^{๑๘}ดิน ^{๑๙}ตัก ^{๒๐}หรือ ^{๒๑}กิน ^{๒๒}ได้ ^{๒๓}ตาม ^{๒๔}ความ ^{๒๕}ต้อง ^{๒๖}การ ^{๒๗} นอกจาก ^{๒๘}นั้น ^{๒๙}เมื่อ ^{๓๐}ต้อง ^{๓๑}การ
 จะ ^{๓๒}ให้ ^{๓๓}โถ ^{๓๔}นั้น ^{๓๕}กิน ^{๓๖}ดิน ^{๓๗}เป็น ^{๓๘}รอย ^{๓๙}นำ ^{๔๐}กว้าง ^{๔๑}เท่า ^{๔๒}ใด ^{๔๓}ก็ ^{๔๔}ขยับ ^{๔๕}ขยาย ^{๔๖}ตาม ^{๔๗}ลักษณะ ^{๔๘}ของ
 ดิน ^{๔๙}ที่ ^{๕๐}โถ ^{๕๑}นั้น ^{๕๒}ตาม ^{๕๓}ที่ ^{๕๔}ดิน ^{๕๕}นั้น ^{๕๖}เหนียว ^{๕๗}หรือ ^{๕๘}ร่วน ^{๕๙}ได้ ^{๖๐} กว้าง ^{๖๑}ของ ^{๖๒}รอย ^{๖๓}โถ ^{๖๔}นั้น
 อย่าง ^{๖๕}น้อย ^{๖๖}กว่า ^{๖๗}๒ ^{๖๘}ศอก ^{๖๙} แต่ ^{๗๐}ขยาย ^{๗๑}ให้ ^{๗๒}กว้าง ^{๗๓}ออกไป ^{๗๔}ได้ ^{๗๕}ถึง ^{๗๖}๓ ^{๗๗}ศอก ^{๗๘} ที่ ^{๗๙}บริษัท
 กสิกรรม ^{๘๐}สยาม ^{๘๑}ได้ ^{๘๒}นำ ^{๘๓}เครื่อง ^{๘๔}ยนต์ ^{๘๕}ที่ ^{๘๖}สามารถ ^{๘๗}จะ ^{๘๘}ไถ ^{๘๙}นา ^{๙๐}ได้ ^{๙๑}แต่ ^{๙๒}ใน ^{๙๓}ฤดู ^{๙๔}แห้ง ^{๙๕}เมื่อ ^{๙๖}ดิน
 ยัง ^{๙๗}แห้ง ^{๙๘}แข็ง ^{๙๙}อยู่ ^{๑๐๐}จะ ^{๑๐๑}ใช้ ^{๑๐๒}ไถ ^{๑๐๓}ธรรมดา ^{๑๐๔}ไถ ^{๑๐๕}ไม่ ^{๑๐๖}ได้ ^{๑๐๗}นั้น ^{๑๐๘}เขา ^{๑๐๙}มา ^{๑๑๐}ทอด ^{๑๑๑}สอง ^{๑๑๒}ก็ ^{๑๑๓}เพื่อ
 ประสงค์ ^{๑๑๔}จะ ^{๑๑๕}คิด ^{๑๑๖}แก้ ^{๑๑๗}ไข ^{๑๑๘}ความ ^{๑๑๙}ขัด ^{๑๒๐}ข้อง ^{๑๒๑}เสีย ^{๑๒๒}หาย ^{๑๒๓}ของ ^{๑๒๔}พวก ^{๑๒๕}นา ^{๑๒๖}หว่าน ^{๑๒๗}ที่ ^{๑๒๘}ถั่ว ^{๑๒๙}มา ^{๑๓๐}แล้ว
 นั้น ^{๑๓๑}เพื่อ ^{๑๓๒}จะ ^{๑๓๓}ได้ ^{๑๓๔}โถ ^{๑๓๕}นั้น ^{๑๓๖}เตรียม ^{๑๓๗}ไว้ ^{๑๓๘}แต่ ^{๑๓๙}ใน ^{๑๔๐}ฤดู ^{๑๔๑}แห้ง ^{๑๔๒}ให้ ^{๑๔๓}ดิน ^{๑๔๔}ได้ ^{๑๔๕}มี ^{๑๔๖}เวลา ^{๑๔๗}ฝัง ^{๑๔๘}แดด
 อยู่ ^{๑๔๙}ได้ ^{๑๕๐}นาน ^{๑๕๑}ต้น ^{๑๕๒}หญ้า ^{๑๕๓}ซึ่ง ^{๑๕๔}เป็น ^{๑๕๕}ศัตรู ^{๑๕๖}อัน ^{๑๕๗}สำคัญ ^{๑๕๘}ของ ^{๑๕๙}การ ^{๑๖๐}ทำ ^{๑๖๑}นา ^{๑๖๒}นั้น ^{๑๖๓}จะ ^{๑๖๔}ได้ ^{๑๖๕}ตาย
 สนิท ^{๑๖๖}ทั้ง ^{๑๖๗}ดิน ^{๑๖๘}ที่ ^{๑๖๙}ได้ ^{๑๗๐}โถ ^{๑๗๑}กับ ^{๑๗๒}มัน ^{๑๗๓}มา ^{๑๗๔}ฝัง ^{๑๗๕}แดด ^{๑๗๖}ไว้ ^{๑๗๗}ได้ ^{๑๗๘}นาน ^{๑๗๙}เช่น ^{๑๘๐}นี้ ^{๑๘๑}ก็ ^{๑๘๒}จะ ^{๑๘๓}เป็น ^{๑๘๔}ดิน
 บริบูรณ์ ^{๑๘๕}ดี ^{๑๘๖}ด้วย ^{๑๘๗}กับ ^{๑๘๘}เพื่อ ^{๑๘๙}มอง ^{๑๙๐}กัน ^{๑๙๑}ไม่ ^{๑๙๒}ให้ ^{๑๙๓}การ ^{๑๙๔}ทำ ^{๑๙๕}นา ^{๑๙๖}เสีย ^{๑๙๗}ผล ^{๑๙๘}เพราะ ^{๑๙๙}มี ^{๒๐๐}ฝน
 ชุก ^{๒๐๑}มา ^{๒๐๒}แต่ ^{๒๐๓}ใน ^{๒๐๔}ต้น ^{๒๐๕}มือ ^{๒๐๖} หรือ ^{๒๐๗}นำ ^{๒๐๘}ไถ ^{๒๐๙}มา ^{๒๑๐}เข้า ^{๒๑๑}ทุ่ง ^{๒๑๒}แล้ว ^{๒๑๓}เดิน ^{๒๑๔}ไป ^{๒๑๕}ถึง ^{๒๑๖}ที่ ^{๒๑๗}เพน ^{๒๑๘}มา
 ใน ^{๒๑๙}ร.ศ. ^{๒๒๐}๑๒๘ ^{๒๒๑}นั้น ^{๒๒๒}เพราะ ^{๒๒๓}ตาม ^{๒๒๔}ธรรมดา ^{๒๒๕}ชาว ^{๒๒๖}นา ^{๒๒๗}ต้อง ^{๒๒๘}รอ ^{๒๒๙}คอย ^{๒๓๐}จน ^{๒๓๑}กว่า ^{๒๓๒}ฝน ^{๒๓๓}จะ
 ตก ^{๒๓๔}พอ ^{๒๓๕}ดิน ^{๒๓๖}อ่อน ^{๒๓๗}บ้าง ^{๒๓๘}แล้ว ^{๒๓๙}จึง ^{๒๔๐}จะ ^{๒๔๑}ลง ^{๒๔๒}มือ ^{๒๔๓}ไถ ^{๒๔๔}ได้ ^{๒๔๕}ถ้า ^{๒๔๖}ฝน ^{๒๔๗}ตก ^{๒๔๘}ถ้า ^{๒๔๙}ไป ^{๒๕๐}ไม่ ^{๒๕๑}ปรกติ
 แล้ว ^{๒๕๒}มี ^{๒๕๓}น้ำ ^{๒๕๔}ท่วม ^{๒๕๕}คิด ^{๒๕๖}มา ^{๒๕๗}เร็ว ^{๒๕๘}บาง ^{๒๕๙}ที่ ^{๒๖๐}ก็ ^{๒๖๑}ทำ ^{๒๖๒}ไม่ ^{๒๖๓}ใคร ^{๒๖๔}ได้ ^{๒๖๕}ผล ^{๒๖๖}หรือ ^{๒๖๗}จะ ^{๒๖๘}ทำ ^{๒๖๙}ไม่ ^{๒๗๐}ได้

ที่เดียว เพราะสาเหตุต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ถ้าได้นำวิธีเดียว
 แต่ในฤดูแล้ง ซึ่งที่ไร่รดยนค้ตากใ้ได้แค่ในฤดูแล้งนั้นแล้ว พอฝน
 ตกตง มาดินที่ไ้ถ่มึงแตกไ้แล้วนั้น จะ ร่วนค้ จะ ไ้แปร แล คราค ก็ จะ
 ่ตอดก แล เร็ว ขึ้น สามารถ หว่าน แห้ง หรือ หว่าน ่ร่วยได้ แต่ใน ่ต้น มือ
 ความ ่เสียหาย ต่าง ๆ ที่ จะ มึงเกิด ขึ้น เพราะ ทำไม่ ่ต้น นั้น ก็ จะ นอย ตง,
 ่ทั้ง จะ ช่วย กำตั้ง โค กระบือให้ เบาล ตง ได้ อึก เป็น อัน มาก กับ ่ทั้ง จะ ทำการ
 ได้ รวด เร็ว แต่ได้ เหนอ มาก กว่าที่ ทำ อยู่ ใน เวลานั้น

เครื่อง ยนต์ ไ้ถ่นั้น บริษัท ไ้้นำ เข้า มา ทด ลอง ใน ่ทุ่ง หวดง

คตอง รังสิต ก็ ไ้ได้ ค้ ตาม ความ คอง การ ทุก อย่าง เว้น แต่ อากาศใน
 ประเทศ เราใน ฤดู แล้ง ร้อน จด กว่าใน ประเทศ ยุโรป มาก เครื่อง ยนต์ นั้น
 ่ซึ่ง ทำ สำหรับ ใช้ ใน ยุโรป นั้น พอ ไ้ไป ได้ ประมาณ สัก ๓๐ นาที ก็ เติบ ไม่
 ่ปรกติ เพราะ เครื่อง ร้อน เกินไป ถ้า แก่ ไซให้ เครื่อง เติบ ได้ เป็น ปรกติ
 ่ซึ่ง คง จะ แก่ ไซได้ นั้น การ ไ้ถ่นา ด้วย เครื่อง แทน แรง โค กระบือ นั้น ก็
 คง จะ สำเร้จ ค้ง ความ ประสงค์

ใน คราว เดียว กัน กับ ที่ บริษัท กสิกรรม ่สยาม นำ เครื่อง ยนต์ ไ้ถ่นา
 เข้า มา ทด ลอง มี ชาว เยอรมัน ชื่อ มัคเคอชวอร์เกนเซน ไ้ นำ
 เครื่อง ทำ การ เพาะ ปกุก แต่ ไ้แรง ่ต่ม เข้า มา ทด ลอง ใน ่ทุ่ง หวดง คตอง
 รังสิต ด้วย เหมื่อน กัน แต่ การ ที่ จะ ใช้ เครื่อง ไ้ถ่นา ด้วย ่ต่ม กตาง ่ทั้ง ใน
 ฤดู แล้ง อยู่ยง ใน ประเทศ เรา ซึ่ง เป็น เวลาค้ที่ กัน คาร นำ พง ถ่าน หรือ พน

ที่จะต้องใช้มัน ก็จะต้องจน เป็นทางไกล จำต้องใช้ ใส่หุ้ย มาก ถึง ทำได้
สำเร็จก็ น่า กตวั จะไม่ ได้ ผด กำไร

หนึ่ง เครื่องไถนา ด้วย สัตัฒ ห ม น้าหนัก ถึง ๒๑๖ หาบ ซึ่ง เปน
น้ำหนัก มาก เกิน กว่า พน ดิน ใน ท้อง ทู้ง ของ เรา จะ ทานได้ การ ที่ จะ ให้
เครื่อง ๓๖ ไป บน พน ดิน แทน ก็ คิด ขัดไม่ สดวก จำ เปน ต้อง คิด วาง ราง
เหล็ก สำหรับ เตือน เครื่อง จักร ไป ใน ที่ ต่าง ๆ จึง จะ เปน การ สดวก แต่ ก็
จะ ต้อง ใช้ ใส่หุ้ย เพิ่ม เต็ม ขึ้น อีก ด้วย

เพราะฉนั้น มีศเตอร ขววิเกนเซ็น จึงได้จัดตั้ง เปน บริษัท ขึ้น
เพื่อ คิด ตั้ง เครื่องไถนาใหม่ บัดนี้ เครื่อง ที่ ส่ง ก็ได้ เข้า มา แล้ว เปน
เครื่อง ที่ ใช้ แรง สัตัฒ ห ม น้าหนัก ๓๖๐๐ ตาก ซ้าย ถวด เหมือน อย่าง เครื่อง ที่ กับ ดิน อีก
ใช้ ไถ ที่ ไร่ อ้อย ใน เมือง นครไชยศรี นั้น แต่ เครื่อง นี้ ใช้ เติน บน ราง เหล็ก
ซึ่ง ทำ ติด กัน เปน ตับ ๆ ละ ๔ ราง การ ที่ ต้อง พด ราง เช่น นี้ ก็ เพื่อ จะ
บอง กัน ไม่ ให้ เครื่อง จม ลง ไป ใน ดิน แต่ ทั้ง จะได้ ยก ไป พาด ค้อ กัน โดยง่าย
เมื่อ เวตาได้ ต้อง ใช้ พรอม กัน ใน คราว เตียว ๒ เครื่อง ๆ จักร นั้น คง ห่าง กัน
คง แต่ ๓๓ ถึง เส้น ๑๕ วา มี สาย ถวด ซึ่ง โยง ถึง กัน ใน ระหว่าง สาย ถวด
นั้น มี ไถ ๑ อัน ยก กลับ ไป กลับ มา ได้ รอยไถ ที่ กิน ดิน นั้น กว้าง ๔ ศอก
ไถได้ ตก คง แต่ ๔ ถึง ๖ นิ้ว พุด เทียว หนึ่ง ไถได้ ๒๗๕ คราว วา หรือ เกือบ
๓ งาน แต่ มุต ดิน ที่ ไถ ขึ้น มา นั้น กอมน อัย ข้าง จะ เซือง เปน เพราะ ดิน
แห้ง กำตัง แดก ระแหง ถ้า ฝน ตก พช ดิน อ่อน ลง บ้าง มุต ไถ ก็ คง จะ
กระจาย ตั ขึ้น กำตัง ของ ไถ นี้ ถ้า ไถ ใน เตือน กุมภภาพันซ์ หรือ มีนาคม

ซึ่ง เป็น เวลา ดิน กำลัง แรง มาก นั้น จะ ได้ ได้ ตั้ง แต่ ประมาณ ๓๐ ถึง ๕๐ ไร่ ใน ๑๒ ชั่วโมง แล้ว แต่ หนา ใน ที่ นั้น จะ รก มาก หรือ รก น้อย แต่ ถ้า มี ผัน ตก พอล ดิน ซ่อม บ้าง แล้ว ผู้ จัด การ หวัง ว่า จะ ได้ ได้ ถึง ๘๐ ไร่ ใน ๑๒ ชั่วโมง เพราะ ได้ ทด ลอง มา แล้ว ใน ประเทศ เขียว มั่น ใน ๑๒ ชั่วโมง ได้ ได้ ถึง ๑๒๐ ไร่

ส่วน คน งาน ที่ จะ ต้อง การ ใช้ สำหรับ การ เครื่อง จักร นั้น เครื่อง ๑ ต้อง ใช้ ไม่ น้อย กว่า ๑๓ คน กับ คน ระวัง ใช้ เครื่อง หนึ่ง คน ระวัง ไถ ๔ คน ตัก นา ขน พน ๒ คน รวม ๒ เครื่อง ต้อง ใช้ คน ประมาณ ๔๐ คน เครื่อง จักร ไถ นา ชนิด นี้ ตาม ที่ ได้ เห็น มา เมื่อ กำลัง ทำ งาน อยู่ นั้น ก็ เชื่อ ว่า จะ ทำ การ ไถ นา ได้ ดี แต่ ถ้า มา หวน คิด ดู แล้ว ก็ เห็น ว่า จะ เบียด ขน เงิน มาก อยู่ จึง เกรง ว่า ถ้า ปลุก แต่ เขา ข้าง เดียว แล้ว ผล ที่ ได้ นั้น จะ ไม่คุ้ม กับ ราย จ่าย เพราะ เวลา ไร่ ราวา เข้า ก็ อยู่ ข้าง จะ ตก ค่า มาก

การใช้ เครื่อง จักร ไถ นา ตาม ที่ ถ้าว มา แล้ว นี้ ทุก ชนิด ก็ พอ เห็น ได้ แล้ว ว่า จะ ถือ ว่า เครื่อง ชนิด ไถ เป็น เครื่อง ที่ ใช้ ไถ นา ได้ อย่าง สดวก ดี นั้น ก็ ยัง ไม่ เปน การ เชื่อ แน่ ลง ไป ได้ เห็น ขยู่ ก็ แต่ เครื่อง สดิม ที่ มี ศีรษะ ยาว ไร่ เกม เช่น ซึ่ง เข้า มา ใช้ นี้ เป็น เครื่อง ที่ เชื่อ ว่า พอ จะ ทำ การ ได้ ดี ก็ ว่า ผู้ ชน แต่ มี นา หนัก มาก เกิน ไป ทั้ง ใน เวลา ที่ ไถ นา ก็ เปน อุดหนุน จะ ต้อง ใช้ คน ไม่ ตัก นา ขน พน มาก ซึ่ง เปน การ นำ กถว่า ว่า ราย ได้ จะ ไม่ คุ้ม กับ ราย จ่าย ฝ่าย เครื่อง ชนิด ที่ ยัง ใช้ ไม่ ค่อย สดวก เหมือน เครื่อง สดิม นั้น ก็ จริง อยู่ แต่ นา หนัก น้อย กว่า เครื่อง สดิม หาย ส่วน จำนวน คน ที่ ต้อง ระวัง เครื่อง ก็ ใช้ แต่ ๓ คน หรือ ๔ คน เวน อย่าง มาก แต่ คน ที่ สำหรับ ตัก นา

ประเด็น ตามที่ผู้ชำนาญในการตรวจภูมิประเทศ ได้ตรวจแล้วนั้น
อธิบายว่า เข้าในประเทศเรา มีราคาสูง กว่า เข้าในประเทศที่ใกล้เคียง นั้น
เพราะเนื้อที่ดินอุดมดี กว่า ประการหนึ่ง แต่เมื่อในฤดูทำนาคนเข้า
ได้รับแสงแดดมากกว่าประเทศ พม่า แดงวัน อีก ประการหนึ่ง เนื้อเข้า
ของประเทศเราจึงดี กว่า ส่วนผลของการทำนาในประเทศ พม่า
แดงวันทำได้มากกว่า แต่หวังผลได้แน่นอนกว่าในประเทศเรา เพราะ
ในประเทศเหล่านั้นฝนตกบริบูรณ์มากกว่าในประเทศเรา ดังจะเปรียบเทียบ
ให้เห็นต่อไป

ในปีหนึ่งฝนตกในประเทศ พม่า แดงวัน รong ได้ประมาณ
๑๐๐ นิ้ว แต่ในประเทศเราจะรongได้ประมาณสัก ๕๐ นิ้วเท่านั้น การที่ฝน
ในประเทศเราตกน้อยกว่าในประเทศทั้ง สองที่กล่าวมาแล้วนี้ เมือง
พม่าที่อยู่คนทางนั้น ได้รับน้ำฝนก่อน ทั้งเขาบรรทัดที่อยู่ทางทิศ
ตะวันตกของประเทศเรา รับน้ำฝน แล้วไหลลงไปทางเมืองพม่าเสียโดย
มาก ส่วนลมฝนที่พัดข้ามเขาบรรทัดมาได้นั้น ก็เคยไปตกเสียในเขตร
เมืองญวนมากกว่าที่ตกในระหว่างเขาบรรทัด ซึ่งประเทศเราตั้งอยู่นั้น

การที่ฝนในประเทศเราตกน้อยกว่าในประเทศทั้ง ๒ ที่กล่าวมา
แล้วนี้ เนื่องจากอยู่ใต้ที่ต่งแห่งประเทศของเรา ซึ่งตั้งอยู่ในระหว่างประเทศ
ซึ่งเป็นต้นทางที่ต่งมา เพราะตามธรรมดาฝนย่อมต่งแต่ทิศตะวันตก
มากกว่าทางอื่น เมืองพม่าที่ต้นทางนั้นจึงได้รับน้ำฝนก่อน ส่วนลม
ฝนที่ข้ามเขาบรรทัดมาได้นั้น ก็เคยไปตกเสียในเขตร เมืองญวนมากกว่า

ที่คลในระหว่าง เขา บรรพตใน ทิศตะวันออก แต่ ควันตกใน ประเทศ เรา เหตุนี้
 ฝนใน ประเทศ เรา จึง ตก น้อย กว่าใน ประเทศ พม่า แด ญวน เพราะ ฉะนั้น จึง
 เห็นได้ ว่า การ ทำ นาใน ประเทศ เรา ถ้า การ ทด น้ำ ไช้ น้ำ ให้ มาก น้อย ได้
 ตาม ความ ต้อง การ นั้น สำเร็จ บริบูรณ์ แด หมด ประ โยชน์ ทาง การ ทำ
 นา ก็ จะ ทวี มาก ขึ้น หลาย เท่า เพราะ พน ที่ ดิน ของ เรา ตาม ขرمىตา ก็ อุดม
 ดี ชยู่ แด ทั่ว แด เข้า ของ เรา นั้น จะ ได้ ราคา ดี ขึ้น อีก เท่าใด ก็ พอ คิด เห็น ได้

การ ทำ นา เข้า ใน ประเทศ อเมริกา

ใน ประเทศ อเมริกา นั้น เดิม พต เมือง เคย ทำ ไร่ เข้า สำดี เปน พน
 ด้วยมีที่ดอนชยู่ มาก แต่ ทำ นา มา ไช้ ใน นา ยัง ไม่ได้ นอกจาก นา ฝน ครน
 ต่อ มา ใน สมัย นี้ เมื่อ คิด หา น้ำ ได้ แด ทั่ว จึง พา กัน หัน มา ทำ นา เข้า อย่าง
 ใน ประเทศ เรา ก็ มี มาก เพราะ ที่ ดิน ใน ประเทศ อเมริกา นั้น ยังมี อยู่ อีก
 มากอย่างใน ประเทศ เรา แต่ ทำ ตกจ้าง ยาก แด แพง มาก เหมือนใน ประเทศ
 เรา จึง จำ เปน ต้อง หา เครื่อง จักร มา ไช้ แทน แรง คน แด แรง สัตว์ พาหะ
 เมื่อ หา แด มั่งคั่ง น้ำ ที่ จะ ไช้ ใน การ เพาะ ปลูก นั้น ได้ แด ทั่ว การ ไช้ เครื่อง
 จักร ทำ การ เพาะ ปลูก นั้น ก็ สำเร็จ บริบูรณ์ ได้ ทุก อย่าง

ตามที่ ถ้าว มา แด ทั่ว นี้ ว่า การ ทำ นา เข้า อย่างใน ประเทศ เรา
 ใน อเมริกา นั้น ย่อม ทำ ใน ที่ ดอน เมื่อ ต้อง การ ให้ มี น้ำ ใน นา ก็ สู้บ เข้า ไป
 ให้ ท่วม ใน เวลา ที่ ต้อง การ ใน ดัน ถู ทำ นา นั้น สู้บ น้ำ เข้า ไป ใน นา ให้
 ดิน ชยู่ พอ ได้ แด ทั่ว ก็ ตง มี ไร่ แด ไร่ ตัก ตง ไป ประมาณ ๖ ไร่ ฟูต

จน มุต ดิน ที่ ไถ ขึ้น มา นั้น ผึ่ง แดด แห่ง พอ และ หมู ่ ตาย ขึ้น แดว จึง ใช้
 คราด ถม หรือ คราด ตวง เตือน (ใช้ คราด นั้น มี สัน ฐาน ถม กด้าย กับ รูป
 กะทะ คราด นั้น มี ใช้ คราด รัชย คิด กัน ประมาณ ๑๐ อัน) คราด จน ดิน
 ที่ ไถ แดว นั้น ให้ แยก กระจาย ถ้า ดิน นั้น ยัง ไม่ แยก กระจาย ดี ก็ ต้อง ใช้
 คราด เหล็ก ซึ่ง เป็น คราด ที่ มี พน คราด ซ้ำ อีก ที หนึ่ง จน ดิน นั้น เป็น ผุ่น
 แดว ยัง เกรง ฮย ว่า ดิน นั้น ยัง ไม่ กระจาย หมด ก็ ต้อง ใช้ ลูก กดง เหล็ก
 กดง ทบ อีก ครั้ง หนึ่ง และ เมื่อ ได้ ทำ ดิน นั้น หมด เจด เรียบ รัชย ดี ส่ม ควร
 จะ หว่าน หรือ หยอด เข้า ลง ได้ แดว จึง เขา เข้า ปัก ที่ จะ หยอด นั้น เท ลง ใน
 เครื่อง หยอด เครื่อง หยอด นั้น ทำ เป็น รวงไม้ ยาว ประมาณ ๑ วา ตั้ง อยู่
 บน ตอ ๒ ตอ ตั้ง เตือน นี้ ใช้ สัดว พานะ เข็ม ๒ ตัว ถี ตาก ไป ได้
 สดวก ตาม รวง นั้น มี หยอด หยอด เข้า ๑๐ หยอด ถึง ๑๒ หยอด คิด
 เรียง อยู่ กับ ท้อง รวง มี ยระ ห่าง เท่า กัน ทุก หยอด หยอด นั้น หยง ถัก
 ลง ไป จาก ท้อง รวง เต็ม อ ฟน ดิน ทาง ข้าง น่ว หยอด นั้น มี เหล็ก ถม สำหรับ
 คอย แหวก ดิน ให้ เป็น รวง สำหรับ หยอด เข้า ลง เมื่อ หยอด เมถัด เขา นั้น
 ลง ไป ใน รวง ดิน นั้น แดว มี สาย ใช้ ตาก ตาม รถ ไป สำหรับ ถม ดิน ส่วน
 เขา ที เครื่อง หยอด ๆ ลง ไป นั้น มี เครื่อง ตวง ใน ตัว เต็ม ๆ เครื่อง ตวง
 นั้น บังคับ ให้ หยอด เมถัด ที หยอด ถี หรือ ห่าง ดิน แด ถัก ได้ ตาม ความ ต้อง การ
 การ ที มี เครื่อง บังคับ หยอด ให้ หยอด เขา ถี ห่าง ดิน แด ถัก เต็ม อ กัน ได้ นั้น มี
 ประ โยชน์ หลาย อย่าง คือ เขา ที หยอด ลง ไป นั้น จะ ขัน หรือ ม กัน อย่าง

หนึ่ง แต่เมื่อคืน เขามีระยะห่าง เสมอ กัน แล้ว การ ทำ หยวน นัน ก็ ง่าย
เมื่อ หยอก เขา เสร็จ แล้ว ก็ ทุ่ม น้า เข้า ไป ใน น้า ให้ คิน ชุ่ม พอ คืน เข้า
ขึ้น สูง ประมาณ ๘ หรือ ๑๐ นิ้ว แล้ว ก็ ทุ่ม น้า เต็ม เข้า ไป ให้ น้า ตัก
ตัก ๖ นิ้ว เมื่อ คืน เข้า สูง ขึ้น อีก ก็ ทุ่ม น้า เต็ม อีก ตาม ถ้ำ คิม จน คืน เข้า
ขึ้น สูง ประมาณ ๒ คอก แล้ว ไช้ น้า ออก จาก น้า จน แห่ง หมด เมื่อ คืน
แห่ง พอ ทน น้า หนัก ของ เครื่อง เกี้ยว ได้ แล้ว ก็ ใช้ เครื่อง เกี้ยว ๗ ใบ เข้านั้น
ให้ หมด บัง เหลือ อยู่ แต่ คอ เท่า นัน แล้ว จึง ทุ่ม น้า ให้ เข้า ใน น้า อีก คืน
เข้ ที่ เกี้ยว ไบ เตี้ย แล้ว บัง เหลือ อยู่ แต่ คอ นัน ก็ กัด บั แคน กอ ใหม่ อีก เป้น อัน
มาก ที่ ทำ คิน นี้ ได้ ผล เมตต์ เข้ มาก กว่า ที่ ไม่ ได้ เกี้ยว ไบ เตี้ย ก่อน
เกือบ ๒ เท่า ส่วน ไบ ที่ เกี้ยว ออก เตี้ย นัน ก็ เขา มา ใช้ เปน อาหาร สัตว์
ไม่ ต้อง ทิ้ง เตี้ย เปล่า ครน เมื่อ ถึง เวลา ที่ เข้ ตัก พอ เปน สี่ คอก กระตัง
งา แล้ว ก็ ไช้ น้า ใน น้า ออก ให้ แห่ง หมด พอ คิน นัน แห่ง แสง พอ ทน ความ
หนัก ของ เครื่อง เกี้ยว ได้ แล้ว ก็ ลง มือ เกี้ยว ด้วย เครื่อง เกี้ยว เมื่อ เกี้ยว แล้ว
ก็ ลง แคน ไว้ ใน น้า นัน เอง ถ้า เห็น ว่า แห่ง พอ ดี แล้ว ก็ เก็บ เข้ รั่ม ไม่
ได้ ทิ้ง ไว้ ให้ ครอบ แคน หรือ เบยก น้า ค้าง น้า ฝน เหมือน ใน ประเทศ เขา เมื่อ
ชาว อเมริกัน ทำ น้า กัน ดัง นี้ เมตต์ เข้ จึง เสมอ กัน แต่ ไม่ ใคร จะมี แคน มี
ว่าว คิว เพราะ ฉนั้น เขา อเมริกัน จึง ขาย ได้ ว่าว สูง มาก
การ ทุ่ม น้า เข้ ไป ใช้ ใน น้า นัน เขา คิด ดัง นั้น เปน บริษัท เมื่อ
เจ้า ของ น้า จะ ต้อง การ น้า มาก น้อย เท่าใด บริษัท ก็ ทุ่ม น้า ไป ให้ ตาม
ประสงค์ ส่วน ค่า แรง ทุ่ม น้า นั้น บริษัท ไม่ได้ คิด เขา เงิน เปน ค่าจ้าง คิด

เอาตาม ส่วนเข้า ที่ทำได้ นั้น ความ มาก แล นั้นยัย เขา มา แบ่ง เปน ๕ ส่วน
ให้ แก่ เจ้า ของ นา ๑ ส่วน เจ้า ของ นา ได้ ๔ ส่วน

เมื่อ การ ทำ นา ใน ประเทศ อเมริกัน ทำ กัน อย่าง ประณีต ดัง กล่าว
มา แล นั้น เข้า อเมริกัน จึง มี ราคา มาก กว่า เข้า ของ เรา

ราคา เข้า ของ นา ใน ประเทศ ที่ ซื่อ ขาย กัน ใน ตลาด เข้า โลก อย่าง
ไร นั้น จะ ได้ แสดง ให้ เห็น พอ เปน ถึง ขบ ตั้ง ค่ำ ไป นี้

เข้า ส้าร เมือง คาโรไลนา ใน ประเทศ อเมริกา ซื่อ ขาย กัน หาย
หนึ่ง เปน เงิน ๒๒ บาท

เข้า ส้าร ของ ประเทศ อิตาลี่ ซื่อ ขาย กัน หาย หนึ่ง เปน เงิน ๒๐ บาท

เข้า ส้าร เมือง แปดนา ใน ประเทศ อินเดีย ซื่อ ขาย กัน หาย หนึ่ง
เปน เงิน ๑๖ บาท

เข้า ส้าร ประเทศ ยากา หาย หนึ่ง เปน เงิน ๑๒ บาท

เข้า ส้าร ประเทศ ยี่มุ่น หาย หนึ่ง เปน เงิน ๑๒ บาท

เข้า ส้าร ของ ประเทศ สยาม หาย หนึ่ง เปน เงิน ๘ บาท ๕๐ สตางค์

เข้า ส้าร เมือง มระหม่ง ใน ประเทศ พม่า หาย หนึ่ง เปน เงิน ๘

บาท ๘๕ สตางค์

เข้า ส้าร ยะไซ่ หาย หนึ่ง เปน เงิน ๘ บาท ๘๕ สตางค์

เข้า ส้าร ไช่ฮ่อน หาย หนึ่ง เปน เงิน ๗ บาท ๗๕ สตางค์

การ ที่ ราคา เข้า สยาม ตก ค่ำ ไป ใน ตลาด เข้า ที่ เมือง สรัง นั้น เปน
เพราะ ด้วย ใน ประเทศ เรา ทำ เข้า หหลาย อย่าง มี ขนาด เม็ด ต่าง กัน ส่วน

โรงสีไฟใหญ่ ๆ ที่ตั้งเข้าตั้ง ออกไปประเทศยุโรปนั้น ต้องซื้อเข้าแปดอก
 มากจึงจะพอตั้งเข้าตั้ง ปนกัน ในโรงสีนั้นเอง ประการหนึ่ง นอกจากนั้น
 พวกพ่อค้าเข้าบางแห่งก็ยอมซื้อเข้าแถวแต่เข้าตั้งปนกัน เพื่อหากำไรเข้า
 ที่โรงสี ๆ นั้น เป็นเข้าปนกัน หลายอย่าง หลายขนาด จะหาเข้าอย่าง
 เดียวได้โดยยาก เพราะฉะนั้น เข้าที่ตั้งไปประเทศยุโรปจึงมีทั้งเข้านา
 ส่วน นามเมือง แต่เข้าแถวบาคัก ปนกันมีขนาดเมล็ดต่างกัน คือ ยาวบ้าง
 สั้นบ้าง ผอมบ้าง อ้วนบ้าง แต่เมื่อได้เข้าเหล่านี้ลงในเครื่องจักรที่เข้า
 เมื่อออกเป็นเข้าสารแล้ว เข้านั้นหัก ร้าว มาก ตามแต่เมล็ดเข้านั้น
 โคนหรือยาวกว่าเมล็ดทั้งหลาย เข้าที่ตั้งไปยุโรปนั้นจึงเป็นเข้างามไม่
 ได้ด้วยเอง. เข้าที่เราจำหน่ายออกไปนั้น เมื่อออกไปถึงยุโรป
 แล้ว เขายังเอาไปเข้าเครื่องคิดอีกครึ่งหนึ่ง ในขั้นต้นคิดเอา
 แต่เข้าเมล็ดยาวแต่งาม ออกเสียก่อน คือเข้านา ส่วนที่เราเห็นว่า
 เป็นเข้าอย่างดีนั้น แล้วเอาไปตั้งซื้ออีก จนมีสีขาวแต่ได้ราวกับแก้ว
 แล้วเอาไปใช้ปนกับเข้าที่มาจากประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นเข้าเมล็ด
 ยาวเหมือนกัน แต่มีน้อย แล้วไปขายเป็นชื่อเข้าเมืองแปดนาได้
 ราคาแพงประมาณ หาบละ ๑๒ บาท ส่วนเข้านาเมืองแถวบาคัก แต่
 เข้าที่เป็นพรรณเมล็ดสั้นต่าง ๆ ที่เหลือจากคิดแล้วนั้น คงเรียก
 ว่าเข้าสยาม ขายราคาต่ำเพียง หาบละ ๘ บาท เข้าเดินเตือกที่
 เหลือจากคิดแล้วนั้นซื้อขายกันในยุโรป เป็นเข้าสยามนั้นยอมเอาไปใช้ทำ
 แม้ แต่สุรา มากกว่าใช้บริโภค แต่อย่างไรก็ดี เข้าที่ตั้งไปจาก

ประเทศสยามนั้น ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เลือกคิดเข้าเมตต์ยาว ออกเสียก่อน
ก็ คงจะขายไม่ได้ราคาขยู่เอง เพราะ เปน เข้าปนกัน หลาย พรรณ หลาย
ชนิดไม่เสมอกัน เมื่อได้ตรวจดูเข้าสารที่ส่งไป จาก ประเทศ อเมริกา,
อิตาลี, อินเดีย, ยาวา, แล ยี่ปุ่น นั้น ก็ เห็นได้ว่า ควรให้ราคา
ตั้งอยู่เอง ด้วย เมตต์เข้า เหล่านั้น เสมอ เหมือนกัน ทงหมก ทั้ง ดึงงาม กว่า
เข้าของเราที่ส่งออกไปนั้น มาก เพราะ เหตุฉนั้น กระทรวง เกษตรธิการ
จึงได้จัดให้มี การ ประกวด พรรณ เข้าขึ้น เพื่อให้ ชาว นา มีโอกาส นำ
พรรณเข้าต่าง ๆ มาแสดงให้ เห็น ว่าเข้า อย่างไหน จะ ดี เมื่อ จัด หา
พรรณเข้าที่ ดี ได้ แล จะ ได้ เลือก คิด พรรณเข้า นั้น มาใช้ สำหรับ เปน
พรรณ เพราะ ปลอก ต่อไป เข้า ซึ่ง นับว่า เปน เข้า ดี มี ราคา ตาม ความ
นิยม ของ พวก โรง สั เข้า นั้น ควร จะ มี คน ตักชัน ดึง

- ๑ เมตต์ ยาว
- ๒ เมตต์ โด
- ๓ ไม่มีทอง ปลอก ขาว
- ๔ เมตต์ เข้าใส่ บริเวณ ขี้
- ๕ ปลอก บาง
- ๖ ปลอก บาง
- ๗ เมตต์ เข้าทง ปลอก มี มีน
- ๘ เมตต์ เข้าเสมอกัน
- ๙ มี น้า ทงมาก (แต่ ยัง เปน เข้า ปลอก อยู่)
- ๑๐ เมตต์ งาม บริเวณ คช จมูก ดึง เมตต์ ถม แถวตรง

ถ้าหาพรรณ เข้ามา, เข้า กตาง, แด่ เข้า หนัก ให้ ประกอบ
 ด้วยคุณ ตักษณ ต่าง ๆ ดัง กตาว มา นี้ ทั้งให้ มี ขนาด เมตต์ เสมอ เท่า กัน
 ได้ ด้วย แลว ก็ คง ได้ ราคา สูง ใน ตลาด เข้า โลก นี้ เป็น แน่ แด่ ถ้าหา
 เข้า เป็ดอก ที่มี ขนาด เมตต์ เสมอ เท่า กัน ได้ แลว การ ถ้ เข้า ด้วย เครื่อง
 จักร หนัก ก็ คง ไต่ เนอ มาก ขึ้น เพราะ การ ที่ เข้า แหก ตก แด่ หัก มาก ซึ่ง
 เปน เพราะ เมตต์ เข้า ไม่ เสมอ กัน เช่น ใน ทุก วัน นี้ นั้น ก็ จะ นอย ลง ข้าง ฝ่าย
 พวก เข้า ของ โรง ถ้ไฟ ก็ จะมี ถ้าไร ใน การ ทำ เข้า ถาร มาก ขึ้น แด่ คง จะ ให้
 ราคา เข้า แก่ ชาว นา สูง ขึ้น กว่า ใน ทุก วัน นี้

อนึ่ง เมื่อ โรง ถ้ไฟใหญ่ ตาม แม่ น้า ที่ ส่ง เข้า ออก ไป ต่าง ประเทศ
 มี เข้า ต่ ต้น ดัง กตาว มา แลว นี้ เข้า ของ ประเทศ สยาม ก็ คง มี ชื่อ เสียง
 ต่ สำหรับ เปน เข้า ที่ ใช้ บริ โภค ด้วย เพราะ จะ หา เข้า ใน ประเทศ ไต ที่ จะ
 มี รศ ต่ กว่า เข้า นา ส่วน ของ ประเทศ เรา ก็ หายาก ส่วน เข้า นา เมือง
 หรือ เข้า ที่ ทำ ใน คำบต อัน ที่ เปน เข้า เจวณ นี้ จะ ได้ จำหน่าย ออก ไป ต่าง หาก
 เปน เข้า สำหรับ ทำ แบ้ง แด่ ทำ สุรา เลี้ย ส่วน หนึ่ง

เมื่อ ปี ร.ศ. ๑๒๐ แด่ ร.ศ. ๑๒๗ ที่ กระทรวง เกษตราธิการ
 ได้ ด้ ให้ มี การ ประกวด พรรณ เข้า ขึ้น ที่ เมือง ฉัญญบุรี แด่ ใน กรุง เทพ ๆ
 นั้น กรมการ ได้ ตรวจ คัด สุน ให้ เข้า นาย ศรี ได้ รับ รางวัล ที่ ๑ ทั้ง พ้อ คำ
 เข้า แด่ ชาว โรง ถ้ ก็ พร้อม กัน เห็น ว่า เข้า ที่ มี คุณ ตักษณ อย่าง เข้า
 นาย ศรี นั้น เปน เข้า อย่าง ต่ ตาม ความ นิยม แทบ ทุก อย่าง เข้า นาย ศรี นั้น
 เปน เข้า กตาง มี หรือ เข้า รวง หนัก คือ เข้า ที่ เกยว รวด เตือน ๑๒ ข้าง แรม

หรือ เต็ม ช่าง ช่าง ช่าง
เต็ม เปน เจ้า ที่ ทำ อยู่ ที่ คำบต หนอง แหม
มณฑล นครไชยศรี ก่อน เปน พรรณ เข้า มา บัด แต่ เมื่อ เขา ไป ทำ ใน
คำบตอื่น ก็ไม่ สูญไป จาก ตักษณ เต็ม มาก นัก แต่ เขา บายศรี นเมื่อ เขา
ไป ทำ ใน บริเวณ คลอง รังสิต โดย ใช้ วิถี หว่าน ก็ ยัง ได้ เม็ด ต้ม มี ราคา อยู่

เมื่อ รัตน โกสินทร ศก ๑๒๖ กระทรวง เกษตรธิการ ประเทศ อเมริกา
ได้ ส่ง เจ้า เป็ด ออก คาโร โดนา อย่าง ดี เข้า มา ให้ ดู เปน ตัว อย่าง
แต่ เจ้า เป็ด ออก อเมริกา นั้น เมื่อ ทำ เปน เจ้า สาร์ แล้ว ได้ ราคา ใน ตลาด เจ้า
ประเทศ ยุโรป ถึง ประมาณ หาบ ละ ๒๒ บาท เมื่อ ได้ นำ ตัว อย่าง เจ้า
นี้ ไป ให้ พวก พ่อค้า เจ้า แด ชาว โรงสี ไฟ ใน กรุงเทพ ฯ ทั่ว ๆ ทั่ว ๆ ทั่ว ๆ ทั่ว ๆ
พร้อม กัน กับ เจ้า บายศรี ที่ ได้ ทำ ใน บริเวณ ท้องหลวง คลอง รังสิต โดย ใช้
วิธี หว่าน นั้น ได้ ราคา ดังนี้

เจ้า คาโร โดนา ของ ประเทศ อเมริกา เกวียน หนึ่ง ๘๓. ถึง ๘๒
บาท . เจ้า บายศรี หว่าน ที่ คลอง รังสิต เกวียน หนึ่ง ๘๘ ถึง ๑๐๐ บาท จึง
เห็น ได้ ว่า เจ้า อย่าง ดี ของ เรา ได้ ราคา มาก กว่า ก็ เมื่อ เปน เช่น นี้ แล้ว

ควร เรา จะ พยายาม หา เจ้า เมา แด เจ้า หนัก ให้ ประกอบ ด้วย คุณ ตักษณ
อย่าง เดียว กัน กับ เจ้า บายศรี เมื่อ เปน เจ้า ด้วย กัน แล้ว ให้ เปน เจ้า อย่าง ดี ได้

ที่ จะ หา ทาง แก่ ไข ให้ เจ้า ของ เรา ได้ ราคา เท่า เท่า กับ เจ้า ของ
นานา ประเทศ ที่ นับ ถือ ว่า เปน เจ้า อย่าง ดี มี ราคา ได้ นั้น กระทรวง เกษตร
ธิการ ได้ จัด ให้ มี การ ประกวด พรรณ เจ้า การ แ่ด คง กสิกรรม แด พาณิชการ

ซึ่ เพื่อ เบ็ด โย กาศ ให้ ชาว นา ที่ มี พรรณ เจ้า อย่าง ดี ต่าง ๆ นั้น
 นำมา ประกวด แต่ ให้ รางวัล ตาม ส้มควร พรรณ เจ้า ต่าง ๆ ที่ ชาว
 นา ได้ นำมา ประกวด แล้ว นั้น * กรรมกร ได้ ตรวจ คัดเลือก แล้ว ชี้แจง ให้ เห็น
 ว่า มี เจ้า หาดาย อย่าง ที่ เป็น พรรณ เจ้า เบา บ้าง เจ้า หนัก บ้าง ที่ มี
 คุณ ตักษณ คคล้าย กับ เจ้า นายศรี ซึ่ง เป็น เจ้า กตาง บ่ ที่ กรรมกร ได้ เลือก
 แล้ว ว่า เป็น พรรณ เจ้า ที่ ดี เจ้า ของ นา นา ประเทศ แต่ ที่ นิยม กัน ใน ตลาด
 โตก ว่า เป็น เจ้า อย่าง ดี แต่ ขาย ได้ ราคา สูง มาก นั้น ได้

พรรณ เจ้า ต่าง ๆ คือ เจ้า หนัก เจ้า เบา แต่ เจ้า กตาง ที่ ชาว
 นา ต้องการ ใช้ ทำ นา ตลอด ฤดู ทำ นา เพื่อให้ ทำ ทอช กัน ได้ ไม่ ให้ เสีย
 เวลานี้ ถ้า เลือก หา พรรณ เจ้า ที่ มี เมตต์ เท่า กัน แต่ มี คุณ ตักษณ
 คล้าย คลึง กัน หรือ เหมือน กัน ได้ ทั้ง ๓ อย่าง นั้น ได้ แล้ว ก็ จะ ได้ แก่ ใช้
 ใน เรื่อง เจ้า ปน ซึ่ง เป็น ต้น เหตุ ขึ้น หนึ่ง ที่ ทำให้ เจ้า ของ เรา ราคา ตก ค่า ไป นั้น
 ได้ บ้าง พรรณ เจ้า ๓ อย่าง คือ เจ้า หนัก เจ้า เบา แต่ เจ้า กตาง
 ที่ กตาง มา แล้ว นี้ ถ้า ชาว นา จะ ตัดใจ สืบ เสาะ แลวง หา กัน จริง แล้ว
 ก็ คง จะ หา ได้ เพราะ ใน ที่ นา ทุก ตำบล ย่อม จะ มี พรรณ เจ้า เกิด ขึ้น ใหม่
 ที่ ผิด กับ พรรณ เจ้า ปกุก ที่ ใช้ หว่าน หรือ ดำ นั้น อยู่ เอง ๆ เจ้า เช่น นี้ ชาว
 นา เรียก ว่า เจ้า มา แหก เมื่อ ปะเจ้า เช่น นี้ เจ้า แล้ว ก็ ควร ตรวจ ดู ว่า
 เป็น เจ้า รong หนัก หรือ เจ้า เบา ถ้า เห็น ว่า เป็น เจ้า ชนิด ดี ที่ มี ตักษณ
 ดี ก็ ควร เลือก เก็บ ไว้ ต่าง หาก แต่ พรรณ เจ้า ที่ เกิด ขึ้น ใหม่ ดัง นี้ บาง
 ที่ เพราะ ปกุก ค่อย ไป ก็ กลัม กลาย เป็น พรรณ ขึ้น ออก ได้ แต่ บาง ที่ ก็ คง อยู่

ตาม พรรณ เดิม ถ้า เห็น ว่า พรรณ เขา นั้น เป็น พรรณ ที่ ยัง ยืน ไม่ กตัญญู แล้ว ควร เก็บไว้ เป็น พรรณ เขา ปลูก ต่อ ไป ได้ ถ้า หา พรรณ เขา เช่น นั้น ได้ ก็ ควร จะ นำ มา ใน การ แต่ง กสิกรรม แล พานิชการ ชาว นา ทงหลาย จะได้ ทราบ แล จะได้ หา ซื่อ ไป ทำ พรรณ คอ ไร่ ส่วน ผู้ ที่ หา พรรณ เขา ดี ได้ นั้น ก็ จะ มี ประโยชน์ มาก ด้วย เพราะ ตาม ที่ได้ ตั้ง เกิด มา แล้ว ผู้ ที่ ได้ นำ เขามา ยศ มา ตั้ง แล ได้ รับ รางวัล ชั้น ที่ ๑ นั้น ได้ มี ผู้ มา ขอ ขอ เขา นั้น ไป ทำ พรรณ เป็น อัน มาก แล ให้ ราคา สูง กว่า เขา ชนมตา

พรรณ เขา ต่าง ๆ นั้น ก็ อย่าง เดียว กัน กับ พรรณ พญาชาติ ทงหลาย ถ้า ไม่ บำรุง แล้ว ก็ ซาก เสื่อม ทรมาน ลง ไป ถ้า คอย บำรุง เลือก คัด เขา แล ถ้วน พรรณ ที่ ดี มา ใช้ เป็น เขา ปลูก อยู่ เสมอ แล้ว การ ทำ เขา ก็ จะ เจริญ ขึ้น เป็น ลำดับ ชาว นา ใน ประเทศ เรายัง มี น้อย นึก ที่ จะ คัด บำรุง เลือก หา พรรณ เขา ที่ ดี มา ใช้ เป็น เขา ปลูก จึง ไม่ ได้ ผล ที่ ควร จะ ได้ แต่ การ ที่ จะ คัด เลือก พรรณ เขา ให้ ดี นั้น ก็ ไม่ สู้ จะ ยาก นึก คือ

๑. ชน ต้น ควร หา เขา ที่ มี รวง งาม ไว้ เลือก เขา แต่ รวง ที่ มี เมตติ แดง ที่ เรียก ว่า เขา ดอก มะขาม ออก เสีย ให้ หมด

๒. เมื่อ นวด เขา รวง ที่ เลือก ไว้ นั้น แล้ว จึง ร่อน เขา แต่ เมตติ อย่าง ใหญ่ ไว้ แล้ว จึง ผัด ให้ เมตติ ตับ แล ที่ เบน นั้น ออก เสีย ให้ หมด

๓. ก่อน ที่ จะ หว่าน หรือ ตกกล้า ต้อง เลือก คัด เขา นั้น อีก ชน หนึ่ง คือ เขา เขา ที่ ใช้ เป็น เขา ปลูก นั้น ได้ ตั้ง ใน หน้า เกือบ ที่ เค็ม จืด (จน นา

กันที่ ทำโดย สัม พรำว มิได้ สัจเจตตุ ติน พำ อากาศ แด ความ เสีย หาย ท
 บังเกิด ชน นั้น จะ เปน เพราะ เหตุใด จึง พา กัน เสีย หาย มิได้ ผล ทง น
 เพราะ ชาว นา มิ มี โลกาศ แด ความ มา นะ ที่ จะ ทราบ ได้ ว่า สิ้น ค้ำ ของ คน ก็ ย
 เข้า เป็ดอก ที่ เขา มา สี่ เปน เข้า ล้ำร ส่ง ออก ไป ยัง ต่าง ประเทศ ที่ ได้ ราคา ต
 นั้น ควร เปน เข้า ชนิดใด แด พรรณเข้า ที่ ตัน นั้น ควร จะ มี คน ดักษณ อย่าง
 ไรว่าง ก็ ยัง มิใคร่ จะ มี ใคร ทราบ กัน แน่ สัก แต่ ว่า เปน เข้า ที่ มี รวงยาว ระวัง
 ถี่ มิเม็ดตม มาก แด้ว ก็ พา กัน นับถือ ว่า เปน เข้า ดี เพราะ ได้ ผล มาก แต่ หา ได้
 พิเคราะห์ ดู ว่า เม็ดตม ใน นั้น ตรง กับ ความ ต้อง การ ชาว โรง สี่ เข้า หรือ ที่
 เขา นิยม กัน ใน ตลาด เข้า โดก นั้น มิ การ เปน มา เช่น นี้ ด้วย ชาว นา
 ของ เรา ยัง มิ มี ช่อง โอ กาศ ที่ จะ แด่งหา ความ รู้ ที่ ควร ต้อง ทราบ ใน วิช ทาง
 ทำ มา หา กัน ของ คน เมื่อ ชาว นา ของ เรา ยัง มิ มี โอ กาศ ที่ จะ มี ความ
 รู้ ได้ เพื่อ แก่ ไข วิช ทำ นา ให้ ดี ชน หรือ หา พรรณ เข้า จาก ที่ ชึ่ง
 อยู่ ห่างไกล มา ใช้ ทำ พรรณ ได้ นั้น การ ทำ นา ของ เรา จึง ยัง คง อยู่ ตาม เดิม
 หรือ เลื่อม ทราบ ลง ทุก ที่

เพื่อ จะ ออก หนุน ทำนุกบารุง ขั้ บก พร้อง ต่าง ๆ ที่ การ ทำ นา ใน
 ประเทศ เรา ยัง ต่ำ หลัง อยู่ นี้ พระ บาท สัมเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ของ เรา จึง
 ได้ ทรง พระกรุณา โปรด เกต้ำ ๆ ให้ ตั้ง โรงเรียน กระทบวง เกษตราธิการ
 มี การ ประกวด พรรณ เข้า การ แด่ง กสิกรรม แด พานิชการ แด ตั้ง
 ขำหวงเกษตร ชน ประจำมณฑล ต่าง ๆ เพื่อ สอด ถ้อง ดู แด นะ นำการ
 ทำ นา แด ทุก ชั้ข ของ ชาว นา ให้ ได้ รับ ความ ทำ นุกบารุง ออก หนุน
 อัน ควร เพื่อ ให้ การ ทำ นา ดำเนิน ไป ให้ ทน ตาม สมัย

แต่ การ เปลี่ยนแปลง แต่ การ ที่ จะ ทำนุบำรุง นี้ จะ ให้ เป็น ไป โดย
 รวด เร็ว หนึ่ไม่ได้ เพราะ ชาว มา ของ เรา ยัง ใช้ วิถี ทำ นา ที่ ได้ ใช้ มา นับ ตั้ง
 พัน ปี มา แล้ว หนึ่ อยู่ จะ ให้ เปลี่ยน แปลง โดย เร็ว หนึ่ ย่อม เป็น การ ลำบาก
 มาก ที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ของ เรา ทรง ตั้ง พระ ราชหฤทัย จะ
 ทำนุบำรุง การ เพาะปลูก ให้ เจริญ ดัง นี้ ก็ เหมือน ทรง ทำนุบำรุง โพร
 ฟ้า ฟ้า แผ่นดิน ให้ มี ความ สุขสำบาย แต่ เจริญ หนึ่ กาล ธรรม์ ดัง นี้ ชาว เรา ควร
 รู้ ตักตวง ถึง พระ มหากรุณาธิคุณ ทุก เข้า คำ จึง ถ้วน ทน หนึ่

จบ ประวัติ กระทรวง เกษตรฯ ราชการ เท่า หนึ่

